

Anne Leinonen

“Riittää, kun saa selvää”

Vieraalla aksentilla tuotettu suomi
nuorten arvioimana

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 275

Anne Leinonen

“Riittää, kun saa selvää”

Vieraalla aksentilla tuotettu suomi nuorten arvioimana

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Historica-rakennuksen salissa H320 joulukuun 19. päivänä 2015 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä, in building Historica (H320), on December 19, 2015 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

“Riittää, kun saa selvää”

Vieraalla aksentilla tuotettu suomi nuorten arvioimana

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 275

Anne Leinonen

“Riittää, kun saa selvää”

Vieraalla aksentilla tuotettu suomi nuorten arvioimana

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors

Riikka Ullakonoja

Department of Languages, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Sini Tuikka

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Paula Kalaja, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Tarja Nikula, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Epp Lauk, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover picture by Anne Leinonen

URN:ISBN:978-951-39-6448-1

ISBN 978-951-39-6448-1(PDF)

ISSN 1459-4331

ISBN 978-951-39-6447-4 (nid.)

ISSN 1459-4323

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

*Omistan väitöskirjani ystävälleni Vili Huttuselle († 2011).
Bonne nuit!*

ABSTRACT

Leinonen, Anne

“It’s enough if it makes sense” – Foreign accented speech judged by Finnish adolescents

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 176 p.

Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN (nid.) 1459-4323; 275, ISSN 1459-4323; 275 (PDF)

ISBN 978-951-39-6447-4 (nid.)

ISBN 978-951-39-6448-1 (PDF)

English summary

Diss.

The aim of the study is to examine foreign accented speech in Finnish, and how a foreign accent affects the speaker’s social competence and Finnish values in evaluation. Previous studies have shown that the degree of foreign accent is linked with the speaker evaluation. In most of the earlier studies the evaluated speech samples have been from one language group, and methods used have mostly been listener judgements. In the field of Finnish as a second language, no previous research has focused on accent and speaker evaluation. In this study, foreign accented spontaneous and read-aloud speech samples were evaluated by polytechnic students in a school in Helsinki (boys = 91, girls = 24) and Kajaani (boys = 62). The speech samples were from adult male speakers of Russian, Vietnamese, British, Arabic and Swahili who were learners of Finnish. The students were asked to judge the speech samples on an auditory basis. Firstly, they ranked the degree of foreign accent in read-aloud phrases and spontaneous speech. Secondly, they judged different types of social and status related features. The results were analyzed statistically. Results showed that the speakers’ accents differed; the Arabic accent was ranked weakest, Vietnamese and Swahili strongest. There were no significant differences between the judges. Results showed only a slight significant association between accent strength and social competence, but there was a significant correlation between accent strength and Finnish values. To sum up, the results showed that foreign accent is related to speaker evaluation.

Keywords: language attitudes, foreign accent, second language, norms, social competence

Author's address Anne Leinonen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä
P.O.BOX 35, Agora, 40014 Jyväskylän yliopisto
anne.k.leinonen@jyu.fi

Supervisors Doctor of Philosophy Riikka Ullakonoja
Department of Languages
University of Jyväskylä
Professor Hannele Dufva
Department of Languages
University of Jyväskylä

Reviewers Doctor of Philosophy Lea Nieminen
Agora Center
University of Jyväskylä
Adjunct Professor/Docent Johanna Vaattovaara
Language Centre
University of Helsinki

Opponents Johanna Vaattovaara

ESIPUHE

"Puhu äänellä, jonka minä kuulen, sanoilla, jotka ymmärrän, runoilla jotka käsitän."
(Happoradio)

On aika lopettaa tutkimukseni kirjoittaminen ja päästää irti. On hyväksyttävä pisteen paikka, vaikka vielä löytyisi korjattavaa ja parannettavaa. "Jos ei tee virheitä, ei voi oppia." Näiden viisaiden sanojen perusteella uskon, että olen oppinut todella paljon tehdessäni tätä tutkimusta – ennen kaikkea tekemällä virheitä. Olen kiitollinen siitä, että olen saanut tehdä tätä tutkimusta. Toisinaan on ollut suorastaan mielenkiintoista pohtia, onko aiheessa tai työn tekemisessä mitään järkeä.

Kiitän taitavaa ja tarmokasta ohjaajaani Riikka Ullakonojaa, jota ilman pohtisin edelleen, onko tutkimuksessani mitään järkeä. Kiitos ohjaajalleni Hannele Dufvalle, jonka tuki erityisesti opintojeni alussa oli ensiarvoisen tärkeää. Olen kiitollinen työni esitarkastajille Lea Niemiselle ja Johanna Vaattovaaralle syvällisestä paneutumisesta käsikirjoitukseeni. Sain ohjeista ja ehdotuksista uutta virtaa työni loppuunsaattamiseen. Ari Huhtaa kiitän siitä, että tarkistit englanninkielisen tekstini. Haluan vielä kiittää Taina Saarista, Mia Halosta ja Heidi Vaaralaa varjoväitöstilaisuudesta ja kannustuksesta. Olen myös iloinen siitä, että olen saanut opinto-oikeuden Jyväskylän yliopistossa. Saamani opintopalvelut ovat olleet ensiluokkaiset. SOLKI on ollut kannustava kotipesä, jolta saamani apurahan turvin olen voinut keskittyä SPSS-ohjelman syövereihin. Kiitos!

Olen saanut nauttia suurenmoisista teoreettisista pohdinnoista rakkaiden monialaisten ystävieni parissa. Erityisesti kiitän ystävääni, sosiaalipsykologian dosenttia Soile Juujärveä. Olet ollut korvaamaton tuki ja ystäväni. Sinä jaksoit paneutua tilastokysymyksiini vaikka kesken juoksulenkkisi. En unohda erityisesti niitä kesäisiä iltoja, kun piipahdit Manamansalossa ja totesit: "Näytäpä niitä tilastoja." Kiitän ystävääni, tulevaa erityispedagogiikan tohtoria Kaisa Rättyä, joka olet tukenut minua monin tavoin. Lukuisat puhelumme ovat aina jossain kohtaa koskettaneet myös tutkimuksen syrjää. Kiitos monien tieteenalojen osaajalle Jorma Jokelaiselle, Wienin piirimme syvälliselle pohtijalle, ystävydestä ja kyvystä valaa minuun jopa epärealistista uskoa itseeni. Kiitän sinua ystäväni Heli Lumme avustasi aineiston keruussa ja kielenhuollossa sekä ajatusten vaihdosta suomen kielen oppimisesta. Kiitän pitkäaikaista ystävääni, kasvatustieteiden tohtoria Tarja Kantolaa antamastasi tuesta erityisesti silloin, kun en vielä tiennyt saattavani työtä päätökseen. Kiitos yhteiskuntatieteiden tohtorille Minna Mattila-Aallolle kannustuksesta ja kiehtovista keskusteluista. Kiitän teknisestä avusta Samia ja Päivi Nummenrantaa. Kiitos avusta ja ystävydestä tämän prosessin aikana Meeri Fandlylle, Virpi Mujuselle, Marianne Remyille, Monna Jäntille, Eija Majuri-Kontiaiselle, Tarja Sefranille, Tuula Hynnille, Minna Turuselle, Tatjanalle ja Sergeille sekä Markku-Pekalle. Kiitos kaikille, jotka osallistuitte tutkimukseen puhujina tai arvioijina. Ilman teitä tätä työtä ei olisi. Lämmin kiitos myös kaikille, jotka annoitte tutkimusluvan. Erityinen kiitos Vili Huttuselle ja Kaisa Kynkäälle, jotka autoitte ja kannustitte minua kivikkoisissa kohdissa. Haluan muistaa tätiäni Hiljaa, joka 90-

vuotiaana iloitsi siitä, että vanhana saa oppia uusia asioita. Muistan myös lämmöllä Pustaa, ystävääni Unkarin aroilta. Pieni erityiskiitos kuuluu myös Charlielle ja Diille, tuolle mainiolle keppostelevalle kaksikolle. Kiitän vanhempiani rakkaudesta ja siitä, että olette aina olleet tukenani eri elämänvaiheissa. Annoitte minulle kielen. Kiitos koko perheelleni! Love you all!

Helsingissä 1.12.2015
Anne Leinonen

KUVIOT

KUVIO 1 Keskinäisviestinnän malli.....	57
KUVIO 2 Puhujan arviointiin vaikuttavia tekijöitä.....	61
KUVIO 3 Tutkimuksen eteneminen	84
KUVIO 4 Arvioijien vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa	100
KUVIO 5 Arvioijien ja maahanmuuttajien tapaamispaikat	100
KUVIO 6 Kielen piirteiden luokittelu: luokat ja vastausten määrä	101
KUVIO 7 Hyvä suomen kieli: mainintojen luokittelu ja määrä	104
KUVIO 8 Kielitaustan arviointi: arviointien määrä	110

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Tutkittavat ominaisuudet: suomalaiset arvot ja sosiaalinen pätevyys.....	21
TAULUKKO 2 Aksenttiin liittyviä tutkimuksia	32
TAULUKKO 3 Toista ja vierasta kieltä koskevia foneettisia tutkimuksia.....	47
ajatus, viestin muotoilu	57
TAULUKKO 5 Tutkimuksen toteuttaminen	85
TAULUKKO 6 Pilottikoe 1	86
TAULUKKO 7 Puhujat.....	90
TAULUKKO 8 Arvioijien paikkakunta- ja sukupuolijakauma	99
TAULUKKO 9 Puheen ominaisuudet.....	108
TAULUKKO 10 Vieraan aksentin voimakkuus: spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta.....	113
TAULUKKO 11 Paikkakuntien erot aksentin arvioinnissa spontaanissa kerronnassa (Mann-Whitneyn U-testi)	114
TAULUKKO 12 Paikkakuntien erot aksentin arvioinnissa fraasiluennassa (Mann-Whitneyn U-testi).....	115
TAULUKKO 13 Miesten väliset paikkakuntakohtaiset erot aksentin arvioinnissa spontaanissa kerronnassa (Mann-Whitneyn U-testi)	115
TAULUKKO 14 Miesten väliset paikkakuntakohtaiset erot aksentin arvioinnissa fraasiluennassa (Mann-Whitneyn U-testi).....	115
TAULUKKO 15 Swahili, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)	117
TAULUKKO 16 Englanti, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)	118
TAULUKKO 17 Venäjä, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)	118

TAULUKKO 18	Vietnam, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)	119
TAULUKKO 19	Arabia, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)	119
TAULUKKO 20	Arvojen ja sosiaalisen pätevyyden summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat	120
TAULUKKO 21	Summamuuttujien reliabiliteetti met (Cronbachin alfa).....	121
TAULUKKO 22	Summamuuttujat: suomalaiset arvot ja sosiaalinen pätevyys.....	121
TAULUKKO 23	Arvioijan paikkakunta ja arvot, t-testi	122
TAULUKKO 24	Arvioijan paikkakunta ja arvot, t-testi (miehet).....	123
TAULUKKO 25	Arvioijan paikkakunta ja sosiaalinen pätevyys, t-testi	124
TAULUKKO 26	Arvioijan paikkakunta ja sosiaalinen pätevyys (miehet)	124
TAULUKKO 27	Helsinkiiläiset miehet ja naiset: sosiaalinen pätevyys, t-testi ..	125
TAULUKKO 28	Korrelaatiokertoimet (rs): arvot ja sosiaalinen pätevyys sekä taustamuuttujat aksentti ja vuorovaikutus	126
TAULUKKO 29	Regressioanalyysin tulokset: arvot	127
TAULUKKO 30	Regressioanalyysin tulokset: sosiaalinen pätevyys.....	128
TAULUKKO 31	Kuulijoiden välisen arvioinnin yhtäpitävyyden ICC (intraclass correlation coefficient)	141

LYHENTEET

L1	äidinkieli
L2	toinen kieli
N	koko otos
n	osaotos
M	keskiarvo
mo	moodi, tyyppi-arvo
md	mediaani, keskimäinen havainto
ka.	keskiarvo
r ²	selityskerroin
r	korrelaatio
SD	keskihajonta

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

LYHENTEET

1	JOHDANTO	13
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja keskeiset käsitteet	14
1.2	Tutkimuskysymykset.....	19
2	VIERAS AKSENTTI TOISEN KIELEN OPPIJAN PUHEESSA	23
2.1	Aksenttiin liittyviä käsitteitä.....	24
2.2	Toisen kielen puheen oppiminen.....	26
2.2.1	Puheen havaitseminen ja kielellinen syötös toisen kielen puheen oppimisen näkökulmasta.....	27
2.2.2	Flegen puheen oppimisen malli (The Speech Learning Model).....	29
2.3	Puheen vieraan aksentin syntyyn vaikuttavat tekijät	31
2.3.1	Äidinkielen vaikutus opittavaan kieleen	33
2.3.2	Kielellinen ympäristö ja kielen käyttö.....	36
2.3.2.1	Maassaoloaika ja kielellinen syötös.....	37
2.3.2.2	Äidinkielen ja toisen kielen käyttö	39
2.3.3	Ikä	40
2.3.4	Kielellinen identiteetti, kyvykkyys ja motivaatio	44
2.4	Vieraan aksentin ominaisuudet ja arviointi	46
2.4.1	Vieraan aksentin foneettiset piirteet	47
2.4.2	Aksentin voimakkuus ja tunnistaminen tavallisen kielenkäyttäjän arvioimana	51
2.5	Yhteenveto vieraasta aksentista	53
3	ARVIOINTI, ARVOT, ASEENTEET JA AKSENTTI	56
3.1	Puhujan arvioinnin lähtökohtia	58
3.2	Kuulijan arvot, asenteet ja normit puhujan arvioinnin taustalla.....	67
3.2.1	Arvot, asenteet ja normit.....	67
3.2.2	Suomalaisten nuorten arvoista ja asenteista.....	70
3.2.4	Maahanmuuttajiin kohdistuvat asenteet	71
3.3	Puheyhteisön normit ja asenteet	73
3.3.1	Puheyhteisö	73
3.3.2	Ääntämisnormi	75
3.3.3	Kielelliset asenteet	77

4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT	83
4.1	Tutkimuksen toteutus.....	84
4.2	Pilottikokeet.....	86
4.3	Puheaineiston keruu	88
4.3.2	Puhujat	89
4.4	Kuunteluaineiston keruu	91
4.4.1	Arvioijat	91
4.4.2	Kuuntelukoelomakkeet	92
4.4.3	Kuuntelukokeiden käytännön järjestelyt: koe 1	93
4.4.4	Kuuntelukokeiden järjestelyt: koe 2	93
4.5	Analyysimenetelmät	94
4.5.1	Tilastolliset analyysit	94
4.5.1.1	Aksentin voimakkuuden arviointi	94
4.5.1.2	Arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointi	95
4.5.1.3	Muut tutkimuksessa käytetyt tilastolliset analyysit	96
4.5.2	Sisällönanalyysi: hyvä suomi ja maahanmuuttajien tuottama suomi.....	96
5	NUORTEN KOKEMUKSIA JA KÄSITYKSIÄ VIERAALLA AKSENTILLA TUOTETUSTA SUOMESTA.....	98
5.1	Arvioijien taustatiedot	99
5.2	Mihin kuulija kiinnittää huomion maahanmuuttajien puheessa? ...	101
5.3	Hyvä suomen kieli arvioijien mukaan	104
5.4	Kokemuksia maahanmuuttajien puhumasta suomesta	106
5.5	Kielellisten käsitysten ja kokemusten erot paikkakuntien välillä	107
5.6	Puheen ominaisuuksien arviointi	107
5.7	Puhujan äidinkielen tunnistaminen.....	109
5.8	Yhteenveto: nuorten kokemukset ja kielellinen tietoisuus.....	110
6	VIERAS AKSENTTI, ARVOT JA SOSIAALINEN PÄTEVYYS	112
6.1	Vieraan aksentin voimakkuus	112
6.1.1	Aksentin voimakkuuden vaihtelu eri puhujilla.....	112
6.1.2	Arvioijan kotipaikkakunnan, sukupuolen ja vuorovaikutuksen määrän yhteys aksentin voimakkuuteen..	114
6.2	Arvot ja sosiaalinen pätevyys	116
6.2.1	Faktorianalyysi ja summamuuttujat.....	116
6.2.2	Puhujien väliset erot.....	121
6.2.3	Paikkakuntien ja sukupuolten väliset erot arvioinnissa	122
6.2.3.1	Suomalaiset arvot.....	122
6.2.3.2	Sosiaalinen pätevyys	123
6.2.4	Aksentin ja vuorovaikutuksen määrän yhteys suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin	125
6.2.5	Arvoja ja sosiaalista pätevyyttä selittävät tekijät.....	126

7	TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	129
7.1	Vieraan aksentin voimakkuuden arviointi.....	129
7.2	Suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointi puheen perusteella	132
7.3	Ääntämisnormi ja hyvä suomi	134
7.4	Kielelliset asenteet aksentin ja puhujan arvioinnissa	135
7.5	Johtopäätöksiä.....	137
7.6	Tutkimuksen luotettavuus.....	139
7.7	Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	142
7.8	Loppupäätelmiä.....	143
	SUMMARY.....	146
	LÄHTEET.....	152

LIITTEET

LIITE 1	Koe 1/Kuuntelukoelomakkeet (N=153)
LIITE 2	Kielitaidon eurooppalainen viitekehys
LIITE 3	Spontaanissa kuvakerronnassa käytetty kuva
LIITE 4	Käytetyt litteraatiomerkit
LIITE 5	Litteroidut puhenäytteet: spontaani kuvakerronta
LIITE 6	Taulukot: Puhujien väliset erot aksentin arvioinnissa
LIITE 7	Taulukot: Puhujien väliset erot arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvi- oinnissa

1 JOHDANTO

”Usein melko vahva aksentti ja äidinkieli kuuluu puheesta läpi. Helposti ymmärtää, kun siihen tottuu.” (nainen 17, Helsinki).

Tutkimus käynnistyi opetustyössäni heräämästä käytännöllisestä kysymyksestä. Halusin tietää, miksi monien aikuisten maahanmuuttajien oli vaikea oppia puhumaan suomea sujuvasti ilman vahvaa aksenttia. Ymmärsin toki, että ääntämisen vaikeudet saattoivat olla erilaiset eri kieliryhmistä tulevilla ihmisillä ja että ihmiset oppivat kieltä yksilöllisesti. Totuin aksentin sävyttämään puheeseen nopeasti, vaikka toisinaan äänteiden ja niiden keston tunnistaminen vaativat keskittymistä. Näiden kokemusteni ja havaintojeni perusteella kiinnostuin vieraan aksentin ilmiöstä puheessa: Millä tavalla syntyperäiset suomenkieliset arvioivat aksentin voimakkuutta puheessa? Mitä mielikuvia kuulijoissa herättää puheen vieras korostus?

Väitöskirjani nimessä oleva lainaus *riittää kun saa selvää* kertoo työni pohjaviireen. Viestin vastaanottamiseen ja ymmärtämiseen riittää usein, että puheesta saa selvää, mutta mitä muita signaaleja esimerkiksi puheen vierasperäinen korostus kuulijalle antaa? Puhe on ihmisen käyntikortti, jota kuulija tarkastelee sekä tietoisesti että tiedostamattaan pyrkien sijoittamaan puhujan sopivaan kategoriaan. Voiko puheen aksentti johtaa vaikkapa puhujan ammatilliseen aliarvioimiseen tai laukaista jonkin ennakkokäsityksen puhujasta? Tutkimukseni otsikko ohjaa pohdintaan myös ääntämisen ja aksentin osuutta puhujan arviointiin.

Tutkimuksen alkuvaiheessa ajatukseni maahanmuuttajien tuottamasta suomesta olivat samoja kuin tutkimukseeni osallistuneella helsinkiläisellä nuorella naisella otsikon lainauksessa. Puheen vieras aksentti on kuultavissa, ja puhujan äidinkieli on ehkä tunnistettavissa. Vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen tottuu, ja sitä oppii ymmärtämään. Kuvaus kuitenkin yksinkertaistaa ilmiön, sillä puhujat ovat yksilöitä, joiden puheessa äidinkielen vaikutus ja puhujan persoonallinen puhetapa vaikuttavat aksentin ilmenemiseen eri tavoin. Myös kuulijat ja vuorovaikutustilanteet ovat erilaisia. Kuulijan tottuneisuus vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen saattaa vaikuttaa siihen, miten hän malttaa kuunnella ja ymmärtää sitä. Ennakkokäsitykset niin puhujaa kuin hänen kulttuuriakin kohtaan

ovat myös läsnä vuorovaikutustilanteessa. Ympäristöt ja kielenkäytön tilanteet vaihtelevat ja asettavat erilaisia vaatimuksia puheen selkeydelle. Tässä tutkimuksessa tarkastelen vieraan aksentin arviointia suomi toisena kielenä (S2) puhuvien puheessa. Esittelen tässä luvussa tutkimukseni lähtökohtia, keskeisiä käsitteitä ja tutkimuskysymykset.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja keskeiset käsitteet

Maahanmuuttajien kykyä oppia puhumaan uuden maan kieltä on tutkittu aikaisemmin erityisesti Pohjois-Amerikassa ja Ruotsissa, joihin on perinteisesti suuntautunut vilkasta maahanmuuttoa eri lähtömaista. Maahanmuuton myötä siirtolaisten toisen kielen oppiminen ja puhe ovat alkaneet kiinnostaa myös tutkijoita. Iso osa tutkimuksista on koskenut aksentin voimakkuutta, oppijan ikää ja muiden aksenttiin vaikuttavien tekijöiden suhdetta (esim. Oyama 1976; Flege, Munro & MacKay 1995; Bialystok 1997; Guion 2003; Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada & Yamada 2004) sekä puheen ymmärrettävyyttä ja sujuvuutta (esim. Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 2009; Hayes-Harb & Watzinger-Tharp 2012). Tutkimuskohteina ovat olleet myös erilaiset kielelliset piirteet, kuten äänneet tai puheen sävelkulku (Bannert 1995; Flege, Frieda & Nozawa 1997; Magen 1998; Jilka 2000; Holm 2006). Oman tutkimukseni kannalta keskeistä puhujan arviointia ja asenteita puhujaa kohtaan on tutkittu niin puheentutkimuksen (mm. Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Torstensson 2010) kuin kielellisten asenteiden näkökulmista (Niedzielski 1999; Preston 2002).

Aikaisempien aksenttitutkimusten puutteena voi pitää sitä, että tutkimuksissa arvioitavat kohteet, puhujat ja tutkimusasetelmat painottuvat eri tavoin, jolloin kokonaiskuvaa on vaikea hahmottaa. Yhtenäisen kuvan luominen aksentin vaikutuksesta puheeseen ja puhujan arviointiin vaatii siten aiheen tarkastelua eri lähtökohdista. Aksenttitutkimuksen taustalla voi toisinaan havaita autenttisuuden ihanteen, jolloin kieltä toisena kielenä puhuvan puheen arvioinnin lähtökohtana ovat korkeat, jopa suhteettomat odotukset. (ks. aksenttitutkimuksien kritiikistä enemmän Moyer 2013).

Tutkimukseni sijoittuu sosiolingvistiikan ja fonetiikan välimaastoon sosiofoneettisen tutkimusalueen kentälle. *Sosiolingvististä* tutkimusta voidaan luonnehtia tieteenalaksi, joka tarkastelee kielen ja yhteiskunnan välisiä yhteyksiä. Tutkimusalan kiinnostuksen kohteina ovat muun muassa kielen käyttöön liittyvät variaatiot yhteiskunnassa ja yhteisöissä, erilaiset kielelliset rekisterit ja asenteet erilaisia variaatioita kohtaan. (Chambers 2002, 3–4; Paunonen 2009, 559–560; Thomas 2011, 1–3.) *Fonetiikka* tutkii puheen tuottamista ja havaitsemista. Vaikka se on tieteenalana kiinnostunut puheen variaatioista (esim. vieraan aksentin piirteistä), se ei ole samalla tavalla kiinnostunut puheen sosiaalisesta vaihtelusta kuin sosiolingvistiikka (Thomas 2011, 1–3). *Sosiofoneettinen* tutkimusalue voidaan nähdä sosiolingvistiikan ja fonetiikan kohtaamispisteenä, ja siinä korostuu puheyhteisö, jossa tutkimusta tehdään (Thomas 2011, 1–3). Sosiofoneettisen tutkimuksen tavoitteena on Foulke-

sin, Scobbien ja Wattin (2013, 704) mukaan tunnistaa ja selittää puheen sosiaalisesti rakentuneiden variaatioiden aiheuttajia ja muuttujia sekä kommunikatiivista toimintaa. Sosiofoneettinen tutkimus näkee kielen lähtökohtaisesti epävakaana, muuttuvana ja puhujan kannalta joustavana. Sosiofoneettisen lähestymistavan mukaan puheen ominaisuudet muuttuvat ympäristön mukaisesti (Thomas 2011, 1-3.) Sosiofoneettisen viitekehyksen lisäksi aiheeni sijoittuu myös sosiolingvistiiseen perinteeseen pohjautuvan *kansanlingvistiikan* (*folk linguistics*) kenttään. Kansanlingvistiikka on syntynyt tarpeesta ymmärtää kielellisten muutosten taustalla olevia kielellisiä käsityksiä. Kansanlingvistiikan tutkimuskohteena ovat tavallisten kielenkäyttäjien kielelliset käsitykset ja havainnot. Tavallisella kielenkäyttäjällä tai maallikolla tarkoitetaan henkilöä, jolla ei ole kielitieteellistä koulutusta (Preston 2002, 40-41; Palander 2011). Käytän tässä työssäni heistä nimityksiä ei-ammattilainen tai tavallinen kielenkäyttäjä. Tutkimuksessani olen kiinnostunut nimenomaan tavallisten kuulijoiden eli tässä yhteydessä nuorten ammattikouluisten kielellisistä käsityksistä ja asenteista. Nämä nuoret eivät ole saaneet kielitieteellistä koulutusta, mutta heillä on itsellään kokemuksia vieraan kielen opiskelusta.

Tutkimukseni linkittyy myös suomi toisena kielenä -tutkimukseen. Suomea toisena kielenä on tutkittu varsin vähän aikaa. Käytännössä tutkimus käynnistyi 1990-luvulla, jonka jälkeen aihetta on tutkittu monipuolisesti. Suomen kielen ääntämistä on tutkittu toistaiseksi vähän (Vihanta 1990; Toivola, Lennes & Aho 2009; Ikävalko 2013; Ullakonoja & Kuronen 2015), varsinaisia aksenttitutkimuksia on vain muutamia (lähinnä Toivola 2011; Ikävalko 2013). Toivolan (2011) väitöskirjan aiheena oli vieraan aksentin arvioiminen suomessa. Hän tarkasteli suomalaisten arvioijien yhdenmukaisuutta arviointiasteikon käytössä ja venäjää äidinkielenä puhuvien vieraan aksentin voimakkuuden arvioinnissa. Lisäksi Toivola tutki vieraan aksentin arviointien yhteyttä puheen taukoihin ja nopeuteen. Ikävalkon (2013) tutkielmassa kuulijat arvioivat suomea toisena kielenä puhuvien henkilöiden aksentin voimakkuutta ja puheen ominaisuuksia, kuten sujuvuutta, ymmärrettävyyttä, varmuutta, pätevyyttä, suomalaisuutta ja sävelkorkeuden vaihtelua.

Aiemmat suomen kielen foneettiset tutkimukset ovat olleet lähes pääsääntöisesti kieltenvälisiä (Vihanta 1990; de Silva 1999; Nenonen 2001; Nenonen, Shestakova, Huotilainen & Näätänen 2004; Toivola 2011; Nikonen 2012; Seregi 2012; Ullakonoja, Kuronen, Hurme & Dufva 2014; Ullakonoja & Kuronen 2015). Kvantiteettia eli äänneiden kestoa pidetään yhtenä hankalimpana suomen kielen piirteinä ulkomaalaisille, ja sitä onkin tutkittu eniten (Vihanta 1990; de Silva 1999; Nenonen 2001; Aho & Toivola 2008; Tiermas 2008; Ullakonoja, Kuronen, Hurme & Dufva 2014; Ullakonoja & Kuronen 2015; Ylinen, Shestakova, Alku & Huotilainen 2005). Maahanmuuttajien puheen intonaatiosta, joka liittyy oleellisesti aksentin havaitsemiseen, on Suomessa tehty kaksi pro gradu -tutkielmaa, joissa on tarkasteltu thaikielisten ja venäjänkielisten kysymysintonaatiota suomessa (Nikonen 2012; Stenberg 2012).

Ääntämisen osuus on jäänyt toisen kielen opetuksessa vähemmälle huomiolle kuin muut kielen tasot (Brown 1990). Monilla kielen opettajilla ei ole Thomsonin

(2013, 224) tutkimuksen perusteella edes riittävää tietopohjaa puheen tuottamisesta ja oppimisesta. Suomessakaan ei ole toistaiseksi julkaistu ääntämisen opetukseen tuotettua materiaalia Latomaan ja Hämäläisen (2003) *Mitä kuuluu?* -oppikirjaa lukuun ottamatta. Tutkimukseni yhtenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä suullisen kielitaidon ja ääntämisen opetuksen tarpeisiin suomi vieraana kielenä -opetuksessa.

Tutkimuksessani otan kantaa myös suullisen kielitaidon sosiaaliseen merkitykseen. Suomessa kansalaisuuden saamiseen vaaditaan myös hyvä kielitaito, joka osoitetaan esimerkiksi yleisessä kielitutkinnossa ¹, joka on standardoitu ja soveltuu osoittamaan esimerkiksi opiskelussa tarvittavaa kielitaitoa. Käytännössä työelämän ja kielitestiä mittaamat kielelliset ominaisuudet ovat erilaiset: testissä menestyminen ei aina kerro todellista kykyä käyttää kieltä. Usein ”epäsuora testaus” tapahtuu esimerkiksi työpaikkahaastattelussa, jossa pelkästään aksentilla saattaa olla vaikutusta rekrytointiin (Kokkonen 2007, 253, 259). Myöskään kielikoulutuksen tavoitetasoa ei pidetä työelämässä riittävänä (Tarnanen & Pöyhönen 2011). Suomessa on keskusteltu viime aikoina vilkkaasti maahanmuuttajien integroitumisesta yhteiskuntaan, ja työelämään tarvittava kielitaito on puhuttanut myös yleisessä keskustelussa (Hetemaj 2012). Kielitaidolle voidaan asettaa työelämässä joskus kohtuuttomiakin vaatimuksia työtehtävien kannalta (Kokkonen 2007). Joissain aiemmissa tutkimuksissa (esim. Boyd 2003; Bloigu 2014) on havaittu, että pelkästään vieraan aksentin synnyttämä vaikutelma voi olla yhteydessä jopa ammattitaidon ja uskottavuuden arviointiin. Aksentteihin liittyvät stereotyyppit saattavat myös vaikuttaa siihen, miten ahkerana ihmistä pidetään (esim. vietnamilaisia pidetään Suomessa ahkerina, joten vietnamilainen aksentti voi antaa vaikutelman ahkerasta henkilöstä) (esim. Niedzielski 1999). Toisaalta sujuva puhe on vuorovaiikutustilanteissa etu ja mahdollistaa monipuolisen osallistumisen keskusteluihin esimerkiksi työyhteisössä (Jäppinen 2011). Työyhteisöissä tarvitaan siis kielellistä sallivuutta, ja kielenopetuksessa panostusta suullisten taitojen oppimiseen.

Tässä yhteydessä avaan muutamia tutkimuksen lukemisen kannalta keskeisiä termejä. *Vieras aksentti* (engl. *foreign accent*) on vakiintunut käsite (esim. Flege 1988; Crystal 1989; Jilka 2000; Moyer 2013), jolla tässä työssä tarkoitan puheessa olevaa vierasperäistä vaikutelmaa. Vieras aksentti on monimutkainen ilmiö, ja sille löytyy useita määritelmiä. Vieras aksentti on kuultavissa oleva ominaisuus, jonka syntyperäinen kielen puhuja havaitsee erilaisten puheen piirteiden perusteella. Aksentin vaikutelma syntyy erilaisten äänteellisten ja prosodisten piirteiden, kuten vokaalien keston tai puheen sävelkulun kielelle ei-tyypillisinä variaatioina. Aksentti eroaa erilaisista kielen variaatioista, kuten murteista. Puhujan puhe voi olla kieliopillisesti oikeaa, mutta kuulija havaitsee siinä jotain ei-syntyperäistä. Aksentti on ensinnäkin puheessa esiintyvä ominaisuus. Toisaalta se on kuulijan havainto siitä, miten puhe ja ääntäminen poikkeavat syntyperäisen puhujan puheesta. (Flege 1988; Munro & Derwing 1995. Jilka 2000; Moyer 2013). Käyttämäni termit *ääntämismnormi* ja *foneettinen normi* viittaavat siihen, miten hyväksyttävänä tai ”oikeana” kielen ääntämistä pidetään (Flege 1992). Normilla viitataan enemmän

¹ www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki

sisäsyntyiseen käsitykseen kielen hyväksytyistä muodoista kuin siihen, että suomen kielessä olisi olemassa yhtenäinen normi oikeista tai vääristä muodoista. Käsittelem näitä teemoja tutkimukseni teoriaosassa tarkemmin.

L1-kielellä (*first language*) tarkoitan tässä puhujan äidinkieltä. *L2-kieli* (*second language*) tarkoittaa tässä puhujan toista kieltä, joka on myös hänen oppimisensa kohdekieli. L2-kieli viittaa tavallisesti siihen kieleen, jota käytetään yleisesti tai virallisena kielenä siinä maassa, jossa puhuja oppii kieltä ja jota hän käyttää toisena kielenään (Pietilä & Lintunen 2014, 13–14). Näitä termejä käytän tarkastellessani kansainvälisiä tutkimuksia tai kirjoittaessani ilmiöstä yleisellä tasolla. *S2-kieli* viittaa suomeen toisena kielenä. *Sosiaalisella pätevyydellä* (*social competence*) tarkoitan puhujan yleisinhimillisiä ja sosiaalisia ominaisuuksia, kuten ystävällisyys ja hyvyys. Aiemmissa aksenttitutkimuksissa sosiaalisista ominaisuuksista on käytetty muun muassa termiä *solidaarisuus* (mm. Ryan & Carranza 1975; Brennan & Brennan 1981), joka on mielestäni suomen kielessä monitulkintainen, joten olen päättänyt helpommin avautuvaan termiin. *Suomalaiset arvot* puolestaan tarkoittavat niitä arvoja, joita Suomessa arvotutkimusten perusteella pidetään tärkeinä (Häikönen & Kiljunen 2003). Suomalaiset arvot liittyvät tutkimuksessani kuulijoiden käsityksiin siitä, miten esimerkiksi koulutus tai työteliäisyys voisi olla pääteltävissä puhujan puheesta. Määrittelen käsitteet tarkemmin teoriaosuudessa.

Maahanmuuttaja on eri yhteyksissä käytetty yleiskäsite, jota käytetään kuvaamaan kaikkia pysyvässä asumistarkoituksessa Suomeen muuttaneita henkilöitä. Maahanmuuttajia ovat muun muassa paluumuuttajat, siirtolaiset ja pakolaiset. (Terminologiasta tarkemmin Rapo 2011.) Maahanmuuttaja on haastava termi, koska sillä voidaan tarkoittaa joko syntymämaaltaan, kansalaisuudeltaan tai äidinkieleltään vierasmaalaista. Martikaisen (2014) mukaan maahanmuuttajuutta tulisi tarkastella syntymämaan perusteella, ei kielen tai kansalaisuuden mukaan. Selkeyden vuoksi käytän termiä maahanmuuttaja tarkoittamaan tässä yhteydessä sellaisia ulkomaalaisia, jotka ovat muuttaneet maahan pysyvästi. Tutkimukseeni osallistuvat puhujat ovat kaikki alun perin sekä syntymämaan, kansalaisuuden että äidinkielen perusteella ulkomaalaisia. Tutkimuksessani arvioijat ovat Helsingistä ja Kainuusta, joten selvitän tässä yhteydessä maahanmuuttajien määrään liittyviä tunnuslukuja kyseisillä paikkakunnilla.

Suomessa asui vakituisesti ulkomaista syntyperää olevia henkilöitä vuoden 2013 lopussa 289 068, mikä oli 5,3 prosenttia väestöstä. Suurin vieraskielisten ryhmä oli venäjää äidinkielenään puhuvat, joita oli 66 379 henkilöä. Seuraavaksi suurimmat vieraskieliset ryhmät olivat vironkieliset (42 936), somalinkieliset (15 789), englanninkieliset (15 570) ja arabiankieliset (13 170). Tarkastelen sekä helsinkiläisten että kainuulaisten käsityksiä vieraasta aksentista ja vieraalla aksentilla puhuvista, joten kuvaan tässä maahanmuuttajien määrää Helsingissä ja Kajaanissa. Helsingissä asui vuoden 2013 lopussa 73 608 vieraskielistä henkilöä, mikä oli Helsingin väestöstä 12 prosenttia. Suurimmat vieraskielisten ryhmät puhuivat äidinkielenään venäjää, viroa, somalia tai englantia. Helsingissä maahanmuuttajien määrä vaihtelee asuinalueittain, eniten heitä asuu Itä-Helsingissä (Helsingin kaupunki, tietokeskus 2014). Vuoden 2012 lopussa Kainuussa asui 1396 ulkomaalaista,

joiden osuus väestöstä oli 1,73 prosenttia. Suurimmat ulkomaalaiset väestöryhmät Kainuussa ovat lähtöisin Venäjältä, Somaliasta, Kongon demokraattisesta tasaval-
lasta, Irakista, Virosta, Afganistanista, Ruotsista ja Thaimaasta. (Tilastokeskus 2013;
2014.) Kainuussa maahanmuuttajien määrä vaihtelee kunnittain. Maahanmuutto
on siellä keskittynyt Kajaaniin, jossa asuu 64 % kaikista Kainuun ulkomaalaisista.
Pienimmissä kainuulaisissa kunnissa maahanmuuttajia on hyvin vähän, vain joi-
takin kymmeniä. (Komulainen, Lanki & Neitola 2013.)

Tutkimuksessani yhdistyvät *kvantitatiivinen* eli määrällinen ja *kvalitatiivinen*
eli laadullinen tutkimus. Käytän eksperimentaalissa tutkimuksessani kuuntelu-
kokeita, joissa arvioidaan puhetta ja puhujaa. Kuulohavaintoa tarkennetaan fone-
tiikassa usein mittaamalla puheen ominaisuuksia *akustisesti*, mutta tässä työssäni
olen halunnut painottaa kuulijan roolia ja *auditorista* kuulohavaintoa. Olen kiin-
nostunut spontaanisti tuotetusta puheesta, jota arvioidaan mahdollisimman luon-
nollisessa tilanteessa. Täysin luonnollisen koeasetelman järjestäminen on haasta-
vaa, ja tutkimuksen yleistettävyyden kannalta asetelmat on pidettävä kontrolloi-
tuna. Tästä syystä olen päättänyt käyttämään aineistoa, jossa puhujille on annettu
kuva, josta he puhuvat. Puhe on spontaania kuvakerrontaa. Käytän aksentin ja
puheen arviointiin kyselymittareita (ks. liite 1), joiden tulokset analysoin tilastolli-
sesti. Kuuntelukokeiden lisäksi olen kiinnostunut tietämään, millaisia käsityksiä
arvioijilla on ylipäättään maahanmuuttajien tuottamasta puheesta sekä millaisia
kokemuksia heillä on vuorovaikutuksesta maahanmuuttajien kanssa. Näitä pyy-
dän arvioijia kuvaamaan kyselylomakkeissa kuuntelukokeen yhteydessä. Puo-
liavoimet kysymykset luokittelen ja kuvaan laadullisesti.

Tutkimukseni aihe sivuaa ajankohtaista keskustelua maahanmuuttajista ja
suomalaisten nuorten asennoitumista maahanmuuttajia kohtaan. Esimerkiksi kan-
sainvälisessä vertailussa suomalaiset nuoret miehet (38 maata) ovat osoittautuneet
kaikkein kielteisimmiksi maahanmuuttajia kohtaan². Tutkiessani suhtautumista
aksenttiin olen pyrkinyt pysyttämään kielitietoisuuden ja puheen arvioinnin
tasoilla, eikä tutkimus ota kantaa varsinaisesti maahanmuuttajuuteen. On kuiten-
kin oleellista muistaa, että asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat epäsuorasti
läsnä myös puheen arvioinnissa, kuten Torstenssonkin (2010) havaitsi omassa tut-
kimuksessaan. Ammattikoululaisten asenteita muun muassa maahanmuuttajia
kohtaan on selvitetty viime vuosina muissakin tutkimuksissa (esim. Poutiainen
2007), joten tutkimus sijoittuu myös tähän kenttään. Sen lisäksi, että tutkimukseni
tavoitteena on tuoda lisätietoa maahanmuuttajien puheen arvioinnista, tavoitteena
on myös täydentää tietoa suomalaisten nuorten asenteista maahanmuuttajia koh-
taan.

Tässä johdantoluvussa esittelen tutkimuksen lähtökohtia, keskeistä termino-
logiaa ja tutkimuskysymykset. Alaluvussa 1.2 esitän tutkimuskohteeni ja tutki-
muskysymykseni. Luvuissa 2 ja 3 tarkastelen tutkimuksen taustateorioita. Käsitte-
len luvussa 2 vierasta aksenttia toisen kielen oppijan puheessa. Luvussa 3 käsitte-
len puhujan arviointia sekä arvojen, asenteiden ja normien merkitystä puhujan
arvioinnin taustalla sekä tavallisten kielenkäyttäjien kielellistä tietoisuutta. Luku 4

² <http://yle.fi/uutiset/1.11.2014>

käsittelee tutkimuksen toteuttamista ja etenemistä. Luvuissa 5 ja 6 esittelen tutkimustulokset. Luvussa 7 tarkastelen tuloksia, esittelen johtopäätöksiäni tuloksista, selvitän tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä kysymyksiä sekä teen loppupäätelmiä.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää suomalaisten nuorten käsityksiä *maahanmuuttajien tuottaman suomen vieraasta aksentista*. Teoreettinen viitekehykseni vieraan aksentin tarkastelussa on sosiofoneettinen ja puhujan arvioinnissa kansanlingvistinen. Esittelen tässä alaluvussa tutkimuskysymykseni ja niistä johdetut hypoteesit.

Tutkimuksessani etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten suomalaiset nuoret arvioivat vierasta aksenttia maahanmuuttajien tuottamassa suomessa? Onko eri kieltä äidinkielenään puhuvien puhujien arvioinnissa eroja? Millä tavalla arvioijien paikkakunta vaikuttaa aksentin voimakkuuden arviointiin?

1 a) Onko eri äidinkieltä puhuvien aksenttien arvioinneissa eroja?

Hypoteesit:

H0: Puhujien vieraat aksentit arvioidaan samanlaisiksi

H1: Puhujien vierasta aksenttia arvioidaan eri tavoin.

1 b) Onko erityyppisten puhenäytteiden (spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta) arvioinneissa eroa?

Hypoteesit:

H0: Spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta arvioidaan samalla tavalla.

H1: Spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta arvioidaan eri tavalla.

1 c) Onko arvioijien asuinpaikkakunnalla vaikutusta aksentin voimakkuuden arviointiin?

Hypoteesit:

H0: Aksentin voimakkuus ei ole yhteydessä arvioijan asuinpaikkakuntaan.

H1: Aksentin voimakkuus on yhteydessä arvioijan asuinpaikkakuntaan.

1 d) Onko arvioijien sukupuolella vaikutusta aksentin voimakkuuden arviointiin?

Hypoteesit:

H0: Aksentin voimakkuus ei ole yhteydessä arvioijan sukupuoleen.

H1: Aksentin voimakkuus on yhteydessä arvioijan sukupuoleen.

2. Miten maahanmuuttajataustaisten puhujien suomalaisia arvoja ja sosiaalista pätevyyttä arvioidaan puheen perusteella?

2 a) Miten vieras aksentti on yhteydessä puhujan suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin?

Hypoteesit:

H0: Aksentin voimakkuus ei ole yhteydessä suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin.

H1: Aksentin voimakkuus on yhteydessä suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin.

2 b) Miten arvioijien sukupuoli, asuinpaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa ovat yhteydessä suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin?

Hypoteesit:

H0: Arvioijan sukupuoli, kotipaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa eivät ole yhteydessä puhujan arviointiin.

H1: Arvioijan sukupuoli, kotipaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa ovat yhteydessä puhujan arviointiin.

3. Mihin kielellisiin piirteisiin kuulijat kiinnittävät huomiota maahanmuuttajien puheessa? Millaista maahanmuuttajien tuottamaa suomea vastaajat pitävät hyvänä ja millaisia kokemuksia heillä on maahanmuuttajien puheesta?

Ensimmäinen pääkysymykseni liittyy maahanmuuttajien tuottaman suomen vieraan aksentin voimakkuuteen. Tutkimuksessani pyrin ensinnäkin selvittämään, miten erilaisella vieraalla aksentilla puhuvien henkilöiden aksentin voimakkuutta arvioidaan. Kaikki tutkimukseen osallistuvat puhujat puhuvat äidinkielenään eri kieltä. Kysymykseni onkin, millä tavoin eri aksentilla puhuvia arvioidaan vai ovatko kaikki vieraat aksentit kuulijoiden mielestä samanlaisia? Onko joku aksentti hyväksyttävämpi kuin toinen? Majorin (2007, 539) näkemyksen mukaan kuulijat arvioivat vierasta aksenttia hyvin nopeasti, ennen kuin he ovat edes tunnistaneeet puhujan äidinkieltä, joten aksentin arviointi voi perustua myös kuulijan sisäiseen näkemykseen aksentista. Tähän asti vierasta aksenttia on tutkittu paljon suhteessa puhujan äidinkieleen, mutta tarkastelukohteena se on riittämätön.

Aksentti on kuitenkin monimuotoisempi ilmiö, jota tarkastelen tässä työssäni kuulijoiden kielitietoisuuden kannalta. Kielitietoisuudella viitataan siihen, miten kuulijat havaitsevat ja ymmärtävät kielen eri piirteitä (Preston 2002; 50–51). Olen valinnut arvioijiksi helsinkiläisiä ja kainuulaisia ammattioppilaitoksen tekniikan alan opiskelijoita. Nuoret opiskelevat samoja aloja ja ovat samanikäisiä, mutta heidän tottuneisuutensa maahanmuuttajien tuottamaan suomeen eroavat toisis-

taan. Helsingissä todennäköisyys maahanmuuttajataustaisten kohtaamiseen eri konteksteissa on huomattavasti suurempi kuin Kainuussa. Paikkakunnat eroavat myös murteellisesti toisistaan. Kiintoisaa onkin selvittää, onko arvioinneissa paikkakuntakohtaisia eroja.

Toisena pääkysymyksenä on vieraan aksentin vaikutus puhujan arviointiin. Pyrin selvittämään, millä tavalla erilaiset vierailta aksenteilla puhutut puhenäytteet synnyttävät mielikuvia kuulijoissa, ja miten aksentti heijastuu puhujan arvioinnissa. On selvää, että aksentti on yksi osa puhunnosta eikä sitä voida pitää ainoana arviointiin vaikuttavana puheen ominaisuutena. Vaikka aksentti tavallisesti mielletään äänteitä tai prosodiaa koskeviksi ominaisuuksiksi (mm. Flege 1988; Jilka 2000), aksentin voisi ajatella olevan ominaisuus, joka sävyttää koko puhunnosta ja kietoutuu yhteen sujuvuuden ja äänen laadun kanssa (Major 2007, 541). Mikäli aksentti hahmotetaan moniulotteisesti, sitä voi tarkastella laajemmin puhujan arviointiin vaikuttavana tekijänä.

Aiemmissa kielellisiä asenteita koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että kuulijat luovat melko nopeasti erilaisia käsityksiä puhujasta pelkästään murteen tai aksentin perusteella (mm. Niedzielski 1999; Preston 2002; Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011). Nämä käsitykset ovat yhteydessä yleisemmin asenteisiin ja stereotyyppioihin ja ovat riippumattomia puhujan todellisista ominaisuuksista (esim. ahkeruudesta, ystävällisyydestä tai urheilullisuudesta) (mm. Preston 2002, 40–41). Stereotypiat voivat kohdistua yleisesti vieraaseen aksenttiin tai maahanmuuttajiin, tai ne ovat yleistyneet käsityksiksi tiettyjen kansallisuuksien ominaisuuksista. Puhje voi kuulijan mielessä aiheuttaa reaktion, joka liittyy käsityksiin esimerkiksi tietyn kansan urheilullisuudesta: jos jääkiekosta kiinnostunut kuulija olettaa kuulevansa kanadalaisen puhetta, hän saattaa arvioida puhujan urheilulliseksi, koska kanadalaiset ovat hyviä jääkiekon pelaajia. (Niedzielski 1999, 80.)

Kielellisen asenteen tutkimuksissa arvioidaan usein statusta ja solidaarisuutta (ks. arviointikohteista enemmän Edwards 1999). Esitän taulukossa 1 kuuntelukokeissa arvioitavat arviointikohteet (ks. tarkemmin lomake 1). Kuuntelukokeissa arvioijien tulee valita asteikolla 1–5 kahden ominaisuuden väliltä kohta, joka parhaiten vastaa heidän käsitystään puhujasta. Esimerkiksi vaikuttaako puhuja enemmän ahkeralta kun laiskalta.

TAULUKKO 1 Tutkittavat ominaisuudet: suomalaiset arvot ja sosiaalinen pätevyys

suomalaiset arvot	sosiaalinen pätevyys
ahkera - laiska	miellyttävä - vastenmielinen
rehellinen - epärehellinen	ystävällinen - epäystävällinen
luotettava - epäluotettava	hyvä - paha
työssä käyvä - ei käy työssä	huumorintajuinen - huumorintajuton
koulutettu - heikosti koulutettu	hyvännäköinen - ei-hyvännäköinen
	älykäs - tyhmä
	urheilullinen - ei urheilullinen

Kolmas pääkysymykseni liittyy tavallisten nuorten kielenkäyttäjien käsityksiin ja kokemuksiin maahanmuuttajien tuottamasta puheesta: mihin he kiinnittävät pu-

heessa huomionsa, millaista kieltä he pitävät hyvänä ja millaisia kokemuksia heillä on maahanmuuttajien tuottamasta suomesta? Tarkastelen käsityksiä ja kokemuksia kielellisen tietoisuuden näkökulmasta.

Vieraan aksentin käsite on tutkimukseni ydin. Taustoitin seuraavassa luvussa aksenttia toisen kielen puheen oppimisen ja kielellisten piirteitten näkökulmasta.

2 VIERAS AKSENTTI TOISEN KIELEN OPPIJAN PUHEESSA

Vieras aksentti puheessa on monimuotoinen kielellinen ilmiö, jota ei voi selittää pelkästään oppimisen tai puheen tuottamisen näkökulmasta. Aksenttiin kietoutuvat äänteelliset, prosodiset, sosiaaliset ja asenteelliset piirteet. Siksi ilmiön ymmärtämiseksi on perusteltua tarkastella sitä laajemmin. Tämän luvun tavoitteena on esitellä erilaisia selitysmalleja aksentin syntymiselle: mitkä seikat mahdollisesti selittävät aksenttia ja miten aksentti ilmenee puheessa. Aksenttitutkimuksen keskiössä on kysymys siitä, voiko aikuisena oppia ääntämään uutta kieltä ilman vierasta aksenttia?

Vallitseva käsitys on ollut, että aikuisen oppijan on vaikea - ellei jopa mahdotonta - oppia ääntämään toista tai vierasta kieltä ilman kuultavaa aksenttia (Lenneberg 1967; Scovel 1969; Moyer 1999; Guion 2003; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Tämä ajattelu on pohjautunut erityisesti Lennebergin (1967) hypoteesiin aivojen neurobiologisesta kehityksestä ja kielen oppimisen kriittisestä kaudesta (*Critical Period Hypothesis*). Toinen vallitseva käsitys aksentin synnystä pohjautuu äidinkielen ja opittavan kielen eroihin. On oletettu, että oppija vertailee kieliä keskenään ja jos opittavassa kielessä on uusia äänteitä, niiden oppiminen on vaikeaa. *Kontrastiivisessa* eli vertailevassa kielentutkimuksessa korostettiin sekä äidinkielen vaikutusta opittavaan kieleen että kielten välistä siirtovaikutusta. (Sajavaara 2006.) Näiden käsitysten lisäksi aksenttia on selvitetty esimerkiksi kielellisen ympäristön ja erityisesti kielellisen syötöksen tuloksena (Moyer 2013). Kielellisellä syötöksellä viitataan siihen, kuinka paljon oppija on tekemisissä opittavan kielen puhujien kanssa, kuinka paljon hän kuulee kieltä ja millaista kieltä hän kuulee. Edellä mainittuihin teorioihin linkittyvät oppijan maassaoloaika, oman äidinkielen käyttö uudessa maassa ja asenteet sekä uutta kieltä ja kulttuuria että kielen oppimista kohtaan (Dörnyei 2005; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012).

Vierasta aksenttia tutkitaan usein yhdessä esimerkiksi prosodian, sujuvuuden tai ymmärrettävyyden kanssa (Derwing & Munro 1997; Jilka 2000; O'Brien 2014) siitä huolimatta, että kyseiset ominaisuudet ovat kaikki monitulkintaisia (Jilka 2000; Lennon 2000; Moyer 2013). Tämä kertoo aksentin määrittelyn peruskysy-

symyksestä: miten ja missä aksentti ilmenee puheessa? Koska näitä ominaisuuksia on tarkasteltu aiemmissa tutkimuksissa yhdessä aksentin kanssa, käsittelen niitä alaluvussa 2.2. vieraan aksentin määrittelyn yhteydessä.

Tarkastelen tässä luvussa aksenttiin liittyviä määritelmiä, toisen kielen oppimiseen liittyviä kysymyksiä, aksentin syntyyn vaikuttavia tekijöitä ja kielellisiä piirteitä. Aluksi määrittelen aksenttiin usein liitettyjä käsitteitä, kuten prosodiaa, ymmärrettävyyttä ja sujuvuutta. Esittelen sen jälkeen puheen oppimiseen liittyviä keskeisiä käsityksiä puheen ja havaitsemisen suhteista. Nykyisen kielen oppimisen käsityksen ja aivotutkimuksen huomioivaa täysin tyydyttävää mallia toisen kielen ääntämisen oppimisesta ja siten myös vieraan aksentin synnystä ei ole (esim. Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Mielestäni Flegen (1988; 1992; 1995) kehittämä puheen oppimisen malli (*Speech Learning Model, SLM*) soveltuu kuitenkin taustoittamaan vieraan aksentin syntyä. Malli pyrkii selittämään aikuisen ääntämisen oppimista sekä oppimisiän että kieltenvälisyyden näkökulmasta. Sen jälkeen tarkastelen aikuisen oppijan kannalta tärkeimpiä vieraan aksentin selittäjiä ja sitä, miten aksentti ilmenee puheessa aiempien tutkimusten mukaan. Pohdin vieraan aksentin voimakkuutta tavallisten kielenkäyttäjien arvioimana. Katsauksen tavoitteena on saavuttaa yleiskuva vieraasta aksentista.

Näkökulmani luvussa 2 on kielessä ja puhujassa. Kuulijan rooliin keskityn luvussa 3. Tutkimuksessa rajaan pois kielen opetukseen kuuluvat tekijät.

2.1 Aksenttiin liittyviä käsitteitä

Aksentilla (accent) tarkoitetaan fonetiikassa yleensä sana- tai lausepainoa (Crystal 1989, 2). *Vieras aksentti (foreign accent)* on käsitteenä laajempi. Sillä viitataan puheen vierasperäiseen korostukseen, eikä sitä tulisi sekoittaa pelkästään painotukseen. Yksinkertaistetusti voidaan ajatella, että vieras aksentti sisältää sekä äänteellisiä että prosodisia tekijöitä, jotka erottavat toisen kielen puheen äidinkielisestä puheesta. Näin määriteltynä vieras aksentti ei kuitenkaan ole tyydyttävä, koska samalla tavalla voidaan määritellä myös murteita ja puheen tuottamisen häiriöitä. Munron (1998, 139) määritelmässä rajataankin vieras aksentti koskemaan normaalisti tuotettua, ”ei-patologista” puhetta, joka eroaa syntyperäisen puhujan puheesta osittain systemaattisella tavalla. Joissain määritelmissä aksenttia korostetaan kuulijan havaintona (Flege 1988; Jilka 2002; McAllister 2000). Flegen (1988, 229) ja Jilkan (2000, 9) mukaan kyseessä on ennen kaikkea syntyperäisen kuulijan havainto poikkeavasta kielen muodosta. McAllisterin (2000, 50) mukaan aksentti viittaa syntyperäisen kuulijan havaintoon sellaisesta foneettisesta poikkeamasta, jota kuulija ei voi hyväksyä natiivina eli syntyperäisen tuottamana muotona. Hayes-Harb ja Watzinger-Tharp (2012) ovat myös korostaneet syntyperäisen kielen puhujan havaintoa:

We define accentedness as the degree to which the listener perceives speech as being different from a particular variety, typically, [...] a native-speaker norm.

Mainituissa määritelmissä aksenttia luonnehditaan puheen poikkeavana ja osittain virheellisenä muotona. Määritelmistä voi tulkita, että ikään kuin kielessä olisi olemassa selkeästi ”oikeat” tavat ääntää ja että vain syntyperäinen kielen puhuja pystyisi arvioimaan, miten kieltä tulisi puhua. Esimerkiksi Brennan ja Brennan (1981) havaitsivat, että syntyperäisten kuulijoiden arviot vieraasta aksentista olivat yhteydessä ääntämisvirheisiin: mitä enemmän virheitä oli, sitä voimakkaammaksi aksentti arvioitiin. Mielestäni tämä on kuitenkin kapea käsitys aksentista. Hahmotan aksentin puheen tuottamisen ja havainnon tasojen prosessiksi - unohtamatta puheen sosiaalista ulottuvuutta. Olen kiinnostuneempi syntyperäisten käsityksestä normatiivisesta ääntämisestä kuin siitä, miten paljon ”virheitä” tai poikkeavia muotoja puheessa on. Käsitystäni tukevat määritelmät, joissa vieras aksentti nähdään kokonaisvaltaisesti (Derwing & Munro 2005; Major 2007; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012; Moyer 2013).

Derwing ja Munro (2005, 379) määrittelevät vieraan aksentin sekä puhujan että kuulijan puheen havaintoon ja tuottamiseen vaikuttavaksi monimutkaiseksi muodoksi. Majorin (2007, 541) määrittelemänä aksentti on segmentaalisten (*ään-teellisten*) ja prosodisten piirteiden (esim. rytmi, tauot, sävelkorkeus), äänen laadun, puhenopeuden ja sujuvuuden yhdistelmä. Major myös käyttää termiä yleinen vieras aksentti (*global foreign accent*) viittaamaan yleiseen vieraan aksentin vaikutelmaan puheessa: ihmisen puheesta voi havaita, onko hän syntyperäinen kielen puhuja vai ei (Major 2001, 19; 2007, 539). Yleinen vieras aksentti tarkoittaa sellaisia aksentin piirteitä, jotka eivät johdu puhujan äidinkielestä. Majorin (2001; 27) näkemys vieraasta aksentista pohjautuu välikielen tutkimusperinteeseen, jossa puheen aksentti voidaan nähdä muuttuvana (välikielestä enemmän ks. alaluku 2.3.1.1). Gluszek, Newheiser ja Dovidio (2012, 32) ovat halunneet ottaa määritelmään mukaan myös puhujan oman käsityksen sekä aksentin voimakkuudesta että samaistumisesta maahan, jossa opittavaa kieltä puhutaan.

Moyer (2013, 2) on kritisoinut aiempia vieraan aksentin määritelmiä ja aiheesta käytyä keskustelua, koska ne pohjautuvat hänen mielestään pääsääntöisesti Lennebergin kielen oppimisen kriittisen kauden hypoteesiin. Hypoteesin mukaan aivojen neuroplastinen kehitys alkaa olla ohi puberteetti-iässä, jonka jälkeen kyky oppia ääntämään vierasta kieltä heikkenee (ks. Lenneberg 1967). Hypoteesiin perustuvassa aksentin määritelmässä korostuu Moyerin mukaan *autenttisuuden* ihanne, mitä Moyer pitää epärealistisena jäänteinä yksikielisen puhujan ihanteesta. Fonologinen autenttisuus on edelleen monien oppijoiden ulottumattomissa jopa silloin, kun oppija hallitsee syntyperäisen tavoin toisen kielen kieliopillisia muotoja. Moyerin (2013) näkemyksen mukaan vierasta aksenttia tulisi tarkastella erityisesti yhteiskunnallisesta, kasvatuksellisesta ja psykologisesta näkökulmasta. Näkemykseni mukaan vierasta aksenttia ei tulisikaan ajatella epätäydellisenä puheen muotona vaan pikemminkin kielen yhtenä rekisterinä, jossa on mukana puhujan yksilöllisiä ja toisen kielen ääntämiseen liittyviä yleisiä piirteitä.

Vierasta aksenttia tarkastellaan usein *ymmärrettävyyden* (*intelligibility, comprehensibility*), *sujuvuuden* (*fluency*) ja *autenttisuuden* (*authenticity*) ohella (Flege 1988, 229–230; Derwing & Munro 1997; Derwing & Munro 2009; O’Brien 2014). Usein

ymmärrettävyydellä (*intelligibility*) tarkoitetaan viestin sanatarkkaa ymmärtämistä, *comprehensibility* viittaa siihen, kuinka vaikeaksi tai helpoksi kuulija kokee ilmaisen ymmärtämisen kokonaisuudessaan (Munro & Derwing 1997; Derwing & Munro 2005). Ymmärrettävyyden käsite kattaa aksentin tavoin erilaisia dimensioita, kuten prosodian (Holm 2006). Pihkon (1997, 18) mukaan ymmärrettävyys liittyy kommunikaatioprosessiin:

[...] intelligibility is not an absolute quality of the speaker or message but rather an aspect of the process of communication, always in relation to the participants.

Myös sujuvuus voidaan määritellä eri tavoin: lavean (*broad*) määritelmän mukaan sillä tarkoitetaan yleisesti puhetaitoa, ja kapeasti (*narrow*) määriteltynä sillä tarkoitetaan puhenopeutta (Lennon 2000, 25–26). Lehtosen (1981, 331) määritelmän mukaan sujuva puhe etenee sulavasti ja on kieliopillisesti ja kommunikatiivisesti hyväksyttävää. Segalowitz (2010) erottaa toisistaan kolme sujuvuuden käsitettä: kognitiivinen sujuvuus, lausesujuvuus ja havaittu sujuvuus. Kognitiivinen sujuvuus liittyy puhujan kykyyn tuottaa ja suunnitella puheensa ja siten kuvaa myös puhujaa (esimerkiksi *sujuva puhuja*). Tämä koskee usein puheen temporaalisia piirteitä, kuten nopeutta, taukoja ja tavujen kestoa. Sujuva puhe viittaa myös puheeseen, joka etenee sopivalla nopeudella ja jossa tauot ovat oikeissa kohdissa (Ullakonoja 2011, 29).

Prosodialla tarkoitetaan puheen äännettä isompia kokonaisuuksia, kuten sävelkulkua, painotusta, rytmiä, taukoja, nopeutta, kestoa, sävelkorkeustasoa ja voimakkuutta. Prosodiset piirteet toteutuvat tavallisesti yhdessä. Esimerkiksi sanan painollisuus voi kuulua sekä perussävelen, keston että äänenvoimakkuuden ominaisuuksina. (Lehessaari 1998, 85–86; Iivonen 2005.) Puheen prosodiset piirteet on yhdistetty ymmärrettävyyteen, sujuvuuteen ja vieraaseen aksenttiin. Tämä saattaa olla myös syynä siihen, miksi vierasta aksenttia tarkastellaan usein yhdessä ymmärrettävyyden ja sujuvuuden kanssa tai että tutkimusalueita ei ole aina rajattu täsmällisesti erillisiksi. (Moyer 2013.)

2.2 Toisen kielen puheen oppiminen

Aikuisella toisen kielen oppijalla on jo olemassa kielen oppimisen historiaa, jota oppija voi hyödyntää opiskellessaan uusia kieliä. Oppimisen ja omaksumisen erot ovat keskeisiä käsitteitä oppimista tarkasteltaessa: omaksumisella viitataan synnynnäiseen ja tiedostamattomaan taitoon ja oppimisella muodollisempaan oppimiseen (esim. Krashen 1985). Omaksuminen on usein liitetty lapsen ensikielen oppimiseen ja oppiminen myöhempään kielen oppimiseen. Tämä jako pohjautuu ajatukseen että lapsen ja aikuisen oppimisprosessien olisivat erilaisuudesta. Kyseinen dikotomia on saanut tukea erityisesti Lennebergin (1967) kielen oppimisen hypoteesista, mutta nykyisin niiden välille ei vedetä enää samanlaista rajaa, koska aivojen tiedetään säilyttävän joustavan oppimiskykynsä läpi elämän (ks. tarkem-

min esim. Zhang & Wang 2007). Toisaalta jotkut tutkijat muistuttavat, että mitä nuorempana toisen kielen puheen oppiminen alkaa, sitä helpompaa oppiminen kuitenkin on (esim. Flege 1992; Abrahamsson & Hyltenstam 2009).

Bialystokin ja Hakutan (1994, 80) mukaan aikuisen oppijan toisen kielen oppimista ei tulisi tutkia samoista lähtökohdista kuin lapsen ensikieltä, koska aikuisella oppijalla on jo olemassa kieli. Aikuisen oppijan mahdollisuudet käyttää erilaisia omaksumisen ja oppimisen strategioita ovat riippuvaisia muun muassa oppijan kokemuksista, muistista ja kielellisestä lahjakkuudesta (Hakuta, Bialystok & Wiley 2003; Abrahamsson & Hyltenstam 2009; Moyer 2013). Lapsen ensikielen ja aikuisen toisen kielen oppimisen prosessit ovat keskeisiä myös vieraan aksentin näkökulmasta, ja palaan niihin alaluvussa 2.3.3, kun tarkastelen kielen oppimistä.

Tässä luvussa käsittelen aluksi puheen havaitsemisen ja kielellisen syötöksen yhteyttä puheen oppimiseen. Tarkastelen myös Krashenin ja Gassin toisen kielen oppimisen malleja. Niissä on pyritty selittämään prosessia siten, että aikuisuuden erityisyys on otettu huomioon. Krashenin ja Gassin mallit ovat kuvauksia toisen kielen oppimisen mekanismeista, ja niistä saa käsityksen toisen kielen puheen oppimisprosessin monivaiheisuudesta. Mallit ovat teoreettisia esityksiä, eikä niitä ole helppo todentaa empiirisesti, koska oppimisen eri vaiheista ja niiden suhteista ei ole olemassa vielä yhtenäistä käsitystä (Järvinen 2014, 68). Flegen (1988; 1992; 1995) puheen oppimisen malli pyrkii selittämään vieraan kielen ääntämisen oppimista. Malli pyrkii myös selittämään vieraan aksentin syntyä, joten se on keskeinen oman tutkimukseni taustana. Esittelen Flegen mallia tarkemmin luvussa 2.2.2.

2.2.1 Puheen havaitseminen ja kielellinen syötös toisen kielen puheen oppimisen näkökulmasta

Puheen havaitsemisen katsotaan liittyvän kiinteästi puheen tuottamiseen (Krashen 1985; Davis & Johnsruide 2007). Puheen havaitsemista ja tuottamista voidaan mallittaa sekä *bottom-up*-tyyppisesti (alhaalta ylös) että *top-down*-tyyppisesti (ylhäältä alas) suuntautuvina prosesseina. Bottom-up-prosessi käynnistyy ärsykkeen havaitsemisesta ja kasvaa merkityksen ymmärtämiseksi. Prosessi etenee puheessa siten, että puhuja kokoaa ilmaisuja esimerkiksi äänneistä ja kohdistaa tarkkaavaisuutensa niiden rakentamiseen. Top-down-tyyppisessä oppimisessa havaitseminen aktivoituu sanoman merkityksestä ja se puretaan pienemmiksi osiksi. Tässä prosessissa tietoisuus, muisti ja aiempi kokemus ovat keskeisiä. Top-down-mallissa puhumisen oppiminen alkaa isommista kokonaisuuksista eli sanojen tai kielen merkityksestä. Vasta sen jälkeen puhuja erottaa äänneet ja muut puheen yksiköt. Bottom-up- ja top-down-prosessien uskotaan toimivan automaattisesti ja limittäin kiinteässä yhteydessä toisiinsa. (Eysenck 1998; Davis & Johnsruide 2007; Lintunen 2014, 183.) Nämä prosessit ovat lähinnä hypoteettisia malleja. Puheen havaitsemisen ja tuottamisen toiminnoista ja niiden todellisesta vuorovaikutuksesta ei ole yhtenäistä käsitystä. Bottom-up- ja top-down-prosessien ymmärtäminen auttaa kuitenkin hahmottamaan puhehavainnon ja puheen tuottamisen yhteyttä. Esimerkiksi Flegen (1992, 166–169) bottom-up-kuvaus puheen havaitsemisen ta-

soista antaa käsityksen siitä, miten monia eri tapahtumia tarvitaan puheen havaitsemiseen: signaali otetaan vastaan *auditorisella* eli kuulohavainnon tasolla, jonka jälkeen äänteet tunnistetaan *foneettisella* tasolla ja erotetaan tietoisesti *foneemisella* tasolla. Flegén kuvaus tasoista on melko yksinkertaistettu, mutta siinä erotetaan selkeästi toisistaan eri vaiheet. Pisonin ja Lucen (1987) kuvauksessa on huomioitu laajemmin eri tapahtumat, ja heidän mallissaan kielellisen (*linguistic*) ja auditorisen tason lisäksi ovat myös akustinen ja neuraalinen taso. Molemmat mallit ovat hierarkkisia ja niissä oletetaan, että puhutun aineksen käsittely etenee systemaattisesti tasolta toiselle. Davis ja Johnsrude (2003; 2007, 132) ovat osoittaneet aivotutkimuksissaan, että bottom-up- ja top-down-prosessit ovat osittain yhtäaikaista: aivojen eri alueet saattavat käsitellä samanaikaisesti puheen eri ominaisuuksia, ja niiden tavoitteena on muokata viesti ymmärrettäväksi.

Aikuinen toisen kielen oppija hallitsee jo erilaisia oppimisstrategioita, mutta ei välttämättä osaa hyödyntää aiempaa oppimista tehokkaasti uuden kielen omaksumiseen. Flege (1992, 176–177) on esittänyt, että aikuisilla oppijoilla vieraan kielen oppiminen on lähinnä top-down-tyyppistä, koska aikuiset kykenevät hyödyntämään aiempaa tietoaan aktiivisesti. Joidenkin tutkijoiden (Brown 1990; Pihko 1997; Zhang & Wang 2007, 155) mukaan sen sijaan tavalliset vieraan kielen kuulijat ovat usein melko riippuvaisia konkreettisesta puhesignaalista ja syötöksestä, koska heillä ei ole aiempaa tietoa kielestä. Tästä syystä he suuntaavat suhteellisesti enemmän energiaa äänteiden tunnistamiseen kuin ylemmän tason informaation prosessointiin. Näkemykset ovat keskenään ristiriitaisia, mutta käsitykseni mukaan aikuinen oppija käyttää uuden oppimisessa hyväkseen vanhaa tietoa sekä tietoisesti että tiedostamattaan. Kielten oppimisessa vanhan tiedon siirtäminen ei yleensä onnistu sellaisenaan muun muassa siitä syystä, että opittavan kielen äänteet vaativat ehkä erilaista puhemotoriikkaa kuin aiemman opittujen kielten. Oppijan onkin turvauduttava osittain vanhoihin strategioihin ja osittain operoitava uuden kielen havaitsemisen ja tuottamisen perusteiden oppimisessa.

Puheen havaitseminen ja tuottaminen liittyvät toisiinsa. Näiden prosien yhteyttä kielen oppimisessa ovat kuvanneet erityisesti Krashen (1985) ja Gass (1997; 2001). Molemmissa malleissa puheen havainnon ja käsittelyn katsotaan vaikuttavat siihen, millainen puhetuotos on. Krashen olettaa, kuten Chomsky (1972) aiemmin esitti, että ihmisellä on sisäsyntyinen kielen oppimisen mekanismi (*Language Acquisition Device*), joka vaikuttaa sekä ensimmäisen että toisen kielen omaksumiseen. Krashen (1985) pitää erillään kielen omaksumisen (*acquisition*) ja oppimisen (*learning*), joka liittyy kielen opettamiseen ja opiskeluun. Omaksuminen on luontaista ja tiedostamatonta oppimista, oppiminen on tietoista ja tavoitteellista. Toinen keskeinen käsite Krashenin mallissa on *monitori-hypoteesi*, jossa hän yhdistää luontaisen omaksumisen ja tietoisin oppimisen. Hypoteesin mukaan puheen tuottamisen prosessi käynnistyy omaksumisen seurauksena. Opittu systeemi toimii monitorina, joka muokkaa (*alter*) omaksutun kielen tuotosta (*output*). Onnistunut kielen omaksuminen edellyttää runsaasti kielellistä syötöstä. (Krashen 1985, 200–201.) Zhang ja Wang (2007) ovat myös maininneet kielellisen syötöksen aivojen kielellisen kehityksen yhteydessä:

[...] manipulations to the input and delivery mechanisms will be able to enhance early information processing and thus influence the efficiency of the developing brain in social, cognitive and linguistic domains.

Gassin (1997; 2001) kehittämä malli (*input-interaction-output IIO*) pyrkii huomioimaan ymmärrettävän syötöksen lisäksi kielellisen siirtovaikutuksen, L2-kielen kieliopillisen kehityksen, välikielen systemaattisuuden, vaihtelun ja oppijan. Mallin mukaan havaitsemisen ja syötöksen välissä on suodatin, joka sisältää sellaisia tekijöitä kuten syötöksen esiintymistiheys ja tuttuus, oppijan tunteet (*affect*), motivaatio ja asenne, aiempi tieto ja tarkkaavaisuuden kohdentaminen. Nämä piirteet toimivat yhdessä, niinpä esimerkiksi asenteet L2-kielen kulttuuria kohtaan saattavat vaikuttaa tarkkaavaisuuden kohdentamiseen.

Kielellinen siirtovaikutus aiheuttaa erilaisia reaktioita, kuten vieraan aineksen suodattamisen pois havaintomaailmasta tai aiemmin opitun yhdistämisen uuteen ainekseen. Sekä Krashenin että Gassin malleissa on mukana *suodatinteoria* (Krashen 1985; Gass 1997; 2001). Krashen (1985) korostaa suodattamisen tunnepitoisuutta (*affektiivisuus*). Kun oppimisasenteet eivät ole ihanteellisia oppimiselle, voimakas tunnepitoinen suodatus vaikuttaa siihen, miten ymmärrettykin kielellinen aines saavuttaa oppijan aivojen kielen kielelliset alueet. Gassin (2001, 400) mielestä vuorovaikutustilanteen luonne voi vaikuttaa siihen, havaitaanko kielellistä syötöstä ollenkaan. Suodatinteoriaa ovat esittäneet muutkin tutkijat (Flege 1988; 1992; 1995; Määttä 1983). Flege on käyttänyt termiä fonologinen suodatus (*phonological filtering*), joka tapahtuu silloin, kun kuulija pyrkii hahmottamaan, kuuluvatko äänteet äidinkielen vai toisen kielen foneettiseen kategoriaan. Myös suomalaisia ruotsin oppijoita tutkinut Määttä (1983) oletti, että vieraan kielen oppijoilla on taipumus suodattaa (*perceptual filtering*) havaintonsa äidinkielen kautta.

2.2.2 Flegen puheen oppimisen malli (The Speech Learning Model)

Esittelen tässä aluvuossa tarkemmin Flegen puheen oppimisen mallin perusajatuksia. Malli on joiltain osin suppea ja keskittyy erityisesti ääntämisen oppimiseen. Sen ansiona pidän kuitenkin pyrkimystä selittää aikuisen toisen kielen oppijan oppimista. Flege on myös testannut malliaan useissa tutkimuksissa yhdistäen siihen myös esimerkiksi oppijan iän, maassaoloajan ja kielellisen ympäristön (Flege 1995; Flege, Takagi & Mann 1995; Flege & MacKay 2011). Flegen tutkimukset ovat olleet pääsääntöisesti kieltenvälisiä (Flege 1984; Flege 1992; Flege, Takagi & Mann 1995; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006), eikä hän sinänsä ole ottanut kantaa esimerkiksi yleiseen vieraaseen aksenttiin. Kielitaustan erilaisuus on lähtökohtana myös omassa työssäni, vaikka en varsinaisesti vertaile tai kuvaa äidinkielen ja opittavan kielen eroja. Flege, Schirru ja MacKay (2003, 469) tiivistävät mallin seuraavasti:

The SLM proposes that the capacity for speech learning remains intact across the life span. According to the SLM, age effects arise primarily from age-related changes in how the L1 and L2 phonetic subsystems interact. The phonetic categories used to produce and perceive the phonetic segments distinguishing L1 words are hypothesized to be

come more powerful attractors of L2 vowels and consonants as they develop through childhood and into adulthood.

Flegen puheen oppimisen malli pyrkii selittämään vieraan kielen ääntämisen oppimista ja vieraan aksentin syntyä puheessa. Mallin keskeisiä ajatuksia ovat äidinkielen ja toisen kielen äännejärjestelmien siirtovaikutus, kielen oppimisikä ja puheen havaitsemisen ja tuottamisen suhteet. (Flege 1992; 1995; 2003.) Yksi mallin keskeisiä oletuksia liittyy kielen oppimisikään (oppimisiestä tarkemmin alaluvussa 2.3.3).

Puheen oppimisen mallin mukaan kielen oppijat usein tunnistavat uuden kielen foneemit äidinkieltensä mukaisesti (Flege 1995, 27). Kieltenvälistä tunnistamista (*interlingual identification*) tapahtuu jopa silloin, kun kielten foneemit eroavat toisistaan selkeästi sekä artikulatorisesti että akustisesti eli niissä on selvästi äänteellisiä eroja. Vieraan tai toisen kielen oppijat saattavat myös ylläpitää eroja, jotka ovat merkityksellisiä äidinkielessä, mutta eivät opittavassa kielessä. (Flege 1988, 281; Flege 1995, 27.) Malli korostaa toisen kielen oppijan havainnon merkitystä puheen oppimiselle: mitä tarkemmin oppija kykenee havaitsemaan L2-kielen äänneet, sitä tarkempaa myös ääntäminen on. (Flege 1995, 238.)

Flegen (1988; 1992) mukaan kuulija tavallisesti havaitsee ja luokittelee kuulemansa uuden kielen oman kielellisen kategoriensa mukaisesti tuttuihin ja vieraisiin äänneisiin. Uuden kielen foneettinen havaitseminen perustuu pitkälti jo aiemmin omaksuttuun äidinkielen foneettiseen kategoriointiin. Kun lapset oppivat ensimmäisen kielensä, heille muodostuu mieleen äännejärjestelmä eli foneettinen kategoria. Tämän järjestelmän vakiinnuttua ihminen käyttää sitä apuna oppiessaan uusia äännejärjestelmiä. (Flege 1992, 172.) Tästä ilmiöstä mallissa käytetään nimitystä *vastaavuusluokittelu (equivalence classification)*. Ilmiö voi olla syynä vieraaseen aksenttiin, jos ihmiset eivät kuule ja tuota opittavan kielen äänneitä oikein. Vaikeudet, joita oppijoilla saattaa olla samanlaisten äänneiden autenttisessa tuottamisessa, ovat mallin mukaan usein seurausta vastaavuusluokittelusta (Flege 1992, 172).

Fonologinen suodatus on yksi vastaavuusluokittelun erityismuoto. Fonologisesta suodatuksesta on kyse silloin, kun ihminen ei pysty luokittelemaan kahta vieraassa kielessä esiintyvää äännettä eri kategorioihin. Esimerkiksi japanilaisilla on havaittu olevan usein vaikeuksia englannin /r/:n ja /l/:n erottamisessa, jolloin oppija voi sekä havaita että tuottaa ne samoina äänteinä. (Flege 1988, 284; Flege 1992, 171.) Flegen (1988, 287) mukaan fonologinen suodatus ei tee vieraan kielen oppijoille mahdottomaksi havaita tarkasti vieraan kielen sellaisia piirteitä, joita oppijan äidinkielessä ei ole, vaikka hän tuottaisikin ne itse väärin. Olen jo luvussa 2.2.1 esitellyt muitakin näkemyksiä fonologisesta suodattamisesta. Niiden kaikkien taustalla on käsitys siirtovaikutuksesta: äidinkielen järjestelmän siirto opittavaan kieleen. Uskon, että kielen oppijalla voi olla useita strategioita uuden äännejärjestelmän oppimisessa, ja fonologinen suodatus on mahdollisesti sellainen, jota kokeillaan erityisesti kielen oppimisen alkuvaiheessa. Tällöin opittavan kielen syötös ei vielä ole kenties riittävää, eikä oppija ole riittävän harjaantunut erottamaan tai tuottamaan uusia äänneitä (ks. harjaantumisesta esim. Zhang & Wang 2007).

Flegen (1987; 1988, 274) mukaan toisen kielen oppijalla on olemassa kolme erityyppistä äännettä tai äännejärjestelmää opittavassa kielessä: äidinkielen kanssa samanlaiset (*identical*), samankaltaiset (*similar*) tai uudet (*new*). Samanlainen äänne tuotetaan sekä L1-kielessä että L2-kielessä samalla tavalla, ja äänteen tuottaminen opitaan tavallisesti helposti, koska oppija voi hyödyntää olemassa olevaa kategoriaa. Samankaltaisten (*similar*) äänneiden kategoria tarkoittaa niitä uusia äännteitä, jotka muistuttavat äidinkielen äännteitä, mutta ne tuotetaan eri tavalla. Samankaltaisen äänteen oppiminen on Flegen (1995) näkemyksen mukaan vaikeinta, koska L1-kielen ja L2-kielen välisiä eroja on usein vaikea kuulla riittävän hyvin. Uusi (*new*) vieraan kielen äänne on sellainen, joka erottuu riittävän erilaisena mistä tahansa äidinkielen äännteestä. Uusi äänne on Flegen (1995) mukaan helpoin oppia, koska oppija kykenee hahmottamaan ne paremmin täysin uusina, eikä niiden tuottamiseen löydy mallia äidinkielestä.

Flege (1988; 1996, 49) on esittänyt kuusi erilaista syytä ääntämisen virheellisyteen aikuisilla toisen kielen oppijoilla: 1. virheellinen havaitseminen (*incorrect perception*), eli väärin havaitut äännteet vaikuttavat mahdollisesti niiden tuottamiseen, 2. motorinen vaikeus (*motoric difficulty*), eli jotkut toisen kielen äännteet ovat motorisesti vaikeita tuottaa, 3. riittämätön foneettinen syötös (*inadequate phonetic input*), eli oppija kuulee liian vähän toisen kielen puhetta, 4. motivaatio (*motivation*) oppia ääntämään tarkasti voi olla puutteellinen, 5. tapojen muodostuminen (*habit formation*) liittyy oppijan taipumukseen vakiinnuttaa väärin opitut äännteet pysyviksi muodoiksi ja 6. psykososiaaliset tekijät (*psychosocial factors*) voivat vaikuttaa oppijan halukkuuteen oppia uutta kieltä. Nämä tekijät liittyvät puheen havaitsemiseen, uusien mallien muodostamiseen ja oppijan sisäisiin prosesseihin. Ikä esimerkiksi saattaa olla osasy syy väärin kuulemiseen, motoriikan harjaantumattomuuteen tai halukkuuteen oppia. Kyseenalaistan tätä lähestymistapaa, koska siinä nähdään toisen kielen puhujan tavoitteeksi syntyperäinen ääntäminen sen sijaan, että toinen kieli nähtäisiin lähtökohtaisesti osittain itsenäisenä puheenmuotona. Tavoite on toki oppia puhumaan kieltä hyvin ja ymmärrettävästi, mutta kuten aikaisemmin olen jo esittänyt muun muassa Moyeriin (2013) tukeutuen, toisen kielen puheen kriteerit eivät voi olla samat kuin äidinkielen puhujalla.

Puheen oppimisen malli tarjoaa erilaisia lähestymistapoja vieraan aksentin syntyyn. Mallin kehittämissä on lähdetty liikkeelle kielten välisistä eroista (Flege 1984; 1987) ja oppimisestä (Flege, Takagi & Mann 1995) ääntämisen oppimisessa. Mallin painotus on sittemmin siirtynyt toisen kielen oppijan kontakteihin syntyperäisiin kielen puhujiin ja erityisesti siihen puheeseen, mitä he kuulevat (Flege & MacKay 2011; Flege 2012).

2.3 Puheen vieraan aksentin syntyyn vaikuttavat tekijät

Vieraan aksentin syntymekanismia on tarkasteltu eri näkökulmista, mutta mitään yksittäistä tekijää ei pidetä ainoana selittäjänä. Tässä luvussa selvitän tähänastista tutkimusta ja painopistealueita. Olen koontanut taulukkoon 1 keskeisimpiä vieraan

aksentin tutkimuskohteita ja tutkimuksia. Käyn kohteet tarkemmin läpi seuraavissa alaluvuissa.

TAULUKKO 2 Aksenttiin liittyviä tutkimuksia

Tutkimuskohde	Tutkimuksia
Kielten vertailu	Wiik 1965, Bohn & Flege 1992, Flege 1992, Flege, Takagi ja Mann 1995, Pihko 1997, Flege et al. 2003, Guion, Flege, Akahane-Yamada & Pruitt 2000, McAllister 2000, Flege, Schirru & MacKay 2003, Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada & Yamada 2004, Ikävalko 2013
L1-kielen vaikutus	Sajavaara & Lehtonen 1978, Tahta, Wood & Loewenthal 1981, Flege 1984, Flege, Friede & Nozawa 1997, McAllister, Flege, Piske 2002, de Leeuw, Schmid & Mennen 2010, Ishihara, Fan, Jalil & Tsurutani 2011 (kuulijan äidinkielen vaikutus)
Oppimisikä	Oyama 1976, Flege 1988, Flege & Fletcher 1992, Flege, Munro & MacKay 1995, Bialystok 1997, McAllister, Flege & Piske 1999, Moyer 1999, Guion, Flege, Liu & Yeni-Komshian 2000, Piske, MacKay & Flege 2001, Guion 2003, Moyer 2007b, Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006, MacKay, Flege & Imai 2006, Abrahamsson & Hylténstam 2009, Flege & MacKay 2011,
Maassaoloaika	Tahta, Wood & Loewenthal 1981, Flege et al. 1999, Piske, MacKay & Flege 2001, Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006
Oman äidinkielen käyttö	Flege, Frieda & Nozawa 1997, Flege, Schirru & MacKay 2003, de Leeuw, Schmid & Mennen 2010
Vieraan kielen harjoittelu, kokemus	Bohn & Flege 1990, McAllister 2001, Flege & Liu 2001, Derwing, Rossiter & Munro 2002, Moyer 2007b
Motivaatio, tarkkaavaisuus, asenteet	Elliot 1995, Guion & Pederson 2006, Moyer 1999, Moyer 2007a, Major 2007
Ääntäminen	Bannert 1995, Magen 1998, Jilka 2000, Munro & Derwing 2001, Holm 2006, Meister & Meister 2007, Toivola, Lennes & Aho 2009, Ishihara, Tsurutani & Tsukada 2011, Toivola 2011

Aluksi esittelen kontrastiivisen kielentutkimuksen keskeisiä näkemyksiä puhujan äidinkielen siirtovaikutuksesta (mm. Wiik 1965; Selinker 1966; Lehtonen & Sajavaara 1979). Kontrastiiviseen perinteeseen perustuvaa tutkimusta tehdään edelleen fonetiikan alalla (Guion, Flege, Akahane-Yamada & Pruitt 2000; Flege, Schirru & MacKay 2003; Meister & Meister 2007; Tronnier & Zetterholm 2013; Tronnier & Zetterholm 2014).

Sen jälkeen tarkastelen oppijan kieliympäristöä, äidinkielen käyttöä, toisen kielen käyttöä, maassaoloaikaa ja kielellistä syötöstä, jolle oppija altistuu. Äidinkielen käyttöä on tarkasteltu erityisesti sen perusteella, kuinka paljon puhuja käyttää sitä verrattuna opittavaan kieleen (Flege, Frieda & Nozawa 1997; de Leeuw, Schmid & Mennen 2010; MacKay, Meador & Flege 2001). Maassaoloaikaa ei aiemmista tutkimuksista ole pidetty merkittävänä yksittäisenä tekijänä, mutta siihen yhdistyneet muut tekijät, kuten ikä ja kielen käyttö lisäävät sen merkitystä (Piske, MacKay & Flege 2001; Flege & MacKay 2011; Wang 2014). Käsittelen maassaoloajan kielellisen syötöksen kanssa. Kielellinen syötös tarkoittaa sitä kielellisen aineksen määrää ja laatua, mitä toisen kielen oppijat kuulevat (Krashen 1985; Flege,

Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006; Flege & MacKay 2011; Flege 2012).

Selvitän tässä luvussa myös toisen kielen oppimisikä, maahansaapumisen ikää ja aikuisten toisen kielen oppimista. Varsinkin kielen oppimisiän ja toisen kielen oppimisen vaikutusta vieraan aksentin syntyyn on tutkittu paljon, joten käsitelen niitä tarkemmin (Oyama 1976; Tahta, Wood & Loewenthal 1981; Flege & Fletcher 1992; Flege, Munro & MacKay 1995; McAllister, Flege & Piske 1999; Moyer 1999; Guion 2003; Moyer 2004; MacKay, Flege & Imai 2006; Abrahamsson & Hyltenstam 2008). Kielen oppimisikään liittyy usein myös maahansaapumisiä eli se ikä, jolloin ihmisen altistuminen toiselle kielelle on alkanut. Maahansaapumisiän yhteyttä ovat tutkineet muun muassa Flege ja Liu (2001) ja Flege, Schirru ja MacKay (2003). Tässä luvussa tarkastelen aiemman tutkimuksen pohjalta myös lasten ja aikuisten oppimisen eroja. Myös kielellistä identiteettiä on tutkittu aksentin voimakkuuteen vaikuttavana tekijänä. Kielellinen identiteetti tai minuus suhteutuu maahanmuuttajan käsitykseen siitä, mihin ryhmään hän kuuluu ja kuinka tarkasti hän haluaa varjella esimerkiksi äidinkieltensä aksenttia (esim. Levis 2005, 374–375). Kielellisen identiteetin yhteydessä käsitelen äidinkielen merkitystä.

Tämän luvun viimeisessä alaluvussa esittelen joitain oppijan yksilölliseen kielelliseen kyvykkyyteen, motivaatioon ja tarkkaavaisuuteen liittyviä näkökulmia. Näiden osuutta pidetään aikuisen oppijan kannalta oleellisina, koska oppija voi itse sekä kohdentaa tarkkaavaisuuttaan että suuntautua oppimista kohti tai siitä pois päin ja siten säädellä altistumistaan kielelle (mm. Dörnyei 2005; Guion & Pedersen 2006; Abrahamsson & Hyltenstam 2008; Smemoe & Haslam 2013).

2.3.1 Äidinkielen vaikutus opittavaan kieleen

Kun kielen oppimisen yhteydessä puhutaan kielten vaikutuksesta toisiinsa, käytetään usein termiä kieltenvälisyys (*cross-linguistic*), joka ei ole kovin yksiselitteinen tai täsmällinen termi. Se tarkoittaa useimmiten äidinkielen ja toisen kielen välistä siirtovaikutusta (*transfer*), mutta se voi tarkoittaa myös toisen ja kolmannen opittavan kielen siirtovaikutusta (Sajavaara 2006, 18). Kieltenvälinen siirtovaikutus nähtiin alun perin yhdensuuntaisena äidinkielen vaikutuksena toisen kielen oppimiseen, mutta myöhemmin on huomioitu myös opittavan kielen vaikutus äidinkieleen (Odlin 2003, 436–437; Sajavaara 2006, 11–12).

Behavioristiseen oppimiskäsitykseen perustuvalla *kontrastiivisella kielentutkimuksella* oli 1950–70-luvuilla vahva asema kielitieteessä. Behavioristiseen oppimiskäsitykseen pohjautuen oletettiin, että äidinkielessä opittu siirtyy automaattisesti uuden kielen oppimiseen (Sajavaara 2006, 11). Äidinkielen siirtovaikutusta pidettiin jopa siinä määrin merkityksellisenä vieraan kielen piirteiden omaksumisessa, että vaikeuksien ja virheiden uskottiin olevan ennakoitavissa toisen kielen oppimisessa (Lado 1957; Selinker 1966; Gass & Selinker 1992; Sajavaara 2006, 11). Kontrastiivisen analyysin vaikuttajahahmon Ladon (1957, 11) mukaan oppija ottaa käyttöönsä foneettisessa oppimisessa koko kielellisen systeeminsä:

[...] we tend to transfer to [...] (foreign) language our phonemes and their variants, our stress and rhythm patterns, our transitions, our intonation patterns and their interaction with other phonemes.

Uuden kielen äänteiden havaitsemisen vaikeuksien uskottiin johtuvan kielten eroista. Mitä kauempana kielet ovat toisistaan, sitä suurempia vaikeuksia toisen kielen oppiminen aiheutti. Siirtovaikutusta pidettiin aluksi kielteisenä ominaisuutena (Sajavaara 2006, 11; Pietilä & Lintunen 2014, 17–18).

Kontrastiivisen analyysin alkuvuosien suoraviivainen näkemys (esim. Lado 1957) äidinkielen systeemin siirtämisestä toisen kielen oppimiseen on sittemmin väljentyneet. Vertailua pidetään enemmän yksilön sisäisenä tapahtumana, joka käynnistyy oppijan kokemuksista eikä niinkään kielen rakenteista (Sajavaara 2006, 14). Toivasen (1998, 132–133) tutkimus, jossa hän tarkasteli suomalaisten englannin oppijoiden puheen prosodiaa, valaisee siirtovaikutuksen mekanismia: negatiivinen äidinkielen siirtovaikutus vaikutti eniten opintojaan aloittavien puheen intonaatioon. Ehkä siirtovaikutus on yksi aloittelevien oppijoiden käyttämä strategia, johon turvaudutaan erityisesti silloin, kun erojen merkitys ei vielä ole selvää?

Vaikeuksien taustalla nähtiin sekä kielten erot että niiden havaitseminen. Suomessa Wiik (1965, 16–20) esitti luokittelun erityyppisten äidinkielen ja kohdekielen välisten erojen aiheuttamista vaikeuksista. Lehtonen ja Sajavaara (1979, 7–8) puolestaan esittivät, että vieraan kielen havaitsemista voidaan lähestyä epäsuorasti tarkastelemalla puhujan tuotosta. Jos esimerkiksi vieraan kielen tuottamisen kannalta merkittävät piirteet, kuten äänten kestot, ovat puheessa virheellisiä, voidaan olettaa, että puhuja myös havaitsee ne virheellisesti. Myös Flege (1995) esitti, että havaittu foneettinen erilaisuus kielten välillä vaikuttaa toisen kielen oppijan kykyyn tuottaa foneettisia segmenttejä. Hän mainitsee esimerkkinä foneettisen erilaisuuden vaikutuksesta japanilaisten vaikeudet tunnistaa ja tuottaa englannin /r/ ja /l/ äänteet oikein, koska japanissa /r/ toteutuu eri lailla kuin englannin. /l/ taas muistuttaa japanin vastaavaa äännettä.

McAllisterin, Flegen ja Piskan (2002) tutkimus tukee osittain Lehtosen ja Sajavaaran (1979) käsitystä virheellisen havainnon ja tuotoksen suhteesta. Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten L2-kielen käyttäjät havaitsevat ja tuottavat L2-kielen äännejä. Tutkimukseen osallistui espanjaa (n = 20), englantia (n = 20) ja viroa (n = 20), äidinkielenään puhuvaa henkilöä, jotka olivat asuneet Ruotsissa vähintään 10 vuotta. Tutkimuksessa havaittiin, että äidinkielen vaikutus ja virheellisesti havaitut kohdekielen piirteet vaikuttavat siihen, miten vieraan kielen foneettiset kategoriat havaitaan. Tutkimuksessa havaittiin myös, että suotuisissa kuunteluolosuhteissa ei-syntyperäiset kuulijat kykenivät hahmottamaan kestot lähes yhtä hyvin kuin äidinkielist. Viron puhujat kykenivät parhaiten tuottamaan oikeita kestoja, espanjaa äidinkielenään puhuvat poikkesivat eniten syntyperäisistä ruotsin puhujista. McAllister, Flege ja Piske (2002, 256) puolestaan päättelivät, että virolaiset kykenivät havaitsemaan ja tuottamaan hyvin ruotsin kvantiteettierot, koska viron kielessä esiintyy myös kvantiteettieroja. Heidän tulkintansa mukaan espanjaa ja englantia äidinkielenään puhuvien vaikeus kvantiteettierojen oppimisessa johtui

siitä, että kestolla on erilainen tehtävä espanjan ja englannin kielissä on kuin ruotsissa.

Havaitsemisen ja ääntämisen suhdetta ei pidetä kuitenkaan yksiselitteisenä. Vieraan kielen oppijat ovat toisinaan hyvin tietoisia siitä, miltä ”oikea” ääntäminen kuulostaa, vaikka he eivät sitä kykene tuottamaan (Flege 1988, 257). Tätä näkemystä tukee Peltolan (2003) havainto suomalaisista englannin oppijoista, jotka saattoivat oppia havaitsemaan vierasta kieltä erittäin taitavasti, vaikka eivät kyenneet tuottamaan puhetta oikein.

Kielten ja kielellisten piirteiden vertailuun keskittyvä kontrastiivinen kielen tutkimus on vaikuttanut paljon foneettiseen tutkimukseen. Kontrastiiviseen kielentutkimukseen suhtauduttiin Sajavaaran (2006, 11) mukaan 1980- ja 1990-luvulla suorastaan kielteisesti, mutta siihen perustuvaa vertailevaa tutkimusta on tehty myös silloin paljon ja tehdään fonetiikassa edelleen (esim. Flege 1995; Flege, Takagi & Mann 1995; McAllister 2000; Flege & Liu 2001; Meister & Meister 2007; Abrahamsson & Hyltenstam 2009; Tronnier & Zetterholm 2013). Äidinkielen ja kohdekielen välistä siirtovaikutusta on tutkittu myös kontrastiivisen kielentutkimuksen valtakauden jälkeen (esimerkiksi; Meister & Meister 2007; Tronnier & Zetterholm 2013). Jotkut tutkijat ovat tarkastelleet sekä oppimisiän että äidinkielen vaikutusta yhdessä (esimerkiksi Guion 2003; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Erityisesti Flege (1988; 1992; 1995; 2012) on pyrkinyt mallittamaan vieraan kielen ääntämisen oppimista sekä äidinkielen siirtovaikutuksen että oppijan iän näkökulmista.

Kontrastiivista tutkimusta on tehty useiden eri kielten välillä. Esimerkiksi Suomessa Wiik (1965) tutki väitöskirjassaan suomen ja englannin vokaalien eroja kontrastiivisesta näkökulmasta. Jyväskylän yliopistossa käynnistyi 1970-luvulla kontrastiivisen tutkimuksen hanke, jossa keskityttiin suomen ja englannin erojen tutkimukseen (hankkeesta enemmän muun muassa Lehtonen & Sajavaara 1979). Flege (1988; 1992; 1995; 2006) tutkimusryhmineen on tehnyt useita tutkimuksia vertailemalla kielten äännejärjestelmiä keskenään ja eri kieliryhmiin kuuluvien henkilöiden kykyä oppia uuden kielen ääntäminen. Tronnier ja Zetterholm (2013; 2014) ovat tehneet myös viime aikoina kontrastiivista tutkimusta vertailemalla eri kieliryhmistä (muun muassa albania, somali) tulevien henkilöiden äidinkielestä johtuvia vaikeuksia oppia ruotsin ääntämistä.

Äidinkielen ja kohdekielen foneettisen järjestelmän vuorovaikutusta on tutkittu myös kaksikielisillä puhujilla (Guion 2003; Peltola, Tamminen, Lehtola & Aaltonen 2007). Esimerkiksi Peltola, Tamminen, Lehtola ja Aaltonen (2007) tutkivat, onko kaksikielisillä suomenruotsalaisilla (N = 12) mielessään kaksi erillistä fonologista systeemiä, jotka aktivoituvat kielellisen ympäristön mukaisesti (tutkimuksessa tarkasteltiin vokaalien tunnistamista). Heidän tutkimuksensa perusteella kaksikielisillä fonologiset systeemit ovat kietoutuneet yhteen, ja ne toimivat yhtä tehokkaasti molemmissa kielissä. Jotkut tutkijat ovat oletaneet, että mitä kehittyneempi äidinkielen systeemi on toisen kielen oppimisen alkaessa, sitä vahvemmin se vaikuttaa oppimiseen ja toisen kielen ääntämiseen. (Oyama 1976; Flege 1988; 1995; Bialystok 1997).

Kontrastiivisesta näkökulmasta kiinnostus siirtyi hieman myöhemmin kielenoppijaan ja hänen tekemiinsä kielellisiä virheisiin ja niiden syinä alettiin etsiä muualtakin kuin äidinkielen siirtovaikutuksesta (virheanalyysistä enemmän Cor-der 1976; Eckman 2004). Virheanalyysistä (*error analysis*) lähti liikkeelle välikielen (*interlanguage*) tutkimus. Siinä kielenoppijan virheet alettiin nähdä osana prosessia, jossa oppija muodostaa sekä äidinkielestä että kohdekielestä eroavaa järjestelmää. Välikielen tutkimus huomioi oppijan kielen jatkuvan muutoksen. Välikieltä pidettiin itsenäisenä kielen muotona äidinkielen ja kohdekielen välissä ja virheiden katsottiin seuraavan toisiaan vähän samantapaisesti kuin lapsen oppiessa äidinkieltään. Välikielen jotkin piirteet saattoivat jähmettyä (*fossilize*) ja jäädä pysyvinä muotoina kieleen (ks. Selinker 1972; Eckman 2004).

Aikaisemmista foneettisista tutkimuksista on saatu tukea äidinkielen ja kohdekielen siirtovaikutukselle (Flege 1992; Flege 1995; de Silva 1999; McAllister, Flege & Piske 2002; Tronnier & Zetterholm 2013; Paloneva 2015), mutta prosessi on osittain tuntematon. Moyerin (2013, 41) mukaan L1-kielen ja L2-kielen välistä yhteyttä on pyritty tarkastelemaan eniten perinteisestä toisen kielen oppimisen (*Second Language Acquisition*) viitekehystä käsin. Ihmisten välinen vuorovaikutus, oppijan oma toiminta ja puhekontekstin vaikutus kielen omaksumisessa ja aksentin synnyssä on hänen mielestään jäänyt vähemmälle huomiolle. Vaikka painopiste on kontrastiivisen perinteen kultavuosien jälkeen siirtynyt esimerkiksi oppijan yksilöllisyyteen, äidinkielen siirtovaikutus on yhä kielen oppimisen keskiössä (Odlin 2003; Eckman 2004). Nykyisin kieltenvälinen suhde ymmärretään monimutkaisemmaksi ja kenties enemmän oppijasta lähteväksi kuin kielten eroista johduttavaksi (esim. Sajavaara 2006, 15). Vaikka kieltenvälistä yhteyttä ei täysin pystytä selittämään, äidinkielen vaikutusta pidetään edelleen keskeisenä myös ääntämisen oppimisessa. Eckmanin (2004, 543) mukaan äidinkielen vaikutus toisen kielen ääntämiseen on kiistaton: "L1 influence has always been, and still is, a factor in explaining L2 pronunciation."

2.3.2 Kielellinen ympäristö ja kielen käyttö

Toisen kielen oppijan kielellinen ympäristö kohdekielen maassa on yhteydessä siihen, miten paljon oppija on tekemisissä syntyperäisten puhujien kanssa ja miten motivoitunut hän on omaksumaan kohdekieltä (Moyer 2013, 74). Ihmisen kielellinen ympäristö voi olla moniulotteinen: kotikieli voi olla eri kuin työkieli, äidinkieli voi olla yhteisössä vähemmistökielenä tai perheessä puhutaan useita eri kieliä. Kielellisen ympäristön vaikutus kielen omaksumiseen ei ole yksiselitteinen, sillä toisen kielen oppija saa muitakin kielellisiä vaikutteita ja kieltenvälinen siirtovaikutus voi olla useamman kielen välistä (Odlin 2003, 436–437). Yksikielisyttä on pidetty aikaisemmin luonnollisena ja monikielisyttä kummallisuutena, mutta nykyisin monikielisyttä pidetään ennemminkin tavallisena (Dufva & Pietikäinen 2009, 2). Suuri osa maahanmuuttajista elää monikielisessä ympäristössä, ja itse asiassa tiedämme hyvin vähän siitä, kuinka montaa eri kieltä esimerkiksi Suomessa asuva kurdi käyttää ja kuulee säännöllisesti. Hänellä voi olla myös erilaiset tarpeet kunkin kielen käytössä, ja hän voi itse nimetä äidinkieltensä vapaasti (ks. tar-

kemmin äidinkielen määritelmistä esim. Skutnabb-Kangas 1988). Vieras aksentti voi syntyä useamman kuin kahden kielen kohtaamisesta

Yksi kielelliseen ympäristöön liittyvä tekijä on maassaoloaika (*length of residence, LOR*). Monissa aiemmissa aksenttitutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka kauan oppija on asunut kohdekielen maassa ja miten paljon hän on alttiina kielelliselle syötökselle (Tahta, Wood & Loewenthal 1981; Flege & Fletcher 1992; Piske, MacKay & Flege 2001; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2005; Wang 2014). Selvitän alaluvussa 2.3.2.1 maassaoloaika ja kielellistä syötöstä enemmän.

Oman äidinkielen käyttö kohdekielisessä maassa on yhdistetty myös vieraan aksentin voimakkuuteen. Äidinkielen käyttöä uuden kielen maassa on tarkasteltu erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka paljon henkilö käyttää edelleen äidinkieltään (Flege, Frieda & Nozawa 1996; Flege & Liu 2001; MacKay, Flege & Imai 2006; Moyer 2013). Tarkastelen alaluvussa 2.3.2.2 äidinkielen käyttöä kohdekielisessä maassa ja toisen kielen käyttöä uudessa kieliympäristössä.

2.3.2.1 Maassaoloaika ja kielellinen syötös

Toisen kielen oppijan maassaoloaika ei automaattisesti kerro, miten paljon ihminen käyttää opittavaa kieltä. Tästä syystä maassaoloaika onkin tarkasteltu aksentin vahvuuden kannalta siitä näkökulmasta, miten paljon oppija on tekemisissä uuden kielen kanssa. Jotkut maahanmuuttajat ovat paljon tekemisissä uuden maan kielen kanssa, toiset selviävät lähes kokonaan ilman kielikontaktia. Tämä on mahdollista erityisesti silloin, kun uudessa maassa on iso samankielisten yhteisö. Saadut tutkimustulokset maassaoloajan ja vieraan aksentin yhteydestä ovat ristiriitaisia. Joissain tutkimuksissa sen on havaittu vaikuttavan aksentin voimakkuuteen aksenttia heikentävästi (Flege & Fletcher 1992; Flege, Munro & MacKay 1995; Bialystok 1997; Piske, MacKay & Flege 2001). Joissain tutkimuksissa maassaoloajan pituuden ei ole havaittu vaikuttavan aksentin voimakkuuteen (Oyama 1976; Flege 1988; Moyer 1999; McAllister 2001; Wang 2014).

Aiemmissä tutkimuksissa on tehty havaintoja, että maassaoloajan vaikutus aksenttiin on suurempi maassa lyhyemmän aikaa (näissä tutkimuksissa alle vuoden) kuin kauemmin aikaa asuneilla (Flege & Fletcher 1992; Flege & Liu 2001; Piske, MacKay & Flege 2001). Toisin sanoen ääntäminen kehittyisi nopeammin ensimmäisen vuoden aikana, jonka jälkeen oppiminen olisi hitaampaa. Samanlaisen havainnon ovat tehneet McAllister, Flege ja Piske (2002). Heidän tutkimukseensa Ruotsissa osallistui yli kymmenen vuotta maassa asuneita ruotsia L2-kielenä puhuvia äidinkieleltään espanjaa, englantia ja viroa puhuvia maahanmuuttajia. Tutkimuksen perusteella osalla oppijoista (lähinnä espanja ja englanti) maassaoloajalla ja äänneiden tarkalla havaitsemisella oli selvä yhteys. Puheessa puolestaan edes ruotsin kielen jatkuva käyttö ja pitkä maassaoloaika eivät vähentäneet aksentin voimakkuutta. Tutkijat myös päättelivät, että oppijoiden motivaatio oppia puhumaan ruotsia on ensimmäisten maassaolovuosien aikana korkeampi kuin myöhemmin, joten kehitystä ääntämisessä ei ensimmäisten vuosien jälkeen tapahtunut. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että maassaoloajan piteneminen ei hei-

kennä aksentin voimakkuutta (Tahta, Wood & Loewenthal 1981; Bannert 1995; McAllister 2001; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006; Wang 2014).

Flegen ja Liun (2001) tutkimus ottaa kantaa siihen, miksi maassaoloaika yksittäisenä ominaisuutena selittää aksentin voimakkuutta heikosti. He tutkivat USA:ssa asuvien kiinalaisten aikuisten (N = 60) maassaoloajan ja englannin syötöksen yhteyttä aksentin voimakkuuteen. Henkilöt olivat asuneet maassa keskimäärin viisi vuotta. Tutkimuksessa heidät jaettiin neljään ryhmään sen mukaan, kuinka kauan he olivat olleet maassa ja olivatko he opiskelijoita vai muita. Opiskelijoilla maassaoloajalla oli merkitystä siinä, miten hyvin he tunnistivat sananloppuisia konsonantteja ja pidempiä lauseita. Sen sijaan ei-opiskelijoilla maassaoloaika ei vaikuttanut niiden tunnistamiseen. Flege ja Liu (2001) päättelevät, että mitä enemmän aikuiset koehenkilöt vastaanottivat vieraan kielen syötöstä, sitä enemmän heidän kielitaitonsa kehittyi riippumatta maassaoloajasta.

Käsitykset maassaoloajan yhteydestä aksentin voimakkuuteen ovat jokseenkin ristiriitaisia. Ilmeisesti se selittää aksenttia jonkin verran, mutta yksittäisenä tekijänä se ei ole merkittävä (Oyama 1976; Flege, Munro & MacKay 1995; Flege & Liu 2001). Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että toisen kielen käyttämisen määrä (Tahta, Wood & Loewenthal 1981; MacKay, Flege & Imai 2006) ja altistuminen L2-kielen syötökselle (McAllister 2000; Flege & Liu 2001; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006; Flege & MacKay 2011; Moyer 2013) uudessa kieliympäristössä saattavat vaikuttaa aksenttiin enemmän kuin maassaoloaika. McAllister (2001) pitää L2-kielen käytön määrää merkittävimpänä yksittäisenä tekijänä vieraan aksentin voimakkuudelle kuin maassaoloaikaa. Flege (2012, 8) on painottanut erityisesti L2-kielen kielellistä syötöstä:

In my view, the kind and/or quality of input is the single most important factor affecting nativeness of L2 segmental production and perception.

Myöskään kielellisen syötöksen ja ääntämisen oppimisen yhteyteen ei tulisi suhtautua kritiikittömästi, koska kielen oppijat saattavat olla passiivisia silloinkin, kun he ovat alttiina kielelliselle syötökselle (Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006). MacKay, Flege ja Imai (2006,178) arvioivat, että vanhemmat kielenoppijat ovat myös alttiimpia vieraalla aksentilla tuotetulle L2-kielelle kuin nuoremmat kielenoppijat, mikä vaikuttaa syötöksen laatuun. Kielellisen syötöksen määrää ja laatua on lisäksi vaikea mitata (McAllister 2001). Moyerin (2013) mukaan maassaoloaika on vahvasti sidoksissa esimerkiksi siihen, miten tyytyväinen ihminen on omaan ääntämiseensä, kuinka paljon hän on tekemisissä syntyperäisten puhujien kanssa ja miten motivoitunut hän on omaksumaan kohdekieltä. Yksilölliset erot kielen käytössä ja oppimisessa voivat liittyä motivaatioon, asenteisiin ja vuorovaikutuksen määrään syntyperäisten kanssa.

2.3.2.2 Äidinkielen ja toisen kielen käyttö

Aikuiset toisen kielen oppijat ovat usein riippuvaisia äidinkielestään myös kohdekielisessä maassa. Äidinkielen käyttö jatkuu tavallisesti niin kotikielenä kuin mahdollisesti muissakin yhteyksissä. Tilanteet, joissa aikuinen käyttää toista kieltä, saattavat myös olla rajoittuneita. Lisäksi aikuiset maahanmuuttajat joutuvat usein turvautumaan vuorovaikutustilanteissa äidinkielen järjestelmään myös kuullessaan ja tuottaessaan toista kieltä (Moyer 2013, 72). Äidinkielen puhumisen määrää on tarkasteltu myös vieraan aksentin voimakkuuden aiheuttajana (Flege, Frieda & Nozawa 1996; Flege, MacKay & Meador 1999; Flege & Liu 2001; MacKay, Flege & Imai 2006; MacKay, Meador & Flege 2001). Jotkut tutkijat (Bialystok & Hakuta 1994; Bialystok 1997; Flege 1999; Guion, Flege, Liu & Yeni-Komshian 2000; Piske, MacKay & Flege 2001; Moyer 2013) ovat havainneet, että aikuiset toisen kielen oppijat saattavat edelleen käyttää äidinkieltään runsaasti ja he ovat tekemisissä syntyperäisten toisen kielen puhujien kanssa usein vähemmän kuin lapset ja nuoret.

Runsaalla äidinkielen käytöllä toisen kielen oppimisympäristössä saattaa joidenkin tutkimusten perusteella olla yhteys aksentin voimakkuuteen (Flege, Frieda & Nozawa, 1997; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2005; Moyer 2013). Moyer (2013, 48) olettaa, että jatkuva äidinkielen käyttö vaikuttaa oppijan mahdollisuuksiin oppia uuden kielen äännejärjestelmä hyvin. Myös Flege, Frieda ja Nozawa (1997) ovat esittäneet, että äidinkielen runsas käyttö kohdekielisessä ympäristössä saattaa haitata L2-kielen oppimista. Heidän tutkimuksessaan päivittäin äidinkieltään puhuvien italialaisten Kanadassa asuvien englannin puhujien vieras aksentti oli vahvempi kuin niillä, jotka eivät puhuneet italiaa paljon. Pisken, MacKayn ja Flegen (2001) vastaava tutkimus italiankielisistä englannin puhujista Kanadassa tukee tulosta: osalla puhujista oli säilynyt voimakas italialainen aksentti, vaikka he olivat olleet Kanadassa jo kymmeniä vuosia.

de Leeuw, Schmidin ja Mennenin (2010) tutkimus ei puolestaan tue edellä mainittuja tutkimuksia. He tutkivat, miten saksalaisten, vieraaseen maahan muuttaneiden aikuisten kontaktit oman äidinkielen puhujiin vaikuttivat aksenttiin toisessa kielessä. Kaikki puhujat käyttivät uuden maan kieltä päivittäisessä elämässään, mutta olivat jonkin verran tekemisissä myös oman äidinkielisten kanssa. Niillä puhujilla, jotka olivat edelleenkin säännöllisesti tekemisissä saksankielisten kanssa, vieras aksentti oli heikompaa kuin niillä, jotka olivat vähemmän tekemisissä äidinkielisten kanssa. Mitä kauemmin henkilöt olivat asuneet maassa, sitä merkittävämpi tämä indikaattori oli. Opittavan kielen käytöstä aksentin selittäjänä on muutampia muitakin ristiriitaisia tuloksia. Tahtan, Woodin ja Loewenthalin (1981) tutkimuksessa niillä englantia L2-kielenä puhuvilla (N = 109), jotka käyttivät englantia myös kotona, vieras aksentti oli heikompaa kuin niillä, jotka eivät sitä puhuneet kotioloissa. Flegen ja Fletcherin (1992) tutkimuksessa opittavan kielen runsas käyttö ei vaikuttanut espanjankielisten englantia toisena kielenä puhuvien aksenttiin.

Tulosten ristiriitaisuutta voi selittää se, että äidinkielen käytön määrää on vaikea mitata millään muulla tavoin kuin kysymällä sitä henkilöltä itseltään. Äi-

dinkielen ja toisen kielen käytön määrän kuvailu ei mittaa myöskään sitä, millaista kieltä ympäristössä puhutaan ja miten se vaikuttaa toisen kielen puhujan puheeseen.

2.3.3 Ikä

Melko yleisesti hyväksytty käsitys toisen kielen oppimisesta on ollut, että mitä nuorempana oppiminen tapahtuu, sitä paremmin kieli opitaan (esim. Lenneberg 1967; Scovel 1969; Guion 2003; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Vahva käsitys on ollut, että toinen kieli voidaan oikeastaan oppia vain ennen puberteetti-ikää (Lenneberg 1967; Scovel 1969; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Varhaisen oppimisen merkitystä on perusteltu erityisesti neurobiologisilla aivojen kehittymiseen liittyvillä väitteillä (Lenneberg 1967; Scovel 1969). Lennebergin (1967, 377) kriittisen kauden hypoteesin mukaisesti puberteetti-ian jälkeen on oikeastaan mahdotonta oppia ääntämään uutta kieltä ilman aksenttia aivojen neuraalisten prosessien takia. Oyaman (1976) käyttämä *sensitiivinen kausi* (*sensitive period*) puolestaan viittaa kielen oppimisen herkkään kauteen, jolloin oppija on erityisen vastaanottavainen kielen omaksumiselle. Tämä hypoteesi olettaa, että herkkyyys ympäristön kielelliselle syötökselle etenee asteittaisesti. Patkowski (1980, 449) viittaa kriittisellä kaudella lapsen ensikieleen ja sensitiivisellä kaudella toisen kielen omaksumiseen. Patkowski (1980) muistuttaa, että sensitiivisen kauden jälkeen on mahdollista oppia toinen kieli hyvin - ei kuitenkaan syntyperäisen tavoin.

Chomskyn (1972) hypoteesin mukaan ihmisellä on olemassa sisäsyntyiset valmiudet oppia kieltä. Hypoteesi on saanut täydennystä viimeaikaisista lapsen kielen kehityksen tutkimuksista: jo vastasyntyneillä on havaittu kyky tunnistaa esimerkiksi oman äitinsä ääni ja äidinkieltensä muiden joukosta (ks. tarkemmin Gervain & Mehler 2010, 200). Vastasyntyneillä on myös kyky erottaa kaikkien kielten äännekontrastit eli periaatteessa heillä on mahdollisuus alkaa omaksua mitä tahansa maailman kieltä. Heillä on kyky samanaikaisesti tunnistaa tutut äänet ja kielet ja valmiudet oppia kaikki kielet. Tämä kyky kuitenkin kaventuu jo lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana. (Gervain & Mehler 2010, 200–201.) Kielen rytmi on osoittautunut merkitykselliseksi kielten erottajaksi. Lapsi mitä ilmeisimmin erottaa eri kielet nimenomaan rytmin perusteella, jolloin jos kielten rytmit ovat samanlaiset, kielten erottaminen vaikeutuu (Nazzi, Bertocini & Mehler 1998, 760). Gervainin ja Mehlerin (2010, 211–212) mukaan sisäsyntyinen kielellinen kyky ja aivojen biologiset ominaisuudet eivät kuitenkaan riitä yksinään kielen omaksumiseen: omaksuminen on ennen kaikkea aivojen, evoluution ja oppimisen prosessi, joka edellyttää muun muassa riittävää muistikapasiteettia ja kielellistä syötöstä.

Kielen oppimisen kriittistä kautta on pidetty usein syynä vieraaseen aksenttiin. Kriittisen kauden -käsite perustuu 1960-luvun aivotutkimuksiin. Erityisesti Lennebergin (1967) käsitykset aivojen muotoutumisesta vaikuttivat myös kielen oppimisen käsityksiin. Lennebergin (1967, 158) mukaan ihmisen kyky omaksua [ensimmäistä] kieltä päättyy puberteetti-iässä, jolloin myös aivojen kehittyminen on saavuttanut aikuisuutensa. Nykyisin aivojen kielellisistä toiminnoista on

enemmän tietoa ja aivojen kehittymisen tiedetään jatkuvan aikuisenakin (aiheesta enemmän mm. Zhang & Wang 2007). Vaikka kriittisen periodin perusoletuksiin suhtaudutaan nykyisin varauksella (mm. Pietilä 2014, 59), monet tutkijat ovat edelleen vakuuttuneita siitä, että mitä aikaisemmin kielenoppiminen alkaa, sitä helpompaa on saavuttaa autenttinen toisen kielen ääntäminen (Oyama 1976; Tahata, Wood & Loewenthal 1981; Flege & Fletcher 1992; Flege, Munro & MacKay 1995; McAllister, Flege & Piske 1999; Moyer 1999; Piske, MacKay & Flege 2001; Flege, Schirru & MacKay 2003; Guion 2003; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006; MacKay, Flege & Imai 2006; Gass & Selinker 2008; Abrahamsson & Hyltenstam 2009).

Käsitys toisen kielen ääntämisen optimaalisesta oppimisiästä vaihtelee, mutta pääosin se sijoitetaan murrosikää edeltäviin vuosiin (Lenneberg 1967; Scovel 1969; Patkowski 1980; Flege & Fletcher 1992; Flege 1995; Gass & Selinker 2008; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Flege (1995) erottelee mallissaan varhaiset vieraan kielen oppijat (*Early L2 Learner*), jotka ovat aloittaneet kielen omaksumisen alle kuusivuotiaana ja myöhäiset vieraan kielen oppijat (*Late L2 Learner*), jotka ovat aloittaneet kielen omaksumisen yli kuusivuotiaana. Puheen oppimisen mallin mukaan ne foneettiset kategoriat, joita tarvitaan äänteiden nopeaan ja tarkkaan tuottamiseen keskustelupuheessa, vakiintuvat nopeasti jo ennen 5–6 vuoden ikää. Flegen ja Fletcherin (1992, 385) tutkimuksessa espanjaa äidinkielenään puhuvilla englannin oppijoilla vieras aksentti ilmaantui puheeseen jo ikävuosien 5–8 välillä. Sitä aikaisemmin puheen oppineet saavuttivat lähes samanlaisen ääntämisen kuin syntyperäiset puhujat. Flege, Munro ja MacKay (1995) sen sijaan havaitsivat, että Italiasta Kanadaan muuttaneiden henkilöiden (N = 240) englannissa säilyi tunnistettava vieras aksentti, vaikka henkilöt olivatkin oppineet puhumaan englantia jo pieninä lapsina (ko. tutkimuksessa 2–13 vuoden iässä). Myös Gassin ja Selinkerin (2008) näkemyksen mukaan autenttisen ääntämisen kriittinen kausi asettuu ikävuosien viisi ja yhdeksän väliin. Abrahamssonin ja Hyltenstamin (2009) ruotsalaisessa tutkimuksessa hyvin harvat vanhempana kuin 12-vuotiaana ruotsin omaksumisen aloittaneista puhujista (N = 195) arvioitiin syntyperäisiksi puhujiksi. Ennen tätä ikäkautta ruotsin toisena kielen oppineista suurin osa saavutti syntyperäisen ääntämisen. Varhaisen kielen oppimisen ja aksentin voimakkuuden yhteyttä tukevia tutkimuksia löytyy muitakin (Thompson 1991; Bongaerts, Summeren, Planken & Schils 1995; Guion 2003; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006). Toisaalta kaikki tulokset eivät osoita, että ikä olisi kiistattomasti ainoa selittävä tekijä aksentin voimakkuudelle (Thompson 1991; Bialystok 1997; Moyer 2004; Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006).

Flegen (1988; 1992; 1995) näkemyksen mukaan aikuisellakin on edellytykset oppia ääntämään vierasta kieltä lähes autenttisesti. Flegen (1995, 239) näkemyksen mukaan aivojen neuraalisen joustavuuden puutetta ei voi pitää syynä vaikeuksiin oppia hyvin uusia äännejärjestelmiä. Hänen näkemyksensä mukaan syynä on ennemminkin foneettisen kategorian vakiintuminen jo ennen puberteettia. Sen jälkeen aikuiset alkavat luokitella äänteitä sen perusteella, miten lähellä äänneet ovat äidinkielen äänteitä. Flege (1992, 173) myös olettaa, että samanlaisten äänteiden

erottelussa *myöhäiset oppijat* saattavat käyttää enemmän ylemmän kielellisen tason tietoa kuin *varhaiset oppijat*. Sanan tunnistaminen myöhäisillä oppijoilla on nopeampaa, koska tunnistamisessa käytetään apuna semanttista ja syntaktista tietoa foneettisen tiedon rinnalla. Puheen auditoris-akustinen prosessointi saattaa jäädä siten vähäisemmäksi. Kun lapset oppivat äidinkieltään, kaikki äänteet ovat heille uusia. Näin ollen he voivat oppia mitä tahansa äänteitä tässä vaiheessa. Vanhemmat oppijat ovat jo luoneet foneettisen systeemin, jonka avulla he kykenevät erottamaan laajan ja jatkuvasti kasvavan leksikaalisten yksiköiden joukon. Aikuisten ja lasten eroja oppimisessa ovat havainnollistaneet Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada ja Yamada (2004), jotka tutkivat pitkäaikaistutkimuksessa USA:ssa asuvien japanilaisten aikuisten (n = 16) ja lasten (n = 16) kykyä tuottaa ja tunnistaa englannin /l/-, /r/- ja /w/ äänteet. Aikuiset tunnistivat äänteet paremmin ensimmäisessä kokeessa, mutta he kehittyivät vuoden aikana heikommin kuin lapset niiden tuottamisessa. Lapset kehittyivät paremmin kuin aikuiset sekä englannin /r/:n että /l/:n oppimisessa.

Flege (1992, 162–163) myös olettaa, että foneettinen oppiminen jatkuu aina, kun ihmisten on kommunikoitava sellaisella foneettisella systeemillä, joka eroaa järjestelmällisesti aiemmin opitusta. Foneettinen systeemi voi hänen mukaansa kehittyä koko ihmisen eliniän, tosin aikuisella oppiminen jää usein puutteelliseksi. Vaikka aikuiset voivat puheen oppimisen mallin mukaisesti oppia uuden äännejärjestelmän erinomaisesti, oppiminen vaatii yleensä vahvaa motivaatiota ja harjoittelua sekä paljon syntyperäisen puheen syötöstä (Flege, Takagi & Mann 1995). Myös Guion ja Pederson (2006, 24) testasivat Flegen mallia, ja heidän kokemuksensa tukee Flegen käsitystä aikuisen oppimiskyvystä. He korostavat lisäksi kohdennetun tarkkaavaisuuden merkitystä oppimisessa. Guionin ja Pedersonin (2006) huomio harjaantumisen ja tarkkaavaisuuden kohdentamisesta ääntämisen oppimisessa saa tukea Bohnin ja Flegen tutkimuksesta (1990), jossa tarkasteltiin saksalaisten Saksassa asuvien henkilöiden kykyä tunnistaa oikein englannin vokaaleita. Niistä /i/, /I/ ja /e/ ovat foneettisesti samanlaisia kuin saksassa, mutta englannin /ae/ on äänteenä vieras saksalaisille. Kuulijat tunnistivat sanapareja, joissa vokaalien kestot vaihtelivat. Tutkimuksessa tutut /i/ ja /I/ eivät aiheuttaneet tunnistamisvaikeuksia saksalaisille. Sen sijaan harjaantumattomien oppijoiden oli vaikeampi tunnistaa uutta /ae/-äännettä kuin kokeneiden oppijoiden. Harjaantumisen merkitystä tukee myös Flegen, Takagin ja Mannin (1995) tutkimus japanilaisten kyvystä oppia englannin /r/ ja /l/, joiden katsotaan olevan japanilaisille kielennoppijoille vaikeita. Kokeneet aikuiset oppijat kykenivät tuottamaan lähes virheettömiä äänteitä, mutta harjaantumattomat oppijat eivät kyenneet tuottamaan äänteitä tarkasti.

Syntyperäisen kaltainen ääntämisen oppiminen on kiinnostanut monia tutkijoita siitä huolimatta, että se ei ole tavoitteena useinkaan mahdollista tai mielekäs-tä saavuttaa. Koska autenttisen oppimisen on havaittu olevan kaukainen tavoite, monet tutkijat ovat lähteneet tarkastelemaan syitä siihen (Flege 1999; Guion, Flege, Liu & Yeni-Komshian, 2000; Piske, MacKay & Flege 2001; Hakuta, Bialystok & Wiley 2003; MacKay, Flege & Imai 2006). Puheen autenttista oppimista vaikeuttaa

joidenkin tutkimusten (Flege 1999; Guion, Flege, Liu & Yeni-Komshian, 2000; Piske, MacKay & Flege 2001) mukaan se, että aikuiset maahanmuuttajat edelleen käyttävät äidinkieltään runsaasti eivätkä ole tekemisissä toisen kielen syötöksen kanssa yhtä paljon kuin lapset ja nuoret. MacKay, Flege ja Imai (2006, 178) arvioivat, että vanhemmat toisen kielen oppijat ovat myös alttiimpia vieraalla aksentilla tuotetulle L2-kielelle kuin syntyperäisten puheelle. Tutkiessaan iäkkäitä maahanmuuttajia USA:ssa Hakuta, Bialystok ja Wiley (2003) havaitsivat että oppijan maahanmuuttoikä, sosioekonominen asema ja koulutus olivat kaikki yhteydessä kielen oppimiseen. Heidän näkemyksensä mukaan kaikkien oppijoiden kielen omaksuminen heikentyy normaalin ikääntymisen myötä.

Bialystokin ja Hakutan (1994) mielestä aikuisen ja lapsen kielen oppimisprosessit eivät ole ylipäätään vertailukelpoisia, koska kielen oppimisympäristö ja kielen käytölle asetetut vaatimukset ovat erilaisia aikuisille ja lapsille. Aikuisten kielen oppimistilanteet ovat usein erilaisia kuin lapsilla, mikä saattaa vaikuttaa kielellisen syötöksen määrään ja laatuun. Flege ja Liu (2001) päättelevät, että mitä enemmän oppijat ovat olleet alttiina L2-kielen syötökselle, sitä enemmän heidän kielitaitonsa kehittyy. He tutkivat sellaisten (N = 62) USA:ssa asuvien aikuisten kiinalaisten aksenttia, jotka olivat asuneet maassa keskimäärin 5 vuotta ja olivat opiskelleet englantia jo Kiinassa ennen muuttoaan. Osa henkilöistä oli opiskelijoita ja osa työssäkäyviä. Tutkimuksessa selvitettiin, miten henkilöt tunnistivat sananloppuisen konsonantin ja miten hyvin he ymmärsivät puhuttua englantia. Opiskelijat, jotka olivat enemmän tekemisissä englantia puhuvien kanssa kuin työssäkäyvät, tunnistivat äänteet ja ymmärsivät puhetta paremmin kuin muut.

Maahansaapumisistä (*age of arrival, AOA*) aksenttia selittävänä tekijänä on saatu ristiriitaisia tuloksia. Joissain aiemmissa tutkimuksissa (Oyama 1976; Flege 1995; Flege, Munro, & MacKay, 1995; Piske, MacKay & Flege 2001; Flege & MacKay 2011) on havaittu, että se selittää vahvasti aksentin voimakkuutta. Esimerkiksi Oyaman (1976) tutkimuksessa italialaisilla USA:han tulleilla jopa maassa kauan asuneilla maahanmuuttajilla maahansaapumisikä oli voimakkaasti yhteydessä aksenttiin. Piske, MacKay ja Flege (2001, 213) huomasivat italialaisia englanninoppijoita koskevassa tutkimuksessaan, että maahansaapumisikä oli tärkein yksittäinen ennustaja vieraan aksentin voimakkuudelle. Myöhemmin Flege ja MacKay (2011, 80–81) puolestaan esittivät, että maahansaapumisikä ei yksinään ole merkittävä tekijä. Sen katsotaan olevan yhteydessä erityisesti äidinkielen käytön määrään, mistä muutamissa tutkimuksissa on saatu näyttöä (Flege, Frieda & Nozawa 1997; Flege, Schirru & MacKay 2003; MacKay, Flege & Imai 2006). Flege, Schirru ja MacKay (2003) tarkastelivat Kanadaan muuttaneiden italialaisten (N = 90) tuottamia englannin vokaaleita kuuntelukokeilla, joissa arvioijina olivat syntyperäiset englannin puhujat. Varhaisella iällä maahan saapuneet (AOA 2–13 vuotta) tuottivat englannin vokaalit tarkemmin kuin myöhemmin saapuneet (AOA 15–26 vuotta). Sekä varhaisessa että myöhemmässä iässä maahan saapuneiden henkilöiden vokaalien tuottamista selitti merkittävästi äidinkielen käytön määrä. Mitä enemmän henkilöt käyttivät äidinkieltä maassa asuessaan, sitä tarkempaa kaikkien muiden äänteiden paitsi /i/:n tuottaminen oli.

Aiemmista tutkimuksista voi päätellä, että kielen oppimisikä on kriittinen tekijä ääntämisen autenttisuudelle ja vieraan aksentin voimakkuuden säilymiselle (esim. Thompson 1991; Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada & Yamada 2004; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Lapsuuden jälkeen ääntämisen oppiminen ei välttämättä lopu, mutta käytännössä sen jälkeen harvat omaksuvat syntyperäisen ääntämisen vieraassa kielessä (mm. Flege, Munro & MacKay 1995; Guion 2003). Flege esimerkiksi korostaa aikuisen oppijan mahdollisuuksia oppia kielen ääntäminen hyvin, mutta hän myöntää, että mitä aikaisemmin oppiminen alkaa, sitä helpompaa se on (Flege 1992, 176–177). Iän on havaittu olevan yhteydessä myös kielenkäyttöön ja erityisesti siihen, miten paljon toisen kielen oppijat ovat tekemisissä syntyperäisten kielen puhujien kanssa (mm. MacKay, Flege & Imai 2006). Maahansaapumisikä on hieman monimutkainen selittäjä, koska oppijalla voi olla uuteen maahan tullessaan vielä ensikielen kehitys kesken (Bialystok & Hakuta 1994) ja hänen kontaktinsa syntyperäisiin kielen puhujiin voivat olla rajoittuneet (Mayor 2013). Kielenomaksuminen on ihmiselle myös identiteettikysymys, eikä ikä sellaisenaan ehkä selitä myöhäisen kielenoppijan aksentin voimakkuutta, vaan siihen kytkeytyvät sekä motivaatio että aiemmat kokemukset (Dörnyei 2005; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012).

2.3.4 Kielellinen identiteetti, kyvykkyys ja motivaatio

Olen huomionnut tutkimuksessani kielellisen identiteetin osana kielen oppimista. Tässä luvussa tarkastelen sitä osana aikuisen toisen kielen oppimisen prosessia. Motivaatio liittyy läheisesti identiteettiin ja haluan samaistua uuteen kulttuuriin (Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012), joten käsittelen sitä identiteetin yhteydessä. Kielellinen kyvykkyys on yksilöllinen ominaisuus, jota tarkastelen luvun lopussa.

Identiteetillä tarkoitetaan minuutta. Augoustinos ja Walker (1996, 98–99) erottavat *yksilöllisen* ja *sosiaalisen* identiteetin käsitteet toisistaan lähinnä siksi, että niitä on käytännöllisempi tarkastella erillisinä. Identiteetti on heidän mielestään aina jollain tavalla sosiaalinen, koska siihen liittyy minän ja muiden ihmisten suhteiden sosiaalinen ulottuvuus. Yksinkertaistetusti yksilöllinen identiteetti käsittää sen minän, millaiseksi ihminen itsensä kuvailee ja sosiaalinen identiteetti ihmisen suhteen muihin. Sosiaalinen identiteetti liittyy ihmisen sosiaaliseen ryhmään, toisin sanoen siihen ryhmään, mihin hän kokee kuuluvansa, esimerkiksi tiettyyn puheyhteisöön.

Kielellisen identiteetin keskeinen käsite on äidinkieli, joka sitoo ihmisen siihen ryhmään tai kulttuuriin, josta hän on lähtöisin. Äidinkieli voidaan määrittellä eri tavoin, jolloin määrittelijä voi olla puhuja itse tai ”muut”. Skutnabb-Kankaan (1988, 38) näkemyksen mukaan: ”äidinkieli on se kieli, jonka on oppinut ensiksi ja johon samaistaa itsensä.” Iskanius (2006) ja Karjalainen (2012) ovat tutkineet maahanmuuttajien äidinkielen merkityksen muutosta ja kielellistä identiteettiä. Iskanius (2006) tutki Suomeen muuttaneiden eri-ikäisten venäläisten opiskelijoiden (N = 256) kieli-identiteettiä. Suurin osa opiskelijoista koki venäjän kielen itselleen läheiseksi, oman identiteetin kieleksi. Kieltä käytettiin yhä paljon esimerkiksi kotona. Myös muihin venäjänkielisiin identifioituminen, venäjän kielen taito ja sen

käyttö koettiin tärkeiksi. Mitä enemmän suomea käytettiin kotona ja mitä paremmin opiskelijat kokivat sitä hallitsevansa, sitä läheisemmäksi he kokivat suomen kielen (Iskanius 2006, 150). Kielen ja kulttuurin merkitys on maahanmuuttajanuorten identiteetille tärkeä, kuten Iskanius (2006, 192) toteaa:

Suomessa asuvat venäjänkieliset eivät enää ole synnyinmaassaan, aidossa kielellisessä ja kulttuurisessa yhteisössä, vaan he rakentavat uutta niistä rakennusaineista, joita heille nyt on tarjolla. [...] Yhteistä useille oli oman ryhmän tärkeys: omasta, maahanmuuttajataustaisten venäjänkielisten ryhmästä haetaan tukea venäläiselle identiteetille yhteisen alkuperän, kulttuurin, ajattelutavan ja kielen perusteella.

Karjalainen (2012) tarkasteli amerikansuomalaisten suomen kielen muuntautumista sukupolvelta toiselle. Ensimmäisen sukupolven amerikansuomalaiset kokivat suomen kielen erottamattomaksi osaksi identiteettiään, koska he olivat kaikki kasvaneet aikuisiksi Suomessa ja suomenkielisessä ympäristössä. Karjalaisen (2012, 229) mukaan heillä on edelleen mahdollisuus valita, kuinka suomenkielisinä he haluavat esiintyä arjessaan, mutta suomalainen nimi ja puheen aksentti pitävät heidät kiinni suomalaisissa juurissaan. Seuraavien sukupolvien amerikansuomalaisille suomen kieli ja suomalaiset juuret eivät olleet yhtä vahvasti mukana arjessa, ja he saattoivat valita, miten suomalaiset juuret heidän arjessaan näkyvät.

Iskaniuksen ja Karjalaisen tutkimuksissa maahanmuuttajat pitivät äidinkielen siirtämistä seuraavalle sukupolvelle tärkeänä. Tutkimusten perusteella onkin syytä huomioida äidinkielen ja kielellisen identiteetin osuus aikuisen toisen kielen oppijan oppimisprosessissa (Iskanius 2006; Karjalainen 2012). Kun ihminen muuttaa toiseen maahan, hänen kielellinen identiteettinsä saattaa horjahtaa ja joutua koko muuttoprosessin avaimeksi. Puheen aksentti on osa puhujan puhetapaa, eikä se välttämättä vaikuta siihen, miten hyvin häntä ymmärretään (esim. Derwing & Munro 2009). Puhujan itsensä kannalta ymmärretyksi tulemisen lisäksi on tärkeää hyväksyttävyyttä ja arvostusta. Ihmiselle on hämmentävää, jos esimerkiksi omaa luottavuutta epäilläään aksentin takia (Jaber & Hussein 2011; Bloigu 2014). Toisaalta aksentti voi olla myös myönteinen kiinnike omaan taustaan, mikäli muuttaja kokee, että hänen kulttuurinsa ja lähtökohtansa ovat hyväksytyjä uudessa maassa.

Maahanmuuttajan kielellinen identiteetti voi vaikuttaa ihmisen halukkuuteen samaistua äidinkieliseen kulttuuriinsa tai kuulostaa L2-kielen puhujalta (Toivanen 1998; Levis 2005; Moyer 2013). Moyerin (2013, 62) mukaan aksentti voi olla ihmiselle olennainen osa identiteettiä erityisesti silloin, kun on tarvetta vahvistaa omaa minää. Puhujan oman identiteetin säilyttämisen kannalta saattaa olla merkityksellistä säilyttää sellainen aksentti, joka kertoo hänen taustansa (Levis 2005, 374–375), eikä hänellä ole tarvettakaan hallita toisen kielen ääntämistä erityisen hyvin. Myös Toivanen (1998, 133) kytkee ihmisen kielellisen identiteetin ja vieraan kielen oppimisen yhteen:

Vieraan kielen oppiminen on myös eräässä mielessä uuden identiteetin omaksumista, ja mikäli puhujan ego, minä, on hyvin rajoittunut, hän ei ehkä ole valmis omaksumaan niitä vieraan kielen puhumisessa tarvittavia piirteitä, joiden hän katsoo olevan persoonallisuudelleen vieraita.

Asenteiden ja motivaation on havaittu vaikuttavan myös kielen oppimiseen ja puheen aksentin voimakkuuteen (Dörnyei 2005; Moyer 2007a; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012). Dörnyei (2005) tutki pitkäaikaistutkimuksessa unkarilaisia kielennoppijoita ja heidän kielellistä identiteettiään. Hänen havaintonsa mukaan kielen oppimisella ja oppijan asenteilla opittavan kielen kieliyhteisöä tai ihmisiä kohtaan oli merkittävä yhteys. Tutkimuksessa myönteinen asennoituminen opittavaan kieleen ja kieliyhteisöön vahvisti oppimista. Moyerin (1999; 2007a) tutkimukset USA:ssa asuvien maahanmuuttajien kielellisistä asenteista tukevat Dörnyein (2005) tulosta. Henkilöt, joilla oli enemmän mahdollisuuksia käyttää englantia, suhtautuivat kieleen ja kulttuuriin muita myönteisemmin ja saavuttivat useammin lähes autenttisen aksentin. Uudessa kieliyhteisössä torjutuksi tulemisen kokemus voi aiheuttaa kielteisen reaktion kielen oppimista ja kulttuuriin integroitumista kohtaan (Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012).

Myös yksilöllisen kielen oppimisen kyvykkyyden (*language-learning aptitude*) vaikutusta kielen oppimiseen ja aksentin voimakkuuteen on tarkasteltu jonkin verran (Abrahamsson & Hyltenstam 2008; Smemoe & Haslam 2013). Kyvykkyys liittyy muun muassa muistiin, kieliopin ymmärtämiseen ja kykyyn tunnistaa äännejä (Robinson 2013, 3). Smemoen ja Haslamin (2013) tutkimuksessa kielellinen kyvykkyys oli myönteisessä yhteydessä puheen aksenttiin, sujuvuuteen ja ääntämisen tarkkuuteen. Kielellinen kyvykkyys vaikutti erityisesti ääntämisen tarkkuuteen ja vieraaseen aksenttiin. Vastaavasti Abrahamssonin ja Hyltenstamin (2008, 537) käsityksen mukaan juuri kukaan aikuisena kielen oppinut ei ole kielellisesti niin lahjakas, että oppisi vieraan kielen niin, että kuulostaisi täysin syntyperäiseltä. Autenttisuuden tavoite on mielestäni korkea tavalliselle kielennoppijalle. Sen sijaan, että pyritään tavoittelemaan ”syntyperäistä aksenttia”, tulisi löytää niitä strategioita, jotka mahdollistavat mahdollisimman ymmärrettävän ja sujuvan ääntämisen.

2.4 Vieraan aksentin ominaisuudet ja arviointi

Tutkimuksessani puheen foneettiset piirteet ovat aksentin voimakkuuden kannalta keskeisin teema. Tässä luvussa selvitän aluksi vieraan aksentin foneettisia tutkimuksia, minkä jälkeen tarkastelen käsityksiä aksentin voimakkuuden arviointia tavallisen kielenkäyttäjän näkökulmasta. Foneettisista piirteistä käsittelen tässä yhteydessä segmenttaalisia eli äänneellisiä tekijöitä ja prosodisista ominaisuuksista intonaatiota, kvantiteettia ja temporaalisia tekijöitä. Tarkastelen niitä vieraan aksentin, sujuvuuden ja ymmärrettävyyden yhteydessä. Ymmärrettävyys ja sujuvuus eivät ole aksentin kanssa identtisiä käsitteitä, mutta niitä on tutkittu usein yhdessä sen kanssa ja ne liittyvät kiinteästi toisiinsa, joten niiden tarkasteleminen yhdessä on perusteltua (esim. Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Trofimovich & Isaacs 2012; O’Brien 2014; Pinget, Bosker, Quené & Jong 2014).

2.4.1 Vieraan aksentin foneettiset piirteet

Vieraan aksentin ja erilaisten foneettisten piirteiden suhdetta koskevissa tutkimuksissa on otettu usein kohteeksi muun muassa yksittäiset äänteet, puheen prosodiset piirteet, kuten nopeus, sujuvuus ja intonaatio (ks. taulukko 3).

TAULUKKO 3 Toista ja vierasta kieltä koskevia foneettisia tutkimuksia

Kielellinen piirre	Tutkimuksia
Äänteet, äännejärjestelmät	Flege 1992, Flege, Takagi & Mann 1995, Pihko 1997, Guion, Flege, Akahane-Yamada & Pruitt 2000, Piske, MacKay & Flege 2001, McAllister 2001, MacKay, Meador & Flege 2002, Guion 2003, Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada & Yamada 2004, Meister & Meister 2007, Tronnier & Zetterholm 2013, O'Brian 2014
Intonaatio	Andersson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992, Bannert 1995, Jilka 2000, Vieru-Dimulescu & Boula de Mareüil 2005, Holm 2006, Ishihara, Tsurutani & Tsukada 2011; Wang 2014
Kestolliset tekijät, kvantiteetti	de Silva 1999; McAllister, Flege & Piske 2002, Holm 2006, MacKay, Flege & Imai 2006, Toivola, Lennes & Aho 2009, Ishihara, Tsurutani & Tsukada 2011, Meister & Meister 2012; Ullakonoja & Kuronen 2015
Puhenopeus, rytmi, tauot	Bannert 1995, Munro & Derwing 1995, Schmidt & Flege 1995, Magen 1998, Guion, Flege, Akahane-Yamada & Pruitt 2000, Munro & Derwing 2001, Toivola, Lennes & Aho 2009, Toivola 2011, Toivola, Lennes, Korvala & Aho 2011; Wang 2014
Vieraan aksentin voimakkuus	Ryan, Carreza & Moffin 1977, Brennan & Brennan 1981, Tahta, Wood & Loewenthal 1981, Cunningham-Andersson & Engstrand 1989, Flege & Fletcher 1992, Flege, Takagi & Mann 1995, Morris-Wilson 1999, Southwood & Flege 1999, Boyd 2003, Flege, Birdsong, Bialystok, Mack, Sung & Tsukada 2006, Ingram & Nguen 2007, Toivola 2011; Trofimovich & Isaacs 2012

Erityisesti Flege (ks. tarkemmin luku 2.2.2) työryhmineen on tutkinut toisen kielen äännejärjestelmän oppimisen yhteyttä aksentin voimakkuuteen. Flegen (1988) mukaan äänteiden tuottamiseen liittyviä poikkeamia voivat olla äänten puuttuminen (*omission*), korvaaminen toisella äänneellä (*substitution*) tai äänten vääristyminen (*distortion*). Aiemmissä tutkimuksissa (Munro & Derwing 1995; Morris-Wilson 1999; Boyd 2003; Meister & Meister 2007; Toivola 2011; Trofimovich & Isaacs 2012) on havaittu segmentaalisten virheiden yhteys aksentin voimakkuuden arviointiin. Trofimovichin ja Isaacsin (2012) tutkimuksessa syntyperäiset englannin puhujat (N = 60) arvioivat ranskaa L1-kielenä ja englantia L2-kielenä puhuvien (N = 40) puheen ymmärrettävyyttä ja aksenttia. Heidän havaintonsa mukaan aksentti kytkeytyi selkeästi fonologiaan, rytmiin ja äänteiden tuottamiseen. Ymmärrettävyys oli pääosin yhteydessä kielioppiin ja sanastoon.

Äännetason ja aksentin yhteydestä löytyy muitakin Trofimovichin ja Isaacsin näkemystä tukevia havaintoja (Morris-Wilson 1999; Boyd 2003; Meister & Meister 2007; Toivola 2011). Äännetason virheet vaikuttivat Morris-Wilsonin (1999) tutkimuksessa kielteisesti puhujan arviointiin: runsaat virheet antoivat myös vaikutel-

man ikäistään nuoremasta puhujasta. O'Brienin (2014) tutkimuksessa aksentin arviointiin vaikuttivat äänteellisten virheiden lisäksi puhenopeus ja tauotus ja sävelkorkeuteen liittyvät seikat. Meister ja Meister (2007) tutkivat venäläisten vironpuhujien (N = 20) aksenttia kuuntelukokeilla. Kuulijat (N = 20) olivat syntyperäisiä vironpuhujia, lisäksi kaksi ammattifoneetikkoa analysoi puhenäytteet. Tutkimuksessa äänteellisten virheiden määrä oli yhteydessä vieraan aksentin voimakkuuteen. Boyd (2003, 288, 291) havaitsi tutkiessaan ruotsalaisten koulujen johtajien ja oppilaiden asenteita vieraalla aksentilla puhuvaa opettajaa kohtaan, että puhujien tekemillä äänteellisillä ja fonotaktisilla virheillä oli enemmän vaikutusta kuulijoiden arvioihin kuin prosodisilla poikkeavuuksilla. Myös Toivolan (2011, 102–104) tutkimuksessa äänteiden laadullisten ja kestollisten poikkeamien määrä vaikutti myös vieraan aksentin voimakkuuden arviointiin. Mitä enemmän poikkeamia oli, sitä voimakkaammaksi aksentti arvioitiin. Äänteellisten poikkeamien kokonaismäärä selitti suurelta osin aksentin voimakkuuden arviointia. Puhujat olivat venäläisiä naisia (n = 9), verrokkiryhmän muodostivat suomalaiset puhujat (n = 6). Arvioijat (N = 59) olivat 15–64-vuotiaita naisia ja miehiä, joista osa oli S2-kielen opettajia.

Prosodially tarkoitetaan esimerkiksi puheen ajoitukseen liittyvää kestoa, sävelkulkua, painotusta, rytmiä, taukoja, nopeutta, sävelkorkeustasoa ja voimakkuutta. Prosodiset piirteet voivat toisinaan myös toteutua yhdessä. Esimerkiksi sanan painollisuus voi kuulua sekä perussävelen, keston että äänenvoimakkuuden ominaisuuksina. (Lehessaari 1998, 85–86; Aulanko 2005, 273.) Vieraan aksentin prosodiaa on tutkittu melko paljon (esim. Andersson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992; Bannert 1995, Magen 1998; Jilka 2000; Holm 2006; Toivola, Lennes & Aho 2009; Toivola 2011). Tutkittavia piirteitä ovat olleet erityisesti painotus (Bannert 1995; Magen 1998), puhenopeus (Munro & Derwing 2001; Toivola, Lennes & Aho 2009; Toivola 2011; O'Brien 2014; Wang 2014) ja intonaatio (Jilka 2000; Vieru-Dimulescu & Boula de Mareüil 2005; Holm 2006). Wangin (2014) tutkimuksessa mandariinikiinalaisilla englanninoppijoilla puhenopeus ei vaikuttanut aksentin arviointiin, sen sijaan puheen taukojen määrä ja kesto olivat yhteydessä aksentin arviointiin negatiivisesti. Ruotsia L2-kielenä tutkinut Bannert (1995, 27) ja englantia L2-kielenä tutkinut Magen (1998) ovat myös tarkastelleet prosodian merkitystä vieraan aksentin arviointiin. Tutkimuksissa havaittiin, että sanapaino ja rytmi olivat yhteydessä puheen ymmärrettävyyden, hyväksyttävyyden (Bannert 1995, 27) ja aksentin kanssa (Magen 1998, 394).

Puheen *intonaatiolla* tarkoitetaan sävelkulkua. Intonaation päämerkitys on liivosen (2005, 95) mukaan puheen sävelkulku, aikaisemmin sitä on käsitelty myös identtisenä prosodian kanssa. Tässä yhteydessä käsittelen sitä suppeasti prosodian osana. Intonaatiolla on havaittu yhteys aksentin voimakkuuden kanssa (Munro & Derwing 1995; Jilka 2000; Vieru-Dimulescu & Boula se Mareüil 2005; Holm 2006; Ikävalko 2012; O'Brien 2014). Intonaation oppiminen on toisinaan myös yksi äänntämisen oppimisen haasteellisimpia asioita. Ullakonoja (2011) tarkasteli väitöskirjassaan suomalaisten venäjän kielen opiskelijoiden lukupuhunnan sujuvuutta ja intonaatiota. Tavoitteena oli selvittää prosodisten piirteiden ja intonaation tuotta-

misen vaikutusta vieraan kielen puhumisen sujuvuuteen. Vaikka suomalaisten venäjän kieltä oppivien ääntäminen ja intonaation tuottaminen kehittivät vaihto-opiskelujakson (3,5 kk) aikana, syntyperäisten venäläisten oli vaihto-opiskeluvuoden jälkeenkin vaikea tunnistaa suomalaisten tuottamia kysymyksiä kysymyksinä. de Silva (1999) havaitsi myös tutkimuksessaan suomalaisista venäjänoppijoista, että suomalaisten oli vaikea keskustella venäläisten kanssa venäjäksi ilman oman äidinkielen siirtovaikutusta intonaatioon. Samoin Ahon ja Toivolan (2008, 18) tutkimuksessa ne venäjänkieliset S2-puhujat, joiden puheessa havaittiin vahva aksentti, käyttivät puheessaan tyypillistä venäläistä intonaatiota jopa niin vahvasti, että tutkijoiden mukaan heidän suomensa kuulosti venäjältä.

Prosodian ja äännetason virheiden vaikutuksesta aksentin arviointiin on saatu vaihtelevia tuloksia (Piske, MacKay & Flege 2001; Holm 2006; Major 2007; Toivola 2011; O'Brien 2014). Joissain tutkimuksissa prosodian on havaittu vaikuttavan puheen arviointiin ääntämistä vahvemmin (Andersson-Hsieh & Koehler 1988; Andersson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992). Holm (2006, 63) huomasi norjaa toisena kielenä koskevassa tutkimuksessaan, että puheen intonaatio ja äänneiden kesto vaikuttavat aksentin voimakkuuteen lähes yhtä paljon. Kun kumpaa tahansa ominaisuutta manipuloitiin puhenäytteissä, vieraan aksentin vaikutelma pieneni. Ishiharan, Tsurutanin ja Tsukadan (2011) tutkimuksessa puolestaan äänneiden kesto vaikutti arviointiin enemmän kuin sävelkorkeus. Heidän tutkimuksessaan japanilaiset tavalliset kuuntelijat ja kielenopettajat sekä äidinkielenään englantia puhuvat, eritasoisesti japania osaavat kuulijat arvioivat australialaisten japanin opiskelijoiden puhetta. Lukuun ottamatta kieltenopettajien ryhmää kaikki kuulijat pitivät äänneiden kestoa tärkeämpänä ominaisuutena kuin sävelkorkeutta.

Aikuisille L2-kielen oppijoille on tyypillistä, että puhenopeus on hitaampi kuin syntyperäisillä puhujilla (Guion, Flege, Liu & Yeni-Komshian 2000). Puhenopeuden on havaittu vaikuttavan puheen sujuvuuden arviointiin (Valo 1994; Pihko 1997; Derwing & Munro 1998; Munro & Derwing 2001; Ullakonoja 2011; O'Brien 2014). Munro ja Derwing (2001) tutkivat L2-puheen puhenopeutta vieraan aksentin voimakkuuden ja ymmärrettävyyden kannalta englantia toisena kielenä puhuvien henkilöiden puheessa. He löysivät eri kieliryhmistä tulevien henkilöiden puheesta selkeän yhteyden puhenopeuden, aksentin ja ymmärrettävyyden välillä. Puhenopeus sellaisenaan oli merkittävä tekijä arvioinnissa. Kuulijat arvioivat myönteisemmin jonkun verran tavanomaista nopeamman puheen. Kun puhe oli erittäin hidasta tai nopeaa, se arvioitiin kielteisemmin. Wang (2014) puolestaan teki havainnon, että puhenopeus ei vaikuttanut mandariikiinaa puhuvien puheen sujuvuuden arviointiin kovinkaan paljon, sen sijaan taukojen määrä oli merkityksellinen.

Taukojen määrän ja pituuden on havaittu olevan yhteydessä puheen sujuvuuden arviointiin (Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Ullakonoja 2008; de Jong, Steinel, Florijin, Schoonen & Hulstijn 2010, 21; Wang 2014). Toivola, Lennes ja Aho (2009) havaitsivat, että syntyperäisten suomalaisten puhujien puheessa oli vähemmän taukoja kuin neljää eri kieltä puhuvien maahanmuuttajien (n = 16) puheessa, mutta suomalaisten (n = 4) puheen tauot olivat pidempiä. Derwingin,

Rossiterin, Munron ja Thomsonin (2004, 671) tutkimus mandariinikiinaa (N = 20) puhuvien englannin oppijoiden puheessa osoitti, että tauot ja puheen nopeus selittivät syntyperäisten kuulijoiden (N = 28) arviointeja melko hyvin silloin, kun puhujat olivat vasta englannin opintojen alussa.

Sujuvuuden ja ymmärrettävyyden yhteys vieraaseen aksenttiin ei ole selkeä, vaikka niitä on tarkasteltu usein samanaikaisesti (Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Pinget, Bosker, Quené & Jong 2014). Derwingin, Rossiterin, Munron ja Thomsonin (2004) toteuttamassa kuuntelukokeessa harjaantumattomat kuulijat (n = 28) arvioivat mandariinikiinaa äidinkielenään (n = 20) puhuvien englannin kielen sujuvuutta, ymmärrettävyyttä ja aksentin voimakkuutta. Puhujien puheen ymmärrettävyys ja sujuvuus korreloivat keskenään vahvasti, mutta sujuvuuden ja aksentin voimakkuuden yhteys oli heikko. Joidenkin aiempien tutkimusten perusteella vieras aksentti ei välttämättä heikennä puheen ymmärrettävyyttä (Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Munro & Derwing 2011; Hayes-Harb & Watzinger-Tharp 2012).

Aksentin, ymmärrettävyyden ja sujuvuuden arviointi yhdessä tai niiden vertailu keskenään on herättänyt kritiikkiä. Pingetin, Boskerin, Quénén ja Jongin (2014) näkemyksen mukaan sujuvuutta ja aksenttia tulisi tarkastella erillisinä rakenteina, koska niiden välillä ei löydy merkitsevää yhteyttä ja ne käsittävät eri piirteitä: aksentti liittyy erityisesti äännteisiin ja sujuvuus temporaalisiin seikkoihin. Heidän näkemyksensä perusteella prosodiaa ei tulisi siten tutkia samanaikaisesti äännteiden kanssa. Trofimovich ja Isaacs (2012, 1-2) sen sijaan kyseenalaistavat usein esitetyn (esim. Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Derwing & Munro 2005; Derwing & Munro 2009) näkemyksen siitä, että aksentilla ei olisi merkitystä puhujan ymmärrettävyyteen.

Aiemmistä tutkimuksista voi päätellä, että kielelliset piirteet vaikuttavat eri tavoin ymmärrettävyyteen ja sujuvuuteen kuin aksentin voimakkuuteen. Erilaiset foneettiset piirteet ovat kytköksissä toisiinsa, joten esimerkiksi äännteiden laatu, puhenopeus, tauot ja rytmi ovat läsnä aksentissa, ymmärrettävyydessä sekä sujuvuudessa. Sen sijaan ymmärrettävyyden, sujuvuuden ja aksentin keskinäinen yhteys on kompleksinen: ymmärrettävyys ja sujuvuus korreloivat keskenään, mutta niiden yhteys aksenttiin on heikompi (Derwing & Munro 1997; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Pinget, Bosker, Quené & Jong 2014). Sekä prosodian (Jilka 2000; Vieru-Dimulescu & Boula se Mareüil 2005; Wang 2014) että äännetason (Holm 2006; Ishihara, Tsurutani & Tsukada 2011; Toivola 2011; Trofimovich & Isaacs 2012; O'Brien 2014) poikkeamat ovat keskiössä vieraan aksentin toteutumisessa: eri tutkimuksissa on pyritty korostamaan jommankumman ominaisuuden keskeistä roolia, mutta käytännössä on ehkä mahdotonta yleistää tutkimustuloksia. Tulosten osittainen ristiriitaisuus saattaa kertoa enemmän erilaisista tutkimusasetelmista, mahdollisesta äidinkielen vaikutuksesta tai opittavan kielen erityispiirteistä kuin jommankumman ominaisuuden suuremmasta painoarvosta.

2.4.2 Aksentin voimakkuus ja tunnistaminen tavallisen kielenkäyttäjän arvioimana

Aksentin voimakkuutta on tavallisesti arvioitu kuuntelukokeilla. Kuulijoina on käytetty sekä ammattilaisia, kuten foneetikkoja tai toisen kielen opettajia ja ns. tavallisia kuuntelijoita, joilla ei ole ammattilaistaustaa. Tavallisilla kielenkäyttäjillä maahanmuuttajien puheen arviointiin liittyy ehkä jokseenkin intuitiivinen käsitys hyvästä puheesta, mutta aiemmissa tutkimuksissa ammattilaisten tai tavallisten kielenkäyttäjien arvioinneissa ei ole havaittu suuria eroja (Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Flege & Fletcher 1992; Toivola 2011).

Aksentin voimakkuus on hieman abstrakti käsite, koska edes syntyperäiselle puhujalle ei voida asettaa tiukkoja kriteereitä ääntämisen suhteen eikä kuulijoilla ole välttämättä samoja standardeja aksentille (Southwood & Flege 1999; Meister & Meister 2007.) Tutkimuksessaan Southwood ja Flege (1999, 335) huomasivat, että syntyperäisten kuulijoiden välillä oli vain vähän yhtäläisyyksiä aksentin arvioinnissa. He päättelivät, että kuulijat pystyvät tarkkaan arviointiin, mutta kuulijoiden väliset aksentin voimakkuuteen liittyvät standardit erosivat toisistaan merkitsevästi. Flege (1988) on käyttänyt termiä *foneettinen normi* viittamaan toisen kielen ääntämisen eroihin syntyperäisten tuottamasta puheesta. Avaan käsitettä myöhemmin luvussa 3.3.2. Majorin (2001, 19) näkemyksen mukaan vieraassa aksentissa on pääsääntöisesti aina samankaltaisia poikkeavuuksia puhujan kielitaustasta riippumatta. Hänen mielestään olisikin tärkeää tutkia yleistä vieraan aksentin vaihtelmaa.

Vierasta aksenttia on arvioitu tavallisimmin 5-portaisella (Oyama 1976; Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Piske, Flege, MacKay & Meador 2002), 7-portaisella (Brennan & Brennan 1981; Flege, Takagi & Mann 1995; Magen 1998; Southwood & Flege 1999) tai 9-portaisella Likert-asteikolla (Munro & Derwing 1995; Piske, MacKay & Flege 2001), jonka toisessa ääripäässä on yleensä ”ei vierasta aksenttia” ja toisessa ”vahva vieras aksentti”. Joissain tutkimuksissa on käytetty myös liukuvaa asteikkoa (Flege & Fletcher 1992; Flege & Munro 1994; Flege, Munro & MacKay 1995). Toivola (2011, 81) käytti väitöskirjassaan VAS-asteikkoa vieraan aksentin voimakkuuden arviointiin. Asteikon skaala on 0–100, jolloin aksentin arvioitu voimakkuus kasvaa suurempaa lukua kohti.

Useissa kuuntelukokeissa on havaittu, että kuulijat sietävät melko voimakastakin aksenttia, mikäli puhe on muuten ymmärrettävää ja sujuvaa (Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004). Hyvä maahanmuuttajien tuottama puhe on ennen muuta ymmärrettävää ja sujuvaa (Derwing & Munro 2009), aksentti ei ole erityisen voimakas (Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012), eikä puheessa ole isoja äänteellisiä poikkeamia (Toivola 2011; Meister & Meister 2007). Syntyperäisten kuulijoiden mielestä toisen kielen puhujien puhunopeuden tulisi olla reipasta: ei liian hidasta, eikä nopeaa (Andersson-Hsieh & Koehler 1988; Pihko 1997, 119–120). Syntyperäiset kuulijat toivovat usein, että kieltä vieraana kielenä puhuvat puhuisivat nopeammin kuin he yleensä puhuvat (Ullakononoja 2011, 99).

Äänen laadun vaikutuksesta vieraan aksentin arviointiin löytyy vain vähän tutkimustietoa (Abelin & Boyd 2000; Young 2003; Lindeman 2004). Young (2003) (ks. taulukko 4, s.63) tutki yliopisto-opiskelijoiden reaktioita espanjaa tai englantia toisena kielenä puhuvia kohtaan. Hänen tutkimuksessaan kahdesta maahanmuuttajataustaisesta henkilöstä miellyttävämmäksi puhujaksi arvioitiin Maria, joka oli muuttanut USA:han Chilestä. Marian kielitaito oli kolmesta puhujasta kaikkein heikoin, joten Young arveli, että äänen prosodiset ominaisuudet olisivat vaikuttaneet arviointiin enemmän kuin aksentti. Marian ääni oli kolmesta puhujasta korkein ja puhe oli lisäksi nopeampaa kuin muilla puhujilla.

Aksentin tunnistamisesta saadut tulokset ovat hieman ristiriitaisia. Toisinaan aksentti on helppo tunnistaa, mutta usein se on lähinnä sattumanvaraista. Aksentin taustalla olevan äidinkielen tunnistaminen vaihtelee (Cunningham-Andersson & Engstrandin 1989; Boyd 2003; Vieru-Dimulescu & Boula de Mareüil 2006; Torstensson 2010; Pantos & Perkins 2013). Lähtökielen tunnistamisen arvellaan johtuvan tottuneisuudesta vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen (Gass & Varonis 1984). Tietyt kielelliset taustat ovat myös tutumpia kuin toiset: ruotsalaisissa tutkimuksissa erityisesti suomen kieli lähtökielenä on tunnistettu hyvin. Esimerkiksi Cunningham-Anderssonin ja Engstrandin (1989) tutkimuksessa ruotsalaiset kuulijat tunnistivat suomalaisen aksentin helposti sen erityispiirteiden (esim. laskeva intonaatio) perusteella. Myös Boyd (2003) havaitsi, että syntyperäiset ruotsalaiset tunnistivat nopeasti ja tarkasti erityisesti suomalaisen ja saksalaisen aksentin. Sen sijaan esimerkiksi somalian, puolan tai hollannin tunnistaminen äidinkieleksi epäonnistui monelta. Torstenssonin (2010) tutkimuksessakin ruotsalaiset tunnistivat parhaiten äidinkielistä englannin, suomen ja saksan, huonommin tunnistettiin ei-länsimaiset aksentit, kuten arabia tai somalia. Vieru-Dimulescun ja Boula de Mareüilin (2006) tutkimuksessa ranskalaiset (pariisilaiset) kuulijat (N = 25) tunnistivat eri maahanmuuttajien puhumasta ranskasta parhaiten arabiaa puhuvien äidinkielen (77 %), portugali puolestaan tunnistettiin heikosti (23 %).

Aksentin tunnistamisen satunnaisuutta havainnollistaa Jaberin ja Husseinin (2011) tutkimus, jossa englantia äidinkielenään (USA:sta, Kanadasta ja Englannista) puhuvat kuulijat tunnistivat puhujien lähtökieltä aksentin perusteella. Kuulijat osasivat kohtuullisen hyvin arvioida aksentin perusteella ranskalaisen puhujan tulevan Euroopasta (47 % kuulijoista). Lähes puolet kuulijoista arvioi japanilaisten olevan Kaukoidästä, ja vain neljäsosa heistä arvioi jordanialaisten tulevan Lähi-idästä. Peräti 20 % kuulijoista oletti jordanialaisten tulevan Euroopasta. Kuulijoista 17 % arveli, että japanilaiset puhujat tulivat Afrikasta. Tunnistamisen satunnaisuudesta kertoo myös Pantosin ja Perkinsin (2013) tutkimus, jossa he tutkivat yhdysvaltalaisen opiskelijaryhmän (N = 165) asenteita englantia äidinkielenään puhuvien ja korealaisten tuottamaan englantiin. Tunnistustehtävässä korea tunnistettiin heikosti korealaisten äidinkieleksi (8 %).

Ihmiset voivat myös tottua vieraaseen aksenttiin, eivätkä enää kuule siinä vahvaa korostusta (Flege 1988; Pihko 1997; Sattar 2006; Major 2007). Esimerkiksi Boydin (2003) tutkimuksessa peruskoulun oppilaat mainitsivat, että he tottuvat nopeasti opettajansa vieraalla aksentilla tuottamaan puheeseen. Tämä havainto

tukee Derwingin, Rossiterin ja Munron (2002) käsitystä siitä, että ihmiset voidaan totuttaa vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen. Tuttua aksenttia saattaa olla myös helpompi ymmärtää (Gass & Varonis 1984). Tottuminen tai aksentin tuttuus ei kuitenkaan aina vaikuta aksentin voimakkuuden arvioinnissa. Esimerkiksi Vieru-Dimulescun ja Boula de Mareüilin (2006) tutkimuksessa sekä hyvin tunnistettua arabiaa että heikosti tunnistettua portugalia äidinkielenään puhuvien aksentin voimakkuus arvioitiin molemmilla puhujilla melko heikoksi (2,3 asteikolla 1–5), eli aksentin tunnistamisella tai tuttuudella ei ollut vaikutusta aksentin voimakkuuteen.

Suomessa tehdyissä tutkimuksissa tavallisten arvioijien käsitykset vieraan aksentin voimakkuudesta ovat olleet yhteneväisiä. Sekä Toivolan (2011) että Ikävalkon (2013) tutkimuksissa arvioijat olivat yksimielisiä aksentin voimakkuuden arvioinnissa. Toivolan tutkimuksessa myöskään opettajien ja muiden arvioijien välillä ei ollut eroa. Ikävalko (2013, 71) havaitsi, että kuulijat arvioivat vieraan aksentin voimakkuuden yhteneväisesti, vaikka eri kuulijoiden välillä oli hajontaa paljon muiden ominaisuuksien arvioinnissa

2.4.3 Yhteenveto vieraasta aksentista

Vieras aksentti puheessa on sekä puheen havaitsemisen että tuottamisen tuotos. Niin kieltä toisena kielenä kuin sitä äidinkielenään puhuvalla on oma tulkintansa siitä, miten kyseistä kieltä tulisi puhua. Toisen kielen puhuja pyrkii usein oman kuulohavaintonsa tai opitun varassa tuottamaan äänteet hyväksyttävällä tavalla, ja kielen syntyperäinen puhuja päättelee, miten paljon puhe muistuttaa hänen käsitystään hyväksyttävästä muodosta. Mielestäni on oleellista sekä se, mihin puhuja pyrkii ja että se, mitä kuulija odottaa - kohtaavatko nämä käsitykset, vai jääkö niiden välille jopa ymmärtämistä heikentävä etäisyys?

Oppimisikä on pidetty ääntämisen oppimisen kannalta kriittisenä tekijänä: aivojen kielellisen kehityksen on oletettu päättyvän viimeistään puberteetti-iässä (Lenneberg 1967; Scovel 1969). On myös haluttu erottaa toisistaan lapsen ensikielen ja myöhemmän toisen kielen oppimisen prosessit (Oyama 1976; Patkowski 1980). Patkowski (1980) pehmensi käsitystä kielen oppimisen kriittisestä vaiheesta esittämällä, että puheen oppiminen jatkuu vielä myöhemminkin, mutta autenttista puhetta ei ole mahdollista oppia aikuisena. Nykyinen käsitys aivojen muovautuvuudesta osoittaa, että aikuisella on kyky oppia myös uusia foneettisia järjestelmiä, tosin oppiminen vaatii enemmän aikaa ja harjoittelua kuin äidinkielen oppiminen (Zhang & Wang 2007, 154–156; Flege 1992). Vaikka aikuisten kykyä oppia ei enää vahvasti kyseenalaisteta, esimerkiksi Abrahamssonin ja Hyltenstamin (2008) mukaan käytännössä lähes kaikkien puberteetti-ian jälkeen toisen kielen oppineiden puheessa on vierasta aksenttia. Kielen oppimisen ikä kiinnostaa edelleen tutkijoita, mutta hyvin vähän on käyty keskustelua siitä, miten aikuisen oppijan ikää ja kokemusta tulisi hyödyntää enemmän esimerkiksi ääntämisen oppimisessa.

Kontrastiivisen kielentutkimuksen yksi käsitys ääntämisen oppimisesta oli, että väärin havaitut äänteet vaikuttavat äänteiden virheelliseen tuottamiseen (mm. Wiik 1965, Lehtonen & Sajavaara 1979). Joidenkin tutkijoiden (Flege 1988; 1992; Määttä 1983; Krashen 1985; Gass 2001) mukaan kielellisen signaalin havaitsemiseen ja tunnistamiseen vaikuttaa erityisesti äidinkielen siirtovaikutus. Flegen (1988; 1992; 2003) mukaan kuulija yrittää tunnistaa kuulemiaan äänteitä joko uusiksi tai samanlaisiksi, minkä perusteella hän sijoittaa ne eri kategorioihin. Äidinkielen ja kohdekielen siirtovaikutusta pidetään edelleen yhtenä vieraan aksentin aiheuttajana (Eckman 2004; Aho & Toivola 2008; Abrahamsson & Hyltenstam 2009; Tronnier & Zetterholm 2013). Äidinkieli voidaan toisinaan tunnistaa aksentin erityispiirteistä toisen kielen puheessa (esim. Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Torstensson 2010). Yksittäisten äänteiden oppimiseen liittyvät tutkimukset (esim. Flege, Takagi & Mann 1995; Aoyama, Flege, Guion, Akahane-Yamada & Yamada 2004) pohjautuvat kontrastiiviseen perinteeseen siinä, että oppimisen vaikeuksia etsitään edelleen kielten erilaisuudesta. Kontrastiivinen tutkimusperinne on ollut alkujaan erittäin vahva, jonka jälkeen se osittain ”unohdettiin”, mutta siihen perustuvaa tutkimusta on tehty jatkuvasti ja tehdään edelleen (mm. Sajavaara 2006; Tronnier & Zetterholm 2013). Kontrastiivisen perinteen vahvuutena voidaan pitää sen tuomaa ymmärrystä kielten ääntämisjärjestelmien vaikutuksesta toisen kielen oppimiseen. Aiemmin uskottiin vahvasti yksisuuntaiseen siirtovaikutukseen kielten välillä, mutta nykyisin sekä siirtovaikutuksen että kielten erojen aiheuttamien oppimisen vaikeuksien suhdetta ei pidetä suoraviivaisena (mm. Sajavaara 2006). Oma käsitykseni on, että oppija käyttää kaikkia strategioita puheen oppimiseen. Niistä osa on lähtöisin äidinkielen järjestelmästä, osa muiden opittujen kielten järjestelmistä.

Oppimisikään ja kielten vertailuun perustuvat hypoteesit taustoittavat toisen kielen puheen oppimista, mutta ne jättävät huomioimatta muita oppijan kannalta oleellisia elementtejä. Näitä ovat aiemmin mainitut kielellinen ympäristö, kielellinen syötös sekä kokemus ja motivaatio oppia puhumaan kieltä. Kielellistä syötöstä toisen kielen puheen oppimisessa ja vieraan aksentin voimakkuudessa on korostettu viimeaikaisissa tutkimuksissa (Bialystok 1997; Flege & Liu 2001; MacKay, Flege & Imai 2006; Flege & MacKay 2011). Flege (2011; 2012) pitää vieraan kielen syötöksen määrää ja laatua ehkä tärkeimpänä tekijänä toisen kielen ääntämisen oppimisessa. Syötös liittyy siihen, kuinka paljon kielen oppija on vuorovaikutuksessa syntyperäisten kielen puhujien kanssa ja kuinka paljon hän altistuu kielen kuulemiselle. Flege ja MacKay (2011) toteavat, että L2-kielen syötöksen määrä ja laatu yhdistyneenä L1-kielen systeemin voimakkuuteen saattavat olla merkittävimpiä tekijöitä L2-kielen oppimiseen. Mikäli toisen kielen oppija vielä vuosikymmeniäkin maassa asuttuaan käyttää edelleen paljon äidinkieltään, hänen puheensa vieras aksentti saattaa säilyä vahvana (Flege, Friede & Nozawa 1997). Moyer (2004, 138–139) puolestaan korostaa, että myöhäisten oppijoiden aksentin voimakkuudessa tulisi huomioida mahdolliset psykologiset ja sosiaaliset tekijät. Hänen mielestään kontaktit syntyperäisiin puhujiin saattavat olla monilla toisen kielen oppijoilla puutteelliset ja kielenkäytön ympäristöt voivat olla yksipuolisia.

Aksenttitutkimuksissa on usein keskitytty vain muutamiin kielen piirteisiin, mutta mikään yksittäinen tekijä ei selitä ilmiötä kattavasti. Moyerin (2013) mukaan vieras aksentti on heijastusta ihmisten menneisyydestä: aiemmin opituista kielistä, kasvatuksesta ja koulutustaustasta. Siihen vaikuttavat puhujaan ja kuulijaan liittyvät vaikeastikin tunnistettavat tekijät, kuten vuorovaikutustilanne ja puhujan kielellinen kyvykkyys (Levis 2005; Smemoe & Haslam 2013). Tästä syystä pidän aksenttia enemmänkin eri piirteiden sateenvarjona, kuin joidenkin yksittäisten kielellisten piirteitten aiheuttamana.

Aiemmissä tutkimuksissa (Flege & Fletcher 1992; Flege & Liu 2001; Piske, MacKay & Flege 2001; McAllister, Flege ja Piske 2002) on havaittu, että aikuisilla oppijoilla oppimisen ensimmäinen vuosi on kriittisin. Mainituissa tutkimuksissa huomattiin, että ensimmäisen maassaolovuoden jälkeen ääntäminen alkaa vakiintua. Syynä tähän voidaan pitää kielellistä herkkyysskautta, joka aikuisella oppijalla saattaa olla kielen oppimisen ensimmäinen vuosi (ks. herkkyysskaudesta enemmän esim. Patkowski, 1980). Lisäksi motivaatio oppia tarkka ääntäminen voi myös heiketä ensimmäisen vuoden jälkeen (ks. motivaatiosta Dörnyei 2005).

Kuten tutkimusalueen hajanaisuus osoittaa, aksenttitutkimus ei rajoitu selvästi vain muutamaan kohteeseen. Alan tutkimuksessa on kuitenkin selkeää yhtenäisyyttä: käsitys kielen oppimisen iän ja kielen omaksumisen sensitiivisestä jaksosta kulkevat vahvasti useissa eri tutkimuksissa mukana. Niihin perustuva tutkimusperinne on pystynyt osoittamaan, että aikuinen oppija kykenee harvoin saavuttamaan samanlaiset foneettiset taidot kuin lapsi (ks. erityisesti Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että oppiminen on joko mahdollista tai mahdotonta (Oyama 1976). Pikemminkin ajatus ohjautuu siihen peruskysymykseen, miten toisen kielen puhetta opitaan.

3 ARVIOINTI, ARVOT, ASEENTEET JA AKSENTTI

Olen edellisessä luvussa tarkastellut vierasta aksenttia toisen kielen oppimisen ja puhujan näkökulmista. Tässä luvussa esittelen puhujan arviointiin vaikuttavia tekijöitä kuulijan näkökulmasta. Tutkimukseni kohdistuu nuorten käsityksiin maahanmuuttajien puheesta ja suomea vieraalla aksentilla puhuvista henkilöistä, joten tarkastelen alaluvussa 3.2.2 suomalaisten nuorten asenteita maahanmuuttajia kohtaan erikseen.

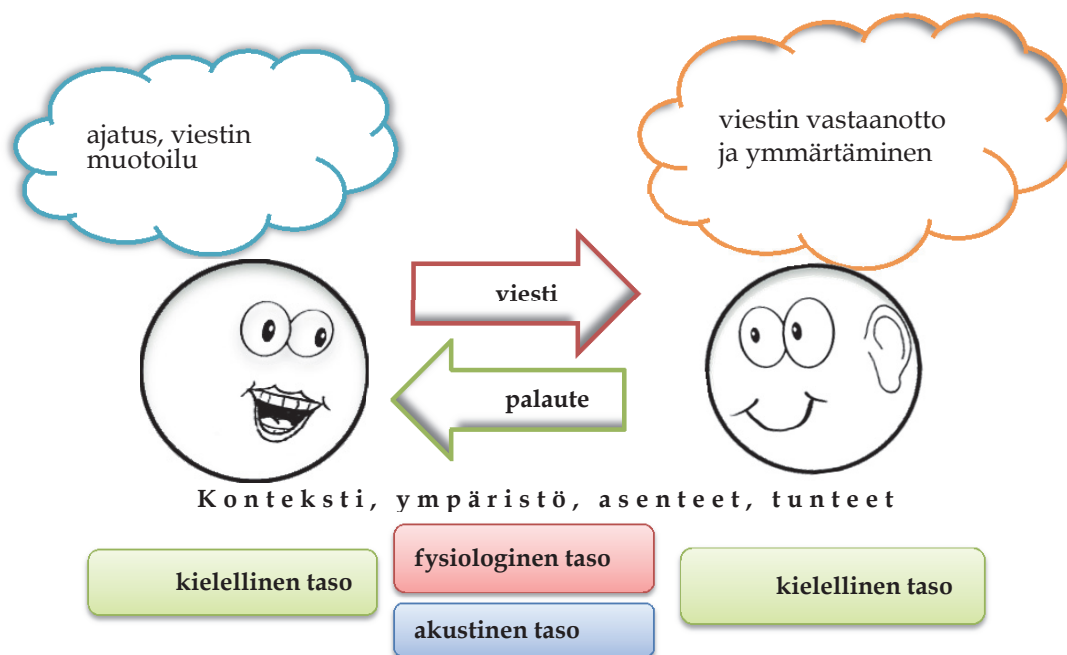
Aluksi tarkennan joitain kielellisten asenteiden kannalta keskeisiä käsitteitä ja käsittelen aiempia tutkimuksia aihepiiristä. Koska puhujan arviointiin vaikuttavat kuulijan normit ja arvot, taustoitan myös niihin liittyvää peruskäsitteistöä. Lisäksi esittelen aiempien suomalaisten arvotutkimusten (Haikonen & Kiljunen 2003; Haavisto 2014) valossa niitä asioita, joita suomalaiset ovat pitäneet tärkeinä. Näiden pohjalta olen laatinut osan tutkimuskysymyksistä. Arvot realisoituvat asenteissa, joten avaen myös käsitettä asenne. Erityinen painoalue on nuorten asenteissa. Tarkastelen erikseen kielellisiä asenteita kansanlingvistiikan ja sosiaalipsykologian näkökulmista alaluvussa 3.3.3. Olen käyttänyt työssäni ääntämisnormin käsitettä, ja pyrin taustoittamaan sitä tarkemmin puheysteisön normien yhteydessä. Tutkimuksessani arvioijat ovat ns. tavallisia kuulijoita. Kielellinen tietoisuus on heidän tekemissään arvioinneissa keskeinen elementti, jota käsittelen myös alaluvussa 3.3.3. Kielellisen tietoisuuden yhteydessä tarkastelen aksentin tunnistamiseen liittyviä tutkimuksia (Preston 2002, 50–51; Kang & Rubio 2009; Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011; Pantos & Perkins 2013).

Vieras aksentti on mukana vuorovaikutuksessa kielen kaikilla tasoilla, mikäli se tulkitaan ilmiöksi, johon kuuluvat ääntäminen, prosodia, äänen laatu, puh nopeus, sujuvuus ja kuulijaan liittyvät tekijät (Major 2007, 541; Moyer 2013). Tästä syystä havainnollistan kuviossa 1 yksinkertaistetun keskinäisviestinnän mallin. Tässä yhteydessä tarkastelen aksentti monimuotoisena kielellisenä piirteenä, joka sisältää myös *sosiaalista informaatiota* puhujasta (esim. Niedzielski 1999). Sosiaaliin informaatioon palaan tarkemmin alaluvussa 3.3.3 Kielelliset asenteet.

Yksinkertaistetussa keskinäisviestinnän mallissa on kaksi henkilöä, joista toinen puhuu ja toinen kuuntelee. Puhujalla on ajatus, jonka hän haluaa esittää. Voi-

dakseen ilmaista ajatuksensa ääneen, hänen on ensin muotoiltava se mielessään. Lyhytkin ilmaisu vaatii paljon työtä. Puhujan on ensinnäkin kyettävä tunnistamaan eri äänteiden symbolit ja yhdistämään ne keskenään. Yksittäisistä äänneistä syntyy sana, joka voidaan yhdistää toiseen sanaan oikein taivutettuna, jolloin kehkeytyy ensimmäinen ajatuksellinen ilmaisu. Kun ilmaisu on mielessä, aivojen neuronit saavat aikaan sen, että ärsykkeet siirtyvät puhe-elimien käsiteltäväksi ja puhuja muokkaa puheen äänelliseksi viestiksi. Kuulija puolestaan vastaanottaa kuulohavaintona akustisen ärsyksen ja käsittelee sen aivoissaan, reagoi siihen ja antaa palautetta saamastaan viestistä. Mekaanisen tuottamisen lisäksi tilanteessa ovat mukana myös kielenulkoiset tekijät tilanteen ilmapiiri, tunteet ja asenteet (Ross 1965; ref. Puro 1996, 20–21; Krashen 1985; Aalto & Parviainen 1990; Denes & Pinson 1993; Lintunen 2014, 172–175). Ollakseen merkityksellistä puhe tarvitsee vuorovaikutusta. Dufvan (1994, 28) mukaan puhe tapahtuu ennen kaikkea sosiaalisessa kontekstissa.

Oheisessa kuviossa 1 on kuvattu yksinkertainen keskinäisviestinnän malli (Ross 1965; ref. Puro 1996, 20–21; Wiik 1981; Denes & Pinson 1993; Niedzielski 1999; Gluszek & Dovidio 2010, 220):

KUVIO 1 Keskinäisviestinnän malli

Sekä kuulijan että puhujan asenteet niin puheenaihetta kuin toisiaan kohtaan vaikuttavat vuorovaikutuksen onnistumiseen, mikä on huomioitava myös maahanmuuttajien ja syntyperäisten kielenpuhujien välisessä kommunikaatiossa (Lindeman 2004; Gluszek & Dovidio 2010, 220). Aksentin voimakkuudella on todettu

olevan vaikutusta syntyperäisten kielenpuhujien asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan (Ryan & Carranza 1975; Brennan & Brennan 1981; Sattar 2006; Levi-Ari & Keysar 2010) ja jopa heidän halukkuuteen ymmärtää vieraalla aksentilla puhuvaa henkilöä (Sattar 2006, 17). Toisaalta toisen kielen puhujakaan ei aina ole motivoitunut puhumaan L2-kielellä (ks. motivaatiosta esim. Dörnyei 2005). Vaikka puhe-tilanteet ovat ainutkertaisia, niiden vaikutus asenteisiin on Gluszekin ja Dovidion (2010, 228) mukaan pitkäkestoinen:

Both the listener and the speaker form a final impression of each other after the conversation, which may or may not align with their initial impressions. These impressions may reinforce stereotypes of nonnatively accented speakers. The listener may attribute difficulties in communication to the speaker's accent, as opposed to his or her own prejudices, and believe that all individuals who speak with nonnative accents have problems in communicating.

3.1 Puhujan arvioinnin lähtökohtia

Tässä aluvuossa tarkastelen puhujan arviointia kuulijan näkökulmasta (ks. kuvio 2). Tutkimukseni kohteena ovat tavallisten kuulijoiden (*ei-kielitieteilijöiden*) käsitykset puheesta ja puhujista kansanlingvistiikan viitekehäksessä. Kansanlingvistiikka on kiinnostunut tavallisten kielenkäyttäjien käsityksistä kielestä, ja se keskittyy kielenkäyttäjän kielitietoisuuteen (Niedzielski & Preston 2000; Preston 2002). Kansanlingvistiikan ja sen alalajin kansandialektologian (*folk dialectology, perceptual dialectology*) varsinaisena oppi-isänä pidetään Prestonia. Hän aloitti 1980-luvulla USA:ssa murrehavaintotutkimukset, joissa hän käytti menetelmänä muun muassa miellekarttoja (*mental maps*). (Mielikäinen & Palander 2002.) Näihin karttoihin kuulijat saivat piirtää ja asettaa kuulemansa näytteet niihin valmiiksi rajattuihin osavaltioihin, joissa heidän mielestään puhuttiin kyseillä tavalla. Preston on käyttänyt miellekarttoja myös siten, että kuulijat ovat voineet arvioida esimerkiksi puhujien koulutusta, ystävällisyyttä tai puheen nasaalisuutta eri osavaltioissa (enemmän kartoista ks. esim. Preston 2002, 51–53). Preston aloitti tutkimuksensa kansandialektologian kenttään kuuluvista murrealueista, mutta yhdessä Niedzielskin kanssa he alkoivat ulottaa kansanlingvististä ajatteluaan myös arviointiin vaikuttaviin sosiaalisiin tekijöihin, kuten etnisyyteen, asemaan ja sukupuoleen (Niedzielski & Preston 2000).

Suomessa Prestonin käsityksiin pohjautuva kansanlingvistinen tutkimus vakiintui 2000-luvulla. Murretutkimuksia on toki tehty Suomessakin kauan, ja kansan havainnot olivat kiinnostuksen kohteena jo 1970-luvulla. (Nupponen 2011, 5.) Varsinaisia kansandialektologiaan kuuluvia pro gradu -tutkimuksia murrekäsityksistä ja -asenteista on tehty useita (esim. Vähälä 2005; Hägg 2014). Ensimmäinen kansanlingvistinen väitöskirja oli Vaattovaaran (2009) tutkimus pellolaisnuorten murrekäsityksistä ja -asenteista. Nupponen (2011) puolestaan on tutkinut väitöskirjassaan pohjoissavolaisten käsityksiä Savon murteesta. Kielellisten asenteiden tutkimuksen edelläkävijöinä voidaan pitää Mielikäistä, Palanderia, Halosta ja

Vaattovaaraa (Paunonen 2009, 561). Vaattovaara ja Halonen (2015) ovat esimerkiksi tutkineet helsinkiläisten puheessa esiintyvää ”stadin ässää” tai oikeastaan kuulioiden käsitystä siitä, kansanlingvistiikan näkökulmasta.

Tavallinen kielenkäyttäjä poikkeaa ammattilaisarvioijasta siinä, millaisiin asioihin hän kiinnittää huomiota ja miten hän käsitteellistää ne (Preston 2002). Nupponen (2011) havaitsi väitöskirjassaan, että ei-kielitieteilijät kuuluivat joitain piirteitä eri tavalla kuin kielitieteilijä ja heidän oli vaikea kuvata tarkasti sellaisia puheen prosodisia piirteitä, joita he kuitenkin pitivät merkittävänä. Kielitieteen termien puute ei kuitenkaan ole esteenä kielellisen piirteen havaitsemiselle ja kuvailulle. Nupponen (2009, 39) käyttää esimerkkinä geminaatiota, josta tavalliset kielenkäyttäjät saattavat puhua kaksoiskonsonanteina. Toisaalta he voivat käyttää myös sellaisia termejä, joita on vaikeampi ”kääntää” kielitieteellisesti (esim. vääntää, viäntää).

Tavalliset kielenkäyttäjät osaavat kuitenkin arvioida kieltä (Niedzielski & Preston 2000, 3–6; Mielikäinen & Palander 2002: 91). Kansanlingvistiikan keskeinen näkemys on, että heillä on olemassa toisenlainen teoreettinen malli mielessä kuin kielitieteilijöillä. Prestonin (2002, 63–64) esityksessä ns. kansan kieliteoriassa (*folk theory of language*) analysointi perustuu ”oikeaan” kieleen (esim. englanti tai kiina), josta on olemassa ”hyvä kieli”, jonka alakäsitteenä on tavallinen kieli (*ordinary language*). Tavallisesta kielestä voidaan erottaa murteet ja ”virheet”. Tämän teorian mukaisesti on olemassa kieli, joka voi olla hyvää tai huonoa. Kielitieteellisen käsityksen mukaan kielessä on olemassa yksilöllistä vaihtelua, joista voi muodostua murteita ja kieli muodostuu oikeastaan murteista. Niedzielski ja Preston (2000, 310) ovat myös esittäneet, että kansan teoriassa on olemassa ns. *ideaalikieli* (*ideal abstract language*), josta kaikki muunnokset ovat poikkeamia tai virheitä. Mikäli poikkeama on liian iso, kieli voidaan määritellä ”huonoksi”. Kielitieteilijöille kieli on oikeastaan abstraktio, joka sisältää kielen eri variaatiot. Tämä kansan kieliteoria oletettavasti ohjaa erilaisissa aksenttitutkimuksissa myös siinä, miten ”oikealta” vieraalla aksentilla tuotettu puhe kuulostaa. Palaan tähän teemaan luvussa 3.3.2, jossa tarkennan ääntämismäärin käsitettä.

Niedzielski ja Preston (2000, 302–314) käyttävät käsitettä *metakieli* kuvaamaan sitä, miten tavalliset kielenkäyttäjät puhuvat kielestä tai kielenkäyttäjistä. He jakavat metakielen kahteen tasoon, joista metakieli 1 kuvaa sitä, miten ihmiset puhuvat kielestä ja metakieli 2 sitä, miten he puhuvat kielenkäyttäjistä. Metakieli 1:stä esimerkkinä voisi olla kuvaukset kielestä: ruotsinkieliset puhuvat laulaen ja savoa viännetään. Metakieli 2 sisältää asenteita ja stereotyyppioita puhujasta: savolaiset ovat vaikkapa kieroja tai karjalaiset puheliaita. (Mielikäinen & Palander 2002, 96; Nupponen 2011, 39.) Metakielen 1 puhe on jokseenkin tietoista, ja metakieli 2 sisältää sekä kielenkäyttäjän että yhteisön käsityksiä ja arvoja (Niedzielski & Preston 2000, 308).

Tavallisten kielenkäyttäjien kielelliset havainnot voivat olla Nupposen (2011, 255) mukaan erilaisia kuin kielitieteilijällä. Tämä ominaisuus on yhteydessä siihen, miten tavallisten kielenkäyttäjien ja ammattilaisten kuvaukset kielellisistä piirteistä eroavat toisistaan: tavallisen kielenkäyttäjän kuvauksessa kieli voi olla hyvää,

huonoa tai sujuvaa. Kielitieteilijä puolestaan kiinnittää huomiota erilaisiin piirteisiin ja kuvaa niitä tarkemmin (Niedzielski & Preston 2000, 18). Kansanlingvistiikassa on pyritty selvittämään tavallisten kielenkäyttäjien havaintoja kielestä ja siitä, millaisiin piirteisiin he kiinnittävät huomiota puheessa (Mielikäinen & Palander 2002, 50).

Prestonin (2002, 50–51) mukaan tavallisten kielenkäyttäjien kielellisen tietoisuuden tarkastelussa on huomioitava seuraavat näkökulmat:

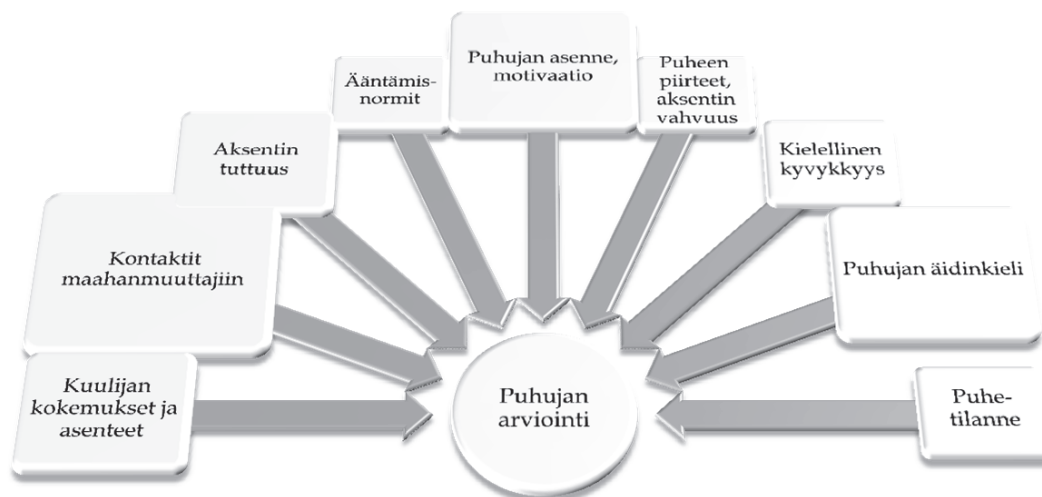
1. *Saataavuus, käytettävyyys (availability)*. Erilaiset kielelliset piirteet ovat eri tavalla kuulijoiden saatavilla tai käytettävissä.
2. *Tarkkuus, täsmällisyys (accuracy)*. Tavalliset kuulijat saattavat olla erittäin tai jonkin verran tarkkoja tai epätarkkoja havainnoissaan.
3. *Yksityiskohtaisuus (detail)*. Kuulijat saattavat luokitella havaintonsa yleisellä tasolla tai erittäin yksityiskohtaisesti.
4. *Ominaisuuksien hallinta (control)*. Kuulijoilla saattaa olla kyky imitoida erilaisia kielellisiä piirteitä täydellisesti, osittain tai ei lainkaan.

Luokittelun piirteet ovat Prestonin (2002, 51) mukaan toisistaan riippumattomia: esimerkiksi henkilö ei ehkä kuvaa vierasta aksenttia kovin yksityiskohtaisesti, mutta hän osaa imitoida sitä erittäin hyvin. Vieraan aksentin tarkastelussa kansanlingvistiikkaan kuuluva kielellisen tietoisuuden näkökulma on mielenkiintoinen ulottuvuus siihen, millaisena aksentti havaitaan ja miten maahanmuuttajien tuotamaa suomea kuvataan. Näiden kaikkien luokittelukohtien kriittiseksi kohdaksi jää mielestäni yksilöllisyys: kaikille tavallisille kielenkäyttäjillekään eivät samat kielelliset piirteet ole kuvattavissa yhdenmukaisella termillä. Kriittikinä voidaan esittää, että ei-kielitieteilijän ei myöskään aina kykene selittämään tarkasti kaikkia kielellisiä piirteitä, vaikka he tunnustaisivat ne (esim. Vaattovaara & Soinen-Stojanov 2006, 248). Yksittäisen ihmisen arvot ovat yhteydessä ympäröivän yhteiskunnan arvoihin, ja ne konkretisoituvat usein asenteissa (Allardt, 1983). Kielellinen asenne (*language attitude*) on aiemmassa kirjallisuudessa melko vapaasti käytetty termi, jolla voidaan viitata asennoitumiseen tiettyjä kieliä tai kielen variaatioita kohtaan (Schoel, Roessel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert & Stahlberg 2012, 22; Salomaa 1981, 60). Schoel ym. (2012, 22) erottavat toisistaan asenteet eri kieliä kohtaan (*attitudes towards languages*) ja asenteet puhujia kohtaan (*attitudes towards speakers*). Tutkimuksessani termi *kielelliset asenteet* viittaa puhujiin kohdistuviin asenteisiin. Arviointi voi myös kohdistua epäsuorasti puhujan äidinkieleen, mikäli arvioija tunnistaa tai olettaa tunnistavansa sen.

Kuulijan asennoituminen ja halukkuus kuunnella vieraalla aksentilla puhuttua puhetta pidetään vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta keskeisenä (Sattar 2006; Derwing & Munro 2009). Aksentin tuttuus ja yhteisön kielelliset normit vaikuttavat aksentin vahvuuden ja hyväksyttävyyden arviointiin. Arvioijien omat lähtökohdat, esimerkiksi tottuneisuus vieraalla kielellä tuotettuun puheeseen, heijastuvat arvioinnissa (ks. kuvio 2). Vuorovaikutustilanne itsessään vaikuttaa siihen,

miten paljon aksentti vaikeuttaa ymmärtämistä tai muokkaa viestiä. (Levi, Winters & Pisoni 2007, 2337.)

Kuviossa 2 havainnollistan puhujan arviointiin vaikuttavia tekijöitä, joista osa liittyy kuulijaan, osa puhujaan ja osa puhetilanteeseen. Kuulija käyttää tukeanaan kaikkea sosiaalista ja foneettista informaatiota pyrkiessään tulkitsemaan puhujaa niin arkisissa tilanteissa kuin virallisissa yhteyksissä. Esimerkiksi työhaastattelussa työnantaja on tavallinen kielenkäyttäjä, joka haastattelussa todennäköisesti tukeutuu kokemuksiinsa ja stereotypioihinsa muun muassa kielitaidon arvioinnissa - joka voi myös antaa väärää mielikuvaa ammattitaidosta (esim. Boyd 2003). Kielitieteellinen tausta (kielitieteilijä vs. tavallinen kielenkäyttäjä), aiemmat kokemukset ja kielelliset asenteet, kontaktit maahanmuuttajiin, vieraan aksentin tutuus ja kuulijan omaksumat kielelliset normit ovat keskeisiä puhujan arviointiin vaikuttavia tekijöitä. Puhujaan liittyviä tekijöitä puolestaan ovat asenne kieltä ja kielialueen kulttuuria kohtaan, motivaatio puhua kieltä, puheen kielelliset piirteet, kielellinen kyvykkyys ja äidinkieli.

KUVIO 2 Puhujan arviointiin vaikuttavia tekijöitä

Vieraan aksentin vaikutusta puhujan arviointiin on tarkasteltu melko paljon. Esitellen taulukossa 3 joitain puhujan arvioinnin tutkimuksia, joissa tutkimuskohteena ovat olleet aksentin vaikutus arviointiin (Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Derwing & Munro 1997, Morris-Wilson 1999; Boyd 2003; Young 2003; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Jaber & Hussein 2011; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012). Taulukossa 4 esittämäni tutkimusten lisäksi olen tukeutunut muihinkin tutkimuksiin. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että vahva aksentti vaikuttaa pu-

hujan arviointiin kielteisesti (Ryan, Carranza & Moffie 1977; Morris-Wilson 1999; Boyd 2003; Jaber & Hussein 2011; Levi-Ari & Keysar 2011; Tsurutani 2012).

Aksentin on lisäksi havaittu vaikuttavan puhujan sosiaalisen aseman arviointiin voimakkaammin kuin esimerkiksi miellyttävyyden tai muiden sosiaalisten ominaisuuksien arviointiin (Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Jaber & Hussein 2011). Vieras aksentti puheessa voi vaikuttaa puhujan arviointiin sekä tietoisesti että tiedostamattomasti. Vieraan aksentin vaikutelma ja arviointi kietoutuvat ymmärrettävyyteen ja sujuvuuteen (Derwing & Munro 1997; Munro & Derwing 2009), kieliopillisiin virheisiin (Morris-Wilson 1999; Toivola 2011; O'Brien 2014) ja äänteiden tuottamiseen (esim. Flege 1995). Vieras aksentti saattaa paljastaa kuulijalle puhujan etnisen taustan (Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Boyd 2003; Torstensson 2010) ja on siten yhteydessä stereotyyppioihin (Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011) ja mahdollisesti kielteiseen arviointiin (Flege 1984; 1988). Pelkästään se, miten vahva motivaatio ihmisellä on samaistua uuteen kielyhteisöön, saattaa vaikuttaa aksentin voimakkuuteen (Gluszek, Newheiser & Dovidio 2010, 38).

Näkemykseni mukaan puhujan arviointi on vuorovaikutuksellista: kuulija arvioi puhujaa ja puhuja itse vaikuttaa arviointiin tahattomasti tai tahallisesti. Ajatukseni perustuu erityisesti Moyerin (2007, 2014) käsitykseen aksentin ja kielellisen identiteetin yhteydestä, Gluszekin, Newheiserin ja Dovidion (2010) arvioon puhujan halukkuudesta samaistua uuteen kielyhteisöön, Torstenssonin (2010) tutkimukseen aksentin vaikutuksesta arviointiin sekä Pantosin ja Perkinsin (2013) havaintoihin kuulijan ennakoasenteiden vaikutuksesta puhujan arviointiin.

TAULUKKO 4 Tutkimuksia aksentin vaikutuksesta puhujan arviointiin

Tutkimus	Puhujat N äidinkieli	Kuulijat N äidinkieli, status	Piirteet	Tulokset
Ryan, Carranza & Moffie 1977, Reactions toward varying degrees of accentedness in the speech of Spanish-English bilinguals	10 espanja/englanti	100 espanja/englanti opiskelijoita	aksentin voimakkuus asema ystävällisyys miellyttävyys sujuvuus	aksentin voimakkuus vaikuttaa puhujan arviointiin kielteisesti.
Brennan & Brennan 1981, Accent scaling and language attitudes: reactions to Mexican American English speech	9 espanja/englanti	80 englanti 43 espanja-englanti lukiolaisia	aksentin voimakkuus koulutus varallisuus menestys älykyys luotettavuus ystävällisyys hyvyys kiltteys	aksentin voimakkuus vaikutti statuksen arviointiin: mitä voimakkaampi aksentti, sitä alhaisempi status
Cunningham-Andersson & Engstrand, 1989, Perceived strength and identity of foreign accent in Swedish	8 ruotsi amer.englanti korea swahili puola kreikka suomi ruotsi/turkki	28 ruotsi opiskelijoita 8 ammattilaista	kokeneiden ja kokemattomien kuuntelijoiden aksentin arviot vieraan aksentin foneettiset piirteet	Vieraan aksentin tunnistamiseen riittää lyhyt näyte (n. 25 s). Puheen poikkeavat piirteet ja aksentti ovat yhteydessä toisiinsa.
Derwing & Munro 1997, Accent, intelligibility and comprehensibility: Evidence from four L1s	12 kanton 4 puola 4 japani 4 espanja 4	26 englanti naiiveja kuulijoita	aksentti ymmärrettävyydet	Aksentti ja ymmärrettävyys ovat yhteydessä toisiinsa, mutta voimakas aksentti ei vaikuttanut ymmärrettävyyteen

(jatkuu)

<p>Morris-Wilson 1999, Attitudes towards Finnish-accented speech</p>	<p>106 englanti 143 suomi</p>	<p>5 opiskelijaa</p>	<p>kunni-anhimoinen sivistynyt/ koulu-tettu ahkera älykäs rikas itsevarma ystävällinen rehellinen lempeä luotettava vakava miellyttävä luottamusta herättävä</p>	<p>Kuulijoilla on selkeä käsitys siitä, millaista on hyvä englanti. Virheiden määrällä kielteinen vaikutus statuksen ja puhujan arviointiin.</p>
<p>Boyd 2003, Foreign-born teachers in the multilingual classroom in Sweden: The role of attitudes to foreign accent</p>	<p>5 unkari 1 suomi 1 espanja1 venäjä 2</p>	<p>54 ruotsi opettajat, rehtorit ja peruskoulun oppilaat</p>	<p>aksentin voimakkuus L1-kielen tunnistaminen ymmärrettävyys ääntäminen kieliopin oikeellisuus sanavalinnat sujuvuus soveltuvuus opettajaksi</p>	<p>Aksentin voimakkuus vaikuttaa käsitykseen puhujan kielellisestä pätevydestä ja soveltuvuudesta opettajan työhön. Prosodiset / kieliopilliset poikkeamat eivät vaikuttaneet merkittävästi arviointeihin.</p>
<p>Young 2003, College students' reactions to accents of L2 learners of Spanish and English</p>	<p>3 espanja</p>	<p>23 englanti opiskelijat</p>	<p>kiinnostavuus koulutus ystävällisyys ulospäin suuntautuneisuus työllisyys</p>	<p>Käytetty kieli (tässä espanja ja englanti) ja aksentin voimakkuus vaikuttavat kuulijoiden asenteisiin. Äänenlaa-</p>

(jatkuu)

			varakkuus huumorintaju kuinka suosittu on hoikkuus iloisuus fyysinen veto-voima viejättävyyttä viejättävyyttä	dulla on myös vaikutusta arviointiin.
Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004, Second language fluency: judgements on different tasks	20 mandariini	28 englantia	puheen sujuvuus ymmärrettävyys aksentin voimakkuus	Puheen sujuvuus on tärkeämpää kuin aksentin voimakkuus
Levi-Ari & Keysar 2011, Why don't we believe non-native speakers? The influence of accent on credibility	9 englantia 3 puola turkki 2 saksa korea italia	30 englantia niiheja kuulijoita	puhujan uskottavuus aksentin voimakkuus	Aksentin voimakkuus vaikuttaa puhujan uskottavuuden arviointiin kielteisesti
Jaber & Hussein 2011, Native speakers' perception of non-native English speech	6 2 arabia 2 japani 2 ranska	110 englantia	miellettävyys koulutus luotettava lämmin yhteiskuntaluokka varakkuus ystävällisyys työteittävyys älykyys viejättävyys ammatti lähtömaa aksentin ymmärrettävyys	Arabiak-sentti (jordanialainen puhuja) arvioitiin mielletävimmäksi, japani vähiten mielletäväksi. Aksentin voimakkuus oli yhteydessä statuksen arviointiin. L1-kielen arviointi vaikeaa.

(jatkuu)

Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012, Social psychological orientations and accent strength	117/ Aasia 74 Eurooppa 15 Latinalainen Amerikka 10 Afrikka 15 Ei tietoa 3	2 arvioijaa/ puhujia englanti	aksentin voimakkuus kommunikaatio- taidot sosiaalinen yhteenkuuluvuus	Aksentin voimakkuus vaikuttaa puhujan sosiaaliseen yhteenkuulu- vuuteen.
---	--	-------------------------------------	--	---

Useissa tutkimuksissa on havaittu, että voimakas aksentti vaikuttaa puhujan arviointiin kielteisesti (Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Jaber & Hussein 2011; Gluszek, Newheiser & Dovidio 2012; Tsurutani 2012). Vieras aksentti saattaa olla yhteydessä puhujan kielteiseen arviointiin silloinkin, kun asenteita ei ilmaista suoraan (Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011; Pantos & Perkins 2013). Levi-Arin ja Keysarin (2011) mukaan (ks. taulukko 4) aksentti vaikuttaa jopa siihen, miten luotettavana puhujaa pidetään.

Puhujan aseman arviointi ja sosiaalisen pätevyyden arviointi ovat joissain aiemmissa tutkimuksissa olleet yhteydessä aksentin voimakkuuteen: mitä voimakkaampi aksentti on, sitä heikommaksi puhujan status ja sosiaalinen pätevyys on yleensä arvioitu (Ryan & Carranza 1975; Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Young 2003; Jaber & Hussein 2011; Tsurutani 2012). Ryanin, Carranzan ja Moffien (1977) tutkimuksessa (ks. taulukko 4) vieraan aksentin voimakkuus korreloi vahvasti statuksen ja solidaarisuuden kanssa. Kun aksentin voimakkuus kasvoi, arvioinnit henkilön statuksesta, solidaarisuudesta ja muista ominaisuuksista muuttuivat myös kielteisemmiksi. Myös meksikonamerikkalaisien englannin aksenttia tutkineet Brennan ja Brennan (1981) havaitsivat aksentin vaikutuksen puhujan arviointiin. Heidän tutkimuksessaan vieraan aksentin voimakkuus oli selvästi yhteydessä solidaarisuuden (miellyttävyys, ystävällisyys, hyvyys) ja statuksen kanssa. Mitä alhaisempi vieras aksentti kuulijoiden mukaan oli, sitä korkeampi oli myös puhujan status. Huomio tukee Ryanin, Carranzan ja Moffinin (1975; 1977) tuloksia. Brennanin ja Brennanin (1981) mukaan erityisesti menestys ja älykkyys korreloivat vahvasti statuksen kanssa; mitä vähemmän poikkeavalta meksikolaisten englanti kuulosti, sitä korkeampi puhujan status oli ja sitä älykkäämpänä ja menestyneempänä kuulijat häntä pitivät. Young (2003, 111) havaitsi lisäksi, että kuulijat arvioivat parhaaksi sen aksentin, johon he voivat samaistua.

Erityisesti Derwing ja Munro ovat eri yhteyksissä (Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Derwing & Munro 2009) esittäneet, että aksentin voimakkuus ei sinänsä vaikuta puhujien arviointiin. Derwingin, Traceyn ja Munron (1997) (ks. taulukko 4) tutkimuksessa ymmärrettävyyttä pidettiin tärkeämpänä kuin aksenttia, samoin Rossiter, Munro

ja Thomson (2004) pitivät sujuvuutta tärkeämpänä kuin aksentin voimakkuutta. Torstensson (2010, 66) havaitsi, että aksentin voimakkuudella ja muilla puhujan arvioinneilla ei ollut selkeää yhteyttä toisiinsa: heikko tai vahva aksentti saattoi vaikuttaa puhujan arviointiin epäsystemaattisesti. Derwing ja Munro ovat pyrkineet osoittamaan, että sujuvuus ja ymmärrettävyys ovat tärkeämpiä puheen arvioinnissa kuin aksentti (Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Derwing, Rossiter, Munro & Thomson 2004; Derwing & Munro 2009). Toisaalta esimerkiksi Derwing ja Munro (2009) huomasivat, että monikulttuurisessa työyhteisössä syntyperäiset kanadalaiset olivat haluttomia kommunikoimaan niiden maahanmuuttajien kanssa, joiden puheessa oli vahva vieras aksentti, vaikka puhujat olisivat olleet ymmärrettäviä. Kommunikaatioprosessissa on tärkeää, että viesti ymmärretään jokseenkin oikein, mutta aksentin voimakkuus voi vaikuttaa viestin tulkinnaan.

3.2 Kuulijan arvot, asenteet ja normit puhujan arvioinnin taustalla

Tutkimuksessani tarkastelen suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointia puheen perusteella. Arvot ovat suhteellisen pysyviä, ja ne usein ilmenevät arvoja joustavammassa asenteissa. Suomalaisten arvojen toteutuminen tarkoittaa tässä sitä, miten hyvin kuulija arvioi puheen perusteella puhujan toteuttavan suomalaiset arvot. Esimerkiksi koulutusta on Suomessa arvostettu paljon (Haikonen & Kiljunen 2003), ja pyysin kuulijoita arvioimaan, onko kyseinen ihminen koulutettu. Puhujan arvioinnin taustalla voi olla kuulijan käsitykset kyseisellä aksentista tuotetusta puheesta tai siitä, mihin etniseen ryhmään kuulija olettaa puhujan kuuluvan (Niedzilski & Preston 2000; Gatbonton, Trofimovich & Magid 2005).

Ensimmäisessä alaluvussa 3.2.1 esittelen arvoja, asenteita ja normeja. Sen jälkeen alaluvussa 3.2.2. esittelen erityisesti nuorten suomalaisten asenteita koskevia tutkimuksia, koska arvioijani ovat suomalaisia nuoria. Alaluvussa 3.2.3 käsittelemän maahanmuuttajiin kohdistuvia asenteita Suomessa.

3.2.1 Arvot, asenteet ja normit

Arvot kertovat siitä, mikä on ihmiselle tai yhteisölle tärkeää. Arvot opitaan ympäristöstä, ja ne ovat yleisiä, pysyviä ja tavoitteellisia valintatapumuksia (Allardt 1983, 51). Arvot kuuluvat sekä yhteisöjen että yksilöiden elämään vahvasti. Ne ohjaavat ihmistä hänen valinnoissaan ja näkyvät esimerkiksi yhteiskunnallisen tason päätöksissä. Arvot kertovat, mitä pidetään tärkeänä ja miten halutaan elää omien arvojen mukaisesti. Täydellistä yksimielisyyttä arvoista ei missään kulttuurissa kuitenkaan esimerkiksi Allardtin (1983, 54) mukaan ole, sillä yksittäiset ihmiset asettavat arvot eri järjestykseen oman ikänsä ja elämäntilanteensa mukaisesti.

Asenne viittaa siihen, miten ihminen suhtautuu johonkin asiaan, ilmiöön tai ihmiseen. Augoustinos ja Walker (1996, 13) määrittelevät asenteen seuraavasti:

[...] attitudes are evaluations. They denote a person's orientation to some object, or attitude referent. All attitudes have a referent, an 'object of thought', a 'stimulus object'.

Asenteista puhutaan arkikielessä melko löyhästi, mutta ne ovat pohjimmiltaan arvojen ilmentymiä (Allardt 1983; Augoustinos & Walker 1996). Asenteet muodostuvat Puohiniemen (2002, 5–6) mukaan tilanteissa, joissa ihminen kohtaa uusia asioita. Asenne voidaan nähdä sosiaalisena tai yksilöllisenä ominaisuutena, joka kohdistuu johonkin asiaan tai ihmiseen (Augoustinos & Walker 1996, 13; Allardt 1983, 51). Yleensä asenteet opitaan, mutta niiden syntyyn vaikuttavat lisäksi kohteen tuttuus ja kohteen omistaminen. Helkaman, Liebkindin ja Myllyniemen (1998, 188–189) mukaan pelkästään jonkin kohteen tuttuus saa ihmisen pitämään kohteesta. Tuttuuskäsityksen mukaan mitä useammin ihminen esimerkiksi kuulee vieraalla aksentilla tuotettua puhetta, sitä myönteisemmiksi hänen asenteensa muuttuvat, vaikka hän olisi suhtautunut siihen alun alkaen kielteisesti.

Puohiniemen (2002) mukaan arvot ja asenteet sekoittuvat käsitteinä helposti keskenään, koska ne ovat sidottuja ajankuvaan, eli siihen hetkeen, jolloin kokemukset tapahtuvat. Usein oletetaan, että ihminen arvoineen ja asenteineen muuttuisi yhtä nopeasti kuin ajankuvaan sidottu kokemusmaailmakin. Arvot ovat kuitenkin syvällä ihmisten mielissä ja muuttuvat kokemusmaailmaa hitaammin. Asenteet taas ovat tapoja, joilla suhtaudutaan ympäröivään maailmaan. Ihminen peilaa omien asenteidensa kautta arvo- ja kokemusmaailmansa. (Puohiniemi 2002, 4–6.) Esimerkiksi maahanmuuttajien määrän lisääntyminen omassa lähiympäristössä on muuttuvaa kokemusmaailmaa, jota tarkastellaan asenteiden kautta. Muutokset asenteissa voivat olla hitaita, jos ne ovat jollain tavoin ristiriidassa arvojen kanssa.

Augoustinosin ja Walkerin (1996, 13–14) mukaan asenteisiin liittyy arviointia kohteesta. Arviointi on luokittelevaa ja perustuu aiempiin kokemuksiin tai ennakkotietoon kohteesta. Asenteisiin liittyvät luokittelu (*categorization*) ja sosiaalisuus, jotka yhdessä ovat osa kognitiivista elämää ja sosiaalista keskustelua. Augoustinos ja Walker (1996, 15–16) muistuttavat, että asenteet ovat tärkeitä, koska ne auttavat ihmisiä selittämään ja ymmärtämään ympäröivää maailmaa, ilmaisevat arvostuksia ja ovat egoa suojelevia. Asenteisiin liittyy keskeisesti skeeman (*schema*) käsite. Augustinoin ja Walkerin (1996, 32) mukaan skeema on psyykkinen järjestelmä, joka sisältää yleiset odotukset ja tiedot maailmasta. Tämä järjestelmä saattaa sisältää yleistyneitä käsityksiä ihmisistä, sosiaalisista rooleista ja käyttäytymisestä. Skeemaan liittyy käsitys siitä, miten ihmiset vastaanottavat ja käsittelevät ulkopuolelta tulevaa tietoa. Luokittelu on tarpeen ennen kuin sosiaalinen kohde voidaan liittää skeemaan. Augustinos ja Walker (1996,35) toteavat, että ihmisten ja asioiden luokittelu on keino yksinkertaistaa ja rakentaa sosiaalista maailmaa ja siten ennakoida tulevaa. Luokittelu on myös tapa jakaa esimerkiksi maahanmuuttajia erilaisiin ryhmiin kansallisuuden tai kielen perusteella.

Luokittelut saattavat muuttua stereotyyppiöiksi. Stereotyyppiöille on tyypillistä, että joku tietty ryhmä ihmisiä tunnustetaan joidenkin erityisten piirteiden perusteella (Hinton 2000, 6-8; Augustinos & Walker 1996, 208.) Kyseinen ryhmä voi koostua tietystä kansallisuudesta tai etnisestä alkuperästä. Kun tällainen luokittelu

on tehty, syntyy stereotyyppinen kuva kyseisestä ryhmästä. Arkinen esimerkki on ”vilkkaat karjalaiset” tai ”hitaat hämäläiset”. Augustinosin ja Walkerin (1996, 213) mukaan stereotyyppien muodostuminen ei ole yksilön ominaisuus, vaan se on pikemminkin sosiaalisen havainnon tuotos, jolloin esimerkiksi lähes koko yhteisöllä voi olla sama käsitys jostain maahanmuuttajaryhmästä. Tämä stereotyyppiin perustuva luokittelu on itseään toteuttava: jos yhteisössä on käsitys, että norjalaiset ovat huumorintajuisia ja yhteisön jäsen tapaa vitsailevan norjalaisen, hänen stereotyyppiansa vahvistuu. Stereotyyppiat näkyvät myös puhujan arvioinnissa, joka on yhteydessä käsityksiin sekä puhujan kielestä että kansallisuudesta (Young 2000; Preston 2002; Boyd 2003; Gluszek & Dovidio 2010).

Asenteet sisältävät seuraavat komponentit: *affektiivisuus, käytös ja tietoisuus* (Augustinos & Walker 1996, 14). Affektiivisuus tarkoittaa sitä, millaisia tunteita uusi kohde havaittajassa herättää ja käytös sitä, miten hän käyttäytyy havainnon tehtyään. Tietoisuus sisältää ihmisen tiedot ja uskomukset kohteesta. Krashen (1985) esimerkiksi korosti affektiivisuuden osuutta kielen oppimiseen; tunteet opittavaa kieltä tai kulttuuria kohtaan voivat vaikuttaa siihen, miten hyvin kieltä halutaan oppia puhumaan. Käytöksessä affektiivisuus voi olla sitä, että kielen oppija ei käytä opittavaa kieltä. Oppija voi tietoisesti myös osoittaa, että ei arvosta opittavaa kieltä. Periaatteessa kaikessa arvioinnissa ovat mukana kaikki kyseiset komponentit, mutta niiden yhteys ei ole suoraviivainen. Erityisesti käytös voi olla ristiriidassa affektiivisuuden ja tietoisuuden kanssa. Torstenssonin (2010) tutkimus on esimerkki ristiriidasta: tietoisella tasolla maahanmuuttajiin suhtauduttiin myönteisesti, mutta puheen aiheuttamat reaktiot saattoivat olla kielteisiä.

Kaikissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä on olemassa yleisesti hyväksytyjä, kirjoittamattomia sääntöjä, jotka koskevat tapaa käyttäytyä, puhua tai tehdä asioita. Näitä sääntöjä kutsutaan normeiksi. Allardt (1983, 58) on määritellyt sosiaalisen normin seuraavasti:

Normit ovat keinoja, joilla arvojen edellyttämiä valintoja aikaansaadaan. Keskeistä sosiaaliselle elämälle on, että ihmiset asettavat sääntöjä eli normeja toisilleen ja myös valvovat sääntöjen noudattamista. Sosiaalinen normi on siis käyttäytymissääntö, jota valvotaan pakottein.

Normeihin sisältyvät palkkiot ja rangaistukset saavat ihmiset tavallisesti toimimaan samalla tavalla kuin muutkin tai ainakin pyrkimään samanlaisuuteen (Allardt 1983, 58–59). Oleellista on, että normit eivät ole lakeja ja kirjoitettuja sääntöjä, vaan ne ovat ikään kuin sisäistettyjä toimintamalleja, joita yhteisö valvoo. Kun maahanmuuttaja alkaa käyttää toista kieltä, hän tuskin on tietoinen erilaisista kielellisistä normeista ja voi systemaattisesti puhua normien vastaisella tavalla. Tästä voi mielestäni päätellä, että normien vastainen ääntäminen arvioidaan kriittisesti puheyhteisössä, joka ei ole tottunut vieraalla aksentilla tuotettuun kieleen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että erilaista ääntämistä ei pidettäisi ymmärrettävänä (esim. Derwing & Munro 2009). Kuten olen jo asenteiden ja stereotyyppien yhteydessä maininnut, poikkeava ääntäminen voi kuitenkin sisältää sellaista puhujan arviointiin vaikuttavaa sosiaalista informaatiota, jolla ei ole todellisuuspohjaa

(tästä esimerkkinä Morris-Wilsonin (1999) havainto siitä, että puhujaa on pidetty nuorempana ääntämisen perusteella).

3.2.2 Suomalaisen nuorten arvoista ja asenteista

Puhujan arviointia ei voi erottaa kuulijan arvoista ja asenteista, joten esittelen joitain aiempia tutkimuksia suomalaisten nuorten arvoista ja asenteista maahanmuuttajia kohtaan. Allardtiin (1983) ja Puohiniemeen (2002) perustuen näkemykseni mukaan arvioidessaan muita ihmisen osoittaa samalla, mikä arvot ovat hänelle itselleen tärkeitä. Suomalaiset arvostavat arvotutkimusten mukaan erityisesti tasa-arvoisuutta, luotettavuutta, ahkeruutta, rehellisyyttä, lainkuuliaisuutta, työteliäisyyttä ja korkeaa koulutusta (Haikonen & Kiljunen 2003, Taloudellinen tietotoimisto 2009). Haaviston (2014) mukaan suomalaiset arvostavat edellä mainittujen arvojen lisäksi isänmaallisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Hänen tutkimuksensa lisäksi suvaitsevaisuus ja lainkuuliaisuus ovat myös vahvistuneet suomalaisten arvomaailmassa viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Jotkin yhteisiksi koetut arvot ovat saaneet symboleita, jotka sekä lisäävät yhteydentunnetta että vieraisiin kohdistuvaa poissulkemista. Suomalaisia symboleita ovat muun muassa jääkiekko, sauna, lippu ja Maamme-laulu (Finell 2012). Arvot eivät tarkoita kaikille täsmälleen samaa, eivätkä kaikki suomalaiset tietenkään arvosta samoja asioita yhtä paljon. Arvojärjestys saattaa olla erilainen muun muassa eri ikäluokissa. (Allardt 1983, 54.)

Arvotutkimusten perusteella suomalaisten nuorten arvomaailma on kuitenkin lähellä aikuisten arvomaailmaa (Haikonen & Kiljunen 2003; Poutiainen 2007; Taloudellinen tietotoimisto 2009; Haaviston 2014). Nuoret esimerkiksi arvostavat erityisesti rehellisyyttä ja työteliäisyyttä lähes yhtä paljon kuin vanhemmat ihmiset. Työelämän arvostus näkyy myös Haaviston (2014) että Taloudellisen tietotoimiston (2009) tutkimuksissa, joiden mukaan nuoret pitävät työelämää tärkeänä elämänalueena. Taloudellisen tietotoimiston (2009) tutkimuksessa jopa 83 % (N = 1080) nuorista vastaajista oli sitä mieltä, että aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä työllään. Poutiainen (2007) tutki toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevien suomalaisten nuorten (N = 408) arvoja ja tietoyhteiskunta-asenteita. Tutkimuksessaan hän kartoitti nuorten suhtautumista muun muassa monikulttuurisuuteen, uskontoon, ympäristöön ja tietoyhteiskuntaan. Hänen näkemyksensä mukaan suomalaisten nuorten hallitsevat arvot ovat nykyisin sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus eli nuoret arvostavat yhteiskuntavastuuta ja korkeaa teknologiaa.

Poutiaisen (2007) tutkimuksessa korostui asuinpaikan ja ilmaistujen arvojen yhteys: Pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret olivat maallistuneempia ja heikommin perinteisissä arvoissa kiinni kuin muualla asuvat nuoret. Ammattikoulussa opiskelevat maaseudun nuoret miehet olivat arvoiltaan perinteisempiä kuin pääkaupunkiseudun samankäiset miehet. Nuorten asennoituminen ulkomaalaisiin ja pakolaisiin oli yleisesti ottaen kriittistä, maassa jo asuvia ulkomaalaisia kohtaan asennoituminen oli hiukan myönteisempää kuin maahan muuttavia kohtaan. Ammattikoululaisten poikien arvomaailma erosi jonkin verran lukiolaispoikien

arvomaailmasta. Poutiainen huomio ammattikoululaisista on kiinnostava tutkimukseni kannalta. Poutiainen (2007, 171) toteaa:

[...]autoritaarisuutta kannattavat erityisesti ammattikoulussa opiskelevat pojat, joiden arvomaailma on lähellä äärioikeistoa ja oikeistopopulismia.

Nuorten asenteita tarkasteltaessa on muistettava, että nuorten arvot ja asenteet eivät vielä ole pysyviä, koska nuorten oma arvomaailma ja maailmankuva ovat vasta muodostumassa (Helve 1993, 12; Poutiainen 2007, 171). Arvotutkimuksiin liittyy erilaisia haasteita. Ihmiset eivät aina vastaa kyselytutkimuksissa suoraan, mitä he arvostavat tai pitävät tärkeän. Tutkimuskysymykset voivat myös olla abstrakteja ja niihin saadut vastaukset antavat vain vähän tietoa siitä, mitä ihmiset oikeasti arvostavat (Poutiainen 2007). Erilaisia arvoja edustavia symboleita tutkimalla voidaan selvittää, mitä arvoja niihin latautuu. Tämä menetelmä voi olla nuorten asenteiden tutkimisessa hyödyllinen. Finell (2012) tutki väitöskirjassaan, minkälaisia merkityksiä nuoret suomalaiset liittävät suomalaisille keskeisiin kansallisiin symboleihin sauna, luonto, talvisota ja urheilu. Tutkimuksessaan hän havaitsi, että mitä tärkeämpinä suomalaisuuden symboleina vastaajat pitivät urheilua ja talvisotaa, sitä enemmän he ilmaisivat kielteisiä asenteita maahanmuuttajia kohtaan. Nämä analyysit myös osoittivat, että erityisesti jääkiekko ja talvisota edustavat nuorille symboleita, joissa korostuu eroavuus muista kulttuureista. Jääkiekko suomalaisuuden symbolina osoittaa, että nuorilla on tarve luoda itsensä näköisiä symboleita kuvaamaan omaa arvomaailmaansa. Oma tutkimuskohteeni eli puhe ja sen herättämät reaktiot ovat mielestäni myös symbolisia: arvioidessaan puhetta nuoret voivat epäsuorasti ilmaista myös asenteitaan.

3.2.4 Maahanmuuttajiin kohdistuvat asenteet

Suomalaisten asennoituminen maahanmuuttajiin on muuttunut Suomessa 1990-luvun laman jälkeen myönteisemmäksi, mutta suhtautumisessa on edelleen eroja paikkakuntien, ikäluokkien ja sukupuolten välillä (Jaakkola 2007). Lisäksi ihmisten koulutus ja asuinpaikkakunta ovat tutkimuksissa selittäneet asennoitumista maahanmuuttajia kohtaan. Aiempien tutkimusten perusteella myös kontaktit maahanmuuttajiin ovat vaikuttaneet asenteisiin myönteisesti (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Jaakkola 2009).

Sukupuolen vaikutusta asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan on tarkasteltu paljon. Yleisesti ottaen naisten on havaittu suhtautuvan miehiä myönteisemmin maahanmuuttajiin ja monikulttuurisuuteen (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Poutiainen 2007; Jaakkola 2009). Erityisesti nuoret naiset ovat suhtautuneet myönteisesti maahanmuuttajiin (Poutiainen 2007). Sukupuolten välillä on havaittu tutkimuksissa eroa esimerkiksi suhtautumisessa maahanmuuttajien statukseen eli siihen syyhyn, miksi he ovat tulleet maahan. Jaakkolan (2009) tutkimuksessa naiset suhtautuivat myönteisemmin kuin miehet humanitaarisista syistä tuleviin maahanmuuttajiin kuten pakolaisiin. Miehet puolestaan olivat myönteisiä ns. hyödyllisiä ulkomaalaisia, kuten tiedemiehiä, urheilijoita ja turisteja kohtaan.

Miehet myös olivat naisia useammin sitä mieltä, että Suomen tulisi ottaa vastaan ennen kaikkea koulutettuja maahanmuuttajia. Nuorten miesten suhtautumista maahanmuuttajiin voidaan siis tutkimusten mukaan pitää varautuneena (Poutiainen 2007). Jaakkolan (2009) tutkimuksessa, nuoret miehet (15–17-vuotiaat) ja vanhat miehet suhtautuivat pakolaisstatuksella tuleviin kielteisemmin kuin muut ryhmät. Myös Haikonen ja Kiljunen (2003) ovat tehneet samanlaisia havaintoja kuin Jaakkola naisten myönteisemmästä suhtautumisesta maahanmuuttajiin. Naisilla pakolaiskielisyys kuitenkin kasvoi lineaarisesti siirryttäessä vanhempiin ikäryhmiin erityisesti pienillä paikkakunnilla (Jaakkola 2009).

Aiempien tutkimusten mukaan pienten kuntien asukkaat suhtautuvat maahanmuuttajiin kielteisemmin kuin isojen kuntien ja kaupunkien asukkaat (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Jaakkola 2009). Sekä Poutiaisen (2007) että Jaakkolan (1999; 2009) tutkimuksissa pääkaupunkilaispojat ja nuoret miehet suhtautuivat ulkomaalaisiin myönteisemmin kuin muut samanikäiset suomalaiset nuoret miehet. Toisin sanoen pienemmillä paikkakunnilla asuvat nuoret miehet ovat suhtautuneet varautuneemmin kuin suurten paikkakuntien nuoret monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajien (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Poutiainen 2007; Jaakkola 2009). Nuorten miesten asenteissa maahanmuuttajia kohtaan korostuvat asuinpaikkakunnan lisäksi koulutus (Poutiainen 2007; Jaakkola 2009).

Asennetutkimukset osoittavat, että koulutus indikoi vahvasti suhtautumista maahanmuuttajiin (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Jaakkola 2009). Jaakkolan (2009) tutkimuksessa koulutus indikoi kaikilla paikkakunnilla suhtautumista maahanmuuttajiin: mitä enemmän koulutusta tutkimukseen osallistuneilla oli, sitä myönteisemmin he suhtautuivat ulkomaalaisiin. Haikosen ja Kiljusen (2003, 336) tutkimuksen perusteella myös sukupuolten ero suhtautumisessa tasoittuu koulutuksen myötä, eli vähän koulutetut naiset suhtautuivat maahanmuuttajiin kielteisemmin kuin koulutetut miehet. Koulutus on näkynyt myös nuorten asennetutkimuksissa siinä, miten he suhtautuvat maahanmuuttajiin ja monikulttuurisuuteen. Ammattikoulussa opiskelevat nuoret miehet asennoituivat esimerkiksi Poutiaisen (2007) tutkimuksessa lukiolaisia kielteisemmin monikulttuurisuuteen.

Korkeammin koulutetut olivat Jaakkolan (2009) tutkimuksessa myös enemmän tekemisissä ulkomaalaisten kanssa kuin vähemmän koulutetut sekä isoilla että pienillä paikkakunnilla. Henkilökohtaiset kontaktit maahanmuuttajiin ovatkin eri tutkimuksissa olleet myös yhteydessä asenteisiin myönteisesti (Jaakkola 1999; Haikonen & Kiljunen 2003; Jaakkola 2009). Mitä enemmän ihmisillä oli kontakteja maahanmuuttajien kanssa Jaakkolan (2009) tutkimuksen perusteella, sitä myönteisempiä asenteet olivat. Haikosen ja Kiljusen (2003) havainnot ovat olleet samanlaisia. Muissakin asennetutkimuksissa on saatu näyttöä, että mitä enemmän ihmisillä on kontakteja maahanmuuttajiin, sitä suvaitsevammin he suhtautuvat maahanmuuttajiin (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002). Jaakkolan (2009, 51) tutkimuksessa erityisesti henkilökohtaiset kontaktit vaikuttivat myönteisesti suhtautumiseen maahanmuuttajiin. Poutiaisen (2007) tutkimuksessa kontaktien määrä

maahanmuuttajien kanssa ei kuitenkaan vaikuttanut helsinkiläisten nuorten miesten asenteisiin myönteisesti.

Eri maahanmuuttajaryhmiin suhtauduttiin Jaakkolan (2009) tutkimuksen mukaan Suomessa eri tavoin: suomalaiset suhtautuivat kielteisimmin arabeihin, venäläisiin ja somaleihin. Myönteisesti suhtauduttiin inkerinsuomalaisiin, anglosaksisiin ja pohjoismaalaisiin maahanmuuttajiin. Paikkakunta, sukupuoli ja ikä vaikuttivat suhtautumiseen: esimerkiksi helsinkiläiset nuoret miehet suhtautuivat virolaisiin ja kiinalaisiin maahanmuuttajiin myönteisemmin kuin muiden paikkakuntien pojat.

Aiempien tutkimusten havainnot ammattikoulussa opiskelevien asenteista monikulttuurisuutta kohtaan ovat tutkimukseni kannalta kiintoisia. Tutkimuksissa erityisesti pienten paikkakuntien ammattikoululaispojat ovat osoittautuneet ryhmänä aiemmissa tutkimuksissa erityisen kriittisiksi maahanmuuttajia kohtaan, mutta myös pääkaupunkiseudun ammattikoululaiset suhtautuvat tutkimusten perusteella kielteisemmin kuin muut toisen asteen opiskelijat monikulttuurisuuteen (Haikonen & Kiljunen 2003; Poutiainen 2007; Jaakkola 2009). Lisäksi pojat suhtautuvat mainittujen tutkimusten perusteella tyttöjä kriittisemmin monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajia kohtaan. Olen kiinnostunut siitä, miten esimerkiksi kielellinen tietoisuus ja asenteet näkyvät siinä, miten nuoret arvioivat vieraalla aksentilla tuotettua puhetta.

3.3 Puheyhteisön normit ja asenteet

Käsittelen tässä luvussa puheyhteisössä syntyviä kielellisiä asenteita ja normeja. Kielellinen asenne (*language attitude*) on aiemmassa kirjallisuudessa melko vapaasti käytetty termi, jolla voidaan viitata asennoitumiseen tiettyjä kieliä tai kielen variaatioita kohtaan (Schoel, Roessel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert & Stahlberg 2012, 22; Salomaa 1981, 60). Schoel, Roessel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert ja Stahlberg (2012, 22) erottavat toisistaan asenteet eri kieliä kohtaan (*attitudes towards languages*) ja asenteet puhujia kohtaan (*attitudes towards speakers*). Tutkimuksessani termi kielelliset asenteet viittaa nimenomaan puhujiin kohdistuviin asenteisiin. Arviointi voi myös kohdistua epäsuorasti puhujan lähtökieleen, mikäli arvioija tunnistaa tai olettaa tunnistavansa sen.

Aluksi tarkastelen puheyhteisön käsitettä lyhyesti. Sen jälkeen käsittelen tarkemmin tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä ääntämismnormi ja kielellinen asenne. Avaan myös sosiaalisen pätevyyden ja suomalaisten arvojen käsitteitä puhujan arvioinnin näkökulmasta alaluvussa 3.3.3.

3.3.1 Puheyhteisö

Kielelliset järjestelmät syntyvät ihmisten toiminnasta ja viestinnän tarpeista yhteisössä. Puheyhteisö voi viitata niin maantieteellisesti rajoittuneisiin alueisiin, kuten maahan tai murrealueeseen, kuin erilaisiin kielellisiin yhteisöihin, jotka puhuvat

samaa slangia (esim. stadin slangit Helsingin alueella). Puheyhteisöllä voidaan käsitellä laajasti kaikki samaa kieltä puhuvat tai kapeammin samat kielelliset normit jakavat henkilöt. Puheyhteisöllä on myös viitattu siihen yhteisöön, joka ikään kuin määrittelee siinä hyväksyttävät puheen variaatiot. (Gumperz 1968; Hymes 1972; Labov 1972.)

Ihminen voi kuulua moniin puheyhteisöihin, joissa hän kommunikoi ryhmän sääntöjen mukaisesti. Esimerkiksi uskonnollisessa yhteisössä voidaan käyttää sellaista kieltä, jota ei arkipuheessa ole. Myös slangit ja ammattikielet ovat usein sidottuja tiettyyn ryhmään, eivätkä ryhmäläiset välttämättä käytä slangia muissa yhteisöissä. (Gumperz 1968; Labov 1972.) Bijvoetin ja Fraurudin (2006) näkemyksen mukaan esimerkiksi Ruotsissa ei enää oikeastaan ole olemassakaan yhtä yhteisöstä puheyhteisöä, ja siellä suuri osa maahanmuuttajista sekä kuuluu että identifioituu useampiin puheyhteisöihin. Tämä näkemys muistuttaa puheyhteisön sosiaalisesta liikkuvuudesta ja joustavuudesta: ihmisten muuttoliikenne paikkakunnalta ja maasta toiseen muokkaa myös yhteisöjä. Myös kieli muuttuu ja elää yhteisöjen mukana.

Kieli ja puhekulttuuri ovat vahvasti kytköksissä yhteisöön. Kukin yhteisö määrittelee itse omat sääntönsä kielenkäytön normeista (Gumperz 1968). Hymes (1972, 54) on määritellyt puheyhteisön yhteisönä, joka jakaa kielenkäytön säännöt siitä, miten kieltä puhutaan. Lisäksi yhteisö jakaa vähintään yhden samanlaisen tavan käyttää kieltä. Labov (1972, 120) korosti puheyhteisön kielellisiä normeja, jotka voidaan havaita ja jotka ovat muuttumattomia joissain tilanteissa:

The speech community is not defined by any marked agreement in the use of language elements, so much as by participation in a set of shared norms; these norms may be observed in overt types of evaluative behavior, and by the uniformity of abstract patterns of variation, which are invariant in respect to particular levels of usage.

Keskeisiä elementtejä puheyhteisön määrittelyssä ovat kielen ja puhutavan jakaminen sekä yhteiset kielenkäytön säännöt ja normit, jotka kuitenkin ovat paljolti kirjoittamattomia ja tiedostamattomia, kuten Allardt (1983, 51) on normeista todennut. Puheyhteisö jakaa tietyt yhteiset kielelliset piirteet ja kielenkäytön normit (Labov 1972). Tässä yhteydessä käsittelen puheyhteisöä niinä puhujina, jotka jakavat sekä saman kielen että kielenkäytön normit. Omassa työssäni nuorten arvioijien puheyhteisöt rajoittuvat sekä maantieteellisesti että murteellisesti kahteen eri ryhmään (Helsinki ja Kainuu), mutta ne myös jakavat yhteisen yleiskielen. Nuoret ovat oppineet puhumaan omassa yhteisössään sekä paikallista murretta että koulussa yleiskieltä. Tiedetään, että nuoret myös muodostavat keskenään omia kielellisiä ryhmiä, joten on oletettavaa, että sekä tutkimukseni helsinkiläiset että kainuulaiset nuoret miehet kuuluvat myös muihin kielellisiin yhteisöihin (ks. nuorten puheyhteisöistä esim. Lehtonen 2015).

Pihkon (1997) mukaan yhteisön suhtautumisessa vieraan aksentin voimakkuuteen on merkittävää se, miten suurta vaihtelua ääntämisessä puheyhteisö sietää. Puheen eri variaatioiden hyväksyminen yhteisössä ei mielestäni yksinään selitä suhtautumista vieraaseen aksenttiin tai aksentteihin. Esimerkiksi kielellinen siirtovaikutus voi tapahtua useampisuuntaisesti (esim. Sajavaara 2006), jolloin pu-

heyhteisön kieli saa vaikutteita yhteisöön tulevien ihmisten tavasta puhua, kuten Lehtosen (2015) tutkimus itähelsinkiläisten nuorten kielestä osoittaa. Näin ollen myös syntyperäisten kielten oma puhe saattaa muuttua, jolloin ääntämisnormit höllentyvät puheyhteisössä ehkä luontaisesti.

3.3.2 Ääntämisnormi

Puheyhteisöillä on omat kielelliset sääntönsä ja norminsa, jotka elävät ja muuttuvat sekä kielellisten ihanteiden että muuttoliikkeen mukana, mutta muutos ei välttämättä ole kovin nopeaa. Kuten Preston (2002) on todennut, ihmisillä on olemassa käsitys ihanteellisesta kielestä (ks. tarkemmin alaluku 3.3.3), jota he myös usein olettavat oman yhteisönsä käyttävän. He eivät kenties itsekään puhu ”ihannekieltä”, mutta havaitsevat muiden puheessa poikkeamat siitä. Voidaan siis puhua jonkinlaisista puheen tai ääntämisen normeista (esim. Flege 1988; 1992). Käytän termiä ääntämisnormi viittaamaan ääntämisen normatiivisuuteen. Normit ovat ns. hiljaisia sopimuksia: niistä ei ole olemassa täsmällistä kuvausta, vaan ne ovat pikemminkin yhteisesti sovittuja muotoja ja tapoja esimerkiksi ääntämisestä (ks. normeista tarkemmin alaluku 3.2.1).

Fonetiikassa on tehty perinteisesti erilaisia kuvauksia siitä, miten eri kielten äänteet ja prosodia toteutuvat akustisesti esimerkiksi vokaalikartassa tai spektrogrammissa. Nämä kuvaukset osoittavat, että kielissä voidaan mitata vokaalien välistä akustista etäisyyttä ja siten kuvata kielen ääntämiseen liittyviä piirteitä. Vaikka puhujilla on yksilöllisiä eroja ääntämisessä, kielistä on kuitenkin pystytty hahmottamaan äänteiden liikkuma-alue. (ks. vokaalikartoista enemmän Iivonen 2012.) Erilaiset foneettiset ja fonologiset kuvaukset perustuvat sekä puheen tuottamiseen että toisinaan myös kuulohavaintoon, ja ne kertovat siitä, että kielen ääntämisjärjestelmät ovat systemaattisia - mutta eivät jäykkiä. Siitä huolimatta tavalliset kielenkäyttäjät saattavat olla hyvinkin herkkiä havaitsemaan ääntämisen eroja (Preston 2002).

Kielen ja puheen suhteita ja niitä sääteleviä normeja pohtiva Ahlman (1928, 156) kysyi: ”Missä tämä normijärjestelmä on? Tähän voimme vastata: ei missään.” Tällä hän halusi osoittaa, että on mahdotonta perustella yhteisöllisillä normeilla puheen oikeellisuutta. Karlssonin (1995) mukaan kielellisistä normijärjestelmistä *arkipuhe* on laajin ja monimutkaisin inhimillisistä normijärjestelmistä. Arkipuhe saattaa sisältää ainakin satojatuhansia normeja, jotka eivät ole syntyneet tietoisesti vaan ovat luonnollisia, eivätkä perustu virallisiin oikeakielisyysohjeisiin. Arkipuheessa on normatiivisia aineksia kaikilla tasoilla niin ääntämisessä, merkityksessä, sanoissa, taivutuksissa kuin lauseiden rakentamisessa. Puheyhteisön luonnollisista ääntämisnormeista poikkeavaa ääntämistä voidaan arkikielessä kutsua termillä *vieras korostus*. Tämän käsitteen olemassaolo osoittaa, että tavallisilla kielenkäyttäjillä on olemassa käsitys ääntämiseen liittyvistä normeista ja herkkyys havaita liian suuresti poikkeava ääntäminen (ks. kielenkäyttäjän metakielestä Niedzielski & Preston 2000). Karlsson (1995) myös muistuttaa puheen luonnollisten normien likimääräisyydestä: yleensä normit eivät ole kovin täsmällisiä niin rajoiltaan kuin sovellusalueiltaan.

Ääntämisenormi (*pronunciation norm*) tai foneettinen normi viittaa syntyperäisten kuulijoiden kollektiiviseen arvioon siitä, kuinka äänteet ”pitäisi” tuottaa (Flege 1987; 1988; 1992). Ääntämisenormi syntyy puheyhteisössä, samoin käsitykset hyvästä kielestä. Vaikka normit opitaan yhteisössä, ihmisillä on kyky erottaa äidinkielliset puhujat nopeasti ja tarkasti. Puhetapa on yleensä opittu ja syntynyt omassa puheyhteisössä, jossa kaikki puhuvat ja ymmärtävät samaa kieltä. Saman puheyhteisön jäsenet myös tunnistavat toisensa vieraassa ympäristössä hyvin puheen perusteella, myös muiden kuin fonologisten piirteiden avulla. Eri murteita puhuvat suomalaiset esimerkiksi tunnistavat toisensa saman yleiskielisen yhteisön puhujiksi, vaikka puheen intonaatiossa ja rytmisissä on oman murteen piirteitä silloinkin, kun puhuja puhuu yleissuomea.

Normi säätelee kuulijoiden käsitystä hyväksytysti tuotetusta kielestä. ääntämisenormin käyttäminen voi olla vaikeaa arvioitaessa vieraan kielen oppijan puheetta. Puheen yksilölliset erot saattavat olla huomattavia jopa samasta kieliryhmästä tulevilla, puheen ymmärtämisen ja tuottamisen suhde toisiinsa on monimutkainen ilmiö ja on vaikea arvioida, ketä äidinkielen puhujaa ja mitä puhetyyliä tulisi pitää normin edustajana. Arviointiin vaikuttaa ihmisen tottuneisuus vieraalta kuulostavaan puheeseen. (Pihko 1997, 47.)

Flege (1992, 178–179) käyttää foneettisen normin käsitettä vieraan kielen puheen oppimisen tutkimuksissa arvioinnin välineenä silloin, kun pyritään arvioimaan äidinkielen ja kohdekielen äänteiden välistä etäisyyttä. Itse asiassa hänen mielestään kyseessä on ominaisuus, joka viittaa akustiseen eroon äänteiden välillä (Flege 1987, 285). Flegen (1987; 1988) käyttämä foneettinen normi koskee kielen ääntämiseen kohdistuvaa oikeellisuutta. Karlssonin (1995) mukaan vieras korostus syntyy puheeseen juuri silloin, kun kielen ääntämisenormeja rikotaan. Vierasperäinen korostus puheessa saattaa häiritä kuulijaa hetken aikaa, mutta tavallisesti siihen totutaan (Derwing, Rossiter & Munro 2002; Boyd 2003). Levin, Wintersin ja Pisonin (2007, 237) mukaan aksentin havaitseminen muovautuu nimenomaan kuulijan aiempien kokemusten ja kehityshistorian perusteella. Ingram ja Nguen (2007) olettavat, että vieraan aksentin voimakkuus on kiinni ennen kaikkea kuulijan omista normeista. Heidän tutkimuksessaan esimerkiksi vietnamilaiset arvioivat vietnamilaisella aksentilla tuotetun englannin aksentin voimakkaaksi.

Ääntämisenormin yhteydessä on kuitenkin muistettava, että kielissä ei ole yleensä vain yhtä oikeaa tai hyväksyttävää muotoa. Puheesta on olemassa monia variantteja, ja ihmiset kykenevät yleensä käyttämään niitä taitavasti (ks. esim. Bijvoet & Fraurud 2006; Lehtonen 2015). Esimerkiksi kielellistä variaatiota maahanmuuttajavaltaisissa lähiöissä Ruotsissa tutkineet Bijvoet ja Fraurud (2006) muistuttavat, että on mahdotonta puhua yhdestä yhtenäisestä ruotsista: puheessa on olemassa erilaisia variaatioita, joiden puhujat voivat hallita useitakin erilaisia tapoja puhua. Lehtonen (2015) on väitöskirjassaan tarkastellut itähelsinkiläisten maahanmuuttajien kieltä, ja hänen tutkimuksensa perusteella maahanmuuttajataustaiset nuoret osaavat käyttää erilaisia tyyliä tarpeen mukaan: he voivat käyttää myös tyylyteltyä ”huonoa suomea”. Aksenttitutkimuksessakin on tärkeää ymmär-

tää kielen muuttuminen: siirtovaikutusta voi olla äidinkielestä opittavaan kieleen ja opittavasta kielestä äidinkieleen.

3.3.3 Kielelliset asenteet

Tarkoitan tässä tutkimuksessa termillä kielelliset asenteet niitä asenteita, joita ihmisillä on eri kielillä puhuvia ihmisiä kohtaan (Schoel, Roessel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert & Stahlberg 2012). Kielellinen asenne sisältää puhujan tietoisuuden kielestä ja sen vaihtelusta sekä asenteellisen suhtautumisen kieltä tai sen variaatiota kohtaan Salomaan (1981, 60) mukaan. Kielellisten asenteiden tutkimus on saanut alkunsa sosiologian ja sosiaalipsykologian asennetutkimuksista 1960-luvulla. Koska kyseessä on kielenkäyttöön liittyvä tutkimusalue, se on myös sosiolingvistiikan mielenkiinnon kohteena (Mielikäinen & Palander 2002, 86). Prestonin (2002, 43) mukaan Labovin (1966) tutkimusta newyorkilaisten käsityksistä kielellisistä variaatioista voidaan pitää ehkä ensimmäisenä kielellistä herkkyyttä koskevana asennetutkimuksena. Kyseisessä tutkimuksessa eri yhteiskuntaluokista tulevat kuulijat saivat tehtäväkseen ”rekrytoida” ääninäytteiden perusteella samat naiset eri tehtäviin (mm. TV-persoona ja tehdastyöläinen). Tutkimuksessa samojen naisten puhunnoksista valittiin muunnokset, joissa /r/ joko oli tai ei ollut kuuluttavissa. Tutkimuksessa oli havaittavissa, että newyorkilaiset olivat herkkiä jopa vähäisille muutoksille /r/:n voimakkuudessa. Labovin tutkimus osoitti, että newyorkilaiset yhdistivät herkästi tietyt kielelliset piirteet, kuten juuri sananloppuisen /r/:n puutteen ”huonoon” kieleen. (Preston 2002, 43–45; ref. Labov 1966.)

Kielelliset asenteet ovat yhteydessä asenteisiin yleensä (ks. asenteista tarkemmin luku 3.2.2). Kielellisten asenteiden tutkimus on kohdistunut pääosin niihin vihjeisiin esimerkiksi puhujan sosiaalisesta tai alueellisesta ryhmästä, joita kielenkäyttö tarjoaa kuulijalle (Preston 2002, 40). Prestonin (2002, 40–41) mukaan ei ole mitenkään ihmeellistä, että erilaiset kielet ja kielelliset muodot ovat kytköksissä käsityksiin eri ryhmistä: toiset ryhmät mielletään isonenäisiksi ja toiset laiskoiksi. Hän myös jatkaa, että kansan [tavalliset ihmiset] mielissä kielelliset piirteet liittyvät stereotyyppioihin eri kansoista (esim. saksalaiset ovat kovia, kuuntele vaikka heidän puheensa kovia konsonantteja). Kielentutkijalle ei hänen mielestään luonnollisestikaan riitä nämä tulkinnat, mutta ne ovat kuitenkin tärkeitä sosiaalisen identiteetin ja kielen ymmärtämisessä. Kielelliset asenteet puhujaa kohtaan syntyvät useista eri lähteistä, mutta kuulija arvioi puhujan sosiaalisia piirteitä myös pelkästään puheen perusteella (Drager 2010, 473).

Ihmiset eivät arvioi pelkästään sosiaalista identiteettiä puheen perusteella. Valo (1994, 193) muistuttaa, että tavalliset kuulijat pitävät ihmisen puhetta ja persoonallisuutta ominaisuuksina, jotka kuuluvat yhteen. Edwardsin (1999, 102–103) mukaan kielelliset asenteet vaikuttavat henkilön kompetenssin (älykkyys), persoonallisuuden (avuttomuus, luotettavuus), sosiaalisen attraktiivisuuden (ystävällisyys, huumorintaju), sosiaalisen statuksen ja solidaarisuuden arviointiin. Asenteet vaikuttavat ennen kaikkea siihen, miten ihminen luokitellaan puheen perusteella johonkin ryhmään. Päätelmät voidaan tehdä nopeasti, ja ne voivat johtaa voimakkaisiin yleistyksiin.

Kuulijoilla on taipumus käyttää hyväkseen eri kanavista tulevaa tietoa puhujan arviointiin. Dragerin (2010, 473) mukaan ihmiset sekä tuottavat että vastaanottavat sosiaalisesti mielekästä foneettista informaatiota: havaitsemiseen vaikuttavat oman puheentuottamisen trendit, aiempi kokemus eri murteista ja ne sosiaaliset piirteet, jotka he yhdistävät puhujaan. Niedzielski (1999, 63) on pyrkinyt selvittämään, missä määrin kuulija käyttää hyväkseen sosiaalista informaatiota puhujan fonologisen tilan tai etäisyyden (*phonological space*) hahmottamisessa. Tällä hän tarkoittaa puhujan asemointia ääntämisen perusteella esimerkiksi tiettyyn murrealueeseen tai sosiaaliseen ryhmään. Niedzielskin (1999) tutkimuksessa USA:ssa detroitilaiset kuulijat (N = 41) arvioivat syntetisoituja puhenäytteitä, joista heidän tuli valita sellaiset variaatiot, joiden vokaalit eniten muistuttivat annettua murretta. Puolelle kuuntelijoista kerrottiin, että puhuja oli Detroitista ja toiselle puolelle kerrottiin, että hän on Kanadasta. Ne vastaajat, jotka olettivat kuulevansa kanadalaisen puhujan, valitsivat vokaalit sen mukaisesti, millaisena he pitivät kanadalaisten murretta. Kuulijat, jotka olettivat kuulevansa detroitilaisen puhetta, puolestaan valitsivat vokaalit sen mukaan, miltä heidän mielestään detroitilainen murre kuulostaa. Näytteet olivat kaikki samoja, saman puhujan tuottamia. Tutkimus osoitti Niedzielskin (1999, 84) mukaan, että kuulijat käyttävät sosiaalista informaatiota määrittäläkseen puhujien foneettisen etäisyyden ja että kielellisiin variaatioihin liittyvät stereotypiat vaikuttavat siihen, miten kuulijat arvioivat puhujan variaation foneettisen etäisyyden. Kolmas havainto oli, että ihmisten stereotypiat heidän oman ääntämisensä vaihtelusta ovat epätarkkoja, ja heidän oman puheyhteisönsä määritelmät heijastavat tätä epätarkkuutta.

Foneettisen ja sosiaalisen informaation suhde puheen havaitsemisessa ei ole Dragerin (2010, 476) mukaan yksisuuntaista: kuulijan havainto foneettisesta variaatiosta voi vaikuttaa siihen, mitkä sosiaaliset ominaisuudet hän yhdistää puhujaan ja toisaalta puhujaan yhdistetyt ominaisuudet ovat yhteydessä siihen, miten hän havaitsee äänneet. Tätä yhteyttä on mallinnettu esimerkiksi kokeilla, joissa arvioijille on näytetty miehen tai naisen kuvaa samalla, kun he ovat kuulleet saman äänneen. Näissä kokeissa on havaittu, että äänneet on tunnistettu eri tavoin kuvassa olevan henkilön sukupuolen mukaisesti.

Stereotypiat vaikuttavat erilaisten kielellisten muotojen arvioinnissa: Tämä näkyy myös kielten arvioinnissa. Joidenkin kielten asema on korkeampi kuin toisten, ja niitä myös pidetään miellyttävinä. Näiden kielten puhujiin myös suhtaudutaan positiivisesti, vaikka siihen ei olisi muuta syytä, Edwards (1999, 102–103) muistuttaa. Ne kielet tai murteet, joita ei arvosteta samalla tavalla, vaikuttavat päinvastoin kuulijan asenteisiin, stereotypioihin ja puhujan arviointiin. Saman huomion ovat tehneet monet kielellisiä asenteita ja kielen arviointia tarkastelleet tutkijat (Ryan & Carranza 1975; Ryan, Carranza & Moffie 1977; Young 2003; Torstensson 2010).

Useat tutkimukset tukevat Edwardsin näkemystä eri kielten erilaisesta arvioinnista ja asemasta (Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Young 2003; Gatbonton, Trofimovich & Magid 2005; Jaber & Hussein 2011; Torstensson 2010; Schoel, Roesel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert & Stahlberg 2013). Asenteet kieltä koh-

taan saattavat ohjata puhujan arviointia; mitä miellyttävämmäksi ja paremmaksi kuulijat arvioivat kielen, sitä myönteisemmin he suhtautuivat puhujaan. (Schoel, Roessel, Eck, Janssen, Petrovic, Rothe, Rudert & Stahlberg 2013, 22.)

Aksentin voimakkuuden ja kielellisen taustan yhteydestä puhujanarviointiin on erilaisia näkemyksiä. Joissain tutkimuksissa on korostunut aksentinkielellistä taustaa suurempi merkitys arviointiin (Young 2003; Gatbonton, Trofimovich & Magid 2005). Gatbonton, Trofimovich ja Magid (2005) tutkivat Kanadassa kuuntelukokeilla etnisyyden ja ääntämisen yhteyttä englannin kielessä kiinalaisilla ja ranskalaisilla. Tutkimuksessa sekä kuulijat että puhujat edustivat samoja etnisiä ryhmiä. Kuulijat pääsääntöisesti arvioivat voimakkaan aksentin kielteisemmin riippumatta siitä, mihin mahdolliseen etniseen ryhmään he itse kuuluivat. Kuulijat olisivat valinneet esimiehekseen lähes poikkeuksetta henkilön, jonka aksentti oli heikko. Aksentin vaikutusta puhujan arviointiin valaisee myös Neuliepin ja Speten-Hansenin (2013) tutkimus, jossa yhdysvaltalaiset yliopisto-opiskelijat (N = 93) katsoivat videolta saman puhujan tuottaman 12 minuuttia kestävästä puhunnoksesta. Puolet kuulijoista kuuli puheen vieraalla aksentilla tuotettuna, puolet standardilla amerikanenglannilla tuotettuna. Muuten videot olivat samanlaisia. Koeryhmä, joka arvioi vieraalla aksentilla tuotettua puhetta, arvioi, että etnisyys oli kielteisesti ja merkittävästi yhteydessä puheen, puhujan olemuksen, statuksen ja kielen arvioinnin kanssa. Toinen ryhmä, joka kuunteli standardipuhetta, ei tulkinut yhteyttä etnisyyden ja puheen arvioinnin välillä.

Etnisyyden vaikutusta arviointiin selvittäneet tutkimukset (Ryan & Carranza 1975; Ryan & Carranza & Moffin 1977; Boyd 2003; Kang & Rubin 2009; Levi-Ari & Keysar 2010; Torstensson 2010; Pantos & Perkins 2013) ovat osoittaneet, että etninen tausta vaikuttaa arviointiin erityisesti silloin, kun puhujan aksentti on tunnistettu ”vähemmän arvostetuksi”. Ei ole kuitenkaan varmuutta, kuinka hyvin aksentti tunnistetaan oikein. Tästä esimerkkinä on Kangin ja Rubinin (2009) tutkimus, jossa yhdysvaltalaiset kuulijat, jotka olivat ilmaisseet kielteisimpiä assosiaatioita aasialaisista ennen kuuntelukokeita, tunnistivat heikommin kuuntelukokeissa aasialaisen puhujan. Sekä Kangin ja Rubinin (2009) että Pantoksen ja Perkinsin (2013) tutkimuksissa havaittiin, että puhujan aksentin arvioinneissa oleellista saattaakin olla ulkomaalaisuus eikä tiettyihin kansallisuuksiin liittyvät asenteet. Molemmissa tutkimuksissa kuulijat olivat antaneet epäsuorat arviointinsa jo ennen kuin puhujat olivat ehtineet sanoa yhtään ilmaisua loppuun.

Pantos ja Perkins (2013, 14) korostavat, että suorat ja epäsuorat asenteet ovat toisistaan erillisiä ja ne selittävät eri asioita suhtautumisessa vieraaseen aksenttiin. He tutkivat yhdysvaltalaisen opiskelijaryhmän (N = 165) sekä suoraan että epäsuorasti ilmaistuja asenteita äidinkielisten ja korealaisten tuottamaa puhetta kohtaan. Kuulijat arvioivat onko puhuja korealainen vai amerikkalainen ja onko näyte hyvä vai huono. Syntyperäisten yhdysvaltalaisien aksentti koettiin miellyttävämpänä kuin korealaisten. Kuulijat myös arvioivat puhujien miellyttävyyttä, älykkyyttä ja muita ominaisuuksia sekä puhujien kielitaustaa. Kuulijat kuuntelivat samojen puhujien eri näytteitä. Korea tunnistettiin erittäin heikosti (8 % kuulijoista), ja kuulijat saattoivat arvioida samoja puhujia eri tavoin.

Erityisesti maahanmuuttajamyönteisissä maissa, kuten Ruotsissa, ihmiset voivat tietoisella tasolla olla suvaitsevaisia ja myönteisiä maahanmuuttajia kohtaan. Puheen arviointi saattaa tapahtua enemmän ei-tietoisella kuin tietoisella tasolla, kuten Torstensson (2010) tutkimuksessaan havaitsi. Vaikka kuulijat ilmaisivat vahvaa myönteisyyttä maahanmuuttajia kohtaan, heidän arvionsa vieraalla aksentilla puhuvia ruotsalaisia kohtaan oli ristiriidassa kuuntelukokeiden tulosten kanssa. Kuulijat arvioivat perinteisistä muslimimaista (Turkki, Iran, Irak) tulleita puhujia kielteisemmin kuin länsimaista (mm. USA, Suomi, Saksa) tulleita. Aksentoituneen puheen arvioinnissa oli selkeästi enemmän stereotyyppioita ja oletuksia puhujista kuin mielipidekyselyn pohjalta olisi voinut olettaa. (Torstensson 2010, 96.)

Syntyperäiset kuulijat saattavat myös olla sallivampia virheiden ja aksentin ymmärrettävyyden suhteen kuin kieltä vieraana kielenä puhuvat. Koster ja Koet (1993) tarkastelivat syntyperäisten englantilaisten ja saksalaisten englannin opettajien arvioita opiskelijoiden tekemiä äänteellisiä virheitä kohtaan. Lisäksi he kysyivät mielipidettä puhujien tuottaman englannin hyvydestä ja miellyttävyydestä. Heidän havaintonsa oli, että saksalaiset opettajat suhtautuivat kriittisemmin sekä virheisiin että puheen miellyttävyyteen kuin englantilaiset kuulijat. Morris-Wilsonin (1999) tutkimuksessa suomalaisten tuottamaa englantia arvioivat englantilaiset ja suomalaiset arvioijat käyttäytyivät jokseenkin samalla tavalla: kriittisimpiä arvioijia olivat suomalaiset opiskelijat.

Useissa tutkimuksissa (Abelin & Boyd 2000; Boyd 2003; Derwing & Munro 2009; Hosoda & Stone-Romero 2010; Jaber & Hussein 2011; Pantos & Perkins 2013; Bloigu 2014) on osoitettu, että voimakas aksentti vaikuttaa kielteisesti puhujan ammatillisen statuksen arviointiin. Boydin (2003) tutkimus selvittää, miten vieraan aksentin vaikutus näkyy ammattitaidon arvioinnissa. Boyd tarkasteli ruotsalaisten kielellisten asenteiden vaikutusta vierasta syntyperää olevien opettajien ammattitaidon arviointiin. Arvioijat olivat koulujen johtajia, opettajaopiskelijoita ja oppilaita (N = 54). Boyd käytti tutkimuksessaan *matched guise* -tekniikkaa, jossa kuulijat arvioivat samoilta puhujilta sekä äidinkielistä että vieraalla kielellä tuotettua puhetta. Puhujien soveltuvuutta opettajaksi verrattiin ymmärrettävyyden, ääntämisen, kieliopillisen oikeellisuuden, sanavalinnan ja sujuvuuden kanssa. Mitä paremmat arvioinnit puhujat saivat kielellisistä ominaisuuksista, sitä paremmin heidän myös arvioitiin soveltuvan opettajiksi. Oppilaiden ja muiden arvioijien suurin ero oli siinä, että oppilaiden keskinäiset arviot opettajien soveltuvuudesta olivat keskenäänkin erilaisia esimerkiksi siitä, kuka opettajista oli paras pedagogi. Oppilaat myös mainitsivat aikuisia useammin, että he tottuivat nopeasti vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen.

Aksentin voimakkuus voi todennäköisesti herättää kuulijoissa myös käsityksiä puhujan soveltuvuudesta eri ammatteihin, kuten Hosodan ja Stone-Romeronin (2010) tutkimuksessa: yhdysvaltalaisen opiskelijaryhmän (N = 286) tuli valita puheen perusteella soveltuvimmat työntekijät (USA, Ranska ja Japani) erilaisiin työtehtäviin. Aksentin voimakkuus vaikutti eniten työntekijän valintaan asiakaspalvelutehtävää täytettäessä. Aksentin perusteella ranskalaisella aksentilla puhuvat

työnhakijat arvioitiin japanilaisia paremmin soveltuviksi vaativaan asiakaspalveluun, vaikka puhe olisi ollut molemmilla yhtä ymmärrettävää. Ranskalaiset arvioitiin jopa soveltuvammiksi kuin yhdysvaltalaiset hakijat. Bloigun (2014) Suomessa tekemä selvitys maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksista tukee Hosodan ja Stone-Romeron (2010) havaintoa: asiakaspalvelutyössä yrittäjät kokivat, että vieras aksentti vaikuttaa jopa siihen, miten luotettavina asiakkaat heitä pitivät.

Jaberin ja Husseinin (2011) tutkimuksessa syntyperäiset englanninpuhujat arvioivat englantia vieraana kielenä puhuvien asenteita, puheen ymmärrettävyyttä, aksentin selkeyttä, puheen sujuvuutta, puhujien ammatteja ja kielellistä taustaa puheen perusteella. Kielen syntyperäiset puhujat arvioivat myös puhujien persoonallisia ominaisuuksia, kuten miellyttävyys, koulutus, luotettavuus, ystävällisyys, viehättävyys ja ahkeruus. Arvioitavat puhujat puhuivat äidinkielenään ranskaa, arabiaa (Jordania) ja japania. Kutakin kieltä tuottivat sekä mies- että naispuhujat. Kuulijat (N = 110) olivat enimmäkseen USA:sta, mutta mukana oli kuulijoita myös Britanniaista, Kanadasta ja Australiasta. Tutkimuksessa jordanialainen aksentti arvioitiin ymmärrettävimmäksi, sujuvimaksi ja miellyttävimmäksi. Puheen intonaatio arvioitiin ymmärrettävyyttä lisääväksi. Myös jordanilaisen ammatti arvioitiin eniten koulutusta vaativaksi, kuten lääkäriksi ja opettajaksi. Japanilaisten aksentti arvioitiin vähiten ymmärrettäväksi, selkeäksi ja miellyttäväksi. Japanilaisten koulutustasoa pidettiin alhaisena ja ammanteiltaan he olivat kuulijoiden mukaan lähinnä taksinkuljettajia ja kokkeja, mahdollisesti opettajia.

Omassa tutkimuksessani tarkastelen nuorten kielellisiä asenteita puhujan arvioinnissa. Puhujan arviointi on kohdistunut tavallisesti puhujan asemaan, sosiaaliseen pätevyys ja persoonallisuuteen. Aiemmissä aksenttitutkimuksissa (ks. taulukko 4) käytetty termi *status* viittaa koulutukseen, asemaan ja työhön liittyviin ominaisuuksiin (Ryan, Carranza & Moffin 1977, Brennan & Brennan 1981, Morris-Wilson 1999). *Solidaarisuus* on Ryanin, Carranzan ja Moffinin (1977) sekä Brennanin ja Brennanin (1981) käyttämä termi, jolla he tarkoittavat sosiaalisia ominaisuuksia, kuten ystävällisyys, epäystävällisyys, hyvyys, pahuus ja rehellisyys. Gluszek, Newheiser & Dovidio (2011) käyttävät ilmaisua sosiaalinen yhteenkuuluvuus (*social belonging*), jolla he viittaavat henkilön sopeutumiseen ja identifioitumiseen amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Olen omassa työssäni päättänyt käyttämään termiä *sosiaalinen pätevyys (social competence)* niistä ominaisuuksista, jotka liittyvät ihmisten väliseen sosiaalisuuteen (ystävällisyys-epäystävällisyys, hyvyys-pahuus, huumorintaju, miellyttävyys, älykkyys) ja sosiaalisesti arvioitaviin ominaisuuksiin (urheilullisuus-epäurheilullisuus, ulkonäkö). Olen valinnut kyseisen termin, koska se käsittää sosiaaliset taidot, jotka ovat mukana kaikessa keskinäisviestinnässä. Statukseen liittyvät ominaisuudet koulutus ja työssäkäynti olen luokitellut nimikkeen *suomalaiset arvo* alle, jotka ovat myös arvotutkimuksissa osoittautuneet suomalaisten arvostamiksi (Haikonen & Kiljunen 2003; Haavisto 2014).

Kielellisten asenteiden tutkimus liittyy puhujan tai kielen epäsuoraan arviointiin (Pantos & Perkins 2013). Kielellisiä asenteita on tutkittu tavallisesti kuuntelukokeissa, joissa kuulijat reagoivat kuulemiinsa puhenäytteisiin ja arvioivat pu-

hujaa kuulemansa perusteella (Ryan & Carranza 1975; Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011). Joskus tutkimuksiin on yhdistetty asenteita mittaava kysymyslomake (ks. esim. Torstensson 2010). Torstensson (2010) havaitsi kuitenkin, että puhujan arviointi ei ollut riippuvaista asennekyselyihin annetuista vastauksista. Asenteiden mittaaminen on haasteellista, koska ihmiset eivät välttämättä ilmaise asenteitaan koetilanteissa ja kaikissa tutkimusmenetelmissä on omat heikkoutensa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Esittelen tässä luvussa aluksi tutkimusasetelman. Alaluvuissa kuvaan tutkimuksen etenemisen, koejärjestelyt, pilottikokeet, aineistonkeruun, kokeiden järjestämisen ja analysoinnissa käytettävät menetelmät. Olen lähestynyt vierasta aksentti teoriaosuudessa monitieteisesti, mikä ohjaa myös tutkimusmenetelmien valintaa. Tutkimusotteeni on pääosin *kvantitatiivinen* (määrällinen), minkä lisäksi lähestyn aiheetta myös *kvalitatiivisesti* (laadullisesti).

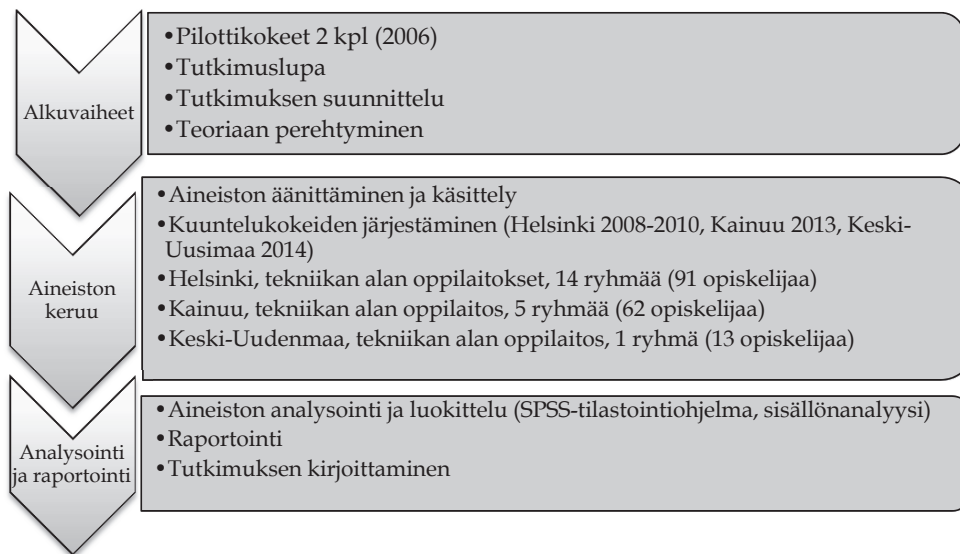
Olen käyttänyt puheen ja puhujan arvioinnissa ns. reaktiotestejä (*subjective reaction*), joissa arvioijat kuuntelevat näytteitä ja arvioivat kunkin puhujan ominaisuuksia (ks. liite 1) puheen perusteella. Reaktiotestit ovat yksinkertainen tapa mitata asenteita. Jos niiden avulla halutaan saada syvällisempää tietoa, niiden yhteydessä tehdään kysymyksiä, joissa arvioijalta kysytään, haluaisiko hän esimerkiksi asua puhujan naapurissa (ks. reaktiotesteistä esim. Thomas, 2011, 66–68). Olen valinnut reaktiotestit kuuntelukokeiden käytännön järjestelyjen takia: isoissa ryhmissä osa arvioijista ei välttämättä jaksa keskittyä monimutkaisiin tai pitkiin testeihin.

Aksentin voimakkuuden ja puhujan arvioinnissa tutkimusasetelmani (ks. taulukko 5) on *hypoteettis-deduktiivinen* kvantitatiivisen tutkimusotteen mukaisesti, eli olen lähtenyt liikkeelle aiemmista teoreettisista malleista, joiden perusteella olen asettanut myös hypoteesini. (Seliger & Shohamy 1995, 27–28; Kalaja, Alanen & Dufva 2011, 19.) Keräsin kvantitatiivisen aineiston strukturoiduissa kuuntelukokeissa, joissa käytetyt mittarit esittelen alaluvussa 5.4.1. (Gibbons 1993, 1; Metsämuuronen 2004, 14–15; Nummenmaa 2004, 33; Kalaja, Alanen & Dufva 2011, 19).

Tutkimuksen kvalitatiivisessa osuudessa tavoitteenani on lisätä ymmärrystä nuorten arvioijien kielellisestä tietoisuudesta ja asenteista. Kvalitatiivisessa osassa keräsin aineiston kyselylomakkeella (Kalaja, Alanen & Dufva 2011, 20; Vehkalahti 2014, 24–25). Luvussa 4.4 käyn läpi aineiston käsittelyssä käyttämäni analyysimenetelmät: kvantitatiivista aineistoa olen analysoinut tilastollisesti ja kvalitatiivista sisällönanalyysillä.

4.1 Tutkimuksen toteutus

Kuviossa 3 olen esittänyt tutkimukseni etenemisen pääpiirteissään. Tarvittavat tutkimusluvut sain kaikkiin kokeisiin oppilaitosten johtajilta. Tutkimukseen osallistuneilta puhujilta pyysin luvan suullisesti. Pääkaupunkiseudulla sain ammattioppilaitoksen hallinnolliselta rehtorilta tutkimusluvan suoraan, samoin oppilaitoksen koulutusjohtajalta. Sain aineiston keruuseen luvat, ennen kuin tutkimuslupakäytäntö muuttui Helsingissä. Nykyisin lupa haetaan opetusvirastolta. Kainuussa luvan myönsi tekniikan alan oppilaitoksen koulutuspäällikkö. Keski-Uudellamaalla sain tutkimusluvan oppilaitoksen rehtorilta. Opiskelijoilta on pyydetty lupa suullisesti aineiston käsittelyyn. Aineistossa ei ole kerätty tietoja, joiden perusteella vastaajat voitaisiin tunnistaa, joten katsoin tämän riittävän tietoturvan suojaamiseksi. Opiskelijat saivat jättää osallistumatta tutkimukseen halutessaan. Tallensin aineiston siten, että vastaajien luokat ja koulutuslinjat eivät näy muodossa. Tutkimuksestani ei voi tunnistaa yksittäisiä opiskelijoita. Jos nyt keräisin aineiston, pyytäisin nykyisen tietoturvaohjeiston mukaisesti kaikilta aineiston keruuseen osallistuvilta kirjalliset luvat aineiston käyttöön.

KUVIO 3 Tutkimuksen eteneminen

Aluksi tein kaksi pilottikoetta, joiden keskeiset kohdat esittelen alaluvussa 4.2. Pilottikokeiden jälkeen nauhoitin aineiston ammatillisessa aikuisoppilaitoksessa pääkaupunkiseudulla. Kerättyäni ja syötettyäni aineiston SPSS-tiedostoksi analysoin aineiston. Sen jälkeen raportoin tulokset. Kyselylomakkeiden vastaukset luokittelin teemoittain. Kuvaan tämän luvun alaluvuissa eri vaiheet

TAULUKKO 5 Tutkimuksen toteuttaminen

	Tutkimusaineisto	Tutkimuskohde	Tutkimuksen toteutus	Tutkimusmenetelmä ja analyysi
Pilottikoe 1	Puhujat N = 3 venäjä vietnam kreikka Arvioijat N = 9 S2-opettajat (n = 8) muu (n = 1)	Puheen ymmärrettävyys ja hyvyys, puhujan miellyttävyys ja aksentin voimakkuus, puhujan äidinkieli	Kuuntelukokeet Arviointi Likertasteikolla 1-5. Kielen ja kansallisuuden arviointi: oma arvio	Deskriptiivinen kuvaus
Pilottikoe 2	Puhujat N = 2 Arvioijat N = 22 Pohjoiskarjalainen lukio	Puheen ymmärrettävyys, sujuvuus ja hyvyys.	Kuuntelukokeet Arviointi Likertasteikolla 1-5.	Deskriptiivinen kuvaus
Kuuntelukoe 1	Puhujat N = 5 swahili englanti venäjä vietnam arabia Arvioijat N = 153 Helsinki n = 91 Kainuu n = 62 miehet n = 129 naiset n = 24 Tekniikan alan oppilaitos	Kuulijoiden käsitykset hyvästä suomesta ja kokemukset maahanmuuttajien puheesta	Lomakekysely kuuntelukokeiden yhteydessä: puoli-strukturoidut avokysymykset	Tutkimuslomakekysely Sisällönanalyysin mukainen luokittelu ja deskriptiivinen kuvaus
		Vieraan aksentin voimakkuus	Aksentin voimakkuuden arviointi reaktiotesti Likert-asteikolla 1-5 (1 = erittäin heikko aksentti, 5 = erittäin voimakas aksentti)	Kuuntelukoe Tilastolliset analyysit: Wilcoxonin merkkitesti, Mann-Whitneyn U-testi, Friedmanin testi, X ² -testi, Spearmanin korrelaatiokerroin
		Puhujan arviointi sosiaalinen pätevyys suomalaiset arvot: paikkakunta-kohtaiset erot arvioinnissa, puhujien väliset erot, arvioijien väliset erot, sosiaalista pätevyyttä ja suomalaisia arvoja selittävät tekijät.	Puhujan ominaisuuksien arviointi reaktiotesti 12 ominaisuutta Osgoodin semanttisella asteikolla 1-5	Kuuntelukoe Tilastolliset analyysit: faktorianalyysi, summamuuttujat, Spearmanin korrelaatiokerroin, riippumattomien muuttujien t-testi, toistettujen mittausten varianssianalyysi, regressioanalyysi
Kuuntelukoe 2	Arvioijat Keski-Uudenmaa N = 13 Tekniikan alan oppilaitos	Puheen ominaisuuksien arviointi, äidinkielen päättely.	Kuuntelukoe Puheen eri ominaisuuksien arviointi 5-portaisella Likert-asteikolla Äidinkielen päättely annetuista vaihtoehdoista	Deskriptiivinen kuvaus, X ² -testi

Taulukossa 5 olen esittänyt sekä pilottikokeiden että varsinaisten kuuntelukokeiden aineiston, tutkimuskohteet, tutkimuksen toteutuksen ja käytetyt analyysimenetelmät. Jatkossa käytän Helsingissä ja Kainuussa tehdyistä kuuntelukokeista

nimeä koe 1 (kokeet olivat samanlaiset molemmissa oppilaitoksissa) ja Keski-Uudenmaan kuuntelukokeesta nimeä koe 2 (koe oli sisällöllisesti erilainen).

4.2 Pilottikokeet

Ennen varsinaista tutkimusta tein vuonna 2006 kaksi pilottikoetta tutkimukseni taustaksi. Pilottikokeen 1 tein ammatillisen aikuisoppilaitoksen maahanmuuttaja-opetuksen opettajille (n = 8) ja yhdelle toimistotyöntekijälle, jotka arvioivat kolmen puhujan puhenäytteet. Pilottikokeen 2 järjestin pohjoiskarjalaisessa lukiassa (N = 22). Pilottikokeessa 1 käytin itse äänittämäni materiaalia ja pilottikokeessa 2 käytin Yleisissä kielitutkinnoissa (YKI) nauhoitettua materiaalia, jonka sain käyttöni Jyväskylän yliopistosta³.

Ensimmäistä pilottikoetta varten äänitin puhenäytteet kreikkalaiselta, vietnamilaiselta ja venäläiseltä miespuhujalta, jotka olivat eri puhujia kuin varsinaisessa tutkimuksessani. Puhujat (ks. taulukko 6) olivat ammatillisen aikuisoppilaitoksen suomen kielen kurssin opiskelijoita. He keskustelivat vapaasti kanssani ensimmäisessä tehtävässä, toisessa he lukivat tekstiä selkeällä suomella kirjoitetusta Crescendo - hitaasti kasvaen -kirjasta (Salo 1997).

Järjestin kuuntelukokeet ryhmäkuunteluna aikuisoppilaitoksen kielistudiossa. Kokeeseen osallistuvat arvioivat ominaisuuksia ymmärrettävyys, puheen hyvyys, puhujan miellyttävyys ja aksentin voimakkuus asteikolla 1-5 (1 ei täsmää - 5 täsmää täysin). Arvioijat arvioivat myös puhujien kielellisen taustan.

TAULUKKO 6 Pilottikoe 1

Puhuja	Ikä	Suomessa	Aksentti luettu	spon-taani	Puheen ymmärrettävyys luettu	spon-taani	Puhujan miellyttävyys luettu	spon-taani
Kreikka	30	9 kk	4	-	3,1	-	4	-
Venäjä	28	3 v	3,7	3,5	3,5	3,8	4	4,2
Vietnam	33	2 v	4,4	4,4	2,1	2,5	3,5	3
Kaikki ka	30,3	1,9 v	4	4 (n = 2)	2,9	3,2 (n = 2)	3,8	3,6 (n = 2)

Asteikko: a: 1 = erittäin heikko aksentti, 5 = erittäin voimakas aksentti. b: 1 täysin eri mieltä - 5 täysin samaa mieltä (1 = ei ymmärrettävä, epämiellyttävä)

Toiseen pilottikokeeseen osallistui pohjoiskarjalaisia lukiolaisia (N = 22, miehet = 16, naiset = 6). Kokeessa opiskelijat kuuntelivat kahden eri miespuhujan puhetta. Puhujien äidinkielestä ei ollut saatavilla tietoa, koska aineisto oli saatu yleisestä

³ www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki

kielitutkinnosta, josta ei ollut mahdollisuutta saada puhujien taustatietoja. Molemmat puhujat puhuivat samasta aiheesta eli stressistä. Kuulijat arvioivat puheen ymmärrettävyyttä, sujuvuutta ja hyväksyttävyyttä.

Pilottikokeen 1 yhtenä osana oli puhujien kielitaustan arviointi. Tehtävä osoittautui jopa ammattilaisille hankalaksi. Opettaja, jolla oli eniten kokemusta maahanmuuttajien opetuksesta, arvioi kaikkien puhujien aksentit muita arvioijia lempeämmin. Hän myös arvioi puheen piirteitä tarkasti (esim. kreikkalaisen puheessa on *venäläisiä piirteitä (liudennus), voisi olla myös iranilainen*). Muiden kuulijoiden mielestä kreikkalainen voi olla kotoisin Lähi-idästä, Marokosta, Ranskasta, Euroopasta tai *hän on todennäköisesti iranilainen*. Hänen äidinkielekseen arvioitiin arabia tai *hänellä on puheessaan venäläisiä piirteitä*. Arvioijien mielestä venäläinen puhuja voisi olla venäläinen (n = 2), Iranin tai Irakin kurdi (n = 2), afrikkalainen (n = 2) tai eurooppalainen (n = 2). Vietnamilainen arvioitiin useimmiten aasialaiseksi, vietnamilaiseksi tai kiinalaiseksi. Kukaan kuulijoista ei ilmeisesti tunnistanut varmuudella, että luetuissa näytteissä lukijat olivat samoja henkilöitä kuin spontaanisti puhuvat, koska he arvioivat samojen koehenkilöiden äidinkieleksi eri kielet. Esimerkiksi henkilö, joka oli työskennellyt maahanmuuttajien parissa neljä vuotta, arvioi venäläisen puhujan spontaanin puheen perusteella afrikkalaiseksi ja lukupuheessa eurooppalaiseksi.

Pilottikokeista sain kokemusta tutkimustilanteen järjestämisestä varten. Arvioijat antoivat palautetta kokeen kestosta ja väitteiden pituudesta. Palautteen perusteella päädyin huomioimaan ajankäytön ja tutkimuskysymysten luettavuuteen tutkimuksessa. Kuuntelukokeen pituus kokonaisuudessaan voi olla noin 20–30 minuuttia. Väitteiden tulee olla yksiselitteisiä ja lyhyitä. Kysymysten määrän tulee olla kohtuullisen pieni, jos ääninäytteitä on enemmän kuin yksi, jotta arvioijan keskittymiskyky säilyisi. Myös arviointiasteikon käytössä kuulijoilta tuli palautetta, jonka otin huomioon. Kokeilin 7-portaista asteikkoa, jota nuoret pitivät liian tiiviinä. He ehdottivat palautteessaan, että käytössä olisi 5-portainen asteikko, joka on helpompi hahmottaa.

Pilottikokeen 1 perusteella päädyin valitsemaan joko osittain tai kokonaan spontaanin puheen käytettäväksi puhujan arviointiin lopullisessa tutkimuksessani. Lukijat tekivät tekstiä lukiessaan paljon virheitä, puheessa oli toistoja ja puhujan käyttämä sävelkorkeus erilainen kuin puheessa. Lukupuhuntaa tutkittaessa kaikkien puhujien tulisi osata lukea yhtä hyvin kieltä, jos halutaan tutkia muutakin kuin lukutaitoa. Päädyin pilottikokeen 2 perusteella äänittämään itse tarvitsemani nauhoitteet. YKI-testin materiaalia en halunnut käyttää varsinaisissa kuuntelukokeissa, koska nauhoilla kuului muiden kokeeseen osallistuvien puhetta. Äänitteet myös asettivat puhujat eriarvoiseen asemaan keskenään, koska aiheet vaihtelivat. Tutkimuksen tekoaikana YKI-testiin osallistuvista ei ollut myöskään mahdollista saada taustatietoja käyttöön.

4.3 Puheaineiston keruu

4.3.1 Puhenäytteiden keruu

Vierasta aksenttia on tutkittu eripituisista materiaaleista 30 ms:sta alkaen pidempiin teksteihin. Usein vieraan aksentin tutkimuksessa on käytetty yksittäisiä luettuja lauseita (Flege, Munro & Mackay 1995; Munro & Derwing 1995; Southwood & Flege 1999; Jilka 2000; Piske, Mackay & Flege 2001) tai valmiita paragraafeja (Oyama 1976; Brennan & Brennan 1981). Jopa yksittäisiä ääniteitä on käytetty tunnistamiseen (Magen 1998). Tavallista on ollut myös lukupuhunnan käyttö, jolloin puhujat ovat lukeneet valmista tekstiä (Oyama 1976; Toivola 2011). Joissain tutkimuksissa on myös käytetty spontaanisti tuotettua puhetta (Oyama 1976; Munro & Derwing 1994) tai spontaania lukupuhuntaa (Toivola 2011). Vieraan aksentin toteamiseen ja arviointiin Flegen (1988; 1984) tutkimuksen perusteella riitti vain 30 ms, mutta mitä pidempi näyte oli, sen tarkemmat arviot olivat.

Keräsin tutkimuksessani sekä fraasiluentaa että spontaania kuvakerrontaa. Fraasiluennasta tavoitteenani oli saada materiaalia, jonka puhujat kykenevät tuottamaan vaivattomasti eli heidän ei tarvitse miettiä sanoja ja niiden taivutusta. Lisäksi halusin aineistoa, joka on kaikilla puhujilla samanlaista. Tavoitteenani oli käyttää fraasiluentaa kuuntelukokeissa myös harjoittelumateriaalina, jotta kuulijat saisivat käsityksen, millaista vieraalla aksentilla tuotettu puhe on. Käytin tutkimuksessani fraasia: *Viikonpäivät ovat maanantai, tiistai, keskiviikko, torstai, perjantai, lauantai ja sunnuntai*. Kyseisen fraasin sanat ovat yleensä tuttuja suomen kielen opiskelijoille jo opintojen varhaisessa vaiheessa. Fraasi sisältää 1-4-tavuisia sanoja, joissa on sekä lyhyitä että pitkiä ääniteitä, diftongeja ja etuvokaali /ä/, joiden tiedetään olevan monille S2-opiskelijoille vaikeita. Tästä näytteestä kuulijat arvioivat ainoastaan aksentin voimakkuuden.

Käytän tässä tutkimuksessa spontaania kuvakerrontaa sekä aksentin voimakkuuden että arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin (ks. kuva liite 3). Spontaani kuvakerronta ei ole täysin luonnollista ja siten spontaania, koska siinä on annettu valmiiksi kuva, josta pitäisi puhua. Pilottikokeitteni perusteella (ks. luku 4.2) valitsin kuvakerronnan, sillä vapaasti tuotetussa puheessa arviointi voi kohdistua enemmän esimerkiksi puheenaiheeseen kuin aksenttiin tai puheen ominaisuuksiin. Spontaanisti tuotettua, luonnollista puhetta ei aina pidetä hyvänä kuuntelukoemateriaalina, koska puheessa on paljon yksilöllistä vaihtelua ja puhujat pyrkivät välttämään vaikeita ilmaisuja ja käyttävät itselleen helpointa kieltä (Magen 1998; Piske, MacKay & Flege, 2001).

Tein kaikki äänitykset aikuisoppilaitoksessa yksilöäänityksinä hiljaisessa huoneessa. Äänityksen aikana mikrofoni (mallia AKG C4000B) oli keskellä pöytää noin 1,5 metriä opiskelijasta. Nauhurina oli Sony Walkman MDLP, josta valitsin WAV-tiedostomuodon. Yhden opiskelijan äänityshetken kesto oli noin 20 minuuttia, johon kuului taustatietojen kysyminen ja tutustuminen kuuntelukoemateriaaliin. Äänitystilanteen alussa puhujat keskustelivat kanssani ja kertoivat itsestään. Kävimme läpi koetilanteen ja sen, mihin aineistoa tullaan käyttämään. Sen jälkeen

puhujat lukivat viikonpäiväfraasin paperilta. Fraasin kesto oli keskimäärin noin 15 s. Fraasiluennan jälkeen annoin puhujille kuvakerrontaa varten kuvan (ks. liite 3). Kuvassa oli paljon kesäisiä tapahtumia, ja puhujat saivat valita, mitä siitä kertovat. Kävin jokaisen kanssa läpi sanastoa etukäteen, mikäli he halusivat tietää kuvassa olevia sanoja tai eivät muistaneet jotain sanaa. Tämän jälkeen he kertoivat, mitä kuvassa tapahtuu. Äänitysten pituus oli noin 4 minuuttia/puhuja. Puhujilla oli mahdollisuus toistaa, keskeyttää tai aloittaa kertomus alusta. Spontaanista kuvakerronnasta valitsin kokeeseen kultakin puhujalta yhden noin keskimäärin 20 sekuntia kestävän mahdollisimman yhtenäisen puhunnoksen kuuntelukoetta varten. Pysin valitsemaan puhunnoksen, jossa puhujat tuottavat lauseita. Valinnassa kiinnitin huomiota puhenäytteiden laadulliseen samankaltaisuuteen. Pysin vakioimaan fonologisten virheiden määrää ja laatua näytteissä eri puhujien välillä.

Editoin näytteet Audacity-ohjelmalla. Ohjelma on vapaasti käytössä internetissä (www.audacityteam.org/download). Äänitysten jälkeen editoin kultakin puhujalta sopivan pituisen (n. 20 s.) puhunnoksen (ks. liite 5), jonka siirsin CD-levylle. Puhunnokset olivat yhtenäisiä, mutta poistin niistä pitkät tauot (> 5 s), toistot, sanan hakemiseen liittyvät pitkät epäröinnit ja naurut. Kuuntelin kaikki nauhat huolellisesti ja pyrin valitsemaan sellaista puhetta, joka olisi teknisesti laadukasta. Puhujien vertailtavuuden takia valitsin puhunnoksia, jotka olivat rakenteeltaan samantapaisia ja puheessa tulisi olla lyhyitä ja pitkiä äännekestoja, etuvo-kaaleja ja diftongeja. Muutama puhuja puhui erittäin epäselvästi ja hiljaisella äänellä, joten en voinut valita heidän puhunnoksiaan kokeisiin. Vaikka olin huomionut äänitystilanteessa mahdollisimman tarkasti ylimääräiset äänet, nauhoitustilanteissa esiintyi välillä ylimääräistä hälyä. En analysoinut äänitteitä akustisesti, joten pieni satunnainen taustahäly ei mielestäni haitannut kuulemistä.

4.3.2 Puhujat

Hain puheaineiston keruuta varten tutkimusluvan aikuisoppilaitoksen maahanmuuttajayksikön johtajalta, joka ohjasi minut tutkimuksesta kiinnostuneen suomen kielen opettajan ryhmään. Keskustelin ryhmän suomen opettajan kanssa etukäteen mahdollisten puhujien suullisesta kielitaidosta, sillä opiskelijoiden kielitaito voi vaihdella samallakin tietyn kielitaidon omaaville tarkoitetulla kurssilla. Äänitin useammalta puhujalta puhetta (yhteensä 3 arabiaa puhuvaa, 2 venäjää puhuvaa, vietnamilainen, tansanialainen, englantilainen, espanjalainen, saksalainen), joista valitsin tutkimukseen puhujat, joiden puhunnokset eivät eronneet toisistaan oleellisesti. Nauhoitin kuuntelukokeessa käytetyn materiaalin aikuisoppilaitoksen suomen kielen kurssilla, jonka tavoitteena oli saavuttaa kielitaitotaso B1.1, mutta opiskelijat olivat vielä tasolla A2.2. opettajan arvion mukaan (ks. liite 2 eurooppalainen tasoluokitus A2.2. kriteerit).

Tutkimuksessa on viisi puhujaa, joilla on eri äidinkieli: tansanialainen (swahili), venäläinen (venäjä), englantilainen (englanti), vietnamilainen (vietnam) ja irakilainen (arabia) (ks. taulukko 7). Puhujien (N = 5) keski-ikä oli 27,6 vuotta. Suomessa puhujat olivat asuneet keskimäärin 1,4 vuotta. He olivat opiskelleet suomea 6-9 kuukautta (M = 6,6 kk). Kaikki puhujat käyttivät suomea pääasiassa

suomen kielen kurssilla. Tansanialainen, englantilainen ja venäläinen käyttivät suomea kotikielenä. Vietnamilainen puhui suomea myös työssään.

TAULUKKO 7 Puhujat

Kieli/kansallisuus	Ikä	Maassaoloaika	Opiskellut suomea	Kielen käyttö
Arabia/Irak	28	1 vuosi	9 kk	kurssilla
Englanti/Iso-Britannia	30	2 vuotta	6 kk	kurssilla, kotona
Swahili/Tansania	31	1 vuosi	6 kk	kurssilla, kotona
Venäjä/Venäjä	25	2 vuotta	6 kk	kurssilla
Vietnam/Vietnam	24	1 vuosi	6 kk	kurssilla, työssä, kotona
Kaikki M	27,6	1,4 vuotta	6,6 kk	

Pyrkimyksenäni oli valita tutkimukseen sellaisia puhujia, jotka puhuvat äidinkielenään kieltä, jossa on vahvat tunnusmerkit. Toinen valintakriteeri liittyi eri kansalaisuuksiin kohdistuviin mielikuviin ja asenteisiin. Valinnoissani olen tukeutunut Jaakkolan (1999, 33–34) tutkimukseen, jossa etnisten ryhmien suosituimmuusjärjestyksessä hierarkian alapäähän sijoittuivat ulkoisesti ja kulttuurillisesti eniten suomalaisista erottuvat ryhmät eli afrikkalaiset ja arabit ja kulttuurihistoriallista vastakkainasettelua edustavat ryhmät eli venäläiset. Saman tutkimuksen perusteella suomalaiset sen sijaan arvostavat englantia puhuvia.

Otin mukaan tutkimukseen irakilaisen arabiaa äidinkielenään puhuvan puhujan. Arabiankielisiä asuu Suomessa runsaasti: arabiaa puhutaan sekä ensimmäisenä että toisena kielenä Lähi-idän maissa. Heitä asuu sekä Helsingissä että Kainuussa (ks. luku 1.1). Aiempien tutkimusten mukaan arabeihin suhtaudutaan Suomessa kielteisesti (Jaakkola 1999; Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2006, 84, 87). Myös Torstensson (2010) havaitsi, että arabiaa äidinkielenään puhuvien aksenttiin suhtauduttiin Ruotsissa kielteisesti, joten olin kiinnostunut tietämään näkykö tämä asenne suomalaisten arvioissa.

Valitsin englantilaisen puhujan edustamaan etnistä ja kielellistä ryhmää, johon suhtaudutaan yleensä myönteisesti (esim. Jaakkola 1999). Englannin kielellä ja anglosaksisilla mailla on Suomessa vahva asema. Kouluissa ensimmäisenä vieraina kielenä valitaan eniten englantia ja kielen arvostus näkyy myös mainonnassa, mediassa ja työelämässä.

Tutkimuksessani afrikkalaista puhujaa edustaa swahilia puhuva tansanialainen. Swahili on Tansanian ensimmäinen virallinen kieli sekä Kenian ja Ugandan toinen virallinen kieli ja yksi Kongon demokraattisen tasavallan kansallisista kielistä. Sitä puhutaan myös muissa Afrikan maissa (Anhava 1999). Sekä Helsingissä että Kainuussa on maahanmuuttajia kaikista edellä mainituista maista, vaikka swahili ei äidinkielenä olekaan tutuin afrikkalainen kieli suomalaisille.

Valitsin tutkimukseen myös venäläisen puhujan, koska kyseessä on suurin maahanmuuttajaryhmä Suomessa. Venäläisiä asuu sekä Helsingissä että Kainuussa enemmän kuin muita maahanmuuttajia (ks. luku 1; Tilastokeskus 2014). Jaakkolan (2009, 57) tutkimuksessa suomalaiset nuoret miehet suhtautuivat venäläisiin maahanmuuttajiin varautuneesti, joten halusin selvittää, näkyykö tulos tässä tutkimuksessa.

Valitsin vietnamilaisen puhujan yhdeksi puhujaksi, koska Suomessa on ollut vietnamilaisia puhujia jo 1970-luvun lopulta lähtien: kieli voi olla arvioijille tuttu. Vietnamin kieli edustaa tässä myös aasialaista toonikieltä, jossa sävelkulku eroaa suomesta. Toisaalta vietnamilaiset ovat saavuttaneet Suomessa hyvän aseman. Liebkind ja Jasinskaja-Lahti (2006, 87) havaitsivat, että vaikka yleensä vahvasti erilainen ulkonäkö ja kulttuuri aiheuttavat varautuneisuutta maahanmuuttajia kohtaan, vietnamilaiset itse eivät ole kokeneet syrjintää juuri ollenkaan.

Kaikki puhujat ovat miehiä. Näin halusin välttää sukupuolen vaikutuksen arviointiin. Naispuhujiiin suhtaudutaan usein eri tavalla kuin miespuhujiiin. Esimerkiksi Jaberin ja Husseinin (2011) tutkimuksessa englantia toisena kielenä puhuviin naisiin suhtauduttiin myönteisemmin kuin miehiin.

4.4 Kuunteluaineiston keruu

Esittelen tässä alaluvussa kuunteluaineiston keruun. Selvitän ensin arvioijat, kuuntelukoeomakkeiden rakenteen ja käytettävän arviointiasteikon. Lisäksi kuvaan erikseen kuuntelukokeiden 1 ja kuuntelukokeiden 2 koejärjestelyt.

4.4.1 Arvioijat

Arvioijat kuuntelukokeessa 1 ovat suomalaisia ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevia nuoria. Arvioijien taustatiedot on raportoitu tarkemmin luvussa 5.1. Esitän tässä yhteydessä vain tärkeimmät tunnusluvut. Arvioijia oli yhteensä 153 henkilöä, joista pääkaupunkilaisessa tekniikan alan oppilaitoksessa opiskelevia oli 91 (59,5 %) ja kainuulaisessa tekniikan alan oppilaitoksessa 62 (40,5 %). Miespuolisia arvioijia oli yhteensä 129 henkilöä (84,3 %). Naispuolisia arvioijia oli 24 (15,7 %), ja he kaikki olivat helsinkiläisiä.

Arvioijien keski-ikä oli 17,9 vuotta (SD = 2,43), helsinkiläisten keski-ikä oli korkeampi (18,4 vuotta), koska osa opiskelijoista oli aikuisopiskelijoita. Kainuulaisten keski-ikä oli 17,3 vuotta. 17-vuotiaita arvioijia oli eniten (31,4 %). Kaikki arvioijat olivat suomalaisia ja suomenkielisiä. Pääkaupunkilaiset ja kainuulaiset käyttävät erilaista murretta. Kokeen yhteydessä ei kysytty arvioijien kuuloa, mutta yksikään kuulijoista ei kertonut alentuneesta kuulosta.

4.4.2 Kuuntelukoelomakkeet

Kuuntelukokeissa 1 ja 2 käytettiin erilaisia kuuntelukoelomakkeita (ks. liite 1). Kuuntelukokeen 1 kuuntelukoelomakkeen alussa kysyttiin taustamuuttujat ja annettiin ohjeet kokeen suorittamiseksi. Taustamuuttujia ovat ikä vuosina, sukupuoli, tottuneisuus suomeen vieraan kielenä ja missä tapaa maahanmuuttajia. Toisella sivulla oli arviointilomake, jossa arviointikohteena oli vieraan aksentin voimakkuus fraasiluennassa. Tämän jälkeen lomakkeessa oli jokaisen puhujan puheen arviointia varten oma lomake, jossa pyydettiin arvioimaan puhujaa spontaanin kuvakerronnan perusteella. Lomakkeessa arvioitiin aksentin voimakkuus ja 12 erilaista arvoja ja sosiaalista pätevyyttä koskevaa väittämää. Lomakkeiden lopussa oli kolme puoliavoimaa kysymystä, joissa arvioijilta kysyttiin käsityksistä ja kokemuksista maahanmuuttajien puheesta.

Kyselylomakkeen puoliavoimet kysymykset olivat: 1. Millaista on hyvä suomen kieli mielestäsi? 2. Kun kuulet ulkomaalaisen puhumaa suomen kieltä, mihin kiinnität huomiota? (Sävelkulku, kielioppi, sanat...?) ja 3. Millaisia kokemuksia sinulla on maahanmuuttajien puhumasta suomesta? Koska teetin kyselylomakkeet kuuntelukokeiden yhteydessä, tein vain kolme kysymystä. Pitkien kyselykokeiden heikkoutena on myös se, että kaikki vastaajat eivät osaa ilmaista itseään riittävän hyvin tai he eivät ehdi vastata kysymyksiin (Seliger & Shohamy 1995, 172–173). Halusin, että nuoret ehtisivät vastata kaikkiin kohtiin.

Kuuntelukokeessa 2 käytin lomaketta, jossa oli 8 erilaista väittämää puheen ominaisuuksista. Väittämissä arvioitiin puheen sävelkorkeutta, rytmia, taukojen määrää, puh nopeutta, miellyttävyyttä, hyvyyttä, sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä 5-portaisella Likert-asteikolla. Näiden lisäksi lomakkeessa pyydettiin arvioijia päättämään puhujan äidinkieli annetuista vaihtoehdoista englanti, saksa, venäjä, swahili, arabia ja vietnam.

4.4.3 Arviointiasteikot

Käytin tutkimuksessa viisiportaista Likert-asteikkoa vieraan aksentin voimakkuuden mittaamiseen, ja asenteiden mittaukseen käytin Osgoodin semanttista asteikkoa. Ne ovat tyypillisiä kvantitatiivisen aineiston mittareita, jotka soveltuvat mielipide- ja asennemittauksiin (Seliger & Shohamy 1992; 174; Gibbons 1993; Metsämuuronen 2004, 14–15).

Likert-asteikkoa käytetään silloin, kun halutaan tietää, kuinka paljon samaa mieltä ihminen on arvioitavasta asiasta. Asteikko on tavallisesti 1–5, jolloin 1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä. (Nummenmaa 2004; 34; Vehkalahti 2008). Valitsin aksentin arviointiin 5-portaisen Likert-asteikon. Aiemmissä pilottikokeissani arvioijat ehdottivat 5-portaista asteikkoa, koska heidän mielestään se oli riittävä. Myös monissa aiemmissa tutkimuksissa se on osoittautunut toimivaksi, vaikka esimerkiksi Southwood ja Flege (1999) ehdottivat väljempää asteikkoa aksentin arviointiin. Tässä tutkimuksessa aksenttia mitataan 5-portaisella Likert-asteikolla siten, että ääripäät ovat erittäin heikko (1) erittäin vahva (5).

Mielikuvia arvioidaan Osgoodin semanttisen arvioinnin 5-portaisella asteikolla, jossa käytetään vastakohtaisia adjektiiveja, jotka on sijoitettu asteikon ääripäihin (ks. liite 1). Esimerkiksi *puheen perusteella minulle tulee mielikuva, että puhuja on rehellinen - epärehellinen*. Arvioijan tulee valita asteikolta se vaihtoehto, joka on lähimpänä hänen mielipidettään. Väitteet on muokattu suomalaisten arvojen (Haikonen & Kiljunen 2003) ja sosiaalisia ominaisuuksia kuvaavien piirteiden pohjalta (mm. Ryan, Carranza & Moffin 1977; Morris-Wilson 1999). Osa väitteistä on muotoiltu siten, että negatiivisen ja positiivisen väitteen paikka vaihtelee eri väitteiden kohdalla. Tilastollista analyysiä varten käänsin arvot vastaamaan samaa asteikkoa.

4.4.3 Kuuntelukokeiden käytännön järjestelyt: koe 1

Kokeessa 1 kuuntelukokeisiin osallistui 153 ammattikoulussa opiskelevaa nuorta. He arvioivat vieraan aksentin voimakkuutta ja suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden toteutumista puheen perusteella (luvussa 4.4.1 kuvatulla tavalla). Kuuntelukokeet järjestettiin luokahuoneissa, joissa äänentoistoon käytettiin tietokonetta (Windows Media Player -ohjelma). Kuuntelukokeissa kaikki ryhmän opiskelijat osallistuivat kokeeseen, joiden kesto vaihteli eri luokissa 30–45 minuutin välillä sen mukaan, miten paljon opettaja joutui kokeen alussa antamaan toimintaohjeita ja kuinka paljon opiskelijat tarvitsivat aikaa avoimien kysymyksien vastaamiseen.

Helsingissä järjestin kuuntelukokeet yhdessä äidinkielen opettajan kanssa, joka sitoi kokeet aiemmin käytyyn oppituntiin, jonka teemana oli suomi toisena kielenä. Kuuntelukokeet järjestettiin äidinkielen tunneilla. Ryhmiä oli yhteensä 10. Kuuntelukokeet pyrittiin järjestämään keskenään samankaltaisissa tilanteissa tavallisissa luokkatiloissa, ryhmissä oli 6–15 opiskelijaa. Kainuussa ryhmiä oli neljä, ryhmissä oli noin 15 opiskelijaa. Kainuussa järjestin itse kaikki kuuntelukokeet yhden päivän aikana.

Kuuntelukokeissa arvioijille jaettiin lomakkeet, joihin he saivat tutustua ennen koetta. Kullekin puhujalle on annettu koodinimi (esim. A1). Kuuntelukokeessa oli aluksi viikonpäivät neljän eri puhujan (swahili, englanti, vietnam, arabia) lukemana fraasi. Sen perusteella kuulijat saivat arvioida puhujien aksentin voimakkuutta. Fraasi kuunneltiin kerran. Tämän jälkeen kuulijat saivat kuulla kunkin puhujan puhenäytteen, jonka kesto oli noin 20 sekuntia. Näytteet kuultiin kahteen kertaan. Arvioijia pyydettiin arvioimaan sekä vieraan aksentin voimakkuus että 12 erilaista väittämää. Vastaamisaikaa oli kaksi minuuttia/lomake. Lopuksi kuulijat saivat täyttää puoliavoimet kysymykset.

4.4.4 Kuuntelukokeiden järjestelyt: koe 2

Tein kuuntelukokeen 2 Keski-Uudellamaalla keväällä 2014. Kokeeseen osallistui 13 tekniikan alan opiskelijaa. Kuulijat olivat nuoria miehiä (ka. 18 v). He kuuntelivat samat puhenäytteet kuin ensimmäiseen kokeeseen osallistuneetkin. Kuuntelu-

koe järjestettiin oppilaitoksessa tavallisessa luokassa äidinkielen tunnilla. Kuuntelukokeessa näytteet kuunneltiin tietokoneen Windows Media Player -ohjelmalla.

Tässä kokeessa arvioijien tehtävänä oli kuunnella nauhat kahteen kertaan ja arvioida Osgoodin semanttisella asteikolla puheen ominaisuuksia kuten rytmiä ja sujuvuutta (ks. liite 2). Lisäksi heidän tehtävänä oli arvioida puhujan äidinkieli. Olin antanut vaihtoehtoisiksi kielet swahili, arabia, englanti, venäjä, vietnam ja saksa. Saksa oli mukana lume-kielenä, jotta arvioijille jäisi enemmän vaihtoehtoja. Ennen koetta kerroin opiskelijoille hieman tutkimuksen taustoista. Kerroin arvioijille, että swahilia puhutaan Tansaniassa, koska kielen alkuperämaa ei ollut opiskelijoille tuttu. Tämän tutkimusosan tavoitteena oli saada lisätietoa puhenäytteiden ominaisuuksista ja puhujien lähtökielestä.

4.5 Analyysimenetelmät

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tilastolliset ja laadulliset analyysimenetelmät. Selvitän menetelmien valintaan liittyviä seikkoja tarkemmin tutkimustulosten yhteydessä luvussa 6.

4.5.1 Tilastolliset analyysit

Keräsin aineiston kuuntelukokeilla (ks. alaluvut 4.3.4 ja 4.3.5). Kerättyäni aineiston siirsin tiedot SPSS-ohjelmaan (käytössä SPSS 19.1 ja SPSS 20.1). Tarkistin aineiston normaalijakauman Kolmogorov-Smirnovin testillä ja histogrammien avulla. Tiivistin puhujan sosiaalisen pätevyyden ja arvojen arviointia mittaavat kysymykset faktorianalyysin perusteella summamuuttujiksi. Tarkastelin aineistoa kuvailevien tunnuslukujen avulla. Laskin keskiarvot (M), moodit (mo) ja keskihajonnan (SD) keskeisistä muuttujista: kunkin puhujan aksentin voimakkuus fraasiluennassa ja spontaanissa kuvakerronnassa, arvot ja sosiaalinen pätevyys. Tarkastelin aineistoa sukupuolen ja asuinpaikkakunnan mukaan.

4.5.1.1 Aksentin voimakkuuden arviointi

Käytin ei-parametrisia testejä aksentin voimakkuuden erojen tutkimiseen. Ne soveltuvat käytettäväksi silloin, kun aineisto ei ole jakautunut normaalisti (Metsämuuronen 2004, 181–193; Nummenmaa 2004, 250). Tarkistin ensin kaikkien puhujien aksentin voimakkuuden arvioimalla normaalijakauman. Jakauman perusteella valitsin riippuvien muuttujien Wilcoxonin merkkitestin fraasiluennan ja spontaanin kuvakerronnan välisen aksentin voimakkuuden keskiarvoja koskeviin puhujakohtaisiin päättelyihin. Merkkitesti soveltuu käytettäväksi ryhmien vertailuun silloin, kun jakauma ei ole normaali.

Käytin Mann-Whitneyn U-testiä aksentin voimakkuuden keskiarvojen vertailuun. Testiä käytetään kahden ryhmän vertailuun. (Metsämuuronen 2004, 181; Nummenmaa 2004, 255–258). Vertasin ensin helsinkiläisten ja kainuulaisten nuor-

ten eroja sekä fraasiluennan että spontaanin kuvakerronnan arvioinnissa. Sitten tarkastelin helsinkiläisten naisten ja miesten välisiä eroja. Vertasin myös aksentin voimakkuuden keskiarvoja ryhmien (paikkakunta, sukupuoli) välillä Mann-Whitneyn U-testillä spontaanissa kuvakerronnassa ja fraasiluennassa.

Vertasin eri puhujien spontaanin kuvakerronnan ja fraasiluennan arviointeja keskenään Friedmanin testillä, joka soveltuu useamman kuin kahden toisistaan riippuvien muuttujien keskiarvojen vertailuun (Metsämuuronen 2004, 112–113; Nummenmaa 2004: 258–259). Tarkastelin X^2 -testillä aksentin ja taustamuuttujien (kuulijan paikkakunta, sukupuoli ja vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa) välistä yhteyttä eri puhujilla. Mittasin Mann-Whitneyn U-testillä taustamuuttujien vaikutusta aksentin arviointiin. Tarkastelin Spearmanin korrelaatiokertoimella aksentin voimakkuuden ja taustamuuttujien (kuulijan paikkakunta, sukupuoli ja vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa) välistä yhteyttä eri puhujilla. Spearmanin korrelaatiokerroin soveltuu järjestys-, välimatka-, suhde- tai absoluuttisella asteikolla mitatuille muuttujille. Se soveltuu myös ei-normaalille jakaumalle, jollainen siis aksentin arvioinnin jakauma osittain oli. (Seliger & Shohamy 1995, 218–222; Nummenmaa 2004, 272.)

4.5.1.2 Arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointi

Tein aineistolle faktorianalyysin käyttäen suurimman uskottavuuden ekstraktiota (*Maximum Likelihood*). Ekstrahoinnilla määritetään faktorit ja niiden yhteydet eli lataukset. Jotta faktorimallin tulkinta olisi helpompaa, käytin suorakulmaista rotaatiota, jonka tavoitteena on vaikuttaa siihen, että yhden muuttujan vaihteluun tarvitaan mahdollisimman vähän faktoreita. (Nummenmaa 2004, 344–347.) Tein jokaisen puhujan aineistosta omat analyysit.

Faktorianalyysin avulla pyrin tiivistämään aineistoa yksinkertaisempaan muotoon ja löytämään kysymysten välisen yhteyden (Nummenmaa 2004, 332–333; Vehkalahti 2014, 98). Olen käyttänyt faktorianalyysia summamuuttujien muodostamiseen. Summamuuttujat muodostetaan yhdistelemällä samoja asioita mittaavia muuttujia (kyselylomakkeen kysymykset) keskenään. Olen käyttänyt summamuuttujien luomisessa havaintoarvojen keskiarvoja. Tutkimuksessani yhdistän muuttujat faktorianalyysin latausten perusteella. (Nummenmaa 2004, 151–152.) Summamuuttujien luomisessa käänsin mittarin siten, että muuttujien asteikot olivat samat, koska kysymyksistä osa esitettiin käänteisesti. Laskin summamuuttujista reliabiliteettikertoimet Cronbachin alfalla.

Tein riippumattomien muuttujien parametrinen t-testin selvittääkseni eroja paikkakuntien ja sukupuolten välillä arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa. Riippumattomien muuttujien t-testiä käytetään, kun halutaan selvittää, ovatko eri keskiarvot tarpeeksi erilaisia, jos hajonta ja keskivirheet on huomioitu. Se edellyttää, että mittari on välimatka-asteikollinen, muuttujien jakaumat noudattavat normaalijakaumaa, varianssit ovat samat kummassakin ryhmässä ja otoskoko on vähintään 20 tutkittavaa/ryhmä (Nummenmaa 2004, 163). Testillä vertaillaan eri ryhmiä, kun oletetaan, että erot keskiarvoissa johtuvat siitä, että jompaankumpaan ryhmään kuulumisen aiheuttaa eron. (Nummenmaa 2004, 161.) Tutkimuksessani

tarkastelen nimenomaan eroja paikkakuntien ja sukupuolen välillä arvioinnissa. Aksentin voimakkuutta mittaava Likert-asteikko on periaatteessa järjestysasteikko, mutta se voidaan käsittää myös välimatka-asteikollisena (Metsämuuronen 2004, 14–15; Gibbons 1993, 1; Vehkalahti 2014, 35). Aineistossani otoskoko on riittävä (> 30) ja varianssit ovat samat eri ryhmissä, joten päädyin käyttämään t-testiä. Koska aineiston normaalijakaumassa saattaa olla vinoumaa ja huipukkuutta, tarkistin tulokset Mann-Whitneyn U-testillä, joka soveltuu ei-parametrisiin havaintoihin. Toistettujen mittausten varianssianalyyseissä vertailin eri puhujien arvojen ja sosiaalisen pätevyyden eroja eri arvioijilla eli eri mittauskerroilla.

Mittasin Spearmanin korrelaatiokertoimella arvojen ja sosiaalisen pätevyyden korrelaatiokertoimet aksentin voimakkuuden, arvioijan paikkakunnan, sukupuolen ja arvioijien ja maahanmuuttajien keskinäisen vuorovaikutuksen määrän välillä. Saatujen korrelaatiokertoimien perusteella tein regressioanalyysin niiden muuttujien välillä, jotka Spearmanin korrelaatiokertoimen perusteella olivat tilastollisesti merkitseviä. Pelkkä korrelaatiokertoimen käyttö selvittää ainoastaan sen, kuinka voimakas riippuvuus kahden muuttujan välillä on. Se ei selitä muuttujien välillä olevia yhteyksiä eikä ennusta muuttujien välisiä mittaustuloksia.

Mittasin lineaarisella regressioanalyysillä, kuinka paljon eri muuttujat (arvioijan kotipaikkakunta ja sukupuoli sekä aksentin voimakkuus) selittävät arvojen ja sosiaalisen pätevyyden toteutumisen arviointia. Regressioanalyysiä käytetäänkin sekä selittämään että ennustamaan tuloksia. (Nummenmaa 2004, 297.) Regressioanalyysissä käytin yleisesti suositeltua lineaarista regressiota (Nummenmaa 2004, 307). Valitsin tutkijan määrittelemän mallin (*enter*), jossa tutkija itse määrittää tutkimushypoteesin pohjalta valittavat muuttujat. Arabiaa puhuvan sosiaalista pätevyyttä tarkastelin lisäksi poistomenetelmällä (*backward*), koska halusin selvittää, nostaako se muuttujien selitystasetta.

4.5.1.3 Muut tutkimuksessa käytetyt tilastolliset analyysit

Luokittelin puoliavoimet kysymykset ja tein aineistolle χ^2 -testin, jolla selvitin paikkakunnan ja sukupuolen yhteyttä siihen 1) mihin kiinnittää huomiota maahanmuuttajien puheessa ja 2) millaista on hyvä suomi maahanmuuttajien tuottama suomi. Kuvasin vastausten lukumäärän eri luokissa myös pylväsdiagrammilla.

Tarkastelin kuulijoiden välistä sisäistä luotettavuutta ICC-korrelaatiolla (ICC, intraclass correlation coefficient) sekä aksentin että arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinneissa (ks. tarkemmin luku 8.5 Tutkimuksen luotettavuus), koska halusin tarkistaa kuulijoiden välisen yhteneväisyyden mittarin käytössä ja arvioinnissa. (ks. ICC-korrelaatiosta Landers 2011; Griffin, 2013.)

4.5.2 Sisällönanalyysi: hyvä suomi ja maahanmuuttajien tuottama suomi

Tutkimuksessani halusin tarkastella miten ääntämisnormi toteutuu maahanmuuttajien tuottamassa suomessa suomalaisten ammattikoulussa opiskelevien nuorten kuulijoiden arvioimana. Halusin tarkentaa ja selvittää, mihin asioihin kuulijat kiinnittävät puheessa huomiota ja millaista hyvä suomen kieli heidän mielestään

on. Kysyin myös, millaisia kokemuksia nuorilla on maahanmuuttajien tuottamasta suomesta. Lähestyin kysymystä lähinnä kuvailevasta näkökulmasta eli tavoitteenani oli sekä luokitella että kuvailla aineistoa teorialähtöisesti. Luokittelua ohjasi erityisesti kansanlingvistiikan viitekehys, jonka pohjalta esittämiäni kysymyksiä pyrin analysoimaan sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysia pidetään suhteellisen väljänä teoreettisena kehyksenä. Se on helppo sijoittaa erilaisiin analyyseihin ja sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2006, 92). Sisällönanalyysi etenee yksinkertaistetusti siten, että aineisto ryhmitellään, luokitellaan ja lopuksi se käsitteellistetään. Etenin tämän kaavion mukaisesti aineiston käsittelyssä.

Analyyssissä ryhmittelin ja luokittelin samantapaiset vastaukset. Luokiteltua ni yhdistin samaa tarkoittavat ilmaisut samoihin kategorioihin ja nimesin kategoriat. Alkuperäiset ilmaisut on ensin pelkistetty, jonka jälkeen ne on luokiteltu. Esimerkiksi ilmaisu on saattanut olla: "Kunhan saa selvän.", jonka olen pelkistänyt muotoon "Puheen selvyys" ja luokitellut ryhmään "Ymmärrettävyys ja sujuvuus". Tämä luokittelu vastasi teoreettista viitekehystäni, joten en edennyt luokittelussa pidemmälle. Sisällönanalyysin tavoitteena on syventää ymmärrystä arvioijien käsityksistä hyvästä suomesta, joten olen pyrkinyt luokittelemaan aineistoa aiemman tiedon mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2006.) Luokittelun avulla olen pyrkinyt muuntamaan tavallisten kielenkäyttäjien metakielisiä arvioita kielitieteellisen terminologian mukaisiksi aineiston käsittelyä varten.

Luokiteltavina teemoina olivat millaista hyvä suomi on arvioijan mielestä, mihin arvioija kiinnittää huomion maahanmuuttajien puheessa ja millaisia hänellä kokemuksia on maahanmuuttajien puhumasta suomesta. Kysymyksen, mihin arvioijat kiinnittävät puheessa huomion, vastaukset luokittelin seuraavasti: ääntäminen, kielioppi, sanasto ja ymmärrettävyys. Luokittelin kysymyksen millaista hyvä suomen kieli on seuraavasti: ääntäminen, sanat, kielioppi, selkeys ja sujuvuus, ymmärrettävyys ja suomalaista / persoonallista.

5 NUORTEN KOKEMUKSIA JA KÄSITYKSIÄ VIERAALLA AKSENTILLA TUOTETUSTA SUOMESTA

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni kvalitatiivisen osan tuloksia. Luvussa 6 raportoin tutkimuksen kvantitatiivisen aineiston. Aluksi raportoin arvioijien taustatiedot (sukupuoli, ikä vuosina, kuinka usein tapaa maahanmuuttajia ja missä tapaa heitä) paikkakuntaakohtaisesti. Sen jälkeen raportoin ja analysoin arvioijien vastaukset puoliavoimiin kysymyksiin, joihin he vastasivat kuuntelukokeen lopussa (ks. liite 1).

Pyrin kartoittamaan kysymyksellä *mihin kiinnität huomiota maahanmuuttajien puheessa* niitä kielellisiä piirteitä, joihin vastaajat ilmoittavat kiinnittävänsä huomiota puheessa. Luokittelin vastaukset sisällönanalyysin avulla kirjaamalla ensin kaikki maininnat, minkä jälkeen luokittelin ne sopiviin kielen eri tasoihin (ääntäminen, kielioppi, sanat, ymmärrettävyys ja sujuvuus) jakamiini luokkiin (ks. sisällönanalyysistä enemmän Tuomi & Sarajärvi 2006). Esimerkiksi jos vastaaja oli kirjoittanut kiinnittävänsä huomiota puheen painotukseen, kirjasin sen kaan "ääntäminen". Luokittelin kaikki yhden vastaajan vastaukset erikseen. Jokaiselta vastaajalta oli mahdollista saada useita mainintoja. Vastauslomakkeissa oli annettu valmiina vihjeet siitä, mitä kielellisillä piirteillä tarkoitetaan (ks. liite 1). Vastaajia informoitiin lisäksi siitä, että he voivat käyttää omia termejään.

Tutkimuksessani olen halunnut selvittää myös sitä, *millaista on hyvää maahanmuuttajapuhe* vastaajien käsityksen mukaan (tutkimuskysymys 3). Tällä kysymyksellä pyrin saamaan tietoa siitä, mitä vastaajat pitävät tärkeänä puheessa ja millaisin termein he kuvaavat hyvää maahanmuuttajapuhetta. Tässä kohdassa vastaajat olivat maininneet yleensä vain yhden kriteerin, joten kirjasin vain yhden maininnan arvioijaa kohden. Selkeys ja sujuvuus mainittiin toisinaan samassa yhteydessä, joten yhdistin ne, koska oman näkemykseni mukaan ne molemmat voivat tarkoittaa selkeyttä.

Halusin myös selvittää nuorten kokemuksia vuorovaikutuksesta maahanmuuttajien. Kysymyksen *millaisia kokemuksia sinulla on maahanmuuttajien puhumasta suomesta* avulla pyrin saamaan lisätietoa siitä miten nuoret luonnehtivat kommunikointia maahanmuuttajien puhumaa suomea ja vuorovaikutustilanteita heidän

kanssaan. Tämän kysymyksen vastauksia en luokitellut, vaan käsittelin ne deskriptiivisesti. Nämä raportoimani vastaukset kertovat nuorten omalla äänellä heidän kokemuksistaan.

Alaluvussa 5.6 analysoin kuuntelukoetta 2 (ks. taulukko 5), jossa ammattikoululaiset (N = 13) arvioivat samoja puhunnoksia kuin kokeen 1 arvioijat. Arviointikohteita olivat puheen miellyttävyys, sävelkulku, taukojen määrä, rytmi, nopeus, sävelkulku ja hyvyys. Alaluvussa 5.7 tarkastelen ryhmän arvioita puhujien äidinkielestä.

Näiden taustatietojen ja puoliavoimien kysymysten analyysi pohjustaa tutkimukseni tilastollista osuutta, jonka raportoin luvussa 6. Vastauslomakkeessa oli vielä kysymys *miten maahanmuuttajille tulisi opettaa suomea?* En kuitenkaan ole käsitellyt tätä kysymystä tutkimuksessani, koska olen rajannut opettamiseen liittyvät kysymykset tästä tutkimuksesta pois.

5.1 Arvioijien taustatiedot

Kuuntelukokeessa 1 kysyin ensin arvioijien taustatiedot kyselylomakkeella. Kysytyt taustatiedot olivat ikä vuosina, sukupuoli, kuinka usein on tekemässä maahanmuuttajien kanssa ja missä tapaa heitä useimmiten (ks. liite 1). Tutkimuksen ensimmäiseen osaan osallistui 153 ammatillisen oppilaitoksen opiskelijaa, joista miehiä oli 129 ja naisia 24 (ks. taulukko 8). Kaikista arvioijista helsinkiläisiä oli 57 % ja kainuulaisia 43 %. Helsingissä ja Kainuussa kokeeseen osallistui lähes yhtä monta miespuolista arvioijaa. Nuoret opiskelivat ammatillisessa oppilaitoksessa tekniikan aloilla ensimmäistä tai toista vuotta. Olen raportoinut tässä arvioijien iän yhteydessä sekä keski-ikä (M), mediaanin (md), joka on arvioijien tavallisin ikä että keskihajonnan (SD), joka kertoo ikävaihtelun keski-ikä ympärillä.

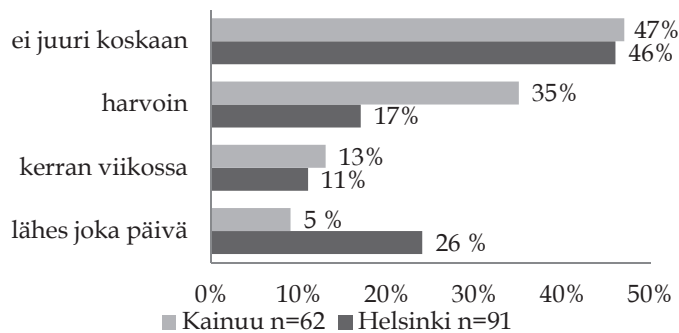
TAULUKKO 8 Arvioijien paikkakunta- ja sukupuolijakauma

	miehet	naiset	yhteensä
Helsinki	67	24	91
Kainuu	62	-	62
n	129	24	N = 153
%	84,3	15,7	100

Arvioijien ikä oli 16–28 vuotta (SD = 2,4). Suurin ikäryhmä oli 16–18-vuotiaat, joiden osuus oli 80 % kaikista arvioijista. Eniten oli 17-vuotiaita arvioijia (keski-ikä 17,9 vuotta, md = 17). Helsingiläisten keski-ikä oli 18,4 vuotta (SD = 2,85, md = 18) ja kainuulaisten 17,3 vuotta (SD = 1,40, md = 17). Naisten keski-ikä oli 18,8 vuotta (SD = 2,76, md = 18) ja kaikkien miesten 17,7 vuotta (SD = 1,78, md = 17). Helsingiläiset olivat vanhempia kuin kainuulaiset, mikä selittyy sillä, että osa helsinkiläisistä opiskelijoista opiskeli jo kolmatta tai neljättä vuotta oppilaitoksessa ja kaikis-

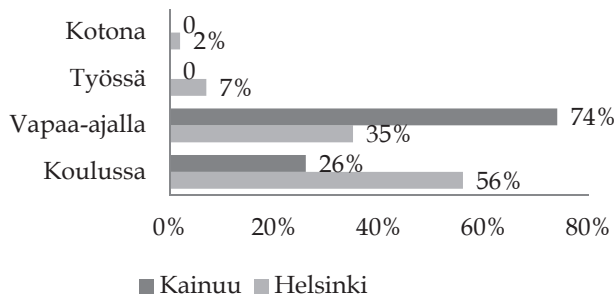
sa ryhmissä oli joitain aikuisopiskelijoita. Kainuulaisista suurin osa opiskeli toisella vuosikurssilla.

Taustatietolomakkeen kysymykseen *kuinka usein olet vuorovaikutuksessa maahanmuuttajien kanssa* vastaajien tuli valita yksi seuraavista vaihtoehdoista: en juuri koskaan, harvoin, kerran viikossa tai lähes joka päivä. Suuri osa kaikista (46 %) nuorista vastasi, että ei ole tekemisissä maahanmuuttajien kanssa juuri koskaan. Maahanmuuttajien kanssa oli harvoin tekemisissä kaikista vastaajista yhteensä 24 %, kerran viikossa 12 % ja lähes joka päivä 18 % (ks. kuvio 4). Naisten ja miesten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa (X^2 (df 3) = 5,31, $p = ,150$). Vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa vaihteli paikkakunnittain, ja X^2 -testin perusteella vuorovaikutuksen määrän jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi (X^2 (df3) = 15,31, $p = ,002$). Helsinkiläiset nuoret mainitsivat kainuulaisia useammin olevansa lähes joka päivä vuorovaikutuksessa maahanmuuttajien kanssa, vaikka heistäkin lähes puolet ei vastausten perusteella ollut vuorovaikutuksessa maahanmuuttajien kanssa juuri koskaan.

KUVIO 4 Arvioijien vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa

Puolet kaikista vastaajista (51 %) mainitsi tapaavansa maahanmuuttajia eniten vapaa-aikana (ks. kuvio 5). Vastaajista 44 % puolestaan mainitsi tapaavansa heitä useimmiten koulussa. Helsinkiläiset tapasivat maahanmuuttajia työssä, vapaa-ajalla, kotona ja koulussa. Kainuulaiset tapasivat heitä ainoastaan vapaa-ajalla ja jonkun verran myös koulussa.

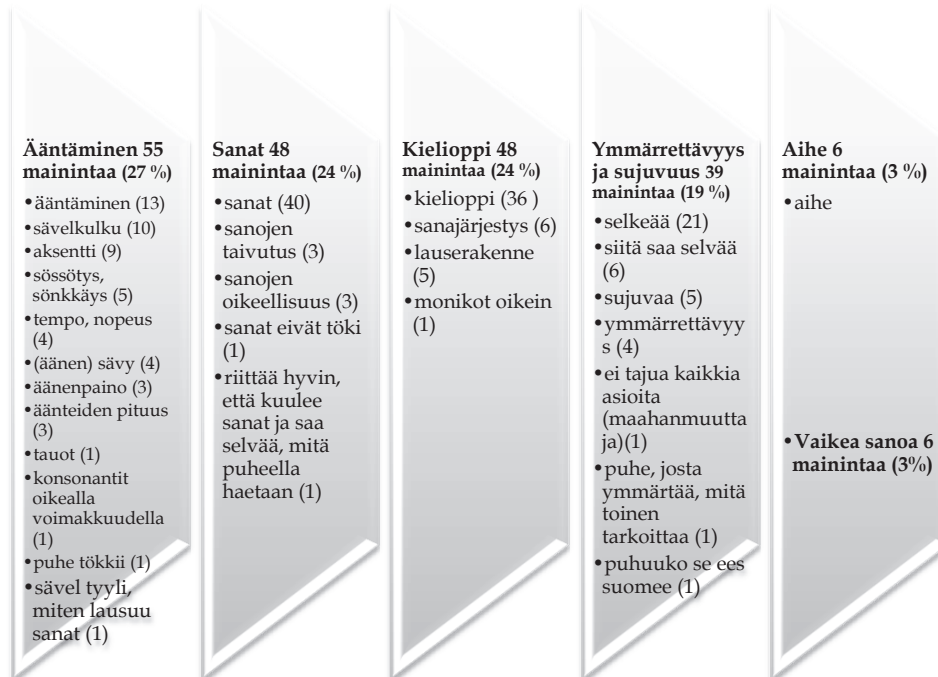

KUVIO 5 Arvioijien ja maahanmuuttajien tapaamispaikat

Helsinkiläisten ja kainuulaisten tapaamispaikkojen jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi (X^2 (df 3) = 24,17, $p = ,000$) (ks. kuvio 5). Naisten ja miesten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa X^2 -testin perusteella, (X^2 (df 3) = 2,52, $p = ,472$).

5.2 Mihin kuulija kiinnittää huomion maahanmuuttajien puheessa?

Vastauslomakkeessa (ks. liite 1) oli ensimmäisenä avoimena kysymyksenä *Kun kuulet ulkomaalaisen puhumaa suomen kieltä, mihin kiinnität huomiota? (Sävelkulku, kielioppi, sanat...?)*. Vastajia pyydettiin kirjoittamaan omin sanoin, mihin he kiinnittävät huomionsa puheessa. Käsittelin kysymyslomakkeiden aineiston kvalitatiivisesti sisällönanalyysin mukaisesti (ks. sisällönanalyysistä Tuomi & Sarajärvi 2006.) Luokittelin piirteet teoriaohjautuvan sisällönanalyysin avulla seuraaviin luokkiin: ääntäminen, sanat, kielioppi, ymmärrettävyys ja sujuvuus, aihe ja vaikea sana. Aihe tarkoittaa puheen sisältöä tai asiaa, mistä puhutaan. Tässä olen luokitellut sen arvioijien käyttämän termin mukaisesti. Luokittelussa olen soveltanut teoreettista mallia kielen osa-alueista (ks. esim. Crystal 1992, 82-83). Olen kirjannut kaikki maininnat, joita oli yhteensä 288.

KUVIO 6 Kielen piirteiden luokittelu: luokat ja vastausten määrä

Tavallisten kielenkäyttäjien käytössä oleva kielellisiä piirteitä kuvaava sanasto vaihteli: toiset vastaajat kuvasivat piirteitä yksityiskohtaisesti, toiset yleisellä ja

arkisella tasolla. Kun tutkimuskohteena ovat tavalliset kielenkäyttäjät, on odotettavissakin, että kaikki arkikielen termit eivät vastaa kielitieteen terminologiaa (ks. esim. Preston 2002, 51; Nupponen 2011). Tavallisten kielenkäyttäjien kykyä havainnoida ja kuvailla kieltä riittävän tarkasti voidaan kyseenalaistaa, mutta esimerkiksi Niedzielski ja Preston (2000) ovat sitä mieltä, että tavallisten kielenkäyttäjien ja kielitieteilijöiden arvioinneissa on kyse lähinnä käytettävän terminologian erilaisuudesta. Vaattovaara ja Soininen-Stojanov (2006, 248) ovat kritisoineet näkemystä osittain, koska on olemassa myös sellaisia kielellisiä piirteitä, joita tavallinen kielenkäyttäjä ei pysty selittämään. Olen pyrkinyt huomioimaan tämän ristiriidan analysoidessani vastauksia.

Vastaajilla oli mielestäni hyvä käsitys kielen eri osa-alueista, ja he kykenivät erittelemään kielelliset osa-alueet kuten ääntämisen, sanat, lauseet, morfologian ja semanttiset merkitykset. Osalla vastaajista oli käytössään kieliopillisia termejä: *Kiinnitän huomiota sanojen taivutuksiin, lauseiden muodostamiseen* (nainen 17, Helsinki). Osa vastaajista käytti arkisempia ja yleisempiä termejä [...] *kieli on monipuolista sanojen käyttöä* (mies 18, Helsinki). Joku kiinnitti huomiota siihen, miten *tuplakonsonantit toteutuvat* (nainen 18, Helsinki). Nämä havainnot ovat samansuuntaisia esimerkiksi Nupposen (2011, 123) havaintojen kanssa. Hänen tutkimuksessaan konsonantti ja vokaali olivat vastaajille tuttuja termejä, mutta samanaikaisesti jotkin tavallisten kielenkäyttäjien termit erosivat merkityksellisesti kielitieteilijöiden käyttämistä. Luokitteluni on kuitenkin sen verran karkea, että pystyin luokittelemaan suurimman osan mainituista piirteistä yksiselitteisesti.

Ääntämiseen luokiteltavia mainintoja (ks. kuvio 6) oli eniten. Ääntäminen sisältää tässä yhteydessä äänteiden kestot, tauot, nopeuden, artikulaation ja sävelkulkuun liittyvät ominaisuudet. Osan ääntämiseen liittyvistä ominaisuuksista olen kuitenkin luokitellut sujuvuuteen (esim. *sössötys*), jonka tulkitsen tarkoittavan myös puhenopeutta ja artikulaatiota. Ääntäminen ja sävelkulku mainittiin useimmiten. Aksentti mainittiin yhdeksän kertaa, mutta on vaikea tietää, tarkoittivatko vastaajat sillä painotusta vai vierasta korostusta. Hieman epämääräiset termit *sössötys* ja *söngötys* mainittiin joitain kertoja. Jotkut maininnat, kuten *sössötys*, olisivat yhtä hyvin voineet tarkoittaa sekä ääntämistä että ymmärrettävyyttä. Ymmärsin niiden kuitenkin tarkoittavan enemmän selkeää ääntämistä. Vastaajat olivat maininneet ääntämisen yhteydessä erityisesti puheen prosodisia piirteitä, kuten sävelkulun ja puhenopeuden. *Aina ei saa selvää mitä yrittää sanoa kun aksentti on välillä niin vahva* (mies 18, Helsinki). *Harvoin kuulee maahanmuuttajien puhuvan hyvää/selkeää suomea. Sanat ovat väärässä muodossa, puhe epäselvää aksentin takia* (nainen 17, Helsinki). Puheesta voidaan myös tunnistaa äidinkieli. Kun aksenttiin totutaan, puhetta on helppo ymmärtää. *Useilla melko vahva aksentti ja äidinkieli kuuluu puheesta läpi. Helposti ymmärtää kun siihen tottuu* (nainen 17, Helsinki). Myös muita ääntämiseen kuuluvia piirteitä mainittiin. [*kiinnittää huomiota*] *Taukoihin jota puhuja pitää* (mies 16, Kainuu).

Sanat mainittiin useimmiten eli yhteensä 40 kertaa. Lisäksi muutama vastaaja oli selittänyt piirrettä mainitsemalla esimerkiksi sanojen taivutuksen ja oikeellisuuden. Sanojen taivutus olisi voitu luokitella myös luokan kielioppi alle, mutta

luokittelin sen sanoihin. Sanat ja kielioppi mainittiin usein, ja lisäksi niitä oli myös tarkennettu monissa vastauksissa, esimerkiksi seuraavassa: *kiinnitän huomiota sanoihin ja niiden taivutukseen* (mies 17, Helsinki).

Ymmärrettävyys ja sujuvuus -luokka muodosti vain alle neljännesosan vastauksista. Ymmärrettävyyden yhteydessä mainittiin usein, että vastaaja kiinnittää huomiota puheen selkeyteen. Kun puhe koettiin huonosti ymmärrettäväksi, se saattoi herättää erilaisia tunteita. *Joskus on vaikea saada selvää ja tunteet tulkitsee joskus päinvastaisesti* (nainen 26, Helsinki). Naisen vastauksessa jää jokseenkin avoimeksi, mitä hän tarkoittaa. Vastauksen voisi tulkita niin, että jos puhe jollain tavalla koetaan ärsyttäväksi, se vaikuttaa ymmärrettävyyteen. Dragerin (2010, 476) mukaan puhe voi laukaista stereotypioita ja asenteita, ja toisaalta stereotypiat voivat synnyttää vaikeuksia ymmärtää puhujaa. Helsinkiläisen miehen mukaan maahanmuuttajien tuottama puhe on yleensä huonosti ymmärrettävää, *töykeää*. *Joskus tosi sympaattista* (mies 17, Helsinki). Melko yleisellä tasolla mainittiin myös se, onko puhe selkeää ja järkevää. *Saako siitä selvää* (mies 16, Kainuu). *Onko lauseet mitä sanovat järkeviä/kokonaisia* (mies 18, Kainuu).

Useat vastaajat mainitsivat kiinnittävänsä huomiota sanoihin ja kielioppiin. Vastauksissa mainittiin esimerkiksi: [*Kiinnittää huomiota*] *sanojen taivutukseen, lauseiden muodostamiseen* (mies 18, Helsinki). *Sanojen selkeyteen kiinnitän enemmän huomiota kuin kielioppiin* (mies 17, Kainuu). *Että heillä jää pois joitain kirjaimia, tai että sana ei ole oikein taivutettu tai sanottu* (nainen 17, Helsinki). *Saattaa olla välillä epäselvää ja sanoja saattaa puuttua lauseista* (mies 17, Kainuu). Sanajärjestys ja lauserakenne oli myös mainittu erikseen muutamia kertoja, ja ne olivat mielestäni selkeästi kieliopillisia ilmaisuja. *Lauseiden väärä rakenne, kirjakieli ja tuplakonsonanttien puuttuminen kyllä häiritsee* (nainen 20, Helsinki). Vastaajat käyttivät kuvaamisessa tukena koulussa opittua terminologiaa.

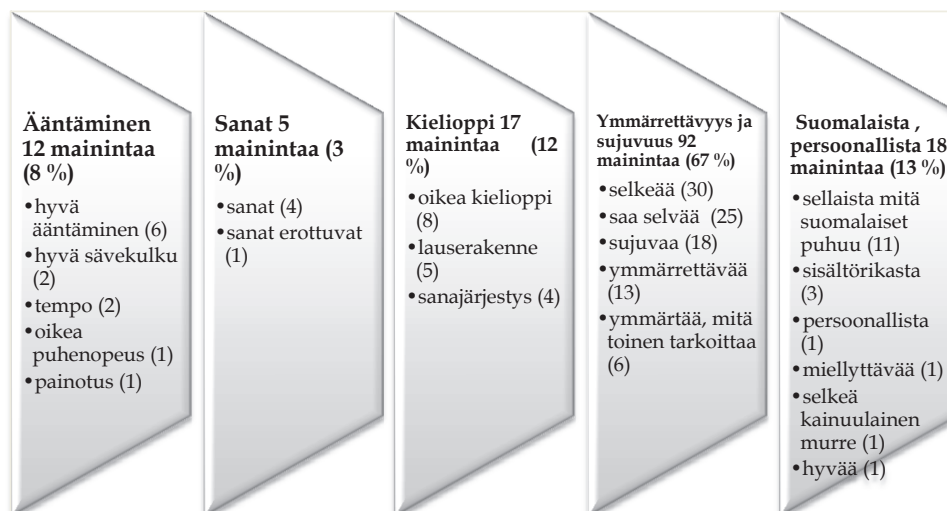
Joissain vastauksissa luki *vaikea sanoa*. Tämän tulkitseen siten, että vastaajat kuuntelevat puhetta kokonaisvaltaisesti, eivätkä erottele siitä tietoisesti eri piirteitä. Mahdollisesti heillä ole myöskään käytössään sellaisia sanoja, joilla voisivat kielentää kieleen liittyviä havaintojaan (ks. havaintojen kuvailusta enemmän esim. Preston 2002). *Aiheen* mainitsi vain 6 vastaajaa. Tätä ei yleensä tarkennettu muuten, mutta oletan sen tarkoittavan sisältöä

Muutamat vastaajat lähestyivät aihetta kielen oppimisen näkökulmasta. *Asenne on toisilla parempi suomen kielen oppimiseen kuin toisilla. Myös se, kuinka paljon on tekemisissä kantaväestön kanssa* (mies 28, Helsinki). Vastaajat pystyivät suhteutamaan kuulemaansa puhetta puhujan äidinkieleen. *Kiinnitän huomiota ääntämiseen verrattuna ulkomaalaisen omaan äidinkieleen* (mies 17, Helsinki). Ikää pidettiin myös tärkeänä tekijänä kielen oppimisessa. *Nuoret oppii nopeasti todella hyvän suomen* (mies 17, Kainuu). Seuraavan maininnan esittänyt nuori mies näkee suhtautumisen aksenttiin johtuvan ainakin osaksi kuulijasta: *Ymmärrän heidän aksenttiaan melko hyvin koska olen melko hyvä lausumaan vieraita kieliä. Maahanmuuttajien suomen kieleen törmään joka päivä koulussa* (mies 16, Helsinki). Kielen oppimiseen liittyvät maininnat kertovat vastaajien käsityksistä siitä, miten kieltä opitaan. Ne muistuttavat läheisesti kielentutkijoiden havaintoja oppimisiästä ja äidinkielen vaikutuk-

sesta sekä kielellisestä syötöksestä (esim. Eckman 2004; Abrahamsson & Hyltenstam 2008; Flege & MacKay 2011; Moyer 2013).

5.3 Hyvä suomen kieli arvioijien mukaan

Yksi tutkimuskysymykseni liittyi siihen, millaista suomea arvioijat pitivät hyvänä. Kuuntelukokeen yhteydessä arviointilomakkeen lopussa kysyttiin: *Millaista on hyvä suomen kieli mielestäsi?* Lähes kaikki vastaajat mainitsivat useamman kuin yhden ominaisuuden. Mainintoja oli yhteensä 144. Luokittelin maininnat sisällönanalyysin mukaisesti osittain samoihin luokkiin kuin aiemmin alaluvussa 5.2 *mihin kiinnität huomiota puheessa* (Tuomi & Sarajärvi 2006). Luokat ovat ääntäminen, sanat, kielioppi, ymmärrettävyys, suomalaista/persoonallista, ei mainintaa (ks. kuvio 7).

KUVIO 7 Hyvä suomen kieli: mainintojen luokittelu ja määrä

Tärkeimpänä hyvän kielen kriteerinä pidettiin ymmärrettävyyttä ja sujuvuutta (ks. kuvio 7). Maininnoista 67 % liittyi ymmärrettävyyteen ja selkeyteen. Ymmärrettävyys mainitaan yksittäisenä ominaisuutena vain 13 kertaa, sen sijaan vastaajat korostavat selkeyttä ja sitä, että puheesta saa selvää. Useampi vastaaja mainitsi, että riittää, kun saa selvää. *Kunhan saa selvän* (mies 17, Kainuu). *No että ymmärtää ja saa selvää mitä toinen sanoo* (mies 18, Kainuu). *Ei suomea tarvitse täydellisesti puhua kunhan ymmärtää sanat* (nainen 18, Helsinki). Yksi vastaaja (nainen 18, Helsinki) tarkentaa vielä, mitä hän tarkoittaa sönköttämisellä: *Jos sönköttää paljon tai siis jos puhuu yksinkertaisesti vähän tai paljon huonoa suomea niin häiritseehän se*. Ymmärrettävyys on terminä moniselitteinen, ja se voi tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Yksi

vastaaja (mies 18, Kainuu) avaa käsitettä todetessaan, että hyvästä puheesta *saa selvää, kuka tekee, mitä tekee ja huomaa määrittelyt, mihin ne liittyy*. Tärkeää on myös se, miten arjen tilanteissa selvittää. *Ihan hyvää, olen tullut toimeen esim. pizzeriassa* (mies 19, Kainuu).

Suomalaisuus-luokkaan olen yhdistänyt sellaisia mainintoja, jotka liittyvät puheen persoonallisuuteen tai hyvyyteen, vaikka ne eivät täsmällisesti olekaan samaa asiaa. Maininnat liittyvät mielestäni kaikki puhetapaan tai -tyyliin. Hyvältä puheelta toivotaan, että se on sellaista, mitä *suomalaiset puhuvat*. Tämä on mainittu samoilla sanoilla sekä Helsingissä että Kainuussa. Tulkitsen, että sillä viitataan puheeseen, jossa ei ole vieraita piirteitä tai aksenttia. Muutamissa maininnoissa kuvattiin tarkasti, millaista on hyvä puhe. *Selkeää, sisältörikasta ja miellyttävää kuunnella*. (nainen 17, Helsinki) Puheelta toivotaan persoonallisuutta ja monipuolisuutta. *Selkeää, rauhallista, värikästä*. (mies 17, Helsinki). Nämä kuvaukset voisivat mielestäni olla kuvauksia siitä, millaista yleisesti ottaen pidetään hyvänä puheena eli maahanmuuttajien puheelta ei odoteta mitään erityistä,

Kieliopillisuus, oikea sanojen ja lauseiden taivutus esiintyi 12 %:ssa maininnoista. Maininnoista voi päätellä, että hyvin hallittu kielioppi ja oikea sanojen taivuttaminen ovat tärkeitä puheen hyväksyttävyyden kannalta. *Riittää, jos osaa sanoa sanat oikein oikeassa järjestyksessä*. (nainen 18, Helsinki) Yksi vastaaja (nainen 16, Helsinki) kiteytti hyvän suomen ominaisuudet tarkasti: *Sanat pitää olla oikein, hyvä sävel ja kielioppi. Sanoja pitää osata taivuttaa*. Olen luokitellut sanat ja kieliopin erikseen, mutta ne liittyvät myös toisiinsa. Pelkästään sanoja koski vain 3 % maininnoista.

Ääntämisen osuus maininnoista oli 8 %. Hyvä ääntäminen mainittiin sellaisenaan kuusi kertaa. Vastaajat mainitsivat aiemmin (ks. kuvio 6) kiinnittävänsä huomiota ennen kaikkea ääntämiseen, mutta hyvän puheen kriteerinä se mainittiin harvoin. Vastaajat ehkä pitävät ymmärrettävyyttä kokonaisuudessaan tärkeänä hyvän suomen kriteerinä, vaikka he kiinnittävät huomiota puhetilanteen alussa ääntämiseen. Ensikontakti vieraalla aksentilla puhuvan kanssa saattaa kuitenkin vaikuttaa oleellisesti siihen, miten halukkaasti kuulija jatkaa vuorovaikutusta, jos puhujan ääntämisen ymmärtäminen esimerkiksi vaatii ponnistelua tai ääntäminen on yksinkertaisesti ärsyttävää (ks. ensikontaktista esim. Sattar 2006; Gluszek & Dovidio 2010).

Tutkimukseen vastanneiden arvioijien mukaan hyvä suomen kieli on ensi sijassa selkeää ja ymmärrettävää, sanat ovat jokseenkin oikein taivutettuja ja puhe on persoonallista. Tärkeää on saada puheesta selvää. Osa vastaajista suhtautui ymmärtäväisesti vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen, mutta osa koki, että maahanmuuttajien puhe ei ole riittävän ymmärrettävää. Vastaajat pitävät ääntämistä tärkeänä, mutta näissä vastauksissa on havaittavissa myös kykyä erotella ääntämiseen liittyviä piirteitä yllättävän tarkasti. Sama koskee kielioppiin liittyviä havaintoja. Vastaukset myös valaisevat käsitystä siitä, että tavalliset kielenkäyttäjät kykenevät tekemään tarkkojakin kielellisiä analyysejä, mikä on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa (Preston 2002, 51; Hayes-Harb & Watzinger-Tharp 2012).

5.4 Kokemuksia maahanmuuttajien puhumasta suomesta

Vastauslomakkeessa pyydettiin arvioijia kertomaan omista vuorovaikutuskokemuksistaan maahanmuuttajien kanssa (tutkimuskysymys 3): *Millaisia kokemuksia sinulla on maahanmuuttajien puhumasta suomesta?* Vastajat tarkensivat vastauksissa kokemuksistaan vuorovaikutuksesta maahanmuuttajien kanssa. Useissa vastauksissa he myös tarkensivat, missä he tapaavat maahanmuuttajia tai ulkomaalaisia. Taustatietokysymysten perusteella helsinkiläisillä nuorilla oli enemmän kokemusta maahanmuuttajista, ja vuorovaikutusta oli monipuolisemmissa paikoissa (ks. kuvio 5, s.102). Muutamat helsinkiläiset nuoret vastasivat, että heidän perheessään oli maahanmuuttajia. *Isä ulkomaalainen ja suurin osa kavereista maahanmuuttajia* (mies 17, Helsinki). *Minun perheessäni on yksi maahanmuuttaja, joten hänen kanssaan puhuessa tulee väärinkäsityksiä* (nainen 18, Helsinki). Helsinkiläiset kuvasivat kokemuksiaan maahanmuuttajista myös koulussa. *Opiskelen ryhmässä, jossa 2/3 maahanmuuttajia* (mies 18, Helsinki). *Maahanmuuttajien suomen kieleen törmään joka päivä koulussa* (mies 16, Helsinki). Maahanmuuttajat olivat myös ystäviä. *Suurin osa ystäväistäni jotka ovat maahanmuuttajia puhuvat ehkä jopa paremmin suomea kuin minä* (mies 19, Helsinki). Maahanmuuttajia nähtiin työssä: *Bussikuski/siivooja* (mies 17, Helsinki). Muutamat vastaajat tekivät selkeän eron maahanmuuttajien ja itsensä välillä. *Hauskan kuulosta, kun he puhuvat ja välillä ei ymmärrä mitä he puhuvat* (mies 18, Helsinki). *En kiinnitä huomiota heihin/heidän puheeseensa* (mies 16, Kainuu). Kaikilla helsinkiläisilläkään ei ollut kokemuksia vuorovaikutuksesta maahanmuuttajien kanssa. *Ei ole kokemuksia* (mies 17, Helsinki). Kainuulaiset nuoret mainitsivat joitain kertoja pitsariat paikkoina, jossa he kohtaavat maahanmuuttajia. *Parit pitsat oon perjantai iltana tilannu* (mies 16, Kainuu). Kokemukset vuorovaikutuksesta ovat *Ihan hyviä, olen tullut toimeen esim. pizzeriassa* (mies 19, Kainuu). Ilmeisesti nuorilla oli tapana käydä maahanmuuttajien pitämässä paikallisessa pitseriassa, koska pitseria mainittiin useamman kerran.

Vastajat olivat toisinaan kokeneet kommunikoinnin suomen kielellä ylivoi- maiseksi. *Välillä joutuu pyytämään puhumaan englantia* (mies 17, Helsinki). *En ummarra* (mies 17, Helsinki). Toisinaan kommunikointi ei ole onnistunut yhteisen kielen puuttumisen takia. *Olen joutunut tilanteisiin, jolloin yhteistä kieltä ei löydy* (nainen 18, Helsinki). Yhteisen kielen ja ymmärtämisen puuttuminen koettiin myös kiusallisena. *Hävettää paikallisessa pizzeriassa jos myyjä selittää innolla, enkä tajua mitään* (mies 17, Kainuu).

Muutamat nuoret myös kuvasivat, miltä maahanmuuttajien puhe kuulostaa. *Maahanmuuttajat ovat todella kova äänisiä* (mies 17, Helsinki). *Häirihtevän kuulosta* (mies 16, Kainuu). [...] *on kangertelevaa ja kirjakielistä* (mies 18, Helsinki). Kokemukset kielen ymmärrettävyydestä vaihtelivat. *Useimmiten saa selvää* (nainen 18, Helsinki). *Helvetin epäselvää* (mies 18, Helsinki). *Ihan keskitason tuntumassa, nuoremmat puhuvat paremmin* (mies 18, Helsinki).

Kokemukset maahanmuuttajien tuottamasta suomesta vaihtelivat. Kokemukset saattoivat olla hyviä: *Ainoastaan hyviä [kokemuksia]. On mielenkiintoista seu-*

rata kuinka nopeasti he oppivat vaikean kielemme (nainen 19, Helsinki). Ihan hyviä (mies 16, Kainuu). Kielteiset kokemukset liittyivät toisinaan epäselvään ja välinpitämättömästi tuotettuun puheeseen. [puhe on] huonon kuuloista ja epäselvää (mies 16, Kainuu). Erillaisia osa on hyvin opittua osa välinpitämätöntä [...] ja leväperäistä (mies 18, Helsinki).

Tarkastelen seuraavassa alaluvussa tarkemmin helsinkiläisten ja kainuulaisten nuorten ja vuorovaikutusta maahanmuuttajien kanssa. Lisäksi tarkastelen heidän kokemuksiaan erilaisista puhetilanteista maahanmuuttajien kanssa.

5.5 Kielellisten käsitysten ja kokemusten erot paikkakuntien välillä

Vertasin paikkakuntien eroja aksentin arvioinneissa X^2 -testillä. Kuten jo aiemmin olen raportoinut alaluvussa 5.1, helsinkiläiset ja kainuulaiset nuoret erosivat toisistaan siinä, miten usein ja missä he tapaavat maahanmuuttajia. X^2 -testillä mitattuna ero vuorovaikutuksessa oli myös tilastollisesti merkitsevä ($X^2 = 15,31$, $df 3$, $p = ,005$): helsinkiläiset olivat enemmän vuorovaikutuksessa maahanmuuttajien kanssa kuin kainuulaiset.

X^2 -testin perusteella sukupuolella tai vastaajan kotipaikkakunnalla ei ollut tilastollista merkitsevyyttä hyvän suomen mainintojen jakautumisessa. Sukupuolen ja hyvän suomen arvioiden suhteen oli 43 % riski, että niiden välinen yhteys johtuu sattumasta. Kotipaikkakunnan suhteen riski oli 21 % ($p > 0,05$). Nollahypoteesi *hyvän suomen kriteereissä sukupuolella tai kuulijan paikkakunnalla ei ole merkitystä siinä, mitä pitää hyvänä suomena jää voimaan*. X^2 -testin perusteella paikkakunnan ja sen välillä, mihin kiinnittää huomiota oli ainoastaan ymmärrettävyyden maininnoissa tilastollisesti merkitsevä ero ($X^2 = 6,59$, $df 1$, $p = ,013$): helsinkiläiset mainitsivat kainuulaisia useammin kiinnittävänsä siihen huomiota. Sukupuolella ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Nollahypoteesi *sukupuolella tai paikkakunnalla ei ole merkitystä siihen, mihin kiinnittää huomion, jää osittain voimaan*.

Eri paikkakuntien vastaukset erosivat toisistaan siinä, mihin vastaajat kiinnittävät huomiota puheessa. Helsinkiläiset ja kainuulaiset kiinnittivät eri tavalla huomiota erityisesti ymmärrettävyyteen. Helsinkiläiset mainitsivat ymmärrettävyyden (55 % maininnoista) muita ominaisuuksia useammin kuin kainuulaiset (34 % maininnoista). Helsinkiläiset mainitsivat kiinnittävänsä ääntämiseen ja kieloppiin huomiota useammin kuin kainuulaiset nuoret. Suhteellisesti useampi kainuulainen kuin helsinkiläinen mainitsi sanat.

5.6 Puheen ominaisuuksien arviointi

Tarkastelen tässä alaluvussa erikseen Keski-Uudellamaalla tehdyssä kokeessa 2 saamiani tuloksia. Niissä nuoret ($N = 13$) arvioivat samoja äänityksiä spontaanista

kuvakerronnasta kuin helsinkiläiset ja kainuulaiset. Keski-Uudenmaan ryhmä arvioi puheen sujuvuutta, ymmärrettävyyttä, rytmiä, sävelkulkua, miellyttävyyttä ja suomalaisuutta asteikolla 1-5. Lisäksi vastaajat päättelivät puhujien kielitaustan annetuista vaihtoehdoista. Kokeen tavoitteena oli saada lisänäkemystä puheen arvioinnista, koska puhujien aksenteissa oli eroa. Halusin selvittää, millä tavoin puheen eri ominaisuuksia arvioitiin.

Olen raportoinut taulukossa 9 puheen ominaisuuksien arviot. Taulukossa ovat mukana myös aksentin voimakkuus, arvot ja sosiaalinen pätevyys, jotka arvioitiin vain tutkimuksen ensimmäisessä osassa Helsingissä ja Kainuussa (N = 153). Koska arviointiryhmän koko on huomattavasti pienempi kuin kokeen ensimmäisessä, arviointien yhteyttä aksentin voimakkuuteen tulee pitää lähinnä suuntaa antavana.

TAULUKKO 9 Puheen ominaisuudet

	Swahili	Englanti	Venäjä	Vietnam	Arabia
Vieras aksentti, spontaani kuvakerronta (N = 153)	4,54	3,85	3,87	4,42	3,34
Arvot (N = 153)	2,76	3,01	2,80	2,63	3,07
Sosiaalinen pätevyys (N = 153)	3,12	2,88	2,83	2,86	3,12
Sujuvuus	2,15	2,31	2,62	1,85	3,00
Ymmärrettävyys	1,69	2,85	2,77	1,85	3,00
Nopeus	3,08	3,38	2,69	2,92	3,15
Taukojen määrä	3,76	3,62	3,38	3,77	2,92
Rytmi	2,06	2,69	2,46	2,08	3,08
Sävelkorkeus	2,62	2,46	2,54	1,77	2,92
Miellyttävyys	2,15	2,23	2,38	1,92	2,77
Hyvää suomea	1,46	1,46	1,46	1,62	1,77

Sujuvuus: 1 = takeltelevaa, 5 = sujuvaa. **Ymmärrettävyys:** 1 = vaikeasti ymmärrettävää, 5 = helposti ymmärrettävää. **Nopeus:** 1 = erittäin hidasta, 5 = erittäin nopeaa. **Taukojen määrä:** 1 = liian vähän, 5 = liian paljon. **Rytmi:** 1 = huono, 5 = hyvä. **Sävelkorkeus:** 1 = erikoinen, 5 = normaali. **Miellyttävyys:** 1 = epämiellyttävä, 5 = miellyttävä. **Hyvä suomi:** 1 = erittäin huonoa, 5 = erittäin hyvää suomea.

Tarkennan vielä arabiaa puhuvan saamat arviot (ks. taulukko 9), koska hänen aksenttinsa arvioitiin heikoimmaksi ja puheen muut ominaisuudet erosivat muiden puhujien saamista arvioinneista. Arabiaa puhuvalla vieraan aksentin voimakkuus arvioitiin heikoimmaksi, suomalaiset arvot ja sosiaalinen pätevyys arvioitiin korkeimmiksi, sujuvuus ja ymmärrettävyys ja rytmi arvioitiin parhaiksi. Puhenopeus arvioitiin melko nopeaksi. Taukoja oli vähemmän kuin muilla puhujilla. Arabiaa puhuvan puheen sävelkorkeus arvioitiin myös normaaleimmaksi ja puheensa miellyttävimmäksi. Yksi opiskelija mainitsi lomakkeessaan, että *Tämä oli paras puhuja kaikista*. Arabiaa puhuvan suurimmat erot arvioinneissa verrattuna swahilia ja vietnamia puhuviin, joiden vieras aksentti arvioitiin korkeimmiksi, olivat sujuvuudessa, ymmärrettävyydessä, taukojen määrässä ja rytmissä. Kaikkien puhujien

suomi arvioitiin huonoksi (kaikilla puhujilla $mo = 1$). Arvioijien määrä ($N = 13$) on pieni, joten tulosta voi pitää lähinnä suuntaa antavana. Tulos kuitenkin osoittaa, että vieraan aksentin voimakkuuden arviointiin voivat vaikuttaa useat erilaiset puheen piirteet.

Mittasin vielä puheen arvioitujen ominaisuuksien (lukuun ottamatta aksenttia, sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä) väliset korrelaatiot Spearmanin korrelaatiokertoimella jokaiselta puhujalla erikseen. Swahilia puhuvalla mitkään ominaisuudet eivät korreloineet keskenään. Englantia puhuvalla korreloivat ymmärrettävyys ja sujuvuus ($r = .58$, $p < 0,05$) sekä sävelkorkeus ja rytmi ($r = .64$, $p < 0,05$) tilastollisesti melkein merkitsevästi. Sujuva puhe arvioitiin ymmärrettäväksi. Mitä normaalimmaksi sävelkorkeus arvioitiin, sitä paremmaksi myös rytmi arvioitiin. Venäjää puhuvalla rytmi korreloi ymmärrettävyyden ($r = .79$, $p < 0,01$) kanssa tilastollisesti merkitsevästi ja sävelkorkeuden kanssa melkein merkitsevästi ($r = .58$, $p < 0,05$). Mitä ymmärrettävämmäksi puhe arvioitiin, sitä parempia olivat puheen rytmi ja sävelkorkeus. Vietnamilaisella puhujalla korreloivat keskenään rytmi ja tauot ($r = .83$, $p < 0,01$), hyvä suomi ja tauot ($r = .81$, $p < 0,01$) ja hyvä suomi ja sävelkorkeus ($r = .74$, $p < 0,01$) tilastollisesti merkitsevästi. Sävelkorkeus ja tauot ($r = .86$, $p < 0,05$), sävelkorkeus ja rytmi ($r = .60$, $p < 0,05$) sekä sujuvuus ja tauot ($r = .76$, $p < 0,05$) korreloivat tilastollisesti melkein merkitsevästi keskenään. Puheessa sävelkorkeus, rytmi ja tauot olivat yhteydessä toisiinsa melko vahvasti. Taukojen määrä ja puheen sävelkorkeus olivat yhteydessä myös hyvään suomeen: kun puheessa oli liikaa tai liian vähän taukoja ja sävelkorkeus oli melko epänormaali, puheen arvioitu hyvyys kärsi. Arabiaa puhuvalla sujuvuus ja ymmärrettävyys ($r = .90$, $p < 0,01$) korreloivat keskenään tilastollisesti merkitsevästi: mitä sujuvampaa puhe oli, sitä ymmärrettävämpää se myös oli. Myös nopeus korreloi ymmärrettävyyden kanssa melkein merkitsevästi ($r = .62$, $p < 0,05$).

Puhujien puheen eri piirteiden korrelaatiot erosivat toisistaan: eri piirteet olivat yhteydessä keskenään eri puhujilla. Näin pienen otannan perusteella kokoa aineistosta ei voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tulokset tuovat lisänäkemyksiä puhujien väliseen eroon arvioinnissa.

5.7 Puhujan äidinkielen tunnistaminen

Kokeessa 2 (Keski-Uudellamaalla tehty) pyysin kuuntelukokeeseen osallistuvia päättämään myös puhujien äidinkielen. Kokeen yhteydessä arvioijat ($n = 13$) saivat tehtäväkseen arvioida puhujan äidinkielen. Annoin vaihtoehtoisiksi kaikki mukana olevat kielet ja saksan ylimääräisenä vaihtoehtona. Olen kirjannut kuvion 13 yläosaan puhujan äidinkielen ja alaosaan kielet, joiksi se arvioitiin. Kursiivilla merkityt ovat oikeita arvioita, ja tummennetut maininnat ovat vahvimpia arvioita.

swahili L1	englanti L1	venäjä L1	vietnam L1	arabia L1
<ul style="list-style-type: none"> • <i>swahili</i> (4) • englanti - • venäjä (1) • vietnam (4) • arabia (4) • saksa - 	<ul style="list-style-type: none"> • swahili (2) • <i>englanti</i> (1) • venäjä (5) • vietnam (2) • arabia (3) • saksa - 	<ul style="list-style-type: none"> • swahili (2) • englanti (2) • <i>venäjä</i> (2) • vietnam (1) • arabia (2) • saksa (3) 	<ul style="list-style-type: none"> • swahili (4) • englanti (2) • venäjä (1) • <i>vietnam</i> (3) • arabia (1) • saksa - 	<ul style="list-style-type: none"> • swahili (2) • englanti (3) • venäjä (1) • vietnam (3) • <i>arabia</i> (1) • saksa (2)

KUVIO 8 Kielitaustan arviointi: arviointien määrä

Tutkimuksessani kielitaustan arviointi osoittautui haasteelliseksi, mikä oli odottavissakin sekä oma pilottikokeeni että aiempien tutkimusten perusteella (Boyd 2003; Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011). Kuten oheisesta kuvioista 13 näkee, äidinkielen tunnistaminen vaihteli. Swahili tunnistettiin kielistä parhaiten, mutta se tunnistettiin yhtä usein myös vietnamiksi ja arabiaksi. Englanti arvioitiin useimmiten venäjäksi, mutta vain yhden kerran englanniksi. Venäjä arvioitiin useimmiten saksaksi. Vietnam arvioitiin useimmiten swahiliksi tai vietnamiksi. Arabiaa L1-kielenä puhuneen äidinkieli arvioitiin useimmiten englanniksi tai vietnamiksi. Vain venäjää ja arabiaa puhuvat arvioitiin saksalaisiksi.

Yhdenkään puhujan äidinkieltä ei tunnistettu hyvin. Vastauksista ei myöskään selviä, olivatko kaikki ”oikeat” maininnat oikeita tunnistamisia vai pelkästään arvauksia. Tällä tavoin tehdyt tunnistamistestit ovat mielestäni haasteellisia. Ensinnäkin tulisi varmistaa, että informantit ovat kuulleet kyseisiä kieliä aikaisemmin. Lisäksi olisi hyvä tietää, millaisia mielikuvia kuulijoilla on tunnistettavista kielistä ja kulttuureista, joissa kieltä puhutaan.

5.8 Yhteenveto: nuorten kokemukset ja kielellinen tietoisuus

Nuorten arvioijien kokemukset maahanmuuttajien tuottamasta suomesta ja käsitykset hyvästä suomesta pohjustavat vieraan aksentin voimakkuuden arviointia. Nuoret tavalliset kielenkäyttäjät erosivat toisistaan sekä siinä, miten yksityiskohtaisesti he kuvailevat puheen ominaisuuksia että havaintojen yksityiskohtaisuudessa (ks. yksilöllisistä eroista Preston 2002, 50–51). Tältä osin vastaukset olivat ehkä odotuksenmukaisiakin: nuoret osasivat jokseenkin hyvin määritellä kielen ominaisuuksia. Osa nuorista kuvaili kieltä yksityiskohtaisesti ja koulukieliopin mukaisin termein ja osa käytti lähinnä kuvailevia ilmaisuja.

Kysymykseen, millaista on hyvä suomi, vastauksissa oli myös asenteellisia mainintoja. Hyvänä esimerkkinä asenteellisiksi tulkittavista vastauksista: *hyvä suomi on sellaista, mitä oikeat suomalaiset puhuu* tai *oikeaa kainuulaista murretta*. Asenteellisuus näkyi kuitenkin eniten siinä, millaisia kokemuksia maahanmuuttajien

puheesta vastaajilla oli. Asenteellisiksi tulkittavia mainintoja olivat: *se on hauskan kuulosta, kun ne puhuu; helevetin epäselvää; vähän outoa tai paljoa en ole kuullu paitsi huutelua*. Virheisiin suhtautumista voisi joissain vastauksissa tulkita sallivaksi. *Ainahan niitä virheitä* (mies 17, Kainuu). Tässä yhteydessä tyydyn tulkitsemaan, että asenteet kohdistuvat enemmän kieleen kuin kielenkäyttäjiin, vaikka pohjavireenä voikin olla stereotyyppisiä ja asenteellisia käsityksiä puhujista. Asenteita maahanmuuttajia tai suomea toisena kielenä puhuvia kohtaan en ole kuitenkaan kirjoittanut tutkimuksessani, joten näistä maininnoista ei voi tehdä syvällisiä johtopäätöksiä.

Nuoret eivät ole tekemisissä maahanmuuttajien kanssa kovinkaan paljon taustakysymyksen *kuinka paljon olet tekemisissä maahanmuuttajien kanssa* vastausten perusteella. Helsinkiläisistä nuorista lähes puolet mainitsi, että ei ole vuorovaikutuksessa maahanmuuttajien kanssa juuri ollenkaan – prosentuaalisesti määrä oli saman kuin kainuulaisten nuorten vastauksissa. Tämä herätti kysymyksen siitä, mitä nuoret ovat tarkoittaneet tai ymmärtäneet vuorovaikutuksella. Kainuulaisilla vastaus oli odotettavissa: Kainuussa asui aineiston keruun aikaan tilastotietojen mukaan vakinaisesti alle 1400 maahanmuuttajaa, joista yli 60 % asui Kajaanissa (Tilastokeskus 2014). Todennäköisyys vuorovaikutukseen maahanmuuttajien kanssa oli siis pieni. Siitä huolimatta heistä n. 1/3 mainitsi tapaavansa heitä joko harvemmin tai kerran viikossa. Helsinkiläisten oppimisympäristö oli jo itsessään monikulttuurinen, eli siellä oli työssä maahanmuuttajia ja lähes kaikissa ryhmissä opiskeli maahanmuuttajataustaisia nuoria. Helsinkiläiset nuoret mainitsivat ääntämisen ja ymmärrettävyyden useammin hyvän puheen kriteereinä kuin kainuulaiset. Tästä voisi varovaisesti päätellä, että helsinkiläisillä on suuremmat kommunikatiiviset tarpeet maahanmuuttajien kanssa kuin kainuulaisilla. Maahanmuuttajia kohdataan omassa arjessa, ja ymmärrettävyys tekee vuorovaikutustilanteista oikeita vuorovaikutuksellisia kohtaamisia. Annettujen vastausten perusteella kyseessä on nuorten oma kokemus siitä, mitä he pitävät vuorovaikutuksena. Tätä kysymystä olisi voinut tarkentaa esimerkiksi syvähaastatelluilla.

Puhujan äidinkielen tunnistamisen aksentin perusteella tiedetään olevan haasteellista, mutta ei mahdotonta (mm. Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Torstensson 2010). Tutkimuksessani pienellä ryhmällä (N = 13) saadut tulokset kuvastavat tunnistamisen satunnaisuutta. Ilmeisesti puhujilla ei ollut puheessaan riittävästi informaatiota ja stereotyyppioita laukaisevia piirteitä (ks. enemmän sosiaalisesta informaatiosta Niedzielski 1999) tai nuorten kokemukset vieraalla aksentilla tuotetusta puheesta eivät tukeneet tunnistamista.

Nämä kuuntelukoe-arvioijien kokemuksista ja käsityksistä saadut tulokset pohjustavat sekä aksentin voimakkuuden että puhujien ominaisuuksien arviointia. Niitä käsittelem seuraavassa luvussa.

6 VIERAS AKSENTTI, ARVOT JA SOSIAALINEN PÄTEVYYS

Tutkimukseni pääkysymykset (1 ja 2) liittyivät aksentin voimakkuuteen ja suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin: 1. Miten suomalaiset nuoret arvioivat vierasta aksenttia maahanmuuttajien tuottamassa suomessa? Onko eri kieltä äidinkielenään puhuvien puhujien arvioinnissa eroja? Millä tavalla arvioijan paikkakunta vaikuttaa aksentin voimakkuuden arviointiin? 2. Miten maahanmuuttajataustaisten puhujien suomalaisia arvoja ja sosiaalista pätevyyttä arvioidaan puheen perusteella? Raportoin ensin aksentin voimakkuuden arvioinnin tulokset alaluvussa 6.1. ja alaluvussa 6.2. arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnit.

6.1 Vieraan aksentin voimakkuus

Olen tutkinut vieraan aksentin voimakkuutta sekä spontaanissa kuvakerronnassa että fraasiluennassa. Pääpaino on spontaanissa kuvakerronnassa, koska olen käyttänyt sitä myös arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa. Spontaanissa kuvakerronnassa arvioitiin kaikkia puhujia. Fraasiluennassa ei arvioitu venäläisen puhujan luentaa, koska puhujalla oli näytteessä mukana niin paljon ylimääräistä hälyä, että näyte poikkesi liikaa muista.

Raportoin aksentin voimakkuuden puhujakohtaisesti sekä spontaanissa kuvakerronnassa että fraasiluennassa. Vertaan myös puhujien välisiä arviointeja. Lopuksi raportoin, miten arvioijan paikkakunta, sukupuoli ja vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa vaikuttavat aksentin voimakkuuden arviointiin.

6.1.1 Aksentin voimakkuuden vaihtelu eri puhujilla

Käytin Likert-asteikkoa (1 = erittäin heikko aksentti, 5 = erittäin vahva aksentti) aksentin voimakkuuden arviointiin. Aksentin voimakkuus vaihteli eri puhujilla

(ks. taulukko 10). Kaikilla puhujilla aksentin voimakkuus oli spontaanissa kerronnassa vähintään melko voimakas. Fraasiluennassa aksentin voimakkuus arvioitiin kahdella puhujalla jokseenkin heikoksi (<3,0) ja kahdella voimakkaaksi (>3,9).

Swahilia puhuvan aksentin voimakkuus arvioitiin spontaanissa kuvakerronnassa erittäin voimakkaaksi (mo = 5) ja fraasiluennassa voimakkaaksi (mo = 4) (ks. taulukko 10). Niiden välisten arviointien erot olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Englantia puhuvalla aksentti arvioitiin voimakkaaksi spontaanissa kuvakerronnassa, mutta fraasiluennassa se arvioitiin jokseenkin heikoksi. Fraasiluennan ja spontaanin kuvakerronnan aksentin voimakkuudet erosivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi. Venäjää puhuvalla arvioitiin vain spontaania kuvakerrontaa, jossa aksentti arvioitiin voimakkaaksi (ka. 3,87). Vietnamiä puhuvalla aksentti arvioitiin yhtä voimakkaaksi molemmissa puhenäytteissä (ka. 4,4). Molemmissa aksentti arvioitiin useimmiten erittäin voimakkaaksi (mo = 5). Arabiaa puhuvan aksentti arvioitiin jokseenkin voimakkaaksi spontaanissa kerronnassa, fraasiluennassa se arvioitiin heikommaksi. Fraasiluennan ja spontaanin kerronnan ero oli tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Spontaanissa kuvakerronnassa puhujien aksentit arvioitiin tilastollisesti merkitsevästi voimakkaammaksi kuin fraasiluennassa kaikilla muilla paitsi vietnamiä puhuvalla (ks. taulukko 10). Spontaanissa kuvakerronnassa aksentti arvioitiin voimakkaimmaksi swahilia ja vietnamiä puhuvilla. Heikoimmaksi aksentti arvioitiin arabiaa puhuvalla. Englantia ja venäjää puhuvien aksentit arvioitiin yhtä voimakkaiksi. Fraasiluennassa vietnamilaisella arvioitiin voimakkain aksentti. Myös swahilia puhuvan aksentin voimakkuus arvioitiin fraasiluennassa voimakkaaksi. Englantia puhuvan aksentti arvioitiin fraasiluennassa heikommaksi kuin muilla (ka. 2,26) puhujilla.

TAULUKKO 10 Vieraan aksentin voimakkuus: spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta

Puhuja	Spontaanin kerronta keskiarvo (Sd) mo	Fraasiluenta keskiarvo (Sd) mo	Keskiarvojen vertailu Wilcoxonin testi
Swahili	4,54 (,960) 5,00	3,96 (,902) 4,00	Z = -9,433, p = ,000***
Englanti	3,85 (1,028) 4,00	2,26 (1,012) 2,00	Z = -8,845, p = ,000***
Venäjä	3,87 (,964) 4,00	-	-
Vietnam	4,42 (1,071) 5,00	4,41 (1,029) 5,00	Z = -,199, p = ,846
Arabia	3,34 (1,098) 3,00	2,88 (1,013) 3,00	Z = -5,334, p = ,000***
Kaikki M	4,00	3,38	

***p<,001

Asteikko: 1 = erittäin heikko, 2 = jokseenkin heikko, 3 = ei heikko eikä voimakas, 4 = jokseenkin voimakas, 5 = erittäin voimakas

Wilcoxonin merkkitestissä (ks. liite 6) spontaanin kuvakerronnan aksentin voimakkuuden arviot poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi kaikilla muilla ($p < 0,01$) paitsi parit swahili / vietnam ($Z = -, 707$, $p = , 480$), englanti / venäjä ($Z = -, 328$, $p = , 743$) ja englanti / arabia ($Z = -1,828$, $p = , 068$). Fraasiluennassa kaikkien puhujien aksenttien voimakkuudet erosivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < 0,01$). Friedmanin testin mukaan erot puhujien välillä olivat spontaanissa kuvakerronnassa ($F_R = 190,77$, $df = 4$, $p < 0,01$) ja fraasiluennassa ($F_R = 244,03$, $df = 3$, $p < 0,01$) tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Hypoteesi eri kieltä äidinkielenään puhuvien aksenttia arvioidaan eri tavoin toteutuu osittain. Myös hypoteesi eri puhetyylejä (spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta) arvioidaan eri tavalla toteutuu osittain: muilla puhujilla paitsi vietnamia puhuvalla erot olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä spontaanin kuvakerronnan ja fraasiluennan välillä.

6.1.2 Arvioijan kotipaikkakunnan, sukupuolen ja vuorovaikutuksen määrän yhteys aksentin voimakkuuteen

Tarkastelin aksentin voimakkuuden ja arvioijan kotipaikkakunnan, sukupuolen sekä arvioijan ja maahanmuuttajien vuorovaikutuksen määrän yhteyttä spontaanin kuvakerronnan ja fraasiluennan arvioinnissa. Tarkastelin Spearmanin korrelaatioanalyysin perusteella aksentin voimakkuuden ja arvioijien ja maahanmuuttajien vuorovaikutuksen määrän korrelaatiota (ks. liite 7). Korrelaatio oli tilastollisesti melkein merkitsevä ainoastaan vietnamia äidinkielenään puhuvan spontaanissa kuvakerronnassa ($r^2 = , 226$, $p = , 005$). X^2 -testissä aksentin voimakkuus ei korreloinut tilastollisesti merkitsevästi arvioijan kotipaikan tai sukupuolen kanssa.

Tutkin Mann-Whitneyn U-testillä arvioijien kotipaikkakunnan yhteyttä aksentin arvioidun voimakkuuden välillä. Kotipaikkakunnilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa aksentin arvioinnissa spontaanissa kuvakerronnassa. Helsingiläiset arvioivat englannin, venäjän ja arabian aksentin voimakkuuden heikomaksi kuin kainuulaiset, mutta erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä (ks. taulukko 11). Vietnamia ja swahilia puhuvien aksentit arvioitiin sekä Helsingissä että Kainuussa yhtä voimakkaiksi.

TAULUKKO 11 Paikkakuntien erot aksentin arvioinnissa spontaanissa kerronnassa (Mann-Whitneyn U-testi)

	Helsinki (n = 91) M (Sd)	Kainuu (n = 62) M (Sd)	U	p
Swahili	4,53 (1,01)	4,55 (0,92)	2712	,614
Englanti	3,74 (1,07)	4,02 (0,94)	2372	,110
Venäjä	3,82 (0,92)	3,94 (0,93)	2614	,415
Vietnam	4,43 (1,07)	4,41 (1,09)	2719	,795
Arabia	3,26 (1,02)	3,44 (1,20)	2437	,188

Arvioijan kotipaikkakunta (ks. taulukko 12) oli tilastollisesti melkein merkitsevässä yhteydessä aksentin voimakkuuden arvioinnin kanssa ainoastaan vietnamia

puhuvan fraasiluennan arvioinnissa ($U = 2553$, $p < 0,05$). Kainuulaiset arvioijat arvioivat vietnamia puhuvan aksentin voimakkaammaksi kuin helsinkiläiset.

TAULUKKO 12 Paikkakuntien erot aksentin arvioinnissa fraasiluennassa (Mann-Whitneyn U-testi)

	Helsinki (n = 91) M (Sd)	Kainuu (n = 62) M (Sd)	U	p
Swahili	3,90 (0,92)	4,05 (0,92)	2553	,271
Englanti	2,31 (1,07)	2,19 (1,006)	2647	,496
Vietnam	4,32 (1,021)	4,53 (1,036)	2347	,037*
Arabia	2,85 (1,032)	2,94 (0,990)	2667	,552

* $p < 0,05$

Vertasin erikseen helsinkiläisten ja kainuulaisten miesten aksentin voimakkuuden ja kotipaikkakunnan yhteyttä selvittääkseni, kuinka paljon naisten arvoinnit muuttivat ryhmien välisiä tuloksia (ks. taulukko 13). Kainuun ryhmässä ei ollut naisia. Spontaanissa kuvakerronnassa miesten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa.

TAULUKKO 13 Miesten väliset paikkakuntaakohtaiset erot aksentin arvioinnissa spontaanissa kerronnassa (Mann-Whitneyn U-testi)

	Helsinki (n = 67) M (Sd)	Kainuu (n = 62) M (Sd)	U	p
Swahili	4,51 (,995)	4,55 (0,92)	1991	,606
Englanti	3,69 (1,090)	4,02 (0,94)	1696	,080
Venäjä	3,78(1,027)	3,94 (0,93)	1890	,352
Vietnam	4,33 (1,106)	4,41 (1,09)	1960	,638
Arabia	3,22 (1,085)	3,44 (1,20)	1762	,166

Fraasiluennassa helsinkiläisten ja kainuulaisten miesten välillä aksentin voimakkuuden arvioinnissa oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero vietnamia puhuvan arvioinnissa (ks. taulukko 14). Ero oli pienempi kuin kaikkien arvioijien välisessä vertailussa.

TAULUKKO 14 Miesten väliset paikkakuntaakohtaiset erot aksentin arvioinnissa fraasiluennassa (Mann-Whitneyn U-testi)

	Helsinki (n = 67) M (Sd)	Kainuu (n = 62) M (Sd)	U	p
Swahili	3,94 (0,936)	4,05 (0,92)	1946	,497
Englanti	2,36(1,040)	2,19 (1,006)	1897	,375
Vietnam	4,28 (1,056)	4,53 (1,036)	1717	,042*
Arabia	2,87 (1,032)	2,94 (0,990)	1970	,601

* <05

Vertasin myös helsinkiläisten naisten ja miesten aksentin voimakkuuksien arvioin-
teja keskenään. Spontaanissa kuvakerronnassa (ks. liite 6) naiset arvioivat kaikkien

muiden paitsi swahilia puhuvan aksentin voimakkaammaksi kuin miehet, mutta ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä vain vietnamia puhuvan aksentin arvioinnissa ($U = 824$, $p = ,047$). Helsinkiläiset naiset arvioivat vietnamia puhuvan vieraan aksentin myös fraasiluennassa voimakkaammaksi kuin helsinkiläiset miehet (ks. liite 6). Muiden puhujien aksentin voimakkuuden naiset arvioivat heikommaksi kuin miehet. Erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Näiden tilastollisten analyysien perusteella arvioijan kotipaikkakunta vaikutti tilastollisesti melkein merkitsevästi vain vietnamia puhuvan fraasiluennan arvioinnissa. Arvioijan sukupuoli ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien vaikuttivat aksentin voimakkuuden arviointiin ainoastaan vietnamia puhuvan fraasiluennassa. Naiset arvioivat vietnamia puhuvan aksentin voimakkaammaksi kuin helsinkiläiset tai kainuulaiset miehet. Helsinkiläiset miehet arvioivat aksentin fraasiluennassa heikommaksi kuin kainuulaiset miehet. Näin ollen nollahypoteesi *arvioijan sukupuoli, kotipaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa vaikuttavat puhujan arviointiin* jää voimaan lukuun ottamatta vietnamia puhuvan arviointia.

6.2 Arvot ja sosiaalinen pätevyys

Tutkimukseni toinen pääkysymys liittyi suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin puheen perusteella. Muodostin arvoja ja sosiaalista pätevyyttä koskevista väittämistä summamuuttujat faktorianalyysin perusteella. Tarkastelen arvoihin ja sosiaaliseen pätevyyteen liittyvien summamuuttujien keskiarvoja, niiden paikkakunta- ja sukupuolikohtaisia eroja ja niiden välisiä korrelaatioita. Lopuksi raportoin arvoja ja sosiaalista pätevyyttä selittäviä tekijöitä lineaarisen regressioanalyysin avulla.

6.2.1 Faktorianalyysi ja summamuuttujat

Muodostaakseni aineistosta summamuuttujat tein faktorianalyysit suomalaisia arvoja ja sosiaalista pätevyyttä koskevista kuuntelukokeissa esitetyistä väittämistä (ks. liite 1). Summamuuttujia käytetään väittämien yhdistämiseen tilastollisia analyysejä varten. Summamuuttujat tiivistävät aineiston, ja faktorianalyysin avulla voidaan luokitella aineiston kysymykset samoihin luokkiin, mikä helpottaa niiden käsittelyä (Nummenmaa 2004, 337–338.) Tein aluksi jokaisen puhujan aineistosta omat faktorianalyysinsä. *Latautuminen* kertoo, millaiset ovat eri faktorien ja muuttujien väliset yhteydet. Jos faktoreita on kaksi, eri ominaisuudet voivat latautua voimakkaammin esimerkiksi toiselle faktorille tai heikosti molempiin. (Vehkalahti 2014, 96–102). Tutkimusaineistoni latautui pääasiassa kahdelle faktorille. Faktorien selitysosuudet (ks. taulukot) yhteisvaihtelusta olivat 23,03 % - 26,83 % (faktori 1) ja 16,18 % - 24,67 % (faktori 2). Kahden faktorin malli selittää noin 40–50 % yhteisvaihtelusta, eli mallia voidaan pitää hyvänä. Päädyin kahden faktorin malliin teoreettisen viitekehityksen mukaisesti: kolmas faktori olisi lisännyt selitysosuutta vain 7 %. Faktorianalyysissä huomioin lataukset, jotka ovat $>.40$.

Faktoreita voi olla useitakin eli muuttujat voivat latautua moniin faktoreihin, mutta tavallisesti muuttujien lataus on voimakas vain muutamaan faktoriin. Mitä voimakkaammin väite latautuu johonkin faktoriin, sitä heikommin se latautuu muihin,

joten voimakas lataus kertoo, että kyseinen väite mittaa hyvin faktorin ominaisuutta. Eri faktorien lataukset lasketaan korrelaatiokertoimella, ja lataukset kertovat, kuinka paljon muuttuja liittyy faktoriin. Näiden muuttujien mukaan faktoreille annetaan tulkinnat, tässä työssä tulkinnat perustuvat teoreettiseen viitekehukseen. Kustakin faktorista tarkastellaan, kuinka paljon faktorit selittävät näitä muuttujia. (Nummenmaa 2004, 350–351; Vehkalahti 2014; 98–99.) Nimesin faktorit seuraavasti: faktori 1 Arvot ja faktori 2 Sosiaalinen pätevyys. Arvot tarkoittavat tutkimuksessani niitä ominaisuuksia, joista olen käyttänyt teoriaosuudessa nimitystä suomalaiset arvot.

Faktorille *arvot* latautuivat kaikilla puhujilla vahvimmin ominaisuudet rehellisyys, luotettavuus, korkea koulutus, työssäkäynti, älykkyys, urheilullisuus ja hyvännäköisyys faktorille 1 (ks. taulukot 15–19). Tämä viittaa siihen, että tässä tutkimuksessa nuoret arvioivat älykkyyttä, urheilullisuutta ja hyvännäköisyyttä samalla tavalla kuin perinteisinä pidettäviä arvoja (ks. arvoista tarkemmin luku 3). Faktorille *sosiaalinen pätevyys* latautuivat kaikilla puhujilla vahvimmin miellyttävyyden, huumorintaju, ystävällisyys ja hyvyys. Ahkeruus, joka aiempien tutkimusten (Haikonen & Kiljunen 2003) perusteella liitetään usein suomalaisiin arvoihin, latautui tässä sekä arvoihin että sosiaaliseen pätevyyteen.

Selvitän seuraavaksi jokaisen puhujan faktorianalyysit erikseen. Swahilia (ks. taulukko 15) äidinkielenään puhuvalla ominaisuudet latautuivat faktoreille pääosin teoreettisen viitekehksen mukaisesti. Ahkeruus latautui voimakkaammin faktorille sosiaalinen pätevyys. Urheilullisuuden lataukset olivat < .40, eli urheilullisuutta mittaava väittämä ei mitannut tällä puhujalla arvoja tai sosiaalista pätevyyttä hyvin. Hyvännäköisyys ja älykkyys latautuivat faktorille arvot. Faktorien yhteinen selitysosuus on 50 % vaihtelusta.

TAULUKKO 15 Swahili, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)

Swahili	F1 Arvot	R ²	F2 Sosiaalisen pätevyys	R ²	p
rehellisyys	.52				
luotettavuus	.69				
ahkeruus	.42		.56		
koulutus	.70				
työssäkäynti	.67				
älykkyys	.68				
miellyttävyyden			.69		
ystävällisyys			.74		
hyvyys			.72		
huumorintaju			.70		
hyvännäköisyys	.57				
		26 %		24 %	,055

Englantia (ks. taulukko 16) äidinkielenään puhuvalla useat ominaisuudet latautuivat molemmille faktoreille. Arvoihin latautuivat voimakkaimmin luotettavuus, ahkeruus, koulutus, työssäkäynti, älykkyys ja hyvännäköisyys, ja osa näistä latautui myös sosiaalisen pätevyyden faktorille. Ominaisuuksien latautuminen faktorille sosiaalisen pätevyyden noudatti pääosin omaa ennako-oletustani. Älykkyys ja

hyvännäköisyys latautuivat kuitenkin vahvemmin faktorille arvot. Faktorien yhteinen selitysosuus on 43 %.

TAULUKKO 16 Englanti, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)

Englanti	F1 Arvot	R ²	F2 Sosiaalinen pätevyys	R ²	p
rehellisyys	.44		.44		
luotettavuus	.55		.45		
ahkeruus	.53				
koulutus	.79				
työssäkäynti	.59				
älykkyyys	.68		.42		
miellyttävyyys	.48		.47		
ystävällisyys			.49		
hyvyys			.72		
huumorintaju			.51		
urheilullisuus			.41		
hyvännäköisyys	.50				
		23 %		20 %	,001

Venäjää äidinkielenään puhuvalla (ks. taulukko 17) lataukset noudattivat teoreettista mallia arvojen osalta hyvin, mutta sosiaalisen pätevyyden latautumiset olivat teoreettisen ennako-oletukseni vastaisia. Älykkyyys, hyvännäköisyys ja urheilullisuus latautuivat vahvasti arvoihin, eli niihin liittyvät väittämät kuvaavat tällä puhujalla voimakkaammin arvoja kuin sosiaalista pätevyyttä. Faktorit selittävät vaihtelusta yhteensä 43 %.

TAULUKKO 17 Venäjä, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)

Venäjä	F1 Arvot	R ²	F2 Sosiaalinen pätevyys	R ²	p
rehellisyys	.53				
luotettavuus	.62				
ahkeruus	.51		.56		
koulutus	.70				
työssäkäynti	.72				
älykkyyys	.80				
miellyttävyyys			.70		
ystävällisyys			.68		
hyvyys			.60		
huumorintaju			.44		
hyvännäköisyys	.46				
urheilullisuus	.48				
		27 %		16 %	,000

Vietnamia äidinkielenään puhuvalla (ks. taulukko 18) lataukset olivat osittain teoreettisen ennako-oletuksen vastaisia: Ahkeruus latautui vain faktorille sosiaali-

nen pätevyys. Älykkyys, hyvännäköisyys ja urheilullisuus latautuivat faktorille arvot. Faktorien yhteinen selitysosuus vaihtelusta on melko hyvä 45 %.

TAULUKKO 18 Vietnam, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)

Vietnam	F1 Arvot	R ²	F2 Sosiaali- nen päte- vyys	R ²	p
rehellisyys	.63				
luotettavuus	.53				
ahkeruus			.55		
koulutus	.63				
työssäkäynti	.69				
älykkyys	.77				
miellyttävyyys			.65		
ystävällisyys			.69		
hyvyys			.74		
huumorintaju			.55		
hyvännäköisyys	.42				
urheilullisuus	.45				
		26 %		19 %	.000

Arabiaa äidinkielenään puhuvalla (ks. taulukko 19) osa väittämistä latautui teoreettisen taustan vastaisesti. Ahkeruus latautui sekä faktorille 1 että faktorille 2, älykkyys, hyvännäköisyys ja urheilullisuus latautuivat faktorille arvot. Faktorien yhteinen selitysosuus oli melko hyvä 50 %.

TAULUKKO 19 Arabia, ominaisuuksien latautuminen faktoreille arvot (F1) ja sosiaalinen pätevyys (F2)

Arabia	F1 Arvot	R ²	F2 Sosiaali- nen päte- vyys	R ²	p
rehellisyys	.51				
luotettavuus	.71				
ahkeruus	.51		.53		
korkea	.67				
koulutus					
työssäkäynti	.64				
älykkyys	.71				
miellyttävyyys			.68		
ystävällisyys			.79		
hyvyys			.71		
huumorintaju			.69		
hyvännäköisyys	.55				
urheilullisuus	.56				
		25 %		25 %	.000

Kaikilla puhujilla molemmat faktorit selittivät noin puolet vaihtelusta. Faktorilataukset olivat pääosin teoriataustan mukaisia, mutta ahkeruus, hyvännäköisyys ja urheilullisuus latautuivat teoreettisen ennakko-oletuksen vastaisesti: sosiaaliseen pätevytyteen luokittelemani hyvännäköisyys latautui kaikilla puhujilla arvoihin. Sosiaalisen pätevytyden selitysaste vaihtelusta oli kaikilla muilla paitsi arabiaa puhuvalla pienempi kuin arvoissa. Koska hyvännäköisyys latautui eniten poikkeavasti, tarkistin sen vaikutuksen luokittelun reliabiliteettiin eli mittarin luotettavuuteen.

Summamuuttujat olen luokitellut siten, että suomalaiset arvot sisältää väittämät, jotka sekä aiempien tutkimusten (Haikonen & Kiljunen 2003; Poutiainen 2006; Finell 2012) että faktorianalyysin perusteella mittaavat samoja asioita. Sosiaalinen pätevyys sisältää väittämät, jotka voidaan liittää vuorovaikutuksellisuuteen. Summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat olen raportoinut taulukossa 20.

TAULUKKO 20 Arvojen ja sosiaalisen pätevytyden summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat

Puhuja arvioijat	Arvot keskiarvo (SD)	Sosiaalinen pätevyys keskiarvo (SD)
swahili N = 153	2,7 (0,70)	3,2 (0,80)
englanti N = 153	2,8 (0,66)	2,9 (0,70)
venäjä N = 153	2,7 (0,70)	2,8 (0,70)
vietnam N = 153	2,6 (0,73)	2,9 (0,70)
arabia N = 152	2,9 (0,70)	3,1 (0,70)

Asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä

Summamuuttujien keskiarvojen perusteella kaikkien puhujien arvoja ja sosiaalista pätevytyttä koskevissa väittämissä arvioijat ovat arvioineet niiden toteutuvan melko hyvin. Puheen perusteella arvioitu sosiaalinen pätevyys on kaikilla puhujilla korkeampi kuin arvojen. Suurimmat erot ovat swahilia ja vietnamia äidinkieleenään puhuvien arvioinneissa. Laskin summamuuttujista Cronbachin alfan, joka mittaa ominaisuuksien sisäistä yhteneväisyyttä. Hyvä Cronbachin alfa -kerroin on yleensä > .70 (Heikkilä 2004). Laskin ensin Cronbachin alfan kummastakin summamuuttujasta sekä ilman ominaisuutta *hyvännäköisyys* että sen kanssa (ks. taulukko 21).

TAULUKKO 21 Summamuuttujien reliabiliteettikertoimet (Cronbachin alfa)

Puhujien äidin- kieli	SA ilman hyvännäköisyys	SA hyvännäköisyys mukana	SP ilman hyvännäköisyys	SP hyvännäköisyys mukana
swahili	.83	.85	.84	.83
englanti	.80	.82	.77	.77
venäjä	.84	.83	.73	.73
vietnam	.84	.84	.78	.72
arabia	.85	.86	.79	.76

SA = suomalaiset arvot, SP = sosiaalinen pätevyys

Summamuuttujien Cronbachin alfa-kertoimet olivat hyvät sekä suomalaisissa arvoissa (SA) että sosiaalisessa pätevydessä (SP). Hyvännäköisyys nosti suomalaisissa arvoissa reliabiliteettia vähän kolmella puhujalla. Sosiaalisessa pätevydessä se puolestaan laski reliabiliteettia kolmella puhujalla. Hyvännäköisyyden aiheuttama ero reliabiliteetissa oli suurin vietnamia ja arabiaa puhuvien sosiaalisen pätevyden arvioinnissa. Cronbachin alfa -kertoimien perusteella väitteiden latautuminen sosiaalisessa pätevydessä erosi eri puhujilla (ks. taulukko 22), mutta reliabiliteettikerroin pysyi hyvännäköisyyden kanssa kuitenkin hyvänä. Vehkalahden (2008, 120) mukaan reliabiliteetin maksimointi jättämällä joitain muuttujia pois vähentää validiteettia, eikä osioita tulisi karsia mielivaltaisesti. Tästä syystä päädyin edelleen pitämään hyvännäköisyyden sosiaaliseen pätevyteen kuuluvana. Myös ahkeruus latautui faktorille sosiaalinen pätevyys, mikä viittaa siihen, että ahkeruus mielletään sosiaalisesti ominaisuudeksi. Ahkeruutta voidaan pitää näin ollen sekä suomalaisena arvona että sosiaalisena ominaisuutena. Aiempien arvotutkimusten perusteella olen kuitenkin pitänyt ahkeruuden suomalaisissa arvoissa (Haikonen & Kiljunen 2003).

TAULUKKO 22 Summamuuttujat: suomalaiset arvot ja sosiaalinen pätevyys

Suomalaiset arvot	Sosiaalinen pätevyys
rehellisyys	miellyttävyys
luotettavuus	ystävällisyys
ahkeruus	hyvyys
korkea koulutus	hyvännäköisyys
työssäkäynti	huumorintaju
älykkyyden	
urheilullisuus	

Lopulliset summamuuttujat (ks. taulukko 22) määräytyivät sekä aiempiin tutkimuksiin perustuvien ennako-oletusteni että faktorianalyysin perusteella.

6.2.2 Puhujien väliset erot

Puheen perusteella tehtyjen suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyden arvioinneissa oli puhujakohtaisia eroja (ks. liite 7), joten tarkistin niiden tilastollisen merkitsevyyden toistettujen mittausten t-testillä. Puhujien väliset erot kertovat

siitä, miten eri tavoin arvioijat ovat arvioineet puhenäytteitä. Puhujaparien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja sekä arvojen että sosiaalisen pätevyuden arvioinneissa. Arvojen arvioinnissa kaikki muut puhujat erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi paitsi swahili/venäjä, swahili/vietnam ja englantia/arabia (ks. liite 7). Puhujien väliset erot sosiaalisen pätevyuden arvioinneissa olivat tilastollisesti merkitseviä kaikilla muilla puhujilla paitsi englantia/venäjä ja englantia/vietnam (ks. liite 7). Sosiaalisen pätevyuden arvioinnissa puhujien väliset erot olivat isompia kuin arvojen arvioinnissa.

6.2.3 Paikkakuntien ja sukupuolten väliset erot arvioinnissa

Tarkastelin arvioijien kotipaikkakuntien ja sukupuolen vaikutusta suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyuden arviointiin puheen perusteella riippumattomien muuttujien t-testillä. Vertasin sekä paikkakuntakohtaiset että pelkästään miesten väliset erot arvioinneissa. Lisäksi vertasin erikseen helsinkiläisten naisten ja miesten välisiä keskiarvoja arvojen arvioinnissa. Kainuun ryhmässä ei ollut yhtään naista. Varmistin tulokset vielä ei-parametrisella Mann-Whitneyn U-testillä. Raportoin tässä luvussa tilastollisten analyysien tulokset. Ensin raportoin suomalaisten arvojen ja sitten sosiaalisen pätevyuden puheen perusteella tehdyt arvioinnit.

6.2.3.1 Suomalaiset arvot

Helsinkiläisten ja kainuulaisten suomalaisten arvojen arvioinnit erosivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi kaikkien muiden paitsi venäjää ja vietnamia äidinkielenään puhuvien arvioinnissa. Niiden arvioinnissa ero oli tilastollisesti merkitsevä (ks. taulukko 23). Helsinkiläiset arvioijat arvioivat puheen perusteella kaikkien puhujien arvot vahvemmiten kuin kainuulaiset.

TAULUKKO 23 Arvioijan paikkakunta ja arvot, t-testi

Puhuja	Arvioijan paikkakunta	n	keskiarvo (keskihajonta)	t-arvo	p-arvo
swahili	Helsinki	91	2,81 (0,66)	(151) 3,77	,000***
	Kainuu	62	2,40 (0,70)		
	kaikki	153	2,64 (0,70)		
englanti	Helsinki	91	3,04 (0,57)	(150) 4,59	,000***
	Kainuu	61	2,56 (0,68)		
	kaikki	152	2,85 (0,65)		
venäjä	Helsinki	91	2,83 (0,63)	(151) 2,77	,006**
	Kainuu	62	2,51(0,74)		
	kaikki	153	2,70 (0,69)		
vietnam	Helsinki	91	2,72 (0,70)	(150) 3,47	,001**
	Kainuu	61	2,32 (0,72)		
	kaikki	152	2,57 (0,71)		
arabia	Helsinki	91	3,10 (0,63)	(150) 3,56	,000***
	Kainuu	61	2,70 (0,73)		
	kaikki	152	2,90 (0,70)		

***<,001, **<,01

Helsinkiläisten ja kainuulaisten miesten välillä kaikkien puhujien arvioinnissa oli tilastollisesti merkitsevät erot: helsinkiläiset arvioivat arvojen toteutumisen korkeammaksi kuin kainuulaiset. Englantia puhuvan arvioinnissa ero oli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Venäjää puhuvan arvioinnissa ero helsinkiläisten ja kainuulaisten välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä. Muiden puhujien arvioinnissa erot olivat tilastollisesti merkitseviä.

TAULUKKO 24 Arvioijan paikkakunta ja arvot, t-testi (miehet)

Puhuja	Arvioijan paikkakunta	n	keskiarvo (keskihajonta)	t-arvo	p-arvo
swahili	Helsinki	67	2,77 (0,70)		
	Kainuu	62	2,40 (0,70)		
	kaikki	127	2,60 (0,70)	3,02	,003**
englanti	Helsinki	67	3,00 (0,65)		
	Kainuu	61	2,56 (0,68)		
	kaikki	126	2,78 (0,67)	3,67	,000***
venäjä	Helsinki	67	2,80 (0,63)		
	Kainuu	62	2,51 (0,74)		
	kaikki	127	2,70 (0,69)	2,77	,030*
vietnam	Helsinki	91	2,71 (0,76)		
	Kainuu	61	2,32 (0,72)		
	kaikki	126	2,57 (0,74)	2,21	,003**
arabia	Helsinki	91	3,10 (0,63)		
	Kainuu	61	2,70 (0,73)		
	kaikki	126	2,90 (0,70)	2,73	,007**

***<,001, **<,01, *<,05

Helsinkiläisten naisten ja miesten arviot olivat yhtenäiset (ks. liite 6). Tilastollisesti melkein merkitsevä ero naisten ja miesten välillä oli vain englantia puhuvan arvioinnissa. Naiset arvioivat englantia äidinkielenään puhuvan suomalaiset arvot korkeammaksi kuin miehet.

6.3.3.2 Sosiaalinen pätevyys

Vertailin riippumattomien muuttujien t-testillä helsinkiläisten ja kainuulaisten tekemiä sosiaalisen pätevyyden arviointeja (ks. taulukko 25). Kaikkien muiden puhujien arviointien erot olivat tilastollisesti merkitseviä paitsi arabiaa puhuvan, joka oli tilastollisesti melkein merkitsevä. Helsinkiläiset arvioivat kaikkien puhujien sosiaalisen pätevyyden t-testin perusteella korkeammaksi kuin kainuulaiset. Tein vielä U-testin, koska sosiaalisen pätevyyden arviointi ei ollut täysin normaalisti jakautunutta. U-testi tuki tuloksia.

TAULUKKO 25 Arvioijan paikkakunta ja sosiaalinen pätevyys, t-testi

Puhuja	Arvioijan paikkakunta	n	keskiarvo (keskihajonta)	t-arvo	p-arvo
swahili	Helsinki	91	3,14 (0,67)		
	Kainuu	62	2,64 (0,78)		
	kaikki	153	2,90 (0,72)	(151) 4,14	,000**
englanti	Helsinki	91	2,91 (0,57)		
	Kainuu	61	2,62 (0,65)		
	kaikki	152	2,76 (0,61)	(150) 2,68	,008**
venäjä	Helsinki	91	2,90 (0,61)		
	Kainuu	62	2,54 (0,67)		
	kaikki	153	2,72 (0,64)	(151) 3,36	,001**
vietnam	Helsinki	91	2,90 (0,68)		
	Kainuu	61	2,58 (0,65)		
	kaikki	152	2,74 (0,67)	(150) 2,91	,004**
arabia	Helsinki	91	3,14(0,66)		
	Kainuu	61	2,90 (0,74)		
	kaikki	152	3,02 (0,70)	(150) 2,03	,045*

***<,001, **<,01, *<,05

Helsinkiäisten ja kainuulaisten miesten arviot puhujien sosiaalisesta pätevydestä erosivat tilastollisesti merkitsevästi tai melkein merkitsevästi kaikkien muiden paitsi arabiaa äidinkielenään puhuvan arvioinnissa (ks. taulukko 26).

TAULUKKO 26 Arvioijan paikkakunta ja sosiaalinen pätevyys (miehet)

Puhuja	Arvioijan paikkakunta	n	keskiarvo (keskihajonta)	t-arvo	p-arvo
swahili	Helsinki	91	3,06 (0,67)		
	Kainuu	62	2,64 (0,78)		
	kaikki	127	2,85 (0,73)	(126)3,23	,002**
englanti	Helsinki	91	2,88 (0,64)		
	Kainuu	61	2,62 (0,65)		
	kaikki	126	2,76 (0,65)	(124)2,20	,029*
venäjä	Helsinki	91	2,88 (0,62)		
	Kainuu	62	2,54 (0,67)		
	kaikki	127	2,71 (0,65)	(125)2,99	,003**
vietnam	Helsinki	91	2,86 (0,71)		
	Kainuu	61	2,58 (0,65)		
	kaikki	127	2,72 (0,68)	(125)2,37	,020*
arabia	Helsinki	91	3,10(0,68)		
	Kainuu	61	2,90 (0,74)		
	kaikki	126	3,00 (0,71)	(124) 1,57	,118

**<,01, *<,05

Helsinkiäisten naisten ja miesten välillä oli sosiaalisen pätevyden arvioinnissa tilastollisesti merkitsevä ero vain swahilia puhuvan arvioinnissa (ks. taulukko 27).

Myös U-testissä ero oli tilastollisesti merkitsevä ainoastaan swahilia puhuvan arvioinnissa.

TAULUKKO 27 Helsinkiläiset miehet ja naiset: sosiaalinen pätevyys, t-testi

Puhuja	Arvioijan sukupuoli	n	keskiarvo (keskihajonta)	t-arvo	p-arvo
swahili	naiset	24	3,4 (0,61)		
	miehet	67	3,1 (0,67)		
	kaikki	91	2,8 (0,64)	(89) -2,102	,038*
englanti	naiset	24	3,0 (0,67)		
	miehet	67	2,9(0,64)		
	kaikki	91	3,1 (0,66)	(89) -,848	,399
venäjä	naiset	24	2,9 (0,61)		
	miehet	67	2,9 (0,62)		
	kaikki	91	2,9 (0,62)	(89) -,339	,735
vietnam	naiset	24	3,0 (0,60)		
	miehet	67	2,9 (0,71)		
	kaikki	91	2,7 (0,66)	(89) -,863	,391
arabia	naiset	24	3,2 (0,60)		
	miehet	67	3,1 (0,68)		
	kaikki	91	3,2 (0,64)	(89) -,834	,406

*<,05

Sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa erot helsinkiläisten ja kainuulaisten välillä olivat tilastollisesti vähemmän merkitseviä kuin suomalaisten arvojen arvioinnissa. Kun kaikkien helsinkiläisten ja kainuulaisten antamia sosiaalisen pätevyyden arvioita verrataan keskenään, erot ovat suuremmat kuin pelkästään miesten arvioiden vertailussa.

6.2.4 Aksentin ja vuorovaikutuksen määrän yhteys suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin

Mittasin Spearmanin korrelaatiokertoimella arvioijien ja maahanmuuttajien välisen vuorovaikutuksen määrän ja aksentin voimakkuuden yhteyttä suomalaisen arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa (ks. taulukko 28).

TAULUKKO 28 Korrelaatiokertoimet (rs): arvot ja sosiaalinen pätevyys sekä taustamuuttujat aksentti ja vuorovaikutus

	aksentti	vuorovaikutus
Swahili		
Arvot	-,203**	,054
Sosiaalinen pätevyys	-,055	,088
Englanti		
Arvot	-,337**	,075
Sosiaalinen pätevyys	-,180*	-,021
Venäjä		
Arvot	-,265**	-,003
Sosiaalinen pätevyys	-,185*	,063
Vietnam		
Arvot	-,161*	-,023
Sosiaalinen pätevyys	-,034	,104
Arabia		
Arvot	-,275**	,046
Sosiaalinen pätevyys	-,164*	,097

** p<0,01

* p<0,05

Aksentin voimakkuus korreloi arvojen kanssa tilastollisesti merkitsevästi kaikkien muiden paitsi arabiaa äidinkielenään puhuvan arvioinnissa, jolla korrelaatio oli tilastollisesti melkein merkitsevä. Aksentin voimakkuus korreloi sosiaalisen pätevyyden kanssa melkein merkitsevästi englantia, venäjää ja arabiaa puhuvien arvioinnissa. Korrelaatiot olivat negatiivisia eli aksentin voimistuessa arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviot pienenivät. Vuorovaikutuksen määrä arvioijien ja maahanmuuttajien välillä ei korreloinut yhdelläkään puhujalla arvojen tai sosiaalisen pätevyyden kanssa.

6.2.5 Arvoja ja sosiaalista pätevyyttä selittävät tekijät

Selvitin, miten vieraan aksentin voimakkuus, arvioijan sukupuoli, arvioijan kotipaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa selittävät arvoja ja sosiaalista pätevyyttä. Tein analyysit lineaarisella regressioanalyysillä ns. tutkijan määrittelemällä mallilla (*enter*), jossa tutkija itse pystyy määrittelemään teoriataustansa perusteella malliin tulevat muuttujat (Nummenmaa 2004, 305) (ks. taulukot 31 ja 32). Regressioanalyysien perusteella malli sopi aineistoon kaikilla puhujilla arvoissa ja kaikilla muilla paitsi arabiaa puhuvalla sosiaalisessa pätevyudessa ($p < ,05$).

Regressioanalyysien (taulukko 31) perusteella eri muuttujien yhteinen selityssaste arvojen arvioinnissa oli heikko. Korjattu selityssaste (R^2_{adj}) vaihteli 0,055 (vietnamia puhuva) ja 13,55 (englannin puhuja) välillä. Arvioijan kotipaikkakunta selitti arvoja tilastollisesti merkitsevästi tai melkein merkitsevästi kaikilla puhujilla. Aksentin voimakkuus selitti muiden paitsi swahilia ja vietnamia puhuvien arviointia. Arvioijan sukupuoli selitti tilastollisesti melkein merkitsevästi ainoastaan

englantia puhuvan arvoja. Arvioijan vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa ei ollut tilastollisesti merkitsevä selittäjä yhdenkään puhujan arvojen arvioinnissa. Taustamuuttajat selittivät parhaiten englantia puhuvan arviot: aksentin voimakkuus selitti tilastollisesti erittäin merkitsevästi, arvioijan paikkakunta merkitsevästi ja arvioijan sukupuoli melkein merkitsevästi. Vietnamia ja swahilia puhuvilla ainoastaan arvioijan paikkakunta selitti tilastollisesti merkitsevästi arvoja. Aksentti, arvioijan sukupuoli ja kotipaikkakunta selittivät yhdessä parhaiten englantia äidinkielenään puhuvan arviointia.

TAULUKKO 29 Regressioanalyysin tulokset: arvot

	Beta	F	R	R ² _{adj}	Sig.
Swahili		4,33	,105	,081	,002
Aksentti	-,108				,168
Sukupuoli	,092				,273
Paikkakunta	-,262				,002
Vuorovaikutus	-,018				,823
Englanti		4,43	,152	,135	,002
Aksentti	-,270				,000
Sukupuoli	,171				,029
Paikkakunta	-,265				,001
Vuorovaikutus					,730
Venäjä		4,43	,107	,083	,002
Aksentti	-,213				,007
Sukupuoli	,117				,165
Paikkakunta	-,181				,033
Vuorovaikutus	-,048				,544
Vietnam		6,09	,080	,055	,015
Aksentti	-,028				,731
Sukupuoli	,020				,814
Paikkakunta	-,278				,001
Vuorovaikutus	-,065				,433
Arabia		5,79	,136	,112	,000
Aksentti	-,218				,005
Sukupuoli	,120				,152
Paikkakunta	-,220				,008
Vuorovaikutus	-,023				,771

Regressioanalyysin perusteella kaikkien muuttujien yhteinen sosiaalisen pätevyyden arvioinnin selitysaste oli erittäin heikko. Sosiaalista pätevyyttä selittävien regressioanalyysien korjatut selitysasteet vaihtelivat 0,014 (arabiaa puhuva) ja 0,106 (swahilia puhuva) välillä. Paikkakunta oli tilastollisesti merkitsevä tai melkein merkitsevä selittäjä kaikkien puhujien sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa lukuun ottamatta arabiaa ja englantia puhuvilla: englantia puhuvalla arvo oli suuntaa antava ($p = 0,061$). Aksentin voimakkuus selitti sosiaalista pätevyyttä melkein merkitsevästi ainoastaan englantia puhuvalla ja sukupuoli selitti suuntaa antavasti vain swahilia puhuvalla ($p = 0,056$). Vuorovaikutuksen määrä maahan-

muuttajien kanssa ei selittänyt yhdenkään puhujan sosiaalisen pätevyysarvioiteja.

TAULUKKO 30 Regressioanalyysin tulokset: sosiaalinen pätevyys

	Beta	F	R	R ² _{adj}	Sig.
Swahili		5,49	,129	,106	,000
Aksentti	-,003				,974
Sukupuoli	,159				,056
Paikkakunta	-,272				,001
Vuorovaikutus	-,003				,925
Englanti		2,99	,075	,050	,021
Aksentti	-,160				,048
Sukupuoli	,084				,330
Paikkakunta	-,164				,061
Vuorovaikutus	-,007				,930
Venäjä		3,25	,081	,056	,015
Aksentti	-,099				,213
Sukupuoli	,031				,713
Paikkakunta	-,241				,005
Vuorovaikutus	,030				,710
Vietnam		3,04	,076	,051	,019
Aksentti	,123				,132
Sukupuoli	,055				,525
Paikkakunta	-,203				,019
Vuorovaikutus	,040				,629
Arabia		1,53	,040	,014	,196
Aksentti	-,087				,287
Sukupuoli	,068				,434
Paikkakunta	-,123				,162
Vuorovaikutus	,048				,287

Olen tässä luvussa raportoinut suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyysarvioinnin perusteella tehdyn arvioinnin tuloksia. Puhujien arvojen ja sosiaalisen pätevyysarvioinnin selittivät eri taustamuuttajat. Arvioijan kotipaikkakunta oli vahvin selittäjä kaikkien arvoissa. Se selitti myös sosiaalisen pätevyysarvioinnin parhaiten, mutta ei yhtä hyvin kuin arvoja. Tutkimuksen taustamuuttajat eivät selitä kovin hyvin suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyysarvioinnin. Arvioinnin selittävät muut syyt, kuten asenteet maahanmuuttajia kohtaan.

Hypoteesi aksentin voimakkuus vaikuttaa suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyysarvioinnin toteutuu paremmin suomalaisten arvojen kuin sosiaalisen pätevyysarvioinnin kohdalla. Myös hypoteesi arvioijan sukupuoli ja kotipaikkakunta vaikuttavat puhujan arvioinnin toteutuu osittain. Sen sijaan nollahypoteesi vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa ei vaikuta suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyysarvioinnin jättä voimaan.

7 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tarkastelen tässä luvussa tutkimustuloksia ja niiden johtopäätöksiä (tutkimuskysymykset 1 ja 2). Olen raportoinut tutkimuksen kvalitatiivisen osan luvussa 5 ja kvantitatiivisen osan luvussa 6. Teen kaikkiin tutkimuskysymyksiin liittyen lyhyet yhteenvedot alaluvuissa 7.1–7.4, jonka jälkeen tarkastelen niistä tekemiäni johtopäätöksiä alaluvussa 7.5. Aluksi selvitän aksentin voimakkuuden arviointia. Sen jälkeen käsittelen suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointia. Tarkastelen myös ääntämismäärän käsitettä ja nuorten kielellisiä asenteita vieraan aksentin ja puhujan arvioinnissa (tutkimuskysymys 3). Pohdin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä kysymyksiä alaluvussa 7.6. Luvun lopussa esitän tutkimuksen merkittävyyteen ja sovellettavuuteen sekä jatkotutkimusaiheisiin liittyvää pohdintaa.

7.1 Vieraan aksentin voimakkuuden arviointi

Tutkimuksessani tarkastelin viiden eri miespuhujan aksentin voimakkuuden arviointia. Puhujilla oli kaikilla erilainen kielellinen tausta (afrikkalainen, eurooppalainen, lähi-itämainen, venäläinen ja aasialainen), mutta he olivat opiskelleet suomea samalla kurssilla noin puoli vuotta. Arvioijat (N = 153) muodostivat suhteellisen homogeenisen ryhmän eli he kaikki opiskelivat ammatillisessa oppilaitoksessa tekniikan alaa.

Vieraan aksentin voimakkuuteen liittyvät tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

1. Miten suomalaiset nuoret arvioivat vierasta aksenttia maahanmuuttajien tuottamassa suomessa? Onko eri kieltä äidinkielenään puhuvien puhujien arvioinnissa eroja? Millä tavalla arvioijien paikkakunta vaikuttaa aksentin voimakkuuden arviointiin?

- 1 a) Onko eri äidinkieltä puhuvien aksenttien arvioinneissa eroja?
- 1 b) Onko erityyppisten puhenäytteiden (spontaani kuvakerronta ja fraasiluenta) arvioinneissa eroa?
- 1 c) Onko arvioijien asuinpaikkakunnalla vaikutusta aksentin voimakkuuden arviointiin
- 1 d) Onko arvioijien sukupuolella vaikutusta aksentin voimakkuuden arviointiin.

Puhujien vieraan aksentin voimakkuuden arvioinnit vaihtelivat. Vieraan aksentin voimakkuus arvioitiin spontaanissa kuvakerronnassa voimakkaaksi (ka. > 3,5) kaikilla muilla paitsi arabiaa äidinkielenään puhuvalla (ks. tarkemmin taulukko 10, s.113). Fraasiluennassa englantia ja arabiaa puhuvien vieras aksentti arvioitiin melko heikoksi, muiden aksentti arvioitiin voimakkaaksi. Hypoteesi "*eri puhujia arvioidaan eri tavoin*" toteutuu tässä työssäni osittain: fraasiluennassa erot puhujien välillä olivat tilastollisesti merkitseviä, mutta spontaanissa kuvakerronnassa tilastollista eroa ei ollut vietnamia ja swahilia puhuvien, englantia ja arabiaa puhuvien eikä englantia ja venäjää puhuvien arvioinnissa (ks. taulukko 10, s.113) Raportoin tässä vielä erikseen arabiaa, swahilia ja vietnamia äidinkielenään puhuvien puheen piirteiden arvioita kuuntelukokeessa 2. Heidän aksenttinsa arviot poikkesivat muista: arabiaa puhuvan aksentti arvioitiin heikoimmaksi, swahilia ja vietnamia puhuvien voimakkaimmiksi. Pysin myös etsimään selityksiä eri puhujien arviointien eroista.

Arabiaa puhuvan aksentti arvioitiin heikoimmaksi spontaanissa kerronnassa. Tutkimuksen kuuntelukokeessa 2, jossa keskiuusimaalainen pienempi ryhmä (N = 13) arvioi puheen ominaisuuksia spontaanista kuvakerronnasta, arabiaa puhuvan aksentti ei ollut kuulijoiden mielestä heikko eikä voimakas (mo = 3,00). Myös puheen sujuvuus, ymmärrettävyys, nopeus, rytmi ja sävelkulku arvioitiin paremmaksi kuin muilla puhujilla (ks. taulukko 9, s. 108). Puheessa taukojen määrä oli kuulijoiden mielestä pienempi kuin muilla puhujilla. Suomen hyvyys arvioitiin arabiaa puhuvan puhenäytteestä parhaaksi, vaikka tämänkin puhujan arvioitiin puhuvan melko huonoa suomea.

Vietnamia ja swahilia puhuvien suomen aksentti arvioitiin spontaanissa kerronnassa useimmiten erittäin voimakkaaksi (mo = 5,00). Molemmilla puhujilla puheen sujuvuus ja ymmärrettävyys arvioitiin melko heikoiksi kuuntelukokeessa 2 (ks. taulukko 9, s. 108). Nopeus, taukojen määrä ja puheen rytmi arvioitiin myös melko huonoiksi, mutta arvio ei eronnut tilastollisesti merkitsevästi muiden puhujien arvioista. Swahilissa sävelkulku ja miellyttävyys arvioitiin melko huonoiksi. Swahilia puhuvan ymmärrettävyys arvioitiin kaikkia puhujia alhaisemmaksi, vietnamia puhuvalla puolestaan sävelkorkeus arvioitiin eniten muista poikkeavaksi. Vietnamin ja swahilin puhujien puheessa sekä arvioitu aksentti että sävelkorkeus poikkesivat eniten muista puhujista.

Kuuntelukokeessa 2 puheen piirteitä tutkittiin vain pienellä ryhmällä, eikä niistä saatuja tuloksia voi yleistää. Tulokset ovat kuitenkin pohdinnan arvoisia ja

jatkotutkimuksen kannalta mielekkäitä. Prosodisista ominaisuuksista saamani tulokset heijastavat joidenkin aiempien tutkimusten tuloksia (Jilka 2000; Vieru-Dimulescu & Boula de Mareuil 2005; de Jong, Steinel, Florijin, Schoonen & Huls-tijn 2010; O'Brien 2014; Wang 2014). Puheen prosodisten piirteiden laajempi tarkastelu olisi ollut tutkimuksessani hyvä lisä aksenttiin voimakkuuden arviointiin vaikuttavien piirteiden ymmärtämisessä.

Puhujien aksenttien voimakkuudet arvioitiin tässä tutkimuksessa eri tavoin, mutta äidinkielen vaikutuksesta arviointiin ei voi tehdä suoraa johtopäätöstä. Ensinnäkin tutkimusasetelma oli siltä osin puutteellinen, että kutakin kieliryhmää edusti vain yksi puhuja, jolloin jokainen puhuja edusti vain itseään. Toisaalta kuulijat eivät myöskään tienneet puhujien kielellistä taustaa. Tutkimuksessani sekä swahilia että vietnamia puhuvien aksenttiin muita korkeammaksi arvioitua voimakkuutta voi varovaisesti tarkastella myös arvioijien äidinkielen ja etnisen ryhmän etäisyyden näkökulmista. Tätä päätelmää tukee myös Gatbontonin, Trofimovichin ja Magidin (2005) tutkimus, jossa he havaitsivat, että L2-kielen aksentti voimakkuuden arvioinnilla ja etnisen ryhmän välillä oli positiivinen yhteys: tuuksi ja etnisesti läheiseksi arvioitun puhujan aksentti voimakkuus arvioitiin heikommaksi kuin vieraamman. Sävelkorkeuden poikkeavuudet aksenttiarvioinnissa on nostettu joissain tutkimuksissa keskeiseksi (O'Brien 2014), mikä voisi selittää myös vietnamilaisen puhujan aksenttiarviointia tutkimuksessani: hänen puheensa sävelkorkeus arvioitiin erittäin poikkeavaksi (ks. taulukko 9, s. 108).

Vieraan aksentti voimakkuuden arviointi erosi tilastollisesti merkitsevästi spontaanissa kuvakerronnassa ja fraasiluennassa: aksentti arvioitiin spontaanissa kuvakerronnassa voimakkaammaksi kaikilla muilla paitsi vietnamia puhuvalla. Tulos on samansuuntainen Oyaman (1976) tutkimuksen kanssa, jossa italialaisten englanninpuhujien aksentti oli voimakkaampi spontaanin puheen kuin lukupuhunnan arvioinnissa. Toivolan (2011, 84) tutkimuksessa tulos oli päinvastainen: venäläisten puhujien suomen lukupuhunnan aksentti arvioitiin voimakkaammaksi kuin kuvakerronnan aksentti. Omassa pilottitutkimuksessani aksentti voimakkuus arvioitiin spontaanissa kuvakerronnassa ja lukupuhunnassa myös yhtä voimakkaiksi. Eri puhetyylien vertailusta saatavat tulokset kertovat mielestäni lähinnä siitä, että lyhyehkön fraasin lukeminen ei vaadi samanlaista ponnistelua kuin spontaanisti tuotettu puhe. Spontaanisti tuotettu puhe - myös kuvakerronnassa - vaatii enemmän muistia ja puheen suunnittelua kuin valmiiksi kirjoitettu teksti. Näin ollen puheessa on luontaisesti enemmän taukoja, epäröintiä ja korjauksia. Täysin spontaanisti tuotetun puheen tutkiminen on vaativaa, jos puhujia verratetaan keskenään. Spontaanista puhetta käytetään normaalissa vuorovaikutustilanteissa, joten suomea toisena kielenä puhuvien spontaanisti tuotetun puheen tutkiminen olisi tärkeää esimerkiksi keskusteluanalyttisessä lähestymistavassa.

Helsinkiläiset ja kainuulaiset nuoret arvioivat aksenttien voimakkuudet eri puhujilla lähes samalla tavalla. Helsinkiläiset naiset arvioivat spontaanissa kerronnassa vietnamilaisen puhujan aksentti voimakkaammaksi kuin miehet, ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($U = 6240, p = ,047$). Helsinkiläiset miehet puolestaan arvioivat fraasiluennassa vietnamilaisen puhujan aksentti heikommaksi kuin

kainuulaiset miehet, ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($U = 1717, p = 042$). Nämä erot ovat tilastollisesti vain melkein merkitseviä, mutta ne osoittavat, että vietnamilaisen puhujan arviointi poikkesi muista.

Kuulijat olivat lähes yksimielisiä arvioinneissaan. Kaikkien muiden puhujien paitsi vietnamilaisen puhujan arvioinnissa jää voimaan nollahypoteesi, eli arvioijan kotipaikkakunta ja sukupuoli eivät vaikuttaneet arviointiin tilastollisesti merkitsevästi. Vietnamilaisen puhujan arvioinnissa hypoteesi toteutuu osittain, eli arvioijan kotipaikkakunnalla ja sukupuolella oli vaikutusta arviointiin. Hypoteesini perustui aiempiin tutkimustuloksiin, joiden mukaan tottuneisuus vieraaseen aksenttiin vaikuttaa siihen, että aksentin voimakkuus arvioidaan heikommaksi (Flege 1988; Pihko 1997; Sattar 2006; Major 2007). Tottuneisuus maahanmuuttajien tuottamaan puheeseen ei siis selittänyt tutkimuksessani eri puhujien aksentin voimakkuuden arviointia lukuun ottamatta vietnamilaisen fraasiluennan arviointia. Helsinkiläiset miehet arvioivat vietnamilaisen aksentin heikommaksi kuin helsinkiläiset naiset tai kainuulaiset miehet, mitä voisi varovaisesti selittää aksentin tuttuudella.

Arviointien samankaltaisuutta voisi ehkä selittää enemmän arvioijien yhdenmukaisella käsityksellä siitä, millaista on ”hyvä suomi”. Puhujien puheessa saattaa olla vieraan aksentin lisäksi tai siihen kietoutuneena muitakin puheen ja äänen ominaisuuksia, joihin arvioijat reagoivat samalla tavalla.

7.2 Suomalaisen arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointi puheen perusteella

Toinen pääkysymykseni liittyi vieraan aksentin ja puhujan arvioinnin yhteyteen. Tutkimuskysymykseni oli:

2. Miten maahanmuuttajataustaisten puhujien suomalaisia arvoja ja sosiaalista pätevyyttä arvioidaan puheen perusteella?
 - 2 a) Miten vieras aksentti on yhteydessä puhujan suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin?
 - 2 b) Miten arvioijien sukupuoli, asuinpaikkakunta ja vuorovaikutuksen määrä maahanmuuttajien kanssa ovat yhteydessä suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arviointiin?

Hypoteesina tutkimuksessani oli, että aksentin voimakkuus on yhteydessä puhujan arviointiin. Hypoteesi toteutuu osittain. Aksentin voimakkuus korreloi kaikkein puhujien arvojen arvioinnin kanssa, mutta se selitti vain englantia, venäjää ja arabiaa puhuvien suomalaisten arvojen arviointia regressioanalyysissä. Swahilia ja vietnamia puhuvien arvojen arviointia se ei selittänyt. Aksentin voimakkuus selittää arvojen arviointia osalla puhujista: mitä voimakkaammaksi aksentti arvioitiin,

sitä vähemmän se selitti arviointia. Sen sijaan arvioijan kotipaikkakunta selitti tuloksia vahvasti.

Tulokseni vahvistavat osittain aiempien tutkimusten (esimerkiksi Ryan & Carranza 1975; Ryan & Carranza & Moffin 1977; Brennan & Brennan 1981; Boyd 2003; Young 2003; Jaber & Hussein 2011) tuloksia, joissa havaittiin, että nimenomaan statukseen (koulutus, asema) liittyvät ominaisuudet yhdistetään aksenttiin. Suomalaisen arvojen arvioinnissa arvioijan kotipaikkakunta puolestaan oli yhteydessä kaikkien puhujien arviointiin. Helsinkiläiset nuoret arvioivat arvoja myönteisemmin kuin kainuulaiset. Arvioijan kotipaikkakunta selitti kaikkien puhujien arvojen arviointia tilastollisesti merkitsevästi tai melkein merkitsevästi. Vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa ja arvioijan sukupuoli eivät selittäneet arviointia.

Tutkimukseni vahvisti sitä, että sosiaalisen pätevyyden ja aksentin voimakkuuden yhteys on heikompi kuin statuksen (koulutus, työssäkäynti) ja aksentin voimakkuuden yhteys (mm. Ryan & Carranza 1975; Ryan & Carranza & Moffin 1977; Brennan & Brennan 1981; Morris-Wilson 1999). Aksentin voimakkuus selitti sosiaalista pätevyyttä regressioanalyysin perusteella tilastollisesti melkein merkitsevästi vain englantia puhuvalla (ks. taulukko 29, s. 127). Arvioijan kotipaikkakunta selitti enemmän sosiaalisen pätevyyden arviointia, mutta senkään selitysvaikka ei ollut korkea. Tulosten perusteella aksentin voimakkuus selittää arvojen arviointia enemmän kuin sosiaalista pätevyyttä. Helsinkiläiset nuoret arvioivat myös kaikkien puhujien sosiaalisen pätevyyden korkeammaksi kuin kainuulaiset nuoret.

Arvioijan sukupuolen vaikutus arviointiin ei näkynyt tuloksissa, koska naisten määrä oli pieni eikä naisia ollut Kainuun ryhmässä. Joissain aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että naisten ja miesten arvioinneissa on eroja (esim. Morris-Wilson 1999), joten sukupuolten vertailu puhujan arvioinnissa olisi jatkotutkimuksen aihe. Erityisesti asennetutkimuksissa naisten ja miesten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat osoittaneet, että sukupuolten välillä on eroja suhtautumisessa maahanmuuttajiin yleensä, mikä saattaa vaikuttaa myös aksentin arviointiin (ks. asennetutkimuksia esim. Jaakkola 1999; Poutiainen 2007).

Arvioijan kotipaikkakunta nousi vahvimerkiksi arvioinnin selittäjäksi regressioanalyysissä, ja sen taustalla voi olla ennen kaikkea arvioijien tottuneisuus vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen. Tutkimuksen taustamuuttajat selittivät kokonaisuutena heikosti puhujan arviointia. Joko tutkimuksen taustamuuttajat oli mitattu osittain väärin tai en ole huomionut muita mahdollisesti vaikuttavia muuttajia riittävästi. Esimerkiksi arvioijien yleisten asenteiden tarkastelut olisivat voineet vaikuttaa tuloksiin. Tosin Torstenssonin (2010) tutkimus osoitti, että vastaajat saattavat ilmaista myönteisiä asenteita maahanmuuttajia kohtaan lomakekyselyssä, vaikka he arvioisivat puhujaa ja aksenttia kielteisemmin. Puhujan arviointiin vaikuttavien ja niitä selittävien muiden arvioijiin liittyvien taustamuuttajien löytäminen olisi jatkotutkimuksen kannalta keskeistä.

7.3 Ääntämisnormi ja hyvä suomi

Yksi tutkimuskysymykseni (tutkimuskysymys 3) liittyi arvioijien käsitykseen ja kokemuksiin maahanmuuttajien tuottamasta puheesta: Mihin kielellisiin piirteisiin kuulijat kiinnittävät huomiota maahanmuuttajien puheessa? Millaista maahanmuuttajien tuottamaa suomea vastaajat pitävät hyvänä ja millaisia kokemuksia heillä on maahanmuuttajien puheesta? Tavoitteeni oli tämän kysymyksen pohjalta syventää ymmärrystä puheen ja puhujan arvioinnin taustalla olevista kielellisistä käsityksistä. Teema liittyy sekä normeihin että asenteisiin.

Vieraan aksentin voimakkuus on yksi tapa mitata aksenttia, mutta se ei kerro, millä tavalla aksentti eroaa normiääntämisestä. Aikaisemmissa puheen akustisia piirteitä tarkastelevissa tutkimuksissa on havaittu, että aksentin voimakkuus on yhteydessä erilaisiin äänteellisiin poikkeamiin (Bannert 1995; Morris-Wilson 1999; Ingram & Nguen 2007; Toivola 2011). Omassa työssäni poikkeamia on tarkasteltu pelkästään arvioijien kuulohavaintoina.

Olen käyttänyt termejä ääntämisnormi ja foneettinen normi viittaamaan normiääntämiseen eli siihen, millaista suomen ääntämistä pidetään hyvänä ja normien mukaisena. Tältä osin käytän foneettisen normin termiä eri tavoin kuin Flege (1992, 178–179), joka viittasi foneettisella normilla äänteiden mitattavaan etäisyyteen toisistaan. Oman näkemykseni mukaan normi tarkoittaa ilmiötä, jota ei voida mitata täsmällisesti. Olen myös korostanut työssäni sitä, että normit ovat sanattomia sopimuksia normatiivisesta toiminnasta. Ne eivät siis ole kirjallisia sääntöjä. Ihmiset jakavat normit ja käytöstavat hiljaisesti: ne ovat usein opittuja ja niiden rikkomista paheksutaan tai arvostellaan. (Ks. normeista mm. Allardt 1983.) Ääntämisnormit jaetaan puheyhteisössä, joita voi olla yhdelläkin kielialueella useita. Samat ihmiset, jotka puhuvat äidinkielenään suomea ja ovat oppineet yleispuhekielen, saattavat käyttää murretta ja jotain muuta puhekielen muotoa. Vieras aksentti puheessa eroaa näistä puhekielen muodoista suomessa vielä selkeästi. Toisaalta Lehtosen (2015) tutkimuksessa oli havaittavissa, että ”huono suomi” voi olla myös puheyhteisön hyväksymä muoto. Vaikka tutkimuksessani vieras aksentti arvioitiin kaikilla puhujilla melko voimakkaaksi, on todennäköistä, että tottuneisuus muokkaa tulevaisuudessa myös foneettisen sallivuuden liikkumaa - itse asiassa näin tapahtuu koko ajan. Voimakas reaktio puheen erilaisuuteen saattaa perustua kuulijan tottumattomuuteen erilaisiin aksentteihin tai aksentin laukaisemaan stereotyyppiseen käsitykseen (esim. Drager 2010).

Aksentin voimakkuuden arviointi voisi olla yksi mittari foneettisen normin tarkastelussa: millaista suomea pidetään hyvänä? Tutkimuksessani nuoret vastasivat kysymyksiin siitä, mitä he pitävät hyvänä suomena. Nuorten vastauksissa korostuivat sujuvuus ja ymmärrettävyys, jotka olivat nuorten mielestä hyvän suomen kielen tärkeimpiä ominaisuuksia. Puheesta on saatava selvää ja sen on oltava selkeää. Puhe on hyvää, kun puhuja ei ”sönnötä” ja ajatus ymmärretään. Ääntämistä ei mainittu monta kertaa hyvän suomen kriteerinä. Maininnoista voisi päätellä, että vastaajat arvioivat hyvän suomen viestinnän onnistumisen näkö-

kulmasta. Tärkeää on ymmärtää puhujan viesti. Ymmärrettävyyttä on korostettu joissain aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Derwing & Munro 1997; 2009). Näkemykseni mukaan ääntämisen selkeys ja täsmällisyys ovat ymmärrettävyyden kulmakiviä.

Nuorten käsitykset hyvästä suomesta vaihtelivat. Joidenkin mielestä *vain suomalaisten puhuma suomi* on hyvää. Toisille vastaajille riitti, kun *saa selvää sanoista*. Arvioijat tutkimuksessani mainitsivat, että riittää *kunhan siitä saa selvää*, että *ymmärtää* ja *ei tarvitse olla täydellistä, kunhan saa selvän*. Monet mainitsivat myös kielteisistä kokemuksistaan maahanmuuttajien puheesta *helevetin epäselvää* tai pelkätään *huonoa*. Tutkimukseni nuoret kommentoivat hyvää kieltä samansuuntaisesti kuin Derwingin ja Munron (2009) arvioijat kanadalaisessa työpaikassa tehdyssä tutkimuksessa. Heidän tutkimuksessaan arvioijien mielestä hyvä maahanmuuttajapuhe oli ennen kaikkea sujuvaa ja ymmärrettävää.

Olen tarkastellut puheen arviointia ryhmällä nuoria, joilla ei ole ammatillista näkökulmaa puheeseen. Nuoret osoittautuivat taitaviksi perustelemaan käsityksiään hyvästä puheesta. Arvioijien välinen yhdenmukaisuus aksentin arvioinnissa kertoo yhdenmukaisesta käsityksestä normatiivisesta ääntämisestä, mikä saattaa olla aksentin havaitsemisessa merkityksellisempää kuin kokemus vieraalla aksentilla tuotetusta puheesta. Sen sijaan asenteiden ja sosiaalisen pätevyyden arviointi puheen perusteella vaikuttavat olevan yhteydessä tottuneisuuteen ja kokemukseen suomea toista kieltä puhuvista. Tuloksia tarkastellessani havaitsin, että olisi ollut tarpeellista kysyä myös asenteista maahanmuuttajia kohtaan, koska taustamuuttajien selitysasteet arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa jäivät alhaisiksi.

7.4 Kielelliset asenteet aksentin ja puhujan arvioinnissa

Olen tutkinut tavallisten kielenkäyttäjien eli nuorten ammattikoululaisten kielellisiä asenteita ja kielellistä tietoisuutta. Vieraan aksentin voimakkuuden arvioinnin yhteydessä tarkastelin, miten arvioijat reagoivat vieraaseen aksenttiin. Tarkastelin suomalaisten arvojen ja sosiaalisen pätevyyden arvioinnissa arvioijan kotipaikkakunnan, sukupuolen ja vuorovaikutuksen maahanmuuttajien kanssa sekä puhujan vieraan aksentin vaikutusta arviointiin. Kyselylomakkeeseen (tutkimuskysymys 3) vastaajat myös kirjoittivat kokemuksistaan ja käsityksistään hyvästä suomen kielestä.

Puhujan arviointi perustuu siihen informaatioon, jota kuulijalla on käytössään puhujasta. Pelkäästään puheen perusteella kerättävä sosiaalinen informaatio puhujasta on usein mielikuvien ja stereotyyppien muovaamaa (ks. sosiaalisesta informaatiosta enemmän Niedzielski 1999; Drager 2010). Kuulija joutuu turvautumaan aiempaan kokemukseensa ja tietoonsa samalla tavalla puhuvista ihmisistä. Tutkimuksessani nuoret eivät tienneet arvioitavien puhenäytteiden puhujista etukäteen mitään muuta kuin sen, että he olivat maahanmuuttajia, jotka puhuvat suomea toisena kielenä. Vieraan aksentin voimakkuuden arvioinnissa on saattanut

vaikuttaa eniten ääntämisen foneettinen etäisyys puhujan omasta ääntämisestä – tai ihanneääntämisestä. Tavallisilla kielenkäyttäjillä on Niedzielskin ja Prestonin (2000, 310) mukaan usein käsitys ns. ihannekielestä tai ”oikeasta” kielestä, johon he vertaavat sen eri variaatioita. Puhujat eivät välttämättä itse käytä ihannekieltä, mutta heillä saattaa olla täsmällinen käsitys, millaista sen tulisi olla. Kuuliija saattaa käyttää tätä ihannekieltä vertailukohtanaan, kun hän kuulee vieraalla aksentilla tuotettua puhetta. Mitä vieraampaa puhujan ääntäminen kuulijalle on, sitä voimakkaammaksi aksentti voidaan arvioida (ks. enemmän kohteen tuttuudesta Helkama, Liebkind & Myllyniemi 1998).

Asenteet heijastavat sekä yksilön että yhteisön arvoja ja normeja (asenteista Allardt 1983; Puohiniemi 2002). Kuulijoilla saattaa olla joko pelkästään maahanmuuttajista tai tietyn kielen puhujista voimakkaita stereotypioita, jotka vaikuttavat puhujan arviointiin. Majorin (2007) käsitys globaalista vieraasta aksentista viittaa siihen, että kuuliija voi arvioida puhujaa pelkästään ulkomaalaisena. Hän ei siis välttämättä reagoi puhujan äidinkielen vaikutukseen vaan aksenttiin ylipäänsä. Tutkimuksessani kuulijat kuitenkin saivat arvioida kohtuullisen pitkän näytteen (n. 20 s), joten arviointi saattaa olla tarkempaa ja perustua sekä arvioituun äidinkieleen, etnisyyteen että puhujan puheen leksikaalisiin tai morfologisiin ominaisuuksiin.

Puhujan ominaisuuksien arvioinnissa sosiaalisen informaation osuus on ratkaisevaa. Jos arvioijalla ei ole kokemusta vieraalla aksentilla tuotetusta puheesta, hän turvautuu arvioinnissaan todennäköisesti enemmän stereotypioihin. Stereotypiat voivat muodostua useista eri käsityksistä, joita arvioija jakaa mahdollisesti oman yhteisönsä kanssa. Tutkimuksessa oli arvioitavana esimerkiksi puhujan urheilullisuus. Jos nuoren arvomaailmassa urheilu on tärkeä asia (tässä tutkimuksessa se latautui faktorianalyyssissä arvoihin), hän saattaa käyttää arvioinnissaan tietoa eri kansallisuuksien kansainvälisestä urheilumenestyksestä (ks. enemmän Niedzielski 1999).

Arvioijien käsitykset hyvästä suomen kielestä vaihtelivat. Tarkastelin tätä aikaisemmin luvuissa 5 ja 7.2. Vastausten perusteella osalla nuorista oli omakohtaisia kokemuksia maahanmuuttajien kanssa kommunikoinnista, mutta osa mainitsi, ettei kiinnitä heihin mitään huomiota. Myös taustatiedoissa lähes puolet mainitsi, ettei tapaa maahanmuuttajia juuri koskaan. Tämä voi näkyä puhujan arvioinnissa siten, että tottumattomien kuulijoiden oli vaikea käyttää riittävää sosiaalista informaatiota puhujien arvioinnissa. Jos arvioijat olisivat saaneet ennakkotietoa puhujien taustoista, tulos olisi voinut olla erilainen. Nyt tarkastelun kohteena olivat lähinnä kielelliset reaktiot. Kielellisten asenteiden syvällisempään tutkimukseen voisi soveltua esimerkiksi *matched quise* -menetelmä, jossa kuulijat arvioivat samojen puhujien sekä äidinkielsiä että suomenkielisiä puhunnoksia (ks. *matched quise* -menetelmästä esim. Thomson 2011).

Asennemittauksiin tulisi aina suhtautua varauksella: erityisesti nuorilla asenteet ovat vielä joustavia (mm. Helve 1993). Myös kielelliset asenteet ovat muuttuvia. Kokemukset sekä maahanmuuttajista että erilaisista aksenteista lisäävät nuorten kykyä tunnistaa taustalla oleva äidinkieli ja ymmärtää puhetta paremmin

(esim. Cunningham-Andersson & Engstrand 1989). Tuttuus yleensä vaikuttaa myönteisesti arviointiin (ks. Helkama, Liebkind & Myllyniemi 1998). Toisaalta tuttuus voi myös laukaista stereotypioita ja vahvistaa niitä. Kielelliset asenteet puhujaa kohtaan ovat yhteydessä muihin asenteisiin, ja ne myös indikoivat asenteita – tietoisesti tai tiedostamatta.

7.5 Johtopäätöksiä

Olen tarkastellut tutkimuksessani maahanmuuttajien tuottamaa suomea syntyperäisten kuulijoiden näkökulmasta. Yksinkertaisessakin vuorovaikutustilanteessa kahden ihmisen välillä saattaa tulla useita häiriöitä, jotka vaikuttavat puheen ymmärrettävyyteen ja viestin perillemenoon. Vieras aksentti ei itsessään ole häiriö, mutta se voi aiheuttaa viestinnällisiä ongelmia keskinäisviestinnän eri tasoilla (ks. kuvio 1, s.57). Vaikka kuulija ymmärtäisikin vieraalla aksentilla tuotettua puhetta, hän voi olla haluton ymmärtämään sitä (Sattar 2006, 17). Tutkimukseni laadullisesta aineistosta löytyy arkisia esimerkkejä haluttomuudesta kommunikoida maahanmuuttajien kanssa: *En kuuntele niitä.* (mies 17, Helsinki), *Hävettää [...] jos myyjä selittää innolla, enkä tajua mitään.* (mies 17, Kainuu) ja *En kiinnitä huomiota heihin/heidän puheeseensa.* (mies 16, Kainuu). Asenteet saattavat vaikuttaa haluttomuuteen kommunikoida maahanmuuttajien kanssa. Kainuulaisen miehen maininta, että vuorovaikutustilanteet ovat hävettäviä silloin, kun ei ymmärrä, tuo toisenlaisen ulottuvuuden vuorovaikutushaluttomuuteen. Hänen kokemuksena osoittaa, että vieraalla aksentilla puhuvan kanssa voidaan joutua ns. vuorovaikutukselliselle epämielisuudelle, jolloin fokus onkin omissa vuorovaikutustaidoissa.

Vuorovaikutuksen määrällä ei ollut tutkimuksessani nuorten arvioijien ja maahanmuuttajien välillä tilastollisesti merkitsevää yhteyttä arviointiin, mikä tukee Toivolan (2011, 73) tulosta. Helsinkiläiset nuoret kuitenkin arvioivat arvoja ja sosiaalista pätevyyttä myönteisemmin kuin kainuulaiset. He myös tapasivat useammin maahanmuuttajia. Kokemuksen määrä sellaisenaan ei välttämättä ole keskeinen tekijä. Pikemminkin kokemuksen laatu ja kuulijan aiemmat kokemukset saattavat olla ratkaisevia vuorovaikutuksen arvioinnissa (ks. myös Moyer 2013). Vuorovaikutuksen määrään liittyvän kysymyksen muotoilu toisin olisi tuonut ehkä enemmän tietoa siitä, miten vuorovaikutuksen laatu vaikuttaa aksentin ja puheen ominaisuuksien arviointiin. Esimerkiksi ystävyys-suhteiden tai harrastustoiminnan kartoittaminen olisi valaissut vuorovaikutusta enemmän. Muutamat helsinkiläiset nuoret mainitsivat, että heillä on maahanmuuttajaystäviä ja heidän kommunikaatio sujui hyvin. Tämänäyttävät kokemukset olisi hyvä kartoittaa jatkotutkimuksessa, koska ne syventäisivät käsitystä vieraan aksentin arviointiin vaikuttavasta kielellisestä kokemuksesta.

Erilaisten stereotyyppien ja asenteiden osuutta kommunikaatiossa ei voi jättää huomioimatta vieraan aksentin tutkimuksessa. Aksentin piilovaikutukset ovat mielestäni merkityksellisempiä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kuin aksentti itsessään. Puhe voi olla sujuvaa, vaikka siinä olisi vahva aksentti, mutta

kuulija saattaa omien asenteidensa tai kokemustensa perusteella suhtautua puhujaan silti kielteisesti pelkästään aksentin perusteella. Vieraalla aksentilla puhuvaa henkilöä kohtaan voidaan tuntea epäluuloisuutta: aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että vahva vieras aksentti vaikuttaa kuulijoiden käsityksiin jopa ammattitaidosta (Boyd 2003; Hosoda & Stone-Romero 2010; Jaber & Hussein 2011). Toisaalta tottuminen aksenttiin yleensä heikentää sen negatiivista vaikutusta, samoin kokemukset erilaisista aksenteista. Toisinaan vieras aksentti voi herättää myös myönteisiä stereotypioita.

Sekä omassa pilottikokeessani että kuuntelukokeessa 2 havaitsin, että puhujan äidinkielen tunnistaminen on vaikeaa jopa kokeneille arvioijille. Epäselvää on myös se, miten hyvin kuulijat tunnistivat tai olettivat tunnistavansa puhujan äidinkielen ja onko sillä mahdollinen yhteys arviointiin. Vieras aksentti on ulkomaa-laisuuden kuuluva signaali, joten suhtautuminen siihen saattaa olla yhteydessä yleisiin asenteisiin (Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Edwards 1999; Boyd 2003; Torstensson 2010), mikäli kielellinen tausta tunnistetaan. Gassin ja Varoniksen (1984) mukaan tuttuus vaikuttaa myönteisesti arviointiin, mutta esimerkiksi Jaberin ja Husseinin (2011) tutkimuksessa englantia puhuvat kuulijat suhtautuivat myönteisemmin jordanialaisiin englannin puhujiin kuin ranskalaisiin tai japanilaisiin, vaikka jordanialaisten aksentti ei ollut heille tuttu.

Kuulijan paikkakunta, sukupuoli tai vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa eivät tässä työssä selittäneet aksentin voimakkuuden arviointia. Arvioinnit olivat yhdenmukaisia helsinkiläisten ja kainuulaisten ryhmissä sekä sukupuolten välillä. Olen käyttänyt tutkimuksessani ääntämismääräysten käsitettä, jolla olen tarkoittanut puheyhteisön yhtenäisyyttä arvioinnissa. Tuloksen perusteella on havaittavissa, että tutkimukseni suomalaisilla nuorilla kuulijoilla on mahdollisesti melko yhtenäinen käsitys ääntämisen oikeellisuudesta, eikä käsitys ole kovin riippuvainen kuulijoiden tottuneisuudesta vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen. Arvioijien yhtenäisyys oli havaittavissa myös Toivolan (2011) tutkimuksessa.

Tutkimuksessani vieras aksentti oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä suomalaisten arvojen arviointiin kaikilla puhujilla. Se ei kuitenkaan selittänyt regressioanalyysin perusteella swahilia ja vietnamia äidinkielenään puhuvien arviointia. Heidän arvojensa arvioinnissa arvioijan kotipaikkakunta selitti vahvemmin arviointia. Sosiaalisen pätevyyden arvioinnin ja aksentin voimakkuuden yhteys oli heikompi kaikilla puhujilla. Erityisesti statuksen arviointi on ollut riippuvaista aksentin voimakkuudesta. Tutkimuksessani suomalaiset arvot sisältävät tässä yhteydessä työssäkäynnin, koulutuksen, luotettavuuden, rehellisyyden ja ahkeruuden, jotka ovat pitkälti samoja piirteitä kuin statuksen aiemmissä tutkimuksissa. Nuorten arviot viittaavat siihen, että maahanmuuttajataustainen henkilö ei kenties heidän mielestään ole yhteiskunnallisesti vahva, ”oikea suomalainen”. Tutkimustulokseni ovat tältä osin yhteneväisiä aiempien tutkimusten kanssa (Ryan & Carranza 1975; Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981).

Tutkimuksessani miesten ja naisten välillä ei ollut merkitsevää eroa arvioinneissa muutama poikkeusta lukuun ottamatta. Näistä ehkä merkittävin oli naisten kriittisempi arvio vietnamia puhuvan puhujan fraasiluentaan. Arvioijan sukupuol-

li selitti myös englantia äidinkielenään puhuvan suomalaisten arvojen arviointia tilastollisesti melkein merkitsevästi: naiset arvioivat arvojen toteutumisen paremmaksi kuin miehet. Näistä huomiosta ei voi tehdä suuria johtopäätöksiä miesten ja naisten erilaisuudesta arvioijina, koska naisia oli vain 16 % arvioijista. Sukupuolen vaikutusta arviointiin tulisi tutkia lisää.

Tiivistän vielä tässä keskeiset käsitykset vieraan aksentin syntyyn vaikuttavista tekijöistä, vaikka en ole niitä tarkastellut tutkimuksessani. Olen hahmottanut vieraan aksentin neurobiologisen kehityksen, puheen tuottamisen ja havaitsemisen sekä aiempien oppimiskokemusten ja kielellisen ympäristön tulokseksi. Aiemmissä tutkimuksissa on painotettu vaihtelevasti vieraan aksentin syntyyn vaikuttavia tekijöitä. Oppimisikää on pidetty tärkeänä aksentin säilymiselle, erityisesti Abrahamsson ja Hyltenstam (2008) ovat sitä mieltä, että vieraan kielen ääntämisen autenttinen oppiminen on lähes mahdotonta aikuisille kielenoppijoille. Eckman (2004, 543) painottaa äidinkielen (L1-kieli) merkitystä opittavan kielen ääntämiseen. Äidinkielen ja opittavan kielen järjestelmien vuorovaikutusta korostanut Flege (2011; 2012) korostaa nykyisin kielellisen syötöksen määrää ja laatua keskeisinä kielen ääntämisen oppimisessa. McAllister (2001) puolestaan pitää L2-kielen käytön määrää merkittävimpänä yksittäisenä tekijänä vieraan aksentin voimakkuudelle. Moyerin (2007b, 90) mukaan kielen varhainen oppiminen ja maassaoloaika ovat tärkeitä vieraan aksentin voimakkuudelle, mutta niitä tulisi tarkastella yhdessä oppijan asenteiden, kielellisen ympäristön ja vuorovaikutustilanteiden kanssa. Vieras aksentti tulisikin käsittää sekä luontaisen omaksumisen että aktiivisen oppimisen näkökulmista.

Tutkimuksessani olen ottanut kantaa erityisesti ääntämisnormiin ja puhujan arviointiin. Kielellisiä piirteitä olen huomionut vähemmän, mutta pidän niitä keskeisinä aksentin ilmenemisessä. Puheen piirteitä tarkastelin pienellä ryhmällä tarkentaakseni aksentin arviointiin vaikuttavien tekijöiden ilmenemistä puheessa. Vaikka tutkimusryhmä kokeessa 2 oli pieni, se osoitti, että puheessa olevat ominaisuudet (esim. sävelkulku, rytmi, puhenopeus) ovat yhteydessä myös puhujan arviointiin. Puheen ominaisuudet saattavat olla yksilöllisiä, mutta jotkut niistä voivat olla seurausta äidinkielestä. Vierasta aksenttia on kuvattu aikaisemmin monimutkaiseksi ilmiöksi (mm. Flege 1988; Magen 1998; Moyer 2013), joten on perusteltua tutkia sitä eri näkökulmista.

7.6 Tutkimuksen luotettavuus

Määrällisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta keskeisiä käsitteitä ovat mittauksen *reliabiliteetti* (toistettavuus, luotettavuus) eli mittauksen tarkkuus ja *validiteetti* eli pätevyys, joka liittyy tutkimuksen sisällölliseen luotettavuuteen. Reliabiliteettia tarkasteltaessa on huomioitava ensinnäkin tutkimuksessa käytettävät mittarit ja mittaukset ja sen lisäksi aineiston keräämiseen liittyvät tapahtumat ja mahdolliset virheet. Validiteetti puolestaan kertoo, onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä oli tarkoitus tutkia. (Vehkalahti 2014, 40.)

Tein ennen varsinaista tutkimusta kaksi erillistä pilottikoetta, joissa testasin tutkimuslomaketta, mitta-asteikkoa, puhenäytteiden pituuteen ja hyvyyteen sekä tutkimustilanteen järjestämiseen liittyviä asetelmia. Hyödynsin pilottikokeita niin, että muokkasin sekä kysymyksiä että arviointimittaria kuuntelijaystävällisemmiksi. Vastauslomakkeiden pituuteen olin kiinnittänyt huomiota mittarin suunnittelussa. Tämäntyyppisessä tutkimuksessa on myös mahdollista, että arvioijat vastaavat epäluotettavasti tai huolimattomasti erityisesti, jos lomake on pitkä (Heikkilä 2004, 186).

Tutkimuksen ensimmäiseen osaan osallistui yhteensä 153 arvioijaa, mikä on tilastollisen tutkimuksen toteuttamiseksi riittävän suuri. Pysin nostamaan tutkimuksen reliabiliteettia otoksen edustavuuden kannalta siten, että teknisen alan opiskelijaryhmiä (Helsinki 10, Kainuu 5) oli useita, jotta esimerkiksi ryhmätilanteeseen liittyvät tekijät eivät vaikuttaisi kohtuuttomasti arviointiin. Naisten määrä oli vain 24, mikä vaikuttaa siihen, että naisten ja miesten vertailua ei voida pitää kovin luotettavana. Sukupuolen vaikutusta mittaavissa analyyseissä oli kuitenkin havaittavissa pieniä eroja, jotka isommalla aineistolla olisivat voineet olla merkityksellisempiä. Teknisellä alalla opiskelee vähemmän tyttöjä kuin poikia, joten otoksen voi katsoa edustavan hyvin alan sukupuolijakaumaa.

Joissain aiemmissa tutkimuksissa (Toivola 2011; Hayes-Harb & Watzinger-Tharp 2012) kuuntelukokeissa on ollut mukana myös kielen syntyperäisiä puhujia lisäämässä arviointien luotettavuutta. Jätin tässä tutkimuksessani syntyperäiset puhujat pois, koska on myös havaittu, että kun tutkimuksessa on mukana syntyperäinen puhuja, arvioijat L2-puhujien aksentin voimakkaammaksi kuin tilanteissa, joissa syntyperäistä puhujaa ei ole mukana (Flege & Fletcher 1992).

Kuuntelukokeissa pääpaino oli spontaanin kuvakerronnan arvioinnissa, mutta vertailun vuoksi mittasin myös nuorten arviot fraasiluennan aksentista. Fraasiluennasta puuttui venäläisen puhujan osuus, koska nauhoite oli teknisesti huono. Alun alkaen tavoitteena oli tarkastella vain spontaania kuvakerrontaa, joten en äänitysvaiheessa kiinnittänyt riittävästi huomiota fraasien nauhoitustasoon.

Koska aksentin arvioinnissa oli puhujakohtaisia eroja arviointien jakaumassa, päädyin tarkistamaan tulokset tarvittaessa ei-parametrisella U-testillä. Esimerkiksi Likert-asteikkoa ja Osgoodin asteikkoa pidetään perinteisesti järjestysasteikkoina, mutta ne saatetaan tulkita myös välimatkallisiksi (Heikkilä 2004, 81–82), jolloin niiden analysoinnissa voidaan käyttää myös parametrisiä menetelmiä, jos esimerkiksi aineiston määrä on riittävän iso (> 30). Ei-parametrisiä menetelmiä suositellaan tavallisesti silloin, kun aineisto ei täysin normaalisti jakautunutta (Nummenmaa 2004, 142).

Käytin luokansisäistä korrelaatiota (ICC, intraclass correlation coefficient) määrittelemään kuulijoiden välistä yhtäpitävyyttä. ICC-korrelaatiossa käytin *one-way random* -mallia, joka soveltuu käytettäväksi silloin, kun arvioijat ovat samoja ja *absolut agreement* -tyyppiä, jota käytän siksi, että haluan tietää myös yksittäisten arvioijien arviointien luotettavuuden. (Landers 2011; Griffin 2013.) Aksentin voimakkuuden Cronbachin alfa oli 0,68 ja ICC oli 0,58 spontaanissa kuvakerronnassa. Arvioijien välinen yhteneväisyys oli melko hyvä (ks. taulukko 31). Fraasiluennassa

kaikkien puhujien aksentin voimakkuuden Cronbachin alfa oli 0,39 ja ICC oli 0,61. Mittarin yhtenäisyys ei ollut fraasiluennassa kovin yhtenäinen, arvioijien välinen luotettavuus oli tässä arvioinnissa hyvä. Arvojen (rehellisyys, luotettavuus, ahkeruus, työssäkäynti, koulutus, urheilullisuus ja älykkyys) mittaamisessa Cronbachin alfa oli 0,68, mikä viittaa mittarin vahvaan yhtenäisyyteen. Arvoissa ICC oli 0,58, mikä osoittaa arvioijien välisen yhteneväisyyden melko hyväksi. Puhujakohtaiset arvioijien väliset yhteneväisyydet olivat hyvät. Sosiaalisen pätevyyden (hyvyys, ystävällisyys, miellyttävyys, huumorintaju, hyvännäköisyys) Cronbachin alfa oli 0,87 ja ICC oli 0,85. Luvut viittaavat arviointien vahvaan yhtäpitävyyteen. Puhujakohtaiset arviointien yhteneväisyydet (ICC) osoittivat myös vahvaa yhtäpitävyyttä (ks. taulukko 31). Puhujien välinen yhteneväisyys oli voimakkainta arvojen arvioinnissa.

TAULUKKO 31 Kuulijoiden välisen arvioinnin yhtäpitävyyden ICC (intraclass correlation coefficient)

puhujaja	aksentti, spontaani kuvakerronta	suomalaiset arvot	sosiaalinen pätevyys
swahili	0,60	0,84	0,81
englanti	0,66	0,83	0,82
venäjä	0,60	0,83	0,81
vietnam	0,58	0,83	0,80
arabia	0,68	0,84	0,80

Puoliavoimet kysymykset olivat osa tutkimusta, ja niiden tavoitteena oli lisätä ymmärrystä aiheesta. Tämänäyttypisiin vastauksiin liittyy myös eettisiä pulmia; tässä tutkimuksessa esimerkiksi muutamat vastaukset olivat muotoa: *"Lähetäkää ne takaisin Afrikkaan"* ja *"Kiinnitän ekaksi huomiota ihonväriin"*. En luokitellut näitä huomioita, joten ne jäivät tässä tutkimuksessa huomioimatta. Näiden mainintojen merkitys suhtautumisessa vieraaseen aksenttiin ja puhujan arviointiin saattaisi olla tärkeää tietoa jatkotutkimuksen kannalta.

Olen pyrkinyt tarkastelemaan vierasta aksenttia monipuolisesti eri näkökulmista käyttäen hyväkseni sekä foneettista ja kielitieteellistä että sosiaalipsykologista tutkimustietoa. Vaarana näin tehdyssä tutkimuksessa on pintapuolinen eri alueiden kuvaus. Regressioanalyysin selitysaste jäi alhaiseksi, vaikka taustamuuttujat selittivät puhujan arviointia. Tämä viittaa siihen, että tutkimuksessa en ole huomionnut kaikkia oleellisia arviointiin mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä, kuten asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Toisaalta laaja-alainen näkökulma tuo vieraan aksentin ilmiötä lähemmäs arkielämää. Lisää syvyyttä työhön olisi tuonut puhenäytteiden akustinen analyysi, jota joissain tutkimuksissa (mm. Toivola 2011) on käytetty kuuntelukokeiden ohessa. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi en pitänyt kuitenkaan akustista mittausta välttämättömänä.

7.7 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Väitöskirjassani olen tarkastellut puhetta ja puhujan arviointia. Kun tarkastelemme ihmisen ääntä tai puhetta, tai niihin liittyviä käsityksiä, liikumme intiimillä ja sensitiivisellä alueella. Esimerkiksi Valo (1994) on tuonut esiin tavallisten kielenkäyttäjien käsityksen puheesta: puhe mielletään osaksi puhujaa. Tämä on ollut itselleni selvä asia, ja olen ymmärtänyt koko tutkimusprosessin ajan aiheen herkkyyden. Minulta on kysytty, voiko esittämiäni kysymyksiä edes tehdä (esimerkiksi *Äänestä saa vaikutelman, että puhuja on miellyttävä -- epämiellyttävä.*), sillä *ei ihmistä voi arvioida puheen perusteella*. Olen tulkinnut kysymyksen huolena tutkimuksen eettisyydestä. Näkemykseni mukaan ihmistä voidaan arvioida ja arvioidaan äänen ja puheen aiheuttamien mielikuvien mukaan - tietoisesti ja tiedostamatta. Pelkän äänen perusteella meillä on taipumus luoda ihmisestä ensinnäkin ulkoinen mielikuva, minkä lisäksi liitämme häneen aiemman kokemuksemme perusteella kerätyn sosiaalisen informaation esimerkiksi ahkeruudesta tai huumorintajusta (ks. esim. Niedzielski 1999; Drager 2010). Sosiaalinen informaatio voi luonnollisesti olla stereotyyppien vääristämää tai muuten virheellistä, samoin mielikuvamme puhujan ulkonäöstä, iästä ja toisinaan myös sukupuolesta. Olenkin korostanut kaikissa tutkimuksen vaiheissa, alkaen puhenäytteiden äänittämisestä kuuntelukokeisiin ja tulosten analysointiin ja raportointiin, että tutkimuskohteena ovat puheen perusteella syntyneet mielikuvat ja käsitykset puhujasta.

Toinen sensitiivinen kysymys koskee puhujien etnisyyttä. On varmasti perusteltua huomioda tämä näkökulma myös tutkimuseettisistä lähtökohdista. Voidaan kysyä, onko eettisesti oikein, että syntyperäiset kuulijat arvioivat maahanmuuttajia puheen perusteella? Miksi tutkimuksessa ei arvioida syntyperäisiä puhujia? Tutkimuksessani tämä asia on huomioitu siten, että kuuntelukokeet pidettiin äidinkielen tunneilla ja liitettiin opetussuunnitelman mukaiseen suomi toisena kielenä -teemaan. Kaikissa ryhmissä on jatkettu keskustelua aiheesta yleisellä tasolla kuuntelukokeiden jälkeen. Tein itse kaikki Kainuussa tehtävät kuuntelukokeet sekä muutaman Helsingissä ja keskustelin nuorten kanssa kokeen lopussa siitä, miten puhe voi vaikuttaa käsitykseemme puhujasta ja synnyttää stereotyyppioita. Näissä keskusteluissa nuoret esittivät poikkeuksetta oivaltavia huomioita ja kysymyksiä - myös siitä, miten he itse kokevat esimerkiksi englannin puhumisen. Tältä osin koen, että tutkimukseen osallistuminen oli nuorille myös monikulttuurisuuskasvatusta ja jopa pedagogisesti mielekästä. Arvioijille ei kerrottu tutkimuksen aikana missään vaiheessa puhujien etnisiä taustoja, koska pyrkimyksenä oli tutkia aksentin aiheuttamia reaktioita. Heille toki kerrottiin, että tässä tutkimuksessa on viittä eri äidinkieltä puhuvien henkilöiden puhenäytteet. Kuuntelukoetilanteen päätteeksi joissain ryhmissä opiskelijat kysyivät, minkämaalaisia puhujat olivat ja heille kerrottiin puhujien äidinkielet yleisesti.

Olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuksessani yleisiä tieteelliselle tutkimukselle asetettuja kriteereitä eli rehellisyyttä, avoimuutta, muiden kunnioittamista ja objektiivisuutta (ks. tutkimusetiikasta enemmän esim. Kuula 2006). Tutkimusai-

neiston keruussa olen myös pyrkinyt noudattamaan ihmistieteiden vaatimia tutkimuseettisiä käytänteitä. Kvantitatiivisen aineiston keräämisen eettiset periaatteet liittyvät luottamuksellisuuteen ja riittävän tiedon antamiseen tutkimuksen tarkoituksesta (Piispa 2006, 146). Aineistoa ei saa luovuttaa ulkopuolisille, ja vastaajien henkilöllisyyteen liittyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Äänitystilanteessa kysyin puhujilta tutkimuksen kannalta oleelliset taustatiedot: ikä, kansallisuus, äidinkieli, maassaoloaika ja kielen käyttö. Kysyin puhujilta vain heidän etunimensä, joita käytin aineiston käsittelyssä, mutta joita en missään vaiheessa liittänyt aineistoon. Käytin heistä kuuntelukokeissa koodinimiä A, B, C jne. Puhenäytteiden äänitystilanteissa halusin kertoa avoimesti sekä oppilaitokselle että opiskelijoille, mitä teen ja mihin käytän aineistoa. Ennen jokaista äänitystilaisuutta kerroin puhujille, että heidän ääninäytteitään tullaan arvioimaan sekä aksentin että aksentin herättämän mielikuvan perusteella, mutta heistä ei kerrota mitään arvioijille. Mikäli joku puhuja olisi suhtautunut tutkimukseen kielteisesti, äänittäminen olisi keskeytetty. Kaikki puhujat olivat vapaaehtoisia, ja he tiesivät, mitä varten puhetta äänitettiin ja mihin sitä oli tarkoitus käyttää. Tutkimuslupien hankkimisesta raportoin jo aiemmin luvussa 4.1.

Kuuntelukokeissa käytetty materiaali on myös arkistoitu siten, että siitä ei voida tunnistaa yksittäisiä vastaajia tai ryhmiä (opintolinjan ja ryhmätunnuksen mukaisia). Kuuntelijoita pyydettiin kirjoittamaan lomakkeeseen vain sukupuoli ja ikä vuosina, joten vastausten perusteella eri yksilöitä ei ollut mahdollista erottaa.

7.8 Loppupäätelmiä

Tutkimukseni käynnistyi käytännön kysymysten pohjalta. Olin kiinnostunut siitä, miksi pitkäänkin suomea toisena kielenä opiskelevat eivät oppineet puhumaan suomea ilman voimakasta aksenttia, joka toisinaan haittasi ymmärrettävyyttä. Saatoin vain yrittää asettua puhujan asemaan nähdessäni, kuinka opiskelijani joutui kuittaamaan naurulla sekaisin menevät päärynät ja perunat tai kalat ja kanat. Kuulin myös erikoisen sävelkulun, pitkät tauot, epäröinnit ja väärät äänteet. Tämän tutkimuksen tekeminen avasi joitain tärkeitä asioita aksentista ja sen vaikutuksesta puhujan arviointiin, mutta tutkimuksen myötä syntyi lisää kysymyksiä.

Puhetta voidaan pitää ihmisen käyntikorttina. Puheen vieraan aksentin sisältämät piilomerkitykset ovat tärkeitä vuorovaikutuksen ja sosiaalisen integraation kannalta. Vieras korostus puheessa paljastaa, että puhuja ei kuulu syntyperäisten kielenpuhujien joukkoon. Se myös antaa jopa virheellisiä vihjeitä ihmisen älykkyydestä, koulutuksesta, ammattitaidosta, urheilullisuudesta ja ulkonäöstä. Kun kuulija kokee, että puhuja puhuu epäselvästi ja takeltelevasti, hänen halukkuutensa antautua vuorovaikutustilanteeseen vähenee (esim. Gass & Varonis 1984; Sattar 2006). Tavallisen turistin kannalta tilanne ei ole yhtä leimaava kuin sellaisen ihmisen näkökulmasta, joka joutuu opiskelemaan kielen maahanmuuton yhteydessä. Flege (1988, 243) muistutti, että vieraalla aksentilla on usein kielteinen vaikutus siihen, miten L2-kielen puhujia arvioidaan. Koska harvat ihmiset oppivat puhu-

maan vierasta kieltä ilman voimakasta aksenttia, on tärkeää ymmärtää, miksi kuulijat reagoivat toisinaan kielteisesti vieraaseen aksenttiin. Vuorovaikutustilanteessa sekä kuulija että puhuja luovat toisistaan erilaisia mielikuvia, joiden syntymiseen myös aksentti vaikuttaa (Gluszek & Dovidio 2010, 227).

Foneettisten taitojen ja vuorovaikutuksen yhteydestä voisi todeta tutkimukseen osallistuneen nuoren sanoin: *Jos sönköttää paljon tai siis jos puhuu yksinkertaisesti vähän tai paljon huonoa suomea niin häiritseehän se.* Foneettisilla taidoilla tarkoitetaan ääntämiseen liittyviä asioita, kuten äänneiden tuottamista ja puheen prosodiaa, kuten sävelkulkua ja nopeutta ja puheen havaitsemista. Ääntämisen opiskeluun tulisi kiinnittää huomiota erityisesti opintojen alkuvaiheessa. Suullista taitoa ja kuullunymmärtämistä arvioidaan yleisessä kielikokeessa, ja niihin kiinnitetään myös huomiota opetuksessa (ks. liite 2). Puhuminen ja kuunteleminen ovat luonnollisesti keskeinen osa kielenopetusta, mutta esimerkiksi suomen kielen oppikirjoissa on varsin suppeasti käyty läpi ääntäminen ja puhtaasti ääntämiseen tehtyjä materiaaleja on vähän. Ääntämisen opetus saattaa jäädä toisarvoisen asemaan opetuksessa myös silloin, kun harjoitellaan suullista ilmaisua. Kiintoisaa on, miten kielenopetuksessa on huomioitu foneettisten perustaitojen omaksuminen. Ääntämisen perusteet tulisi kuitenkin huomioida opetuksessa sekä havaitsemisen että tuottamisen näkökulmasta. Brown (1990, 151, 158) paheksuukin sitä, että kielenopetuksessa usein unohdetaan ääntämisen perustavanlaatuinen merkitys oppijalle. Hänen näkemyksensä mukaan kyseessä ei ole oppijan kannalta henkilökohtainen onnettomuus, jos ei opi ääntämään riittävän hyvin. Jos puhuja kuitenkin haluaa tulla ymmärretyksi ja ymmärtää kieltä normaaleissa vuorovaikutustilanteissa, kyseessä on onnettomuus. Ääntämistä ei tietenkään voi opiskella pelkästään luokkahuoneissa tai opettajan johdolla – sitä opitaan ja omaksutaan kaikissa vuorovaikutustilanteissa.

Olen antanut tutkimuksessani äänen nuorille suomalaismiehille ja -naisille – tavallisille kielenkäyttäjille, joiden kielellisistä käsityksistä ja asenteista kansanlingvistinen tutkimus on kiinnostunut. Olen kielentänyt nuorten käyttämiä meta-kielisiä ilmaisuja kielestä, puheesta ja vieraalla aksentilla puhuvista maahanmuuttajista. Heidän käsityksensä ovat konkretisoineet ja täydentäneet aksentin voimakkuuden ja puhujan arvioinnin tutkimusta oleellisesti. Kielitieteellisessä tutkimuksessa saatetaan suhtautua epäilevästi ei-ammattilaisten arviointeihin puheesta ja puhujasta. Nuoret osoittivat kuitenkin olevansa taitavia havaitsemaan ja analysoimaan kieltä, kielen käyttäjää ja kielen oppimista. Kielelliset asenteet, joita olen tutkinut, eivät kerro pelkästään suhtautumisesta kieleen. Epäsuorasti ne kertovat arvioijan omasta arvomaailmasta ja kuinka läheisenä tai etäisenä arvioijat pitävät puhujaa. Niiden ilmaiseminen voi olla helpompaa kuin asenteiden suora ilmaisu. Siksi niistä kannattaa olla kiinnostunut.

Vieras aksentti vaikuttaa ääntämisessä monimutkaisella tavalla, ja se on usein pysyvä ominaisuus (esim. Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Kielen oppijan kannalta on tietenkin tärkeää, että hän itse ymmärtää muiden puhetta ja tulee ymmärretyksi. Voidaankin kysyä, onko aksentilla merkitystä vuorovaikutustilanteissa? Tutkimukseni ja lähdekirjallisuuden perusteella käsitykseni on, että aksent-

ti ei itsessään ole ongelma. Jos puhujalla on voimakas vieras aksentti ja ääntäminen on muuten epäselvää tai poikkeavaa, aksentilla on merkitystä. Tiedetään, että vieras aksentti voi laukaista stereotypioita ja leimata puhujaa (esim. Gluszek & Dovidio 2010). Käsitykseni on, että ääntämisen oppiminen on hyödyllistä sekä vuorovaikutuksen että sosiaalisen osallisuuden kannalta: vieraaseen aksenttiin totutaan paremmin, mikäli ääntäminen on ymmärrettävää ja sujuvaa.

Heikkoutena aksentin tutkimuksissa on ollut kontrolloiduissa kuuntelukokeissa ja erilaisissa tunnistustehtävissä puuttuva normaalien puhetilanteiden dynamiikka ja vuorovaikutuksen monimuotoisuus. Normaalissa vuorovaikutustilanteessa on mukana paljon palautetta, korjaavaa toimintaa ja mahdollisuus käyttää kehonkieltä ja erilaisia vihjeitä. (Moyer 2013, 98). Tämä näkyy myös omassa tutkimuksessani, koska kuulijat ja puhujat eivät kommunikoi keskenään tilanteessa. Jatkotutkimusta aksentin vaikutuksesta vuorovaikutukseen tarvittaisiin edelleen. Erityisesti spontaanissa vuorovaikutuksessa tehtävä tutkimus voisi tuoda lisää tietoa siitä, millaista suullista kielitaitoa suomi toisena kielenä puhujat tarvitsevat erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Erityisen tärkeää olisi tutkia edelleen sitä, miten paljon vieras aksentti vaikuttaa asenteisiin ja puhujan arviointiin.

Maahanmuuttajuus on tällä hetkellä kriittisen keskustelun keskiössä niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Sekä aiemmissa että omassa tutkimuksessani huomioitu vieras aksentti toisessa kielessä on kielen käyttäjien kannalta herkkä alue: aksentti voi herättää stereotypioita ja vaikuttaa siihen, miten ihmiseen suhtaudutaan. Jos kuulijalla on jo stereotyyppisiä käsityksiä ulkomaalaisista tai erilaisista etnisistä ryhmistä, stereotyyppiset asenteet voivat voimistua, jos puheen aksentti on voimakas (Hinton 2000). Onnistunut integroituminen kohdemaahan on entistä haasteellisempaa, ja hyvän suullisen taidon merkitys korostuu esimerkiksi työllisyyden näkökulmasta, sillä ammatillista osaamista voidaan arvioida aksentin ja puheen sujuvuuden perusteella (Boyd 2003; Jaber & Hussein 2010; Bloigu 2014).

Puheen vieras aksentti näyttäytyy toisinaan vuorovaikutuksen ja yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta kielteisenä ja leimaavana ominaisuutena. Käytännössä suurimmalla osalla toisen kielen oppijoista puheessa säilyy vieras korostus, eikä ole edes tarpeellista yrittää päästä siitä kokonaan eroon. Oleellisempaa on oppia puhumaan siten, että tulee ymmärretyksi ja arvostetuksi aksentista huolimatta. Yhteiskunnan muuttuessa yhä monimuotoisemmaksi ja monikulttuurisemmaksi asennoituminen vieraalla aksentilla tuotettuun puheeseen saattaa muuttua arkisemmaksi, ja hyväksymme erilaisia tapoja puhua suomea.

SUMMARY

“It’s enough if it makes sense” – Foreign accented speech judged by Finnish adolescents

Background

When learning a second language after childhood, for most learners it is difficult to acquire a native-like accent. Second language speech may differ in terms of sounds and prosody. In addition, native speakers can be very sensitive to foreign accented speech. Sometimes even the speaker’s first language (L1) background can be recognized based on the accent (e.g. Cunningham-Andersson & Engstrand 1989; Boyd 2003), and *foreign accent* can thus affect others attitudes towards the speaker. Foreign accent is a complex phenomenon that is not easy to define. The term refers to non-pathological deviant features in non-native pronunciation, and can affect different levels of speech production, and also perception, in various ways (e.g. Flege 1988, 229; Jilka 2000, 9; Derwing & Munro 2005; Holm 2006). Accent is also linked to fluency and intelligibility (Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 1997; Hayes-Harb & Watzinger-Tharp 2012).

Foreign accent has been researched extensively in recent years (e.g. Flege 1992; Jilka 2000; Derwing & Munro 2005; Vieru-Dimulescu & Boula de Mareüil 2005; Holm 2006; Meister & Meister 2007; Abrahamson & Hyltenstam 2008; Ishihara, Tsurutani & Tsukada 2011; Toivola 2011; Wang 2014). The focus has mainly been on the causes of accent strength and on the ways in which it affects speech and speaker evaluation. For example, previous research has suggested that different variables can cause the degree of foreign accent; for example, interference of L1, age of acquisition, length of residence in an L2-speaking country, amount of L1 use and input of L2 (target language) are often linked to learning pronunciation (e.g. Flege 1992; Flege, Friede & Nozawa 1997; McAllister 2001; Moyer 2007b; Abrahamsson & Hyltenstam 2009; Flege & MacKay 2011). It is widely accepted that the age of acquisition of the L2 is one of the most important reasons for the existence of an accent; the earlier the learning begins, the weaker the accent is supposed to be (Tahta, Wood & Loewenthal 1981; Flege & Fletcher 1992; Piske, MacKay & Flege 2001; Abrahamsson & Hyltenstam 2009). Also, the influence of L1 is seen as a strong predictor of the accent strength (McAllister, Flege & Piske 2002; Eckman 2004; Moyer 2013). Taken together, no single factor explains the phenomenon of foreign accent; the interaction between different explanatory factors is not well understood, and individual differences between learners are also apparent.

The impact of foreign accent has received attention because of its stigmatizing effect on judging immigrants. A great deal of research has demonstrated that foreign accent affects speaker evaluation; and attitudes towards accented speech can lead to negative judgements of a person’s status and social competence (e.g. Ryan, Carranza & Moffie 1977; Brennan & Brennan 1981; Flege 1988 Boyd 2003; Gluszek & Dovidio 2010; Levi-Ari & Keysar 2010; Jaber & Hussein 2011.)

The theoretical background of the present study draws on the models of second language speech learning. As the focus is on adult L2 learning, *The Speech Learning Model* (SLM) developed by Flege provides the theoretical basis for understanding the mechanisms of speech learning. The model hypothesizes that speech learning mechanism remains throughout a person's life; it is possible also for adults to learn a new sound system, even though it requires more work. (Flege 1995; Guion, Flege, Akahane-Yamada & Pruitt 2000)

Linguistic attitudes are the other aspect of this research. The main interests are the ranking of foreign accent in speakers from different language backgrounds, evaluation of speakers on the basis of speech, and the impact of a foreign accent on assessment in the field of Finnish as a second language. In this study, the concept *phonetic norm* is also introduced from the viewpoint of ranking foreign-accented speech (see Flege 1988; 1992).

The research task and methods

The purpose of the study was to examine how a foreign accent in Finnish is judged by the native Finnish listeners who have no professional background on linguistics, and how the accent affects in speaker evaluation. In the study, listener judgement was used to study the degree of foreign accent in learners' speech and in the evaluation of Finnish values and social competence on the basis of speech. The aim of this study was to contribute to research on Finnish as a second language as regards pronunciation and social competence.

The main research questions were as follows:

1. In which way the strength of foreign accent in Finnish as a second language is judged by students of vocational school?
2. How are the immigrants' Finnish values (status etc.) and social competence judged by the native listeners?
3. How do the native judges describe good Finnish produced by learners of Finnish as a second language? To what do they first pay attention? What are their experiences in communication with immigrants?

In this study the main approach was quantitative, and the qualitative perspective was used to deepen the understanding of the judgments about foreign accent. The foreign accent and speaker evaluation was approached quantitatively by collecting material from non-professional judges with listening tasks, and analyzing the results with statistical methods. First, the speech material was recorded for the listening tasks. The material consisted of spontaneous and read-aloud speech. The speakers in this study were adult male speakers of Russian, Vietnamese, British, Arabic and Swahili between 24 and 31 years of age. The speakers were students of Finnish, and they had been living in Finland from one to two years (mean = 1.4 years). All of them had studied Finnish from six to nine months (mean = 6.6 months) on a language course. The speakers had studied Finnish for four hours a

day per five days a week during the course, and their language level was approximately A2.2, which means they were basic level learners of the language.

Foreign accented spontaneous and read-aloud speech samples were evaluated by the vocational school students (all studied in the field of technical studies) from Helsinki (67 boys, 24 girls) and Kajaani (62 boys). The judges were between 16 and 24 years (mean = 17.7 years). The listening tasks were administered in a normal class room during normal lessons in two different cities in Finland; Helsinki is the capital city and Kajaani is situated about 600 kilometers north of Helsinki. The main difference between the groups from the point of view of this study was the listeners' experience of hearing Finnish spoken as a second language. The students from Helsinki reported more often than the students from Kajaani that they meet immigrants at least once a week, and they met immigrants more often at various situations. Also, the dialect spoken in Kajaani area differs from the one spoken in Helsinki.

In listening tasks, the students were asked to judge the speech samples on an auditory basis. Firstly, the listeners ranked the degree of foreign accent on a Likert-scale (1 = very weak accent, 5 = very strong accent). After ranking, the listeners judged twelve samples of spontaneous speech about speaker's status and social competence (e.g. the speaker is educated - not educated; on the basis of the speech the speaker might be intelligent - unintelligent) on a five-level Osgood's scale. Based on factor analyses the statements were summarized into factors *Finnish values* and *social competence*. Finnish values included qualities that are highly valued in Finnish society (e.g. Haikonen & Kiljunen 2003; Wilenius 2014), and social competence (solidarity in previous studies, e.g. Ryan & Carranza & Moffie 1977) consisted of properties such as kindness, sense of humor and pleasantness. At the end of the test, there was a questionnaire that consisted of three open questions (see research question three). Two kinds of analyses were made. First, the comments were categorized on the basis of the theoretical background: pronunciation, comprehensibility & fluency, grammar, vocabulary and "Finnish-like". Secondly, the open questions were analyzed by using qualitative content analysis (Tuomi & Sarajarvi 2006).

Findings

Foreign accent and phonetic norm

The research findings demonstrated that different speakers' foreign accent was ranked differently. In spontaneous speech the Arabic accent was judged the weakest (mean = 3.3) and Swahili the strongest (mean = 4.5). Vietnamese accent was also ranked strong (mean = 4.4), and Russian and English accents were ranked alike (mean = 3.8). Friedman's test indicated the differences between speakers were significant in spontaneous ($F_R = 190,77$, $df = 4$, $p < 0,01$) and in read-aloud speech ($F_R = 244,03$, $df = 3$, $p < 0,01$). In addition, there were no significant differences between the students from Helsinki and Kajaani; the findings refer to a uniform phonetic norm among polytechnic students in Finland, even though students from Kajaani tended to rank the speakers' accents somewhat stronger. There was a

fairly good ICC 0.58 (interclass correlation coefficient) between the listeners. Thus, the agreement in ranking within the listeners was quite good.

In this study, the listeners evaluated both spontaneous and read-aloud speech with regard to foreign accented speech. The Wilcoxon sign test showed a significant difference in ranking spontaneous and read-aloud speech samples. Speakers' accent was judged to be stronger in spontaneous speech than in read-aloud speech.

Finnish values and social competence

A strong significant ($r_s = -0.29$, $p < .01$) Spearman rank order correlation was found between the evaluations of accent strength and the ratings of Finnish values and a weaker ($r_s = -0.12$, $p < .05$) correlation between the evaluations of accent strength and the ratings of social competence. Firstly, the Finnish value ratings were all correlated with speakers' accent negatively. Secondly, social competence ratings were significantly related to the accentedness only among the speaker of English. The findings also show that the values of social competence were ranked higher than the Finnish values. However, there was no significant correlation between the amount of contact with immigrants and the ratings of Finnish values or social competence.

Regression analyses revealed that measures of accent strength were good predictors of the evaluation of Finnish values among all the other speakers except Swahili and Vietnamese, and that the judges' domicile was a good predictor of the Finnish values among all the speakers. In contrast, the judges' gender or contacts with immigrants were not significant predictors of the evaluations of Finnish values; only in the case of the English, listener gender was a slightly significant predictor. Second, regression analyses revealed that accent strength was only a moderate predictor of social competence in English accent, but that it did not significantly predict social competence in any of the other speaker groups. The judges' domicile was the only significant predictor of the measurements of evaluation of social competence.

To summarize, the research showed that accent strength and the rating of Finnish values were related. Strong accent was related to perceived Finnish values. However, accent strength and perceived social competence were not correlated. The judges' domicile played a crucial role in judging both the values and social competence. The students from Helsinki judged both the values and social competence higher than the students from Kajaani.

Listeners' descriptions of good Finnish speech and experiences in communication with immigrants

The comments of the meaning of good Finnish speech varied from comprehensibility to words. Most of the comments, 67 %, were affiliated with comprehensibility and fluency; examples of comments included "It's enough when it's clear," or "It irritates when one speaks poorly and you can't get the message." Grammar was mentioned in 12 % of the responses: "The words have to be right, good sounds and grammar. One has to be able to inflect the words." In addition, 13 % comments were categorized

as "Finnish". Many comments were such as: "*Good Finnish is kind of what real Finns speak.*" Pronunciation was mentioned in 8% and words in 3 % of the comments.

Even though pronunciation was not mentioned quite often as a criterion of good Finnish, it was mentioned most often, in 27 % of the comments, as a feature that listeners pay attention to. "*I pay attention to pronunciation compared to foreigners' own mother tongue.*" The students mentioned both the vocabulary and grammar in 24 % of the comments. Some listeners commented: "*You hear seldom an immigrant speaking good/clear Finnish.*"

The students in Helsinki and Kajaani reported that they meet immigrants at school or in their leisure time. In Helsinki, most students met immigrants at school or in leisure time, but also at work or home. In contrast, the students in Kajaani met immigrants only at school or in their spare time. In addition, the students in Helsinki reported to meet immigrants more often than the students in Kajaani. A young man from Helsinki mentioned: "*My father is an immigrant and most of my friends are immigrants.*" Another student from Helsinki said: "*I study in a group where most of the students are immigrants.*" On the contrary, a typical note made by students in Kajaani was like the following: "*I meet a foreigner in pizzeria once a week.*"

In conclusion, even though the students commented that comprehensibility is the most important thing in Finnish as a second language, they also made comments about pronunciation and the strength of foreign accent. The comments about previous experiences show the difference between the judges; some described the situations very explicitly while others commented: "*I haven't got any experiences of immigrants. I hardly notice them.*" Interestingly, many students from Helsinki said that they hardly ever meet immigrants while other students from the same school met immigrants almost daily at school, for instance. This perception suggests that people may perceive the "foreigners" differently.

Conclusions and discussion

In this study, the most interesting findings are related to phonetic norms and accent effects on speakers' evaluation. The study also shows that people in the same speech community can share a phonetic norm perhaps on the unconscious level. Furthermore, the accent has a negative impact on the evaluation but as seen in the regression analysis with speakers of Swahili and Vietnamese, accent is not the only predictor of speaker evaluation. More research is needed to find out if there are other qualities of speech that affect the evaluation.

To date, no previous research on Finnish as a second language has focused on foreign accent and speaker evaluation. Many studies have demonstrated that foreign accent seldom affects intelligibility (e.g. Munro & Derwing 1995; Derwing & Munro 2009) while the social competence and status are affected more often; for instance, foreign accented professionals, such as teachers can be considered as incompetent (e.g. Boyd 2003). Previous international studies show that foreign accent is ranked differently because of the speaker's ethnicity (e.g. Gatbonton, Trofimovich & Magid 2005; Torstensson 2010) even though the listeners might have not recognized the ethnicity correctly (Kang & Rubio 2009). Furthermore, accent is shown to be related to stereotypes and negative attitudes towards speakers (Major

2007; Pantos & Perkins 2012). On the other hand, the strength of a foreign accent is related both to speaker's aptitude and to listener's attitudes, which makes it a complex phenomenon.

This study suggested that accent has a social meaning, which can be more important than has previously been thought. It demonstrated that a foreign accent affects speaker judgement especially when it is about values; for example, education and honesty that are highly valued in Finland (Haikonen & Kiljunen 2003; Wilenius 2014). Despite the fact that until now Finnish people have not been very familiar with different kinds of accents due to the short history of immigration the attitudes found in this study did not differ from earlier studies abroad (Boyd 2003; Torstensson 2010; Jaber & Hussein 2011).

Foreign accent is also related to perceived professional status, communication with natives and overall social belonging (Gluszek, Newheiser & Dovidio 2011), and it is obviously a phenomenon that needs more attention. Furthermore, there is a growing need to develop teaching of oral skills in the field of second language learning and research on accent contribute to this development.

LÄHTEET

- Aalto, A.-L. & Parviainen, K. 1985. *Auta ääntäsi. Äänenkäyttäjän käsikirja.* Helsinki: Otava.
- Aaltonen, O. 2008. Puhe kommunikaatiomuotona ja tutkimuskohteena. *Puhe ja kieli*, 28 (2), 85-94.
- Aaltonen, O. & Tuomainen, J. 2005. Mitä on puheen havaitseminen? Teoksessa A.Iivonen (toim.) *Puheen salaisuudet. Fonetikan uusia suuntia.* Tampere: Gaudeamus, 38-51.
- Abeling, Å. & Boyd, S. 2000. Voice quality, foreign accent and attitudes to speakers. *Proceedings of FONETIK 2000, Inst. för språk, Högskolan i Skövde*, 21-24.
- Abrahamsson, N. & Hyltenstam, K. 2008. The robustness of aptitude effects in near-native second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 30, 481-509. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): doi:10.1017/S027226310808073X
- Abrahamsson, N. & Hyltenstam, K. 2009. Age of onset nativelikeness in a second language: Listener perception versus linguistic scrutiny. *Language Learning*, 59 (2), 249-306.
- Anderson-Hsieh, J. & Koehler, K. 1988. The effect of foreign accent and speaking rate on native speaker comprehension. *Language Learning* 38 (4), 561-613,
- Anderson-Hsieh, J., Johnson, R. & Koehler, K. 1992. The relationship between native speaker judgments of pronunciation and deviance in segmental, prosody and syllable structure. *Language Learning* 42 (4), 229-555.
- Anhava, J. 1999. *Maailman kielet ja kielikunnat.* Tampere: Gaudeamus,
- Ahlman, E. 1928. *Kieli ja puhe.* Virittäjä, 156-162.
- Aho, E. & Toivola, M. 2008. Venäläisten maahanmuuttajien suomen prosodiasta. *Virittäjä*, 3-23.
- Allardt, E. 1983. *Sosiologia I.* Juva: WSOY
- Aoyama, K., Flege, J.E., Guion, S., G, Akahane-Yamada, R. & Yamada, T. 2004. Perceived phonetic dissimilarity and L2 speech learning: the case of Japanese /r/ and English /r/ and /l/. *Journal of Phonetics*, 32, 233-250
- Augoustinos, M. & Walker, I. 1996. *Social Cognition. An Integrated Introduction.* Wiltshire: SAGE Publications Ltd.
- Aulako, R. 2005. *Sanasto.* Teoksessa A. Iivonen (toim.) *Puheen salaisuudet. Fonetikan uusia suuntia.* Helsinki: Gaudeamus., 250-285.
- Bannert, R. 1995. *Intelligibility and acceptability in foreign accented Swedish: the effects of rhythmical and tonal features.* Umeå University. Reports from the Department of Phonetics, PHONUM 3, 7-29.
- Bialystok, E. 1997. The structure of age: in search of barriers to second language acquisition. *Second language Research*, 13 (2), 116-137.
- Bialystok, E. & Hakuta, K. 1994. *In other words: The science and psychology of second-language acquisition.* New York: Basic Books.

- Bijvoet, E. & Fraurud, K. 2006. "Svenska med något utländskt". Svenska och modersmål. Språkvård 3, 4-10.
- Bloigu, K. 2014. Yrittäjänä Suomessa. Maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksia. Ajatushautomo Magma. Magma-studie 1: Gravity.
- Bohn, O. & Flege, J. E. 1992. Perception and production of a new vowel category by adult second language learners. Teoksessa J. Leather & A. James (toim.) *New sounds* 90, 38-56.
- Bolinger, D. 1986. *Intonation and its parts*. Michigan: Edward Arnold.
- Bongaerts, T., van Summeren, C., Planken, B. & Schils, E. 1997. Age and ultimate attainment in the pronunciation of a foreign language. *Cambridge University. Studies in Second Language Acquisition*, 447-465.
- Boyd, S. 2003. Foreign-born teachers in the multilingual classroom in Sweden: the role of attitudes to foreign accent. *International Journal of Bilingual Education and Multilingualism*, 6 (3/4), 283-295.
- Brennan, E. M. & Brennan, J. S. 1981. Accent scaling and language attitudes: reactions to Mexican American English speech. *Language and Speech* 24 (3), 207-221.
- Brown, G. 1990. *Listening to spoken English*. (2. painos). Hong Kong: Longman.
- Chomsky, N. 1972. *Language and mind*. New York: Cambridge University.
- Corder, P. S. 1976. *Miten kielitiedettä sovelletaan*. Suomentaja Maria Vilkuna. Vammala: SKS.
- Cunningham-Andersson, U. & Engstrand, O. (1989). Perceived strength and identity of foreign accent in Swedish. *Phonetica*, 46 (4), 138-154.
- Crystal, D. 1989. *The Cambridge encyclopedia of language*. Cambridge University Press.
- Crystal, D. 1992. *Encyclopedic dictionary of language and languages*. Oxford, UK : Blackwell.
- Davis, M. H. & Johnsrude, I. S. 2003. Hierarchical Processing in spoken language comprehension. *The Journal of Neuroscience*, 23(8), 3423-3431.
- Davis, M. H. & Johnsrude, I. S. 2007. Hearing speech sounds: Top-down influences on the interface between audition and speech perception. *Hearing Research* 229, 132-147.
- de Jong, N., Steinel, M., Florijin, A., Schoonen, R. & Hulstijn, J. H. 2012. Linguistic skills and speaking fluency in a second language. *Applied Psycholinguistics* 34 (5). 14.3.2012. Saatavilla www-muodossa: doi: 10.1017/S0142716412000069.
- de Leeuw, E., Schmid, M. S. & Mennen, I. 2010. *The effects of contact on native language pronunciation in an L2 migrant setting*. Cambridge University. *Bilingualism: Language and Cognition* 13 (1), 33-40.
- de Silva, V. 1999. Quantity and quality as universal and specific features of sound systems. *Experimental phonetic research on interaction of Russian and Finnish sound systems*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Denes, P. B. & Pinson, E. N. 1993. *The speech chain: The physics and biology of spoken language*. 2. painos. New York: Freeman

- Derwing, T. M. & Munro, M. J. 1997. Accent, intelligibility and comprehensibility: Evidence from four L1s. *Studies in Second Language Acquisition*, 20, 1-16.
- Derwing, T. M. & Munro, M. J. 2009. Comprehensibility as a factor in listener interaction preferences: implications for the workplace. *The Canadian Modern Language Review*, 66 (2), 181-202.
- Derwing, T. M., Munro, M. J., Thomson & R. I Rossiter M. J. 2009. The relationship between L1 fluency and L2 fluency development. *Studies in Second Language Acquisition*, 31, 533-557. Saatavilla www.muodossa.fi: doi:10.1093/applin/amm041
- Derwing, T. M. & Rossiter M. J & Munro, M. J. 2002. Teaching native speakers to listen foreign-accented speech. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23 (4), 245-259.
- Derwing, T. M. & Rossiter M. J & Thomson, R. I. 2004. Second language fluency: judgements on different tasks. *Language Learning*, 54 (4), 655-679.
- Dufva, H. 1994. Puhumisen psykolingvistiikkaa. Teoksessa Laurinen, L. & Luukka, M-R. (toim.) Puhekulttuurit ja kielten oppiminen. AFinlan vuosikirja 1994. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinla) julkaisuja nro 54, Jyväskylä, 25-52.
- Dufva, H. & Pietikäinen, S. 2009. Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli*, 29 (1), 1-14.
- Dörnyei, Z. 2005. *The psychology of the language learner: individual differences in second language acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eckman, F. R. 2004. *From phonemic differences to constraint rankings. Research on second phonology*. Cambridge: Cambridge University.
- Edwards, J. 1999. Refining our understanding of language attitudes. *Journal of Language and Social Psychology*, 18 (1), 101-110.
- Eysenck, M. W. 1998. *Psychology: an integrated approach*. Harlow: Addison Wesley Longman.
- Finell, E. 2012. National symbols, their meanings, and how they relate to national identification, outgroup attitudes and national sentiments: Rhetorical, correlational and experimental studies. Faculty of Social Sciences, University of Helsinki. Doctoral dissertation.
- Flege, J. E. 1984. The detection of French accent by American listeners. *Journal of the Acoustical Society of America* 76 (3), 692-707.
- Flege, J. E. 1987. The instrumental study of L2 speech production: Some methodological considerations. *Language Learning* 37 (2), 285-296.
- Flege, J. E. 1988. The production and perception of foreign language speech sounds. Teoksessa H.Winitz (toim.) *Human Communication and Its Disorders, A Review 1988*, Norwood, N. J.: Ablex, 224-401.
- Flege, J. E. 1992. The intelligibility of English vowels spoken by British and Dutch talkers. Teoksessa R. D. Kent (toim.) *Intelligibility in speech disorders. Theory, measurement and management* Amsterdam: John Benjamins, 57-230.

- Flege, J. E. 1995. Second language speech learning, theory, findings and problems. Teoksessa W. Strange (toim.) *Speech perception and linguistics experience: issues in cross-language research* Timonium, MD: York Press, 233-277.
- Flege, J. E. 2012. The role of input in second language (L2) speech learning. *Esitelmä VIth International Conference on Native and Non-native Accents of English*. Łódź, 6-8 December 2012.
- Flege, J. E., Birdsong, D., Bialystok, E., Mack, M., Sung, H. & Tsukada, K. 2006. Degree of foreign accent in English sentences produced by Korean children and adults. *Journal of Phonetics* 34 (2), 153-175.
- Flege, J. E., Frieda, E. M. & Nozawa, T. 1997. Amount of native-language (L1) use affects the pronunciation of an L2. *Journal of Phonetics*, 25, 169-186.
- Flege, J. E. & Liu, S. 2001. The effect of experience on adults' acquisition of a second language. *Studies in Second Language Acquisition*, 2, Cambridge University Press, 527-552.
- Flege, J. E. & MacKay, I. R. A. 2011. What accounts for "age" effects on overall degree of foreign accent? Teoksessa M. Wrembe, M. Kul & K. Dziubalska-Kolaczyk (toim.) *Achievements and perspectives in the acquisition of second language speech: New Sounds 2010* (2). Bern: Peter Lang, 65-82.
- Flege, J. E., Munro, M. & MacKay, I. R. A. 1995. Factors affecting strength of perceived foreign accent in a second language. *Journal of the acoustical society of America*, 97 (5), 3125-3134.
- Flege, J. E., Schirru, C. & MacKay, I. R. A. 2003. Interaction between the native and second language phonetic subsystems. *Speech Communication* 40, 467-491.
- Flege, J. E., Takagi, N. & Mann, V. 1995. Japanese adults can learn to produce English /r/ and /l/ accurately. *Language and Speech* 38 (1), 25-55.
- Foulkes, P., Scobbie, J. M. & Watt, D. J. L. 2010. Sociophonetics. Teoksessa W., Hardcastle, J. Laver & F. Gibbon (toim.) *Handbook of Phonetic Sciences* (2. painos.) Oxford: Blackwell., 703-754.
- Gass, S. M., & Selinker, L. 2001. *Second language acquisition: An introductory course* (2nd ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gass, S. M., & Selinker, L. 1992. Introduction. Teoksessa *Language transfer in language learning*. Amsterdam: John Benjamins, 1-17.
- Gass, S. & Varonis, E. M. 1984. The effect of familiarity on the comprehensibility of non-native speech. *Language Learning* 34, 65-89.
- Gatbonton, E., Trofimovich, P. & Magid, M. 2005. Learners' ethnic group affiliation and L2 Pronunciation accuracy: A sociolinguistic investigation. *Tesol Quarterly*, 39 (3), 489-511. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <URL:http://DOI: 10.2307/3588491>
- Gibbons, J. D. 1993. *Non-parametric statistics: an introduction*. Series: quantitative applications in the social sciences. Newbury Park, CA: Sage.
- Gluszek, A., & Dovidio, J. F. 2010. The way they speak: A social psychological perspective on the stigma of non-native accents in communication. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 215-237.

- Gluszek, A., Newheiser, A-K. & Dovidio, J. F. 2011. Social psychological orientations and accent strength. *Journal of Language and Social Psychology* 30, 28–45.
- Guion, S. G. 2003. The Vowel Systems of Quichua-Spanish Bilinguals. Age of Acquisition Effects on the Mutual Influence of the First and Second Languages. *Phonetica* 60, 98–128.
- Guion, S. G., Flege, J. E., Akahane-Yamada, R. & Pruitt, J. C. 2000. An investigation of current models of second language speech perception: The case of Japanese adults' perception of English consonants. *Journal of Acoustical Society of America* 107 (5), 2711–2724.
- Guion, S. G., Flege, J. E., Liu, S. H. & Yeni-Komshian, G. H. 2000. Age of learning effects on the duration of sentences produced in a second language. *Applied Psycholinguistics*, 21(2), 205–228.
- Guion, S. G., Flege, J. E. & Loftin, J. D. 2000. The effect of L1 use on pronunciation in Quichu-Spanish bilinguals. *Journal of Phonetics* 28, 27–42. doi:10.1006/jpho.2000.0104
- Guion, S. G. & Pederson, E. 2006. Investigating the Role of Attention in Phonetic learning. Teoksessa O. S. Bohn & M. Munro (toim.) *Second-language speech learning: The role of language experience in speech perception and production: A festschrift in honour of James E. Flege*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gumperz, J. J. 1968. The Speech Community. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York:Macmillan, 381–386.
- Haavisto, I. 2014. Työlle ahneet - suomalaiset arvostavat ahkeruutta, mutta ovat huonoja jakamaan. EVA analyysi nro 38. EVA Elinkeinoelämän valtuuskunta, 1-17.
- Haikonen J. & Kiljunen P. 2003. Mitä mieltä suomalainen? EVAn asennetutkimuksen kertomaa vuosilta 1984–2003. Taloustieto Oy: Yliopistopaino.
- Hakuta, K., Bialystok, E. & Wiley, E. 2003. Critical evidence: A Test of the Critical-Period Hypothesis for Second-Language Acquisition. *Psychological Science*, 14 (1), 31–38.
- Hayes-Harb, R. & Watzinger-Tharp, J. 2012. Accent, Intelligibility, and the Role of the Listener: perceptions of English-Accented German by Native German Speakers. *Foreign Language Annals* 45 (2), 260–282.
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Helkama, K., Liebkind, K. & Myllyniemi, R. 1998. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita.
- Helve, H. 1993. Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Allianssi ry, Nuorisotutkimusseura ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Hetemaj, F. 2012. Huoli maahanmuuttajien työllistymisestä. [viitattu 16.9.2012]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/53533-maahanmuuttajien-tyollistymisessa-ongelmia-tie-kuin-esterata>.

- Hinton, P. R. 2000. *Stereotypes, cognition and culture*. Psychology focus. East Sussex, GB: Psychology Press.
- Holm, S. 2006. The relative contributions of intonation and duration to degree of foreign accent in Norwegian as a second language. Lund university, Centre for language and literature, dept. of linguistics & phonetics Working papers 52, 61–64.
- Hosoda, M. & Stone-Romero, E. 2010. The effects of foreign accents on employment-related decisions. *Journal of Managerial Psychology* 25 (2), 113–132.
- Hägg, J. 2014. Maallikoiden käsityksiä Oulun seudun murteesta ja sen sosiaalisesta variaatiosta. Oulun yliopisto. Suomen kielen pro gradu -työ.
- Hymes, D. H. 1972. On Communicative Competence. Teoksessa J. B. Pride and J. Holmes (toim.) *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 269–293.
- Iivonen, A. 2012. Kielten vokaalit kuuloanalisisessa vokaalikartassa. *Puhe ja kieli*, 32 (1), 17–43.
- Iivonen, A., Nevalainen, T., Aulanko, R. & Kaskinen, H. 1987. *Puheen intonaatio*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ikävalko, E-K. 2013. Kuuntelijoiden arvioita ei-natiivista puhetavasta ja puhujasta. [viitattu 18.7.2014]. Pro gradu, Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201305231758>
- Ingram, J. C. L. & Nguen, A. T. 2007. Acoustic and perceptual cues for compound-phrasal contrasts in Vietnamese. *J. Acoust. Soc. Am.* 122, 17–46. <http://dx.doi.org/10.1121/1.2747169>
- Ingram, P. D. 2009. Are accents one of the last acceptable areas for discrimination? *Journal of Extension*, 47 (1). [viitattu 27.11.2012]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <URL:<http://www.joe.org/joe/2009february/comm1.php>
- Ishihara, S., Fan, Y., Jalil, D. & Tsurutani, C. 2011. A comparative study on perception of foreign-accented Japanese by L2 Japanese listeners having different L1 Backgrounds: English, Chinese and Indonesian. *ICPhS XVII*, 950–953.
- Ishihara, S., Tsurutani, C. & Tsukada, K. 2011. What constitutes "good pronunciation" from L2 Japanese learners' and native speakers' perspectives? A perception study. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching* 8 (1), 277–290.
- Iskanius, S. 2006. Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. *Jyväskylä studies in humanities* 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jaakkola, M. 1999. Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987-1999. Teoksessa Liebkind, M. (toim.) *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa* (2. painos), 22–55. Helsinki: Gaudeamus.

- Jaakkola, M. 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1999-2007. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Edita Prima.
- Jaber, M. & Hussein, R., F. 2011. Native speakers' perception of non-native English speech. *English Language Teaching*, 4 (4), 77-87. Saatavilla [www-muodossa: http://dx.doi.org/10.5539/elt.v4n4p77](http://dx.doi.org/10.5539/elt.v4n4p77)
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. 2002. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Tampere: Gaudeamus.
- Jilka, M. 2000. The contribution of intonation to the perception of foreign accent. Dissertationsschrift zur Erlangung der Würde eine Doktors der Philosophie (Dr.phil), eingereicht bei der Fakultät für Philosophie der Universität Stuttgart.
- Jäppinen, T. 2011. Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. *Puhe ja kieli* (4), 193-214.
- Järvinen, H-M. 2014. Katsaus kielenoppimisen teorioihin. Teoksessa P. Pietilä & P. Lintunen (toim.) *Kuinka kieltä opitaan*. Tallinna: Gaudeamus. 68-88.
- Kalaja, P., Alanen, R. & Dufva, H. 2011. Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon. Teoksessa P. Kalaja, R. Alanen & H. Dufva (toim.) *Kieltä tutkimassa, tutkieman laatijan opas*. Tampere: Finn Lectura, 8-32.
- Kang, O. & Rubin, D. 2009. Reverse linguistic stereotyping: Measuring the effect of listener expectations on speech evaluation. *Journal of Language and Social Psychology*, 28, 441-456.
- Karjalainen, A. 2012. Liikkuva ja muuttuva suomi. Diskursiivis-etnografinen tutkimus amerikansuomalaisten kielielämäkerroista. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities* 186. Jyväskylän yliopisto.
- Karlsson, F. 1995. Normit, kielenkäyttö ja kieliopit. [viitattu 14.2.2013]. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.ling.helsinki.fi/~fkarlso/normit.html](http://www.ling.helsinki.fi/~fkarlso/normit.html) 19.12.2005.
- Karlsson, F. 2004. *Yleinen kielitiede*. Helsinki:Yliopistopaino.
- Kokkonen, M. 2007. Vaatimuksena sujuva suomi. *Virittäjä* 111 (2), 253-261.
- Komulainen, A., Lanki, S. & Neitola, E. 2013. Kainuun kuntien yhteinen kotouttamisohjelma2014-2017. [viitattu 28.6.2014]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://www.kajaani.fi/Tiedostot/G3_tiedostot/Kotouttamisohjelma](http://www.kajaani.fi/Tiedostot/G3_tiedostot/Kotouttamisohjelma)
- Krashen, S. D. 1985. *The Input Hypothesis. Issues and implications*. UK: Longman.
- Koster, C. J. & Koet, T. 1993. The evaluation of accent in the English of Dutchmen. *Language Learning*, 43 (1), 69-92.
- Kuula, A. 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 124-140.
- Kurowski, K. M., Blumstein, S. E. & Alexander, M. 1996. The foreign accent syndrome: a reconsideration. *Brain and language* 54, 1-25.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Lado, R. 1957. *Linguistics across cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Landers, R. N. 2011. Computing Intraclass Correlations (ICC) as Estimates of Interrater Reliability in SPSS. NeoAcademic. [viitattu 5.6.2015]. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://rlnd.us/5n](http://rlnd.us/5n).
- Lehessaari, A-L. 1998. Prosodiikka ja kielenopetus. Teoksessa A. Iivonen & T. Nevalainen (toim.) *Vieraan kielen fonetiikan opetuksen näkökohtia*, 85-94.
- Lehtonen, H. 2015. *Tyylitellessä. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Helsingin yliopisto: Unigrafia.
- Lehtonen, J. & Sajavaara, K. 1979. *Papers in contrastive phonetics*. Jyväskylä Cross-Language Studies No 7. Jyväskylä University.
- Lenneberg, E. H. 1967. *The Biological Foundation of Language*. New York: John Wiley & Sons.
- Lennon, P. 2000. The lexical element in spoken second language fluency. Teoksessa H. Riggenbach (toim.) *Perspectives on fluency*, 25-42. Michigan: The University of Michigan Press.
- Levi, S. V., Winters, S. J. & Pisoni, D. B. 2007. Speaker-independent factors affecting the perception of foreign accent in a second language. *Journal of Acoustical Society of America*, 121 (4), 2327-2338.
- Levi-Ari, S. & Keysar, B. 2010. Why don't we believe non-native speakers? The influence of accent on credibility. *Journal of Experimental Social Psychology*. Doi: 10.1016/j.jesp.2010.05.025
- Levis, J. M. 2005. Changing Contexts and Shifting Paradigms in Pronunciation Teaching. *Tesol quarterly* , 39 (3), 369- 378.
- Lindeman, S. 2002. Listening with an attitude: A model of native-speaker comprehension of non-native speakers in the United States. *Language in Society*, 31 (3), 419- 441.
- Lintunen, P. 2014. Kielen oppiminen ja opettaminen. Teoksessa P. Pietilä & P.Lintunen (toim.) *Kuinka kieltä opitaan*. Tallinna: Gaudeamus, 165-187.
- MacKay, I. R. A., Meador, D. & Flege, J. E. 2002. The Identification of English Consonants by Native Speakers of Italian. *Phonetica*, 58, 103-125.
- MacKay, I. R. A., Flege, J. E. & Imai, S. 2006. Evaluating the effects of chronological age and sentence duration on degree of perceived foreign accent. *Applied Psycholinguistics* 27, 157-183.
- Magen, H. S. 1998. The perception of foreign-accented speech. *Journal of Phonetics* 26, 381- 400.
- Major, R. C. 2001. *Foreign accent: The ontogeny and phylogeny of second language phonology*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Major, R. C. 2007. Identifying a foreign accent in an unfamiliar language. *Studies in Second Language Acquisition*, 29, 539-556.
- Martikainen, T. 2011. Tilastot ja maahanmuutto. *Ajatushautomo Magma • Think tank Magma*. [viitattu 17.6.2014]. Saatavilla [www-muodossa: http://magma.fi/post/2011/4/19/tilastot-ja-maahanmuutto](http://magma.fi/post/2011/4/19/tilastot-ja-maahanmuutto)

- McAllister, R. 2000. Perceptual foreign accent and its relevance for simultaneous interpreting. Teoksessa Hyltenstam, K & Englund-Dimitrova, B. (toim.) *Language Processing and Simultaneous Interpreting*. John Benjamin: Amsterdam, 45–63.
- McAllister, R. 2001. Experience as a factor in L2 phonological acquisition. *Working Papers 49*, Lund University, Dept. of Linguistics, 116–119.
- McAllister, R., Flege, J. E. & Piske, T. 1999. Second Language Comprehension: a discussion of some influencing factors. *Proceedings of the 9th Annual Conference on the European Second Language Association (EUROSLA 9)*, Lund, Sweden, June 10–12, 1999.
- McAllister, R., Flege, J. E. & Piske, T. 2002. The influence of L1 on the acquisition of Swedish quantity by native speakers of Spanish, English and Estonian. *Journal of Phonetics* 30, 229–258.
- Meister, E. & Meister, L. 2007. Perceptual assessment of Russian-accented Estonian. *ICPhs XVI Saarbrücken*, 6–10 August 2007, 1717–1720.
- Meister, L. & Meister, E. 2012. The production and perception of Estonian quantity degrees by native and non-native speakers. *Teoksessa Interspeech 2012: Spoken Language Processing and Biomedicine, 13th Annual Conference of the International Speech Communication Association*, September 9–13, 2012, Portland, Oregon: Portland: International Speech Communication Association, 2012, 886–889.
- Metsämuuronen, J. 2004. Pienten aineistojen analyysi. Parametrittomien menetelmien perusteet ihmistieteissä. *Metodologia-sarja 9*. Jyväskylä: Gummerus.
- Mielikäinen, A. & Palander, M. 2002. Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka* 44, 86–109.
- Morris-Wilson, I. 1999. Attitudes towards Finnish-accented speech. University of Stirling. [viitattu 13.6.2013]. Saatavilla [www.muodossa: <URL:http://hdl.handle.net/1893/3464>](http://hdl.handle.net/1893/3464).
- Moyer, A. 1999. Ultimate attainment in L2 phonology. The critical factors of age, motivation and instruction. *Studies in Second Language Acquisition*, (21), 81–108.
- Moyer, A. 2007a. Do Language Attitudes Determine Accent? A Study of Bilinguals in the USA. *Journal of multilingual and multicultural development*, 26 (6), 502–517.
- Moyer, A. 2007b. Empirical considerations on the age factor in L2 phonology. *Issues in Applied Linguistics* 15 (2), 109–127.
- Moyer, A. 2013. *Foreign accent: The phenomenon of non-native speech*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Munro, M. J. 1998. The effects of noise on the intelligibility of foreign-accented speech. *Studies in Second Language Acquisition*, 20, 139–154.
- Munro, M. J. & Derwing, T. M. 1995. Foreign Accent, Comprehensibility, and Intelligibility in the Speech of Second Language Learners. *Language Learning*, 45 (1), 73–97.

- Munro, M. J. & Derwing, T. M. 2001. Modeling perceptions of the accentedness and comprehensibility of L2 speech. The Role of Speaking Rate. *Studies in Second Language Acquisition*, 23 (4), 451–468.
- Määttä, T. 1983. Hur finskspråkiga uppfattar svenskans vokaler? En studie i kontrastiv fonetik med naturligt och syntetiskt tal. *Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the Humanities* 55.
- Nazzi, T., Bertoni, J. & Mehler, J. 1998. Language discrimination by newborns: toward an understanding of the role of rhythm. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 24 (3), 756-766
- Nenonen, S. 2001. Venäläiset suomenoppijat suomen kielen pitkien painottomien vokaalien havaitsemina. Teoksessa: M. Charles & P. Hiidenmaa (toim.) *Tietotyön yhteiskunta - kielen valtakunta. AFinLAN vuosikirja 2001*, 59. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 11–31.
- Nenonen, S., Shestakova, A., Huotilainen, M. & Näätänen, R. 2003. Linguistic relevance of duration within the native language determines the accuracy of speech-sound duration processing. *Cognitive Brain Research*, 16 (3), 492–495.
- Neuliep, J. W & Speten-Hansen, K. M. 2013. The influence of ethnocentrism on social perceptions of nonnative accents. *Language & Communication*, 33 (3), 167–176.
- Niedzielski, N. 1999. The effect of social information on the perception of sociolinguistic variables. *Journal of Language and Social Psychology*, 18 (1), 62-85.
- Niedzielski, N. A. & Preston, D. R. 2000. Folk linguistics. *Trends in linguistics. Studies and monographs* 122. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nikonen, M. 2012. Kysymysten prosodiaa ja syntaksia. *Thainkielisten suomenoppijoiden kysyvät konstruktioit keskustelussa. Helsingin yliopisto. Suomen kielen pro gradu -työ.*
- Nummenmaa, L. 2004. *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nupponen, A-M. 2011. "Savon murre" savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Joensuu: University of Eastern Finland. Saatavilla [www-muodossa:http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0354-9/urn_isbn_978-952-61-0354-9.pdf](http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0354-9/urn_isbn_978-952-61-0354-9.pdf).
- O'Brien, M. G. 2014. L2 learners' assessment of accentedness, fluency, and comprehensibility of native and nonnative German speech. *Language Learning* 64 (4), 715–748. Saatavilla www-muodossa:doi:10.1111/lang.12082
- Odlin, T. 2003. Cross-linguistic influence. Teoksessa C. J. Doughty & M. H. Long (toim.) *The handbook of second language acquisition*. Oxford: Blackwell, 436–486.
- Oyama, S. 1976. A sensitive period for the acquisition of a nonnative phonological system. *Journal of Psycholinguistic Research*, 5, 261–283.
- Paloneva, H. 2015. Saksankielisten suomenoppijoiden vokaalit: Vokaalien ä, e ja a tunnistaminen ja tuottaminen kuuntelukokeissa. *Helsingin yliopisto. Suomen kielen pro gradu -työ*

- Pantos, A. J. & Perkins, A. W. 2012. Measuring implicit and explicit attitudes toward foreign accented speech. *Journal of language and social psychology* 32 (1), 3–20.
- Patkowski, M. S. 1980. The sensitive period for the acquisition of syntax in a second language. *Language Learning* 30 (2), 449–472.¹
- Pauonen, H. 2009. Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. *Virittäjä*, 559–570.
- Peltola, M. 2003. The attentive and preattentive perception of native and non-native vowels: The effects of second language learning. Academic dissertation. University of Turku, Department of Phonetics.
- Peltola, M. S., Tamminen, H., Toivonen, H., Kujala, T. & Näätänen, R. 2012. Different kinds of bilinguals - different kinds of brains: the neural organization of two languages in one brain. *Brain and Language*, 121, 261–266.
- Pietilä, P. & Lintunen P. 2014. Kielen oppiminen ja opettaminen. Teoksessa P. Pietilä & P. Lintunen (toim.) *Kuinka kieltä opitaan*. Tallinna: Gaudeamus, 11–25.
- Pihko, M-K. 1997. His English sounded strange. The intelligibility of native and non-native English pronunciation to Finnish learners of English. University of Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Piispa, M. 2006. Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 141–160.
- Pinget, A-F., Bosker, H. R., Quené, H. & de Jong, N. H. 2014. Native speakers' perceptions of fluency and accent in L2 speech. *Language Testing*, 31 (3), 349–365.
- Piske, T., MacKay, I. R. A & Flege, J. E. 2001. Factors affecting degree of foreign accent in an L2: a review. *Journal of Phonetics*, 29, 191–215.
- Pisoni, D. & Luce, P. A. 1987. Acoustic-phonetic representation in word recognition. Teoksessa U. H. Frauenfelder & L. Komisarjevsky Tyler (toim.) *Spoken word recognition*, Cambridge, Mass: The MIT Press, 21–52.
- Poutiainen, O. 2007. Nuorten arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet. Väitöskirja, Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Saatavilla [www-muodossa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4070-2](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4070-2).
- Preston, D. 2002. Language with an attitude. Teoksessa J. K. Chambers, Trudgill, P. & Schilling-Estes, N. (toim.) *The handbook of language and variation and change*. Oxford: Wiley-Blackwell, 40–66.
- Puohiniemi, M. 2002. Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Vantaa: Limor kustannus.
- Puro, J-P. 1996. Johdatus puheviestinnän teorioihin. Tampere: Gaudeamus.
- Rapo, M. 2011. Kuka on maahanmuuttaja? Tieto & trendit 1. Talous- ja hyvinvointikatsaus. Helsinki: Tilastokeskus

- Ryan, E. B. & Carranza, M. 1975. Evaluative reactions of adolescents toward speakers of standard English and Mexican-American accented English. *Journal of Personality and Social Psychology* 31, 855–863.
- Ryan, E. B., Carranza, M. & Moffie, R. W. 1977. Reactions towards varying degrees of accentedness in the speech of Spanish-English bilinguals. *Language and Speech* 20, 267–273.
- Sajavaara, K. 2006. Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. Teoksessa A. Kaivapalu & K. Pruuli (toim.) *Lähivertailuja 17. Jyväskylä Studies in Humanities*, 53. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–25.
- Salomaa, L. 1981. Turkulaisten kielellisistä asenteista. *Sananjalka* 23. Turku: Suomen Kielen Seuran vuosikirja, 51–62.
- Sattar, F. 2006. Varying Attitudes Towards Foreign Accents [online] [viitattu 27.6.2013]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):
<URL: http://www.allacademic.com/meta/p105575_index.html.
- Schmidt, A. M. & Flege, J. E. 1995. Effects of speaking rate changes on native and nonnative speech production. *Phonetica* 52, 1– 54.
- Schoel, C., Roessel, J., Eck, J., Janssen, J., Petrovic, B., Rothe, A., Rudert, S. & Stahlberg, D. 2013. Attitudes towards languages (ATol scale): a global instrument. *Journal of Language and Social Psychology*, 21–45. doi:10.1177/0261927X12457922.
- Scovel, T. 1969. Foreign accents, language acquisition, and cerebral dominance. *Language learning*, 19 (3-4), 245–253.
- Segalowitz, N. 2010. *Cognitive bases of second language fluency*. London: Routledge.
- Seppänen, E-L, 1997. Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 18-29.
- Service, E. 1989. Phonological Coding in Working Memory and Foreign-Language Learning. *General Psychology Monographs*, B 9. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Skutnabb-Kangas, T. 1988. *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Snow, C. E. & Hoefnagel-Höhle, M. 1977. Age differences in the pronunciation of foreign sounds. *Language & Speech*, 20, 357– 365.
- Southwood, M. H. & Flege, J. E. 1999. Scaling foreign accent: Direct magnitude estimation versus interval scaling. *Clinical Linguistics & Phonetics* 13 (5), 335–349.
- Stenberg, M. 2012. Venäläisten maahanmuuttajien suomen kielen intonaatio kysymyksissä ja omistuslauseissa. [viitattu 12.6.2014]. Pro gradu, Jyväskylän yliopiston kielten laitos. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):
<URL: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37526/>.
- Suomi, K., Toivanen, J. & Ylitalo, R. 2008. Finnish sound structure. *Phonetics, phonology, phonotactics and prosody. Studia humaniora ouluensia* 9, Oulu. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <URL: <http://herkules oulu.fi/issn17964725>

- Tahta, S., Wood, M. & Loewenthal, K. 1981. Foreign accents: factors relating to transfer of accent from the first language to a second language. *Language and Speech*, 24 (3), 265–272.
- Taloudellinen Tiedotustoimisto 2009. Nuorten arvot ja elämä –tutkimus 18.3.2009. [viitattu 10.6.2013]. Saatavilla *www*-muodossa: <URL: <http://www.tat.fi/materiaalipankki/nuorten-arvot-ja-elama-tutkimus-2009/>
- Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. *Puhe ja kieli* 31 (4), 139–152.
- Thomas, E. R. 2011. *Sociophonetics: An Introduction*. New York: Palgrave MacMillan.
- Thomson, R. I. 2013. ESL teachers' beliefs and practices in pronunciation teaching: Confidently right or confidently wrong? Teoksessa J. Levis & K. LeVelle (toim.) *Proceedings of the 4th Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference*. Ames, IA: Iowa State University. Aug. 2012, 224–233.
- Tiermas, A. 2008. Vokaalien kvantiteettiopposition omaksuminen kielenopiskelun alkuvaiheessa. [viitattu 24.5.2015]. Pro gradu, Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos. Saatavilla *www*-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201301101068>.
- Tilastokeskus 2013. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. 2013. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 22.6.2014]. Saatavilla *www*-muodossa: <URL:http://www.stat.fi/til/vaerak/2013/vaerak_2013_2014-03-21_tie_001_fi.html.
- Tilastokeskus 2014. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 12.4.2015]. Saatavilla *www*-muodossa: <URL: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>
- Toivanen, J. H. 1998. Suomalaisten puhuman englannin sävelkulkuihmöistä: millaista on välikielen prosodiikka? Teoksessa A. Iivonen & T. Nevalainen (toim.) *Vieraan kielen fonetiikan opetuksen näkökohtia*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja, 41, 127–139.
- Toivola, M. 2011. *Vieraan aksentin arviointi ja mittaaminen suomessa*. Väitöskirja. Käyttäytymistieteiden laitos. Helsingin yliopisto: Unigrafia.
- Toivola, M., Lennes, M. & Aho, E. 2009. Speech rate and pauses in non-native Finnish. *Proceedings of the 10th Interspeech 2009 Conference*, Brighton 2009, 1707–1710.
- Toivola, M., Lennes, M., Korvala, J. & Aho, E. 2011. A longitudinal study of speech rate and pauses in non-native Finnish. Presented at *New Sounds 2010*, 1-3 May, Poznan, Poland. Peter Lang, 251–260.
- Torstensson, N. 2010. *Judging the immigrant: Accents and attitudes*. Umeå: Umeå Universitet.

- Trofimovich, P. & Isaacs, T. 2012. Disentangling accent from comprehensibility. *Bilingualism: language and cognition*, 15 (4), 905–916. DOI: 10.1017/S1366728912000168
- Tronnier, M. & Zetterholm, E. 2013. Observed pronunciation features in Swedish L2 produced by L1-speakers of Albanian. *Proceedings of Fonetik 2013*, 12-13 June 2013, Linköping University, Sweden.
- Tsurutani, C. 2012. Evaluation of speakers with foreign-accented speech in Japan: the effect of accent produced by English native speakers. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1-14. Saatavilla www.muodossa.com: <http://dx.doi.org/10.1080/01434632.2012.697465>.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Ullakonoja, R. 2008. Pausing as an Indicator of Fluency in the Russian of Finnish Learners. Teoksessa P. A., Barbosa, S. Madureira & C. Reis (toim.) *Proceedings of the Speech Prosody 2008 Conference*, Campinas, Brazil, 339–342.
- Ullakonoja, R. 2011. Da. Eto vopros! Prosodic development of Finnish students' read-aloud Russian during study in Russia. *Jyväskylä Studies in Humanities*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Saatavilla www.muodossa.com: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4209-0>
- Ullakonoja, R. & Kuronen, M. 2015. Young Russian immigrants' segmental duration and length in Finnish. *Proceedings of 18th ICPHS*, Glasgow.
- Ullakonoja R., Kuronen, M., Hurme, P. & Dufva, H. 2014. How to imitate an unknown language? Russians imitating Finnish. Teoksessa K. Jähi & L. Taimi (toim.) *XXVIII Fonetikan päivät Turku 25.–26. lokakuuta 2013*. Konferenssijulkaisu, 10–18.
- Vaattovaara, J. & Soininen-Stojanov, H. 2006. Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseurajaukset ja kielelliset asenteet. Teoksessa K. Juusela & K. Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, 223–254.
- Vaattovaara, J. 2009. *Meän tapa puhua*. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1224*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vaattovaara, S. J. & Halonen, M. M. 2015. Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit. Teoksessa Sorjonen, M-L., Rouhikoski, A. & Lehtonen, H. (toim.) *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, 40–83.
- Valo, M. 1994. Käsitykset ja vaikutelmat äänestä. *Kuuntelijoiden arviointia radiopuheen äänellisistä ominaisuuksista*. *Studia philologica Jyväskyläläisiä* (33). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vehkalahti, K. 2008. *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Vammala: Tammi.
- Vehkalahti, K. 2014. *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Finn Lectura.
- Vieru-Dimulescu, B. & Boula de Mareüil, P. 2005. Contribution of prosody to the perception of a foreign accent: a study based on Spanish/Italian modified speech. *PSP2005*, 66–68.

- Vieru-Dimulescu, B. & Boula de Mareuil, P. 2006. Perceptual identification and phonetic analysis of 6 foreign accents in French. *INTERSPEECH 2006 – ICSLP*, 442–444.
- Vihanta, V. V. 1990. Suomi vieraana kielenä foneettiselta kannalta. Teoksessa J. Tommola (toim.) *Foreign language comprehension and production. AFinLan vuosikirja 1990*. Turku: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLa, 199–225.
- Vähälä, R. 2005. ”Pahki on hyvä sana”. Oululaisnuorten murreasenteet, murteen tiedostaminen ja sen suosiminen. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulun yliopisto.
- Wang, X. 2014. Mandarin speakers’ English L2 prosody and degree of foreign accent: Effect of length of residence. *Proceedings of the International Symposium on the Acquisition of Second Language Speech Concordia Working Papers in Applied Linguistics*, 5, 737–749
- Wiik, K. 1965. Finnish and English vowels. *Turun Yliopiston julkaisuja –sarja B/94*. Vammala: Turun Yliopisto.
- Wiik, K. 1981. *Fonetiikan perusteet*. Juva: WSOY.
- Yleinen kielitutkinto. [viitattu 28.6.2014]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki>](http://www.muodossa.fi/URL:https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki).
- Ylinen, S., Shestakova, A., Alku, P. & Huotilainen, M. 2005. The perception of phonological quantity based on durational cues by native speakers, second-language users and nonspeakers of Finnish. *Language and Speech*, 48 (3), 313–338. Saatavilla [www-muodossa: doi: 10.1177/00238309050480030401](http://www.muodossa.fi/doi:10.1177/00238309050480030401)
- Young, C. E. 2003. College students’ reactions to accents of L2 learners of Spanish and English. Teoksessa L. Sayahi (toim.) *Selected Proceedings of the First Workshop on Spanish Sociolinguistics*. Somerville, MA, Cascadilla Proceedings Project, 107–111. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://www.lingref.com/document.1013>](http://www.muodossa.fi/URL:http://www.lingref.com/document.1013)
- Zhang, Y. & Wang, Y. 2007. Neural plasticity in speech acquisition and learning. *Bilingualism: Language and Cognition*, 10, 147–160.

LIITE 1 KOE 1/KUUNTELUKOELOMAKKEET (N = 153)**Hyvä kuuntelukokeeseen osallistuva**

Tässä kuuntelutehtävässä on kaksi osiota. Kuuntelukokeessa kuulet sellaisten henkilöiden puhetta, jotka puhuvat suomea vieraana kielenä. Ensimmäisessä kuulet neljän eri puhujan puhetta. Tehtäväsi on arvioida puhujien puheen vierasta korostusta. Toisessa osiossa arvioit viiden (A-E) eri puhujan persoonallisuutta ja aksentin voimakkuutta puheen perusteella.

Täydennä seuraavat tiedot tehtävän alussa:

Sukupuoli (ympyröi oikea vaihtoehto)

1. mies 2. nainen

Ikä vuosina: vuotta

Olen **tavallisesti** tekemisissä maahanmuuttajien tai muiden ulkomaalaisten kanssa (valitse yksi vaihtoehto) 1. lähes joka päivä 2. kerran viikossa 3. harvemmin 4. en juuri koskaan

Missä **tavallisesti** tapaat maahanmuuttajia? (valitse yksi vaihtoehto)

1. koulussa 2. työssä 3. kotona 4. vapaa-ajalla 5. opetan suomea maahanmuuttajille

Voit tutustua lomakkeisiin ennen kokeen alkua.

Vastaathan vielä lopuksi kysymyksiin, jotka koskevat käsityksiäsi hyvästä kielestä. Kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti vain tutkimuskäyttöä varten.

Kuuntelukoe 1*päivämäärä***Vieras aksentti puheessa**

Kuulet 4 eri puhenäytettä, joissa puhujat luettelevat viikonpäivät.

Kun olet kuullut näytteen, arvioi miten voimakas vieras korostus puheessa on.

Valitse asteikolta 1-5 sopivin vaihtoehto. Kunkin näytteen jälkeen on lyhyt tauko, jolloin voit ympyröidä valitsemasi arvon.

1. erittäin heikko
2. melko heikko
3. ei heikko eikä voimakas
4. melko voimakas
5. erittäin voimakas

1. Puheen vieras korostus on 1 2 3 4 5
2. Puheen vieras korostus on 1 2 3 4 5
3. Puheen vieras korostus on 1 2 3 4 5
4. Puheen vieras korostus on 1 2 3 4 5
5. Puheen vieras korostus on 1 2 3 4 5

Kuuntelukoe

Eri miespuhujat kertovat kuvasta lyhyesti. Kuulet jokaisen lyhyen puhenäytteen kahdesti. Tässä tehtävässä sinun tulee arvioida puhujaa äänen perusteella. Millainen kuva sinulle puhujasta muodostuu puheen perusteella? Vasemmassa sarakekeessa on erilaisia väittämiä, joiden loppuosat valitset oikealla olevasta taulukosta. Valitse asteikolta paras vaihtoehto. Esimerkiksi jos puhuja on mielestäsi enemmän rehellinen kuin epärehellinen, ympyröi numero, joka on lähempänä sanaa rehellinen.

Väite		1	2	3	4	5	
1. Vieras aksentti on	erittäin heikko	1	2	3	4	5	erittäin voimakas
2. Puheesta saan vaikutelman ihmisestä, joka on	rehellinen	1	2	3	4	5	epärehellinen
3. Tämä henkilö on ehkä	tosikko	1	2	3	4	5	huumorintajuinen
4. Äänen perusteella kyseinen henkilö on	vastenmielinen	1	2	3	4	5	miellyttävä
5. Puhuja kuulostaa	tuotettavalta	1	2	3	4	5	epäluotettavalta
6. Henkilö vaikuttaa	töykeältä	1	2	3	4	5	ystävälliseltä
7. Tällä henkilöllä saattaa olla	korkea koulutus	1	2	3	4	5	heikko koulutus
8. Jos puheen perusteella pitää arvioida, niin puhuja on	laiska	1	2	3	4	5	ahkera
9. Minulle tulee puhujasta sellainen mielikuva, että hän saattaa olla	paha	1	2	3	4	5	hyvä
10. Puheen perusteella vaikuttaa, että hän	käy työssä	1	2	3	4	5	on työtön
11. Ajattelen puheen perusteella, eitä puhuja on	älykäs	1	2	3	4	5	tyhmä
12. Luulen, että hän on	urheilullinen	1	2	3	4	5	epäurheilullinen
13. Hän on varmastikin	hyvännäköinen	1	2	3	4	5	ei hyvännäköinen

Vastaa vielä seuraaviin kysymyksiin:

1. Kun kuulet ulkomaalaisen tuottamaa suomen kieltä, mihina asiaan kiinnität huomiosi? (sävelkulku, kielioppi, sanat...?)
2. Millaista on hyvä suomen kieli?
3. Mitä kokemuksia sinulla on maahanmuuttajien puhumasta suomesta?
4. Miten maahanmuuttajille tulisi opettaa suomea?

LIITE 2 KIELITAIDON EUROOPPALAINEN VIITEKEHYS

Taitotaso A2		Välittömän sosiaalisen kanssakäymisen perustarpeet ja lyhyt kerronta			
		Kuullun ymmärtäminen	Puhuminen	Luetun ymmärtäminen	Kirjoittaminen
A2.1	Peruskie- li- taidon alkuvaihe	<p>* Pystyy ymmärtämään yksinkertaista puhetta tai seuraamaan keskustelua aiheista, jotka ovat hänelle välittömän tärkeitä.</p> <p>* Pystyy ymmärtämään lyhyiden, yksinkertaisten, itseään kiinnostavien keskustelujen ja viestien (ohjeet, kuulutukset) ydinsisällön sekä havaitsemaan aihepiirin vaihdokset tv-uutisissa.</p> <p>* Yksinkertaisenkin viestin ymmärtäminen edellyttää normaalityyppisellä ja selkeästi puhuttua yleiskielistä puhetta, joka usein täytyy lisäksi toistaa.</p>	<p>* Osaa kuvata lähiympäristöään muutamin lyhyin lausein. Selviytyy yksinkertaisista sosiaalisista kohtaamisista ja tavallisimmista palvelutilanteista. Osaa aloittaa ja lopettaa lyhyen vuoropuhelun, mutta kykenee harvoin ylläpitämään pitempää keskustelua.</p> <p>* Tuottaa sujuvasti joitakin tuttuja jaksosia, mutta puheessa on paljon hyvin ilmeisiä taukoja ja vääriä aloituksia.</p> <p>* Ääntäminen on ymmärrettävää, vaikka vieras korostus on hyvin ilmeistä ja ääntämisvirheistä voi koitua satunnaisia ymmärtämisiongelmiä.</p> <p>* Osaa helposti ennakoida perussanaston ja monia keskeisimpiä rakenteita (kuten menneen ajan muotoja ja konjunktioita).</p> <p>* Hallitsee kaikkein yksinkertaisimman kieliopin alkeellisessa vapaassa puheessa, mutta virheitä esiintyy yhä paljon perusrakenteissakin.</p>	<p>* Ymmärtää yksinkertaisia ja kaikkein tavanomaisinta sanastoa sisältäviä tekstejä (yksityiskirjeitä, pikku-uutisia, arkisimpia käyttöohjeita).</p> <p>* Ymmärtää tekstin pääajatuksukset ja joitakin yksityiskohtia parin kappaleen pituisesta tekstistä. Osaa paikantaa ja verrata yksittäisiä tietoja ja pystyy hyvin yksinkertaiseen päätteilyyn kontekstin avulla.</p> <p>* Lyhyenkin tekstipätkän lukeminen ja ymmärtäminen on hidasta.</p>	<p>* Selviytyy kirjoittamalla kaikkein rutiininomaisimmista arkitilanteista.</p> <p>* Osaa kirjoittaa lyhyitä, yksinkertaisia viestejä (henkilökohtaiset kirjeet, lappuset), jotka liittyvät arkisiin tarpeisiin sekä yksinkertaisia, luettelomaisia kuvauksia hyvin tutuista aiheista (todellisista henkilöistä, tapahtumista, omista ja perheen suunnitelmista).</p> <p>* Osaa käyttää perustarpeisiin liittyvää konkreettista sanastoa ja perusaikamuotoja sekä yksinkertaisin sidossanojin (ja, mutta) liitettyjä rinnasteisia lauseita.</p> <p>* Kirjoittaa kaikkein yksinkertaisimmat sanat ja rakenteet melko oikein, mutta tekee toistuvasti virheitä perusasioissa (aikamuodot, taiputus) ja tuottaa paljon kömpelöitä ilmaisuja vapaassa tuotoksessa.</p>

LIITE 3 SPONTAANISSA KUVAKERRONNASSA KÄYTETTY KUVA
(PÉTI ÉS A SÁRKÁNY; KALMÁR ISTVÁN 1989)

LIITE 4 KÄYTETYT LITTERAATIOMERKIT (Seppänen, E-L. 1997, 18-29)

1. Sävelkulku**prosodisen kokonaisuuden lopussa:**

- . laskeva intonaatio
- , tasainen intonaatio
- ? nouseva intonaatio

prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

- / seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
- \ seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
- just painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa

2. Päällekkäisyydet ja tauot

- (.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
- (0.5) mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
- = kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. Puhenoisuus ja äänen voimakkuus

- >joo< (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
- <joo> (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
- e:i (kaksoispisteet) äänten venytys
- EjooE (tai *joo*) ympäristöä vaimempaa puhetta
- JOO (kapiteelit) äänen voimistaminen

4. Hengitys

- .hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
- hhh uloshengitys
- .joo (piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen

5. Nauru

- he he naurua
- j(h)oo suluisissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitys
- \$joo\$ (tai £joo£) hymyillen sanottu sana tai jakso

6. Muuta

- @joo@ äänen laadun muutos
- jo- (tavuviiva) sana jää kesken
- t'ota (rivinylinen pilkku) vokaalin kato
- katos (lihavointi) voimakkaasti äännetty klusiili
- (joo) sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso
- (-) sana, josta ei ole saatu selvää
- (--) pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
- ((itkee)) kaksoissulkeiden sisällä kommentteja ja selityksiä tilanteesta
- ^haspiraatio esim. k^hissa

LIITE 5 LITTEROIDUT PUHENÄYTTEET: SPONTAANI KUVAKERRONTA

Swahili:

(24 s)

01: t^hämä oli kesäkuva @joo?@02: tutto? <on> p^helaa? ja tennis?03: ja (.) t^hämä on k(h)issa?04: mitä (.) t^hämä on?

05: lapset? leiKKii (.) ja

06: hän puhuu? >mutta hän kuuntelee (.) < lapsi s^hyo?

07: mie::s? ja <ja> VALMIS.

Englanti:

(20 s)

01: s^he on kesä ehkä? (.) ja (.) tai ke(vät)

02: ja se on? pandi >soittaa<

03: paljon ihmisiä (.) kuuntelee (.) musiikkia

04: ih^han normaali kesäpäivä s^huomessa ((naurahdus))05: hän lukee hels^hinkin hhh s^hanommat.**Venäjä:**

(20 s)

01: tapahtu^h paljon asioita (.) en tiedä?

02: en tiedä (.) joku juhlat?

03: paljon ihmisiä? (.) pihalla

04: tyttö ja poika pelaavat ö:: tennistä?

05: he:: leikivät? (.)

06: :: pari nuorta poikaa a:: (.) istuvat? puusa?.

Vietnam:

(21 s)

01: nainen (.) lukee nañalla?

02: hän? (:) hän? joi (.) teetä?

02: poika: kavelee (.) vanha? kaupunki?

03: hän kävelee kadulla?

04: hän me- (.) hän menee >sisä'n<

05: kaupu:nki? on? valkoinen?.

Arabia:

(25 s)

01: kesällä? hhh e:: kaikki ihmiset menevä:t ulos? ja leikivat (.) ja käve>le<vät (.)

02: ja syövät ja pela'vat ä:: ja laulavat? ja tansivat?(.)

03: koska on? aurinko? paista'? ja ih^hana? ilma (.)

04: tai kiva? ja hyvä ilma?.

LIITE 6 Taulukot: Puhujien väliset erot aksentin arvioinnissa

TAULUKKO Puhujien väliset erot aksentin arvioinnissa, fraasiluenta ja spontaani kuva-kerronta(Wilcoxonin merkkitesti).

Puhuja	Swahili fraasi spontaani Z-arvo	Englanti fraasi spontaani Z-arvo	Venäjä fraasi spontaani Z-arvo	Vietnam fraasi spontaani Z-arvo
Swahili fraasi spontaani	-	- 5,625, p = ,000** -2,283 p = ,022*	-2,725, p = ,006**	-2,967 p = ,003*** -, 707 p = ,480
Englanti fraasi spontaani	- 3,415 p = ,001*** - 2,283 p = ,022*	-	- -,328, p = ,743	-3,914, p = ,000*** -2,556 p = ,011*
Venäjä fraasi spontaani	- - 6,758, p = ,000***	- -,328, p = ,743	-	- -5,402, p = 000***
Vietnam fraasi spontaani	- 2,967, p = ,003*** -,707, p = ,480	-3,914 = ,000*** -2,556 p = ,011*	2,653, p = 008**	-
Arabia fraasi spontaani	- 3,076 p = 002** -3,896 p = 000**	-1,828, p = ,068 -2,365, p = ,018*	- -2,450, p = 014**	3,805, p = 000** -3,569, p = 000**

***p < ,001, ** p < ,01, *p < ,05

TAULUKKO Helsinkiläisten naisten ja miesten aksentin voimakkuuden arviot spontaanissa kerronnassa (Mann-Whitneyn U-testi).

Helsinki	Naiset (n = 24) M (Sd), Mo	Miehet(n = 67) M (Sd), Mo	U	p
Swahili	4,58 (.776), 5	4,51 (.975), 5	795	,909
Englanti	3,87 (.963), 4	3,69 (1,090), 4	726	,470
Venäjä	3,96 (.859), 3	3,78 (1,027), 4	744	,568
Vietnam	4,71 (.908), 5	4,33 (1,106), 5	624	,047*
Arabia	3,37 (.824), 4	3,22 (1,085), 3	726	,470

*p < 0,05

TAULUKKO Helsinkiläisten naisten ja miesten aksentin voimakkuuden arviot fraasiluennassa (Mann-Whitneyn U-testi).

	Naiset (n = 24) M (Sd), Mo	Miehet (n = 67) M (Sd), Mo	U	p
Swahili	3,79 (.884), 4	3,94 (.936), 4	723	,426
Englanti	2,17 (.963), 2	2,36 (1,040), 2	726	,460
Vietnam	4,42 (.929), 5	4,28 (1,056), 5	769	,722
Arabia	2,79 (.932), 3	2,87 (1,072), 3	801	,986

LIITE 7 Taulukot: Puhujien väliset erot arvojen ja sosiaalisen pätevyuden arvioinnissa

TAULUKKO Puhujien väliset erot (Arvot)

Parit	t-arvo	df	p
swahili- englanti	-4,077	151	,000***
swahili- venäjä	-1,107	152	,270
swahili-vietnam	1,528	151	,129
swahili- arabia	-4,934	151	,000***
englanti-venäjä	2,910	151	,004**
englanti-vietnam	5,559	150	,000***
englanti-arabia	-1,814	150	,072
venäjä-vietnam	2,676	151	,008**
venäjä-arabia	-4,544	151	,000***
vietnam-arabia	-6,785	150	,000***

***p<.001, **p<.01**, p <.05*

TAULUKKO Puhujien väliset erot (Sosiaalinen pätevyys)

Parit	t-arvo	df	p
swahili- englanti	2,317	151	,022*
swahili- venäjä	3,355	152	,001**
swahili-vietnam	3,078	151	,002**
swahili- arabia	-2,022	151	,045*
englanti-venäjä	,837	151	,404
englanti-vietnam	,775	150	,440
englanti-arabia	-4,156	150	,000***
venäjä-vietnam	-,150	151	,008**
venäjä-arabia	-5,254	151	,000***
vietnam-arabia	-5,268	150	,000***

***p<.001, **p<.01, *p <.05

TAULUKKO Aksentin voimakkuuden korrelaatiot vuorovaikutuksen kanssa: spontaani kuvakerronta

Puhuja	vuorovaikutus
swahili	,052
englanti	,070
venäjä	,012
vietnam	,226**
arabia	,088

**p<.01

TAULUKKO Aksentin voimakkuuden korrelaatiot vuorovaikutuksen kanssa: fraasiluenta

Puhuja	vuorovaikutus
swahili	,029
englanti	,066
vietnam	,025
arabia	,056